T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAYSERİ ŞEHRİ CUMHURİYET DÖNEMİ KENTSEL GELİŞİMİNİN KÜLTÜREL SÜREKLİLİK BAĞLAMINDA HARİTA OKUMA YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Merve BİLGEN IŞIK

DOKTORA TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Mimari Tasarım Programı

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Münevver DAĞGÜLÜ

Haziran, 2025

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAYSERİ ŞEHRİ CUMHURİYET DÖNEMİ KENTSEL GELİŞİMİNİN KÜLTÜREL SÜREKLİLİK BAĞLAMINDA HARİTA OKUMA YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Merve BİLGEN IŞIK tarafından hazırlanan tez çalışması 23.06.2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Münevver DAĞGÜLÜ
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Münevver DAĞGÜLÜ, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Genco BERKİN, Üye
İstanbul Nişantaşı Üniversitesi _____

Prof. Dr. Muzaffer Tolga AKBULUT, Üye
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi _____

Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Dr. Öğr. Üyesi Mesut DURAL, Üye
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi _____

Danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Münevver DAĞGÜLÜ sorumluluğunda tarafımca hazırlanan “Kayseri Şehri Cumhuriyet Dönemi Kentsel Gelişiminin Kültürel Süreklilik Bağlamında Harita Okuma Yöntemi İle Değerlendirilmesi ” başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Merve BİLGEN IŞIK

İmza

Bu çalışma, “TÜBİTAK 2211-A’’ projesi ile desteklenmiştir.

Ailem, Eşim

ve

Kızıma

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının hazırlanma sürecinde bilgi, birikim ve destekleriyle bana rehberlik eden değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Münevver DAĞGÜLÜ 'ne, akademik bilgisi, yönlendirmeleri ve sabırlı rehberliğiyle bana yol gösterdiği için sonsuz teşekkür ederim. Hem akademik desteği hem de moral motivasyonu ile bu sürecin en önemli destekçisi olmuştur.

Tez İzleme Komitesi jüri üyelerim Sayın Prof. Dr. Genco BERKİN'e ve Prof. Dr. Muzaffer Tolga AKBULUT'a, değerli katkıları ve yapıcı eleştirileri ile ufkumu açarak çalışmamı yönlendirdikleri için çok teşekkür ederim.

Değerli jüri üyelerim, Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER'E ve Dr. Öğr. Üyesi Mesut DURAL'A katkıları için çok teşekkür ederim.

Tez çalışmamı, "TÜBİTAK 2211-A'' programı ile destekleyen ülkemizin değerli kurumu TÜBİTAK'a çok teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca beni destekleyen ve motivasyon sağlayan değerli dostlarıma ve çalışma arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Eğitimim süresince en büyük desteği ve yardımı sunan BİLGEN ailesine, her zaman yanımda olan eşim Halil IŞIK'a ve en büyük sabrı göstererek çalışmama imkan tanıyan kızım İpek IŞIK'a çok teşekkür ederim.

Merve BİLGEN IŞIK

İÇİNDEKİLER

SİMGE LİSTESİ ix

KISALTMA LİSTESİ x

ŞEKİL LİSTESİ xi

TABLO LİSTESİ xv

HARİTA LİSTESİ xvi

ÖZET xix

ABSTRACT xxi

1 GİRİŞ 1

1.1 Literatür Özeti 2

1.2 Tezin Amacı 4

1.3 Tezin Kapsamı 5

1.4 Tezin Yöntemi 6

1.5 Hipotez 9

2 MODERNİZM ve KÜLTÜREL SÜREKLİLİK 11

2.1 Kültürel Süreklilik Kavramı ve Kentsel Bellek 11

2.2 Modernizmin Kent Mekânına Etkisi 14

2.3 Modernist Planlama Anlayışının Kültürel Sürekliliğe Etkisi 21

2.4 Post-Modernizm ve Kültürel Süreklilik 24

2.5 Kentsel Mekânın Sürdürülmesi: Kültürel Süreklilik ve Koruma 26

3 CUMHURİYET DÖNEMİNE KADAR KAYSERİ ŞEHRİNİN KENTSEL GELİŞİMİ 29

3.1 Kayseri'nin Stratejik ve Coğrafi Konumu 29
3.2 Hattiler ve Hititler Dönemi Kentsel Gelişim Süreci M.Ö 2800-1450 35
3.3 Med ve Pers Krallıkları Döneminde Kentsel Gelişim M.Ö 700-330..... 46
3.4 Roma ve Doğu Roma İmparatorluğu Dönemi Kentsel Gelişim Süreci M.S17-395..... 52
3.5 Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi Kentsel Gelişim Süreci 1085-1476.... 62
3.6 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Kentsel Gelişim Süreci 1476-1920..... 67
4 CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE KAYSERİ KENT DOKUSUNUN KÜLTÜREL SÜREKLİLİĞİ VE DÖNÜŞÜMÜ 79
4.1 1923-1950 Dönemi Kentsel Gelişimi 79
4.1.1 Kentsel Mekânsal Kurgu 79
4.1.2 Kentsel Ulaşım Ağı ve Yol Sistematiği 84
4.1.3 Sanayi ve Ticaret Alanları 98
4.2 1950-2000 Dönemi Kentsel Gelişimi 105
4.2.1 Kentsel Mekânsal Kurgu 105
4.2.2 Kentsel Ulaşım Ağı ve Yol Sistematiği 115
4.2.3 Sanayi ve Ticaret Alanları 119
4.3 2000 Sonrası Kentsel Gelişimi (2000-2025)..... 122
4.3.1 Kentsel Mekânsal Kurgu 122
4.3.2 Kentsel Ulaşım Ağı ve Yol Sistematiği 130
4.3.3 Sanayi ve Ticaret Alanları 132
5 KAYSERİ KENTİNİN KÜLTÜREL SÜREKLİLİĞİNİN HARİTA OKUMA YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ 136
5.1 Harita Okuma Yöntemi..... 137
5.2 Kentsel Mekân Kurgusunun Kültürel Sürekliliği 144
5.3 Kentsel Ulaşım Ağının Kültürel Sürekliliği..... 161
5.4 Sanayi ve Ticaret Alanlarının Kültürel Sürekliliği 166

5.5 Kent Merkezinin Kültürel Sürekliliği 170

6 SONUÇ **196**

6.1 Sonuç ve Öneriler..... 196

KAYNAKÇA **205**

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR **215**

SİMGE LİSTESİ

&	Ve
%	Yüzde

KISALTMA LİSTESİ

ICA	Uluslararası Kartografya Birliği
KBB	Kayseri Büyükşehir Belediyesi
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
YY	Yüz Yıl

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Doktora tezinin çalışma süreç ve yöntemleri (Bilgen Işık, 2025) **8**

Şekil 3.2 Kültepe Antik Kenti ve Kayseri Merkez, Uydu Görüntüleri, (Google Earth; Bilgen Işık, 2025) **35**

Şekil 3.3 Kültepe Antik Kenti üst kent ve alt kent uydu görüntüleri, (Google Earth; Bilgen Işık, 2025) **35**

Şekil 3.4 Asur ve Anadolu arasındaki ticaret, uluslararası mal alışveriş şeması (Bilgen Işık, 2025) **36**

Şekil 3.5 Kültepe Höyüğü kazı öncesi fotoğrafı (Hrozny, 1952) **41**

Şekil 3.6 Kültepe antik kenti ve Karahöyük Köyü uydu görüntüsü ve çizimlerin çakıştırılması (Google Earth; Bilgen Işık, 2025) **42**

Şekil 3.7 Kültepe – KBB canlandırma projesi uydu görüntüsü (Google Earth; Bilgen Işık, 2025) **42**

Şekil 3.8 Kültepe – Büyükşehir Belediyesi canlandırma projesi (KBB) **42**

Şekil 3.9 Kültepe arkeolojik alanı ve Büyükşehir Belediyesi canlandırma projesi (Bilgen Işık, 2025) **43**

Şekil 3.10 Geleneksel Karahöyük Köyü uydu görüntüsü (Google Earth; Bilgen Işık, 2025) **43**

Şekil 3.11 Geleneksel Karahöyük Köyü (Haktanıyan ve Küçükşahin, 2024) **43**

Şekil 3.12 Geleneksel Karahöyük Köyü konutları (Bilgen Işık, 2025) **44**

Şekil 3.13 Geleneksel Karahöyük Köyü konutları (Bilgen Işık, 2025) **44**

Şekil 3.14 Geleneksel Karahöyük Köyü mezarlık alanı (Bilgen Işık, 2025) **44**

Şekil 3.15 Karahöyük Köyü- Kültepe Antik Kenti kültürel süreklilik diyagramı (Bilgen Işık, 2025) **45**

Şekil 3.16 Erciyes Dağı, kent merkezi ve Beştepeler (Eski Şehir, Mazaka) bölgesi (Bilgen Işık, 2025) **47**

Şekil 3.17 Erciyes Dağı ve Beştepeler (Eski Şehir, Mazaka) bölgesi (Bilgen Işık, 2025) **47**

Şekil 3.18 Archelaos, MÖ. 36- MS.17, Argeus(Erciyes), (Mazaka isimlerinin kullanıldığı ilk sikke) (Kayseri Ansiklopedisi) **50**

Şekil 3.19 Tümülüs, nekropol alanı ve günümüz Kayseri Şehir Mezarlığı (Bilgen Işık, 2025) **51**

Şekil 3.20 1954 yılı uydu görüntülerinde tespit edilen Hipodrom- Circus (Senem 2023; KBB Arşivi; Bilgen Işık, 2025) **54**

Şekil 3.21 Uydu görüntülerinde Hipodrom – Circus (Google Earth; Bilgen Işık, 2025) **54**

Şekil 3.22 Kayseri Circus alanı fotoğrafı (Hild, 1977)..... **54**

Şekil 3.23 Kayseri Şehri 4- 6. YY, kent merkezi Roma Dönemi varsayım modeli (Bilgen Işık, 2025) **60**

Şekil 3.24 Kayseri Kalesi (Bilgen Işık, 2025)..... **61**

Şekil 3.25 Kayseri kent merkezi uydu görüntüsünde kalenin konumu (Google Earth; Bilgen Işık, 2025)..... **61**

Şekil 3.26 Kayseri, Selçuklu Dönemi kent merkezi muhtemel canlandırması (Bilgen Işık, 2025) **66**

Şekil 3.27 Kayseri Osmanlı Dönemi iç kale restitüsyon aksonometrisi (Gabriel, 1954) **72**

Şekil 3.28 Kayseri iç kale ve çevresi (Bell, 1909)..... **72**

Şekil 3.29 Kayseri Osmanlı Dönemi- Şiremenli Sokak (Groethe,1909)..... **73**

Şekil 3.30 Kayseri Osmanlı Dönemi İç Kale- hendek (Groethe, 1909)..... **73**

Şekil 3.31 Kayseri Osmanlı Dönemi Kapalı Çarşı ve İç Kale (Groethe, 1909)..... **74**

Şekil 3.32 1909 Kayseri Ulu Cami minaresinden güney doğuya bakış (Groethe,1909)..... **74**

Şekil 3.33 Kayseri kapalı çarşı (Bell,1909)..... **76**

Şekil 3.34 Kayseri Kurşunlu Cami minaresinden , saat kulesi, iç kale, kapalı çarşı, 1929 (Faruk Yaman Arşivi)..... **77**

Şekil 3.35 Kayseri Kapalı Çarşı ve çevresi 1929 (Faruk Yaman Arşivi)..... **77**

Şekil 3.36 Kayseri Kapalı Çarşı ve çevresi, 1937 (Faruk Yaman Arşivi)..... **77**

Şekil 3.37 Kayseri Kapalı Çarşı ve Çevresi (Google Earth, 2025) **78**

Şekil 4.1 Kayseri'nin kentsel gelişimi..... **80**

Şekil 4.2 Geleneksel konut dokusu, 1927 (Yesen Dursun Arşivi) **82**

Şekil 4.3 Kurşunlu cami ve çevresi, mezarlık alan , geleneksel kent dokusu, Paşa Hamamı (Grothe, 1909)..... **88**

Şekil 4.4 İstasyon Caddesi, mezarlık alan , geleneksel kent dokusu 1925 (Gabriel, 1954) **89**

Şekil 4.5 İstasyon Caddesi, modern kent dokusu 1925 (Gabriel, 1954) **89**

Şekil 4.6 1945 imar planı, tren istasyonu ve çevresi 1:500 (Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arşivi) **90**

Şekil 4.7 29 Mayıs 1927'de, "Ankara-Kayseri hattı (380 km) törenle Başbakan İsmet Paşa tarafından Kayseri'de açıldı" (Karakaya, 2006)..... **90**

Şekil 4.8 Kayseri Şehri, İç Kale-1937 (Faruk Yaman Arşivi)..... **96**

Şekil 4.9 Kayseri Şehri, Valilik Binası ve Saat Kulesi,1956 (Faruk Yaman Arşivi) **96**

Şekil 4.10 Kayseri Şehri, Saat Kulesi ve İç Kale, 1952 (Faruk Yaman Arşivi)... **96**

Şekil 4.11 Kayseri Şehri , Kurşunlu Cami ve Atatürk Heykeli 1937 (Faruk Yaman Arşivi) **97**

Şekil 4.12 Hunat Cami Minaresinden Tekel Binası ve Sivas Caddesi (Faruk Yaman Arşivi) **97**

Şekil 4.13 Kayseri Tan Sineması ve Saat Kulesi (Faruk Yaman Arşivi) **97**

Şekil 4.14 Meydan Parkı, Düvenönü Surları , Ulu Cami Minaresi ve Erciyes Dağı - 1952 (Faruk Yaman Arşivi) **98**

Şekil 4.15 Kayseri Sanayi ve Ticaret Odası Binası , Maarif Caddesi – 1933 (Faruk Yaman Arşivi) **98**

Şekil 4.16 Demir Yolu Ağı **101**

Şekil 4.18 Cumhuriyet Dönemi Sanayi Kuruluşları Diyagramı (Bilgen Işık, 2025) **101**

Şekil 4.18 Montaj Atölyesi (Yusufoğlu, 2017), P.Z.L. Tayyareleri hangarda (Yusufoğlu, 2017) **102**

Şekil 4.19 Kayseri Uçak Fabrikası inşaatı, 1932, (Altunoğlu Arşivi) **102**

Şekil 4.20 Kayseri Uçak Fabrikası, 1932, (Altunoğlu Arşivi) **103**

Şekil 4.21 Kayseri Uçak Fabrikası hangar yapıları, 1932, (Altunoğlu Arşivi) ... **103**

Şekil 4.22 Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası inşa süreci (Yusufoğlu: 2017) **105**

Şekil 4.23 Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası İşletme Binaları (Asiliskender, 2008) **105**

Şekil 4.24 Kayseri Sivas Caddesi, 1990-2025 (KBB Arşivi) **110**

Şekil 4. 25 Kapalı konut tipleri (Bilgen Işık,2025) **125**

Şekil 4.26 Sahabiye Mahallesi kentsel dönüşüm projesi (KBB Arşivi) **127**

Şekil 4.27 Kayseri şehir terminali, 2005 (KBB) **130**

Şekil 4.28 Kayseri Sivas Bulvarı 2008-2025 (KBB) **130**

Şekil 5.1 Harita Okuma Yöntemi Geliştirme ve Dijitalleştirme Çalışmaları (Bilgen Işık, 2025) **143**

Şekil 5.1 Harita Okuma Yöntemi Geliştirme ve Dijitalleştirme Çalışmaları (Bilgen Işık, 2025) (Devamı) **144**

Şekil 5.2 Roma- Bizans Dönemi kültürel süreklilik grafiği (Bilgen Işık, 2025) . **148**

Şekil 5.3 Selçuklu Dönemi kültürel süreklilik grafiği (Bilgen Işık, 2025) **150**

Şekil 5.4 Osmanlı Dönemi kültürel süreklilik grafiği (Bilgen Işık, 2025) **153**

Şekil 5.5 Erken Cumhuriyet Dönemi kültürel süreklilik grafiği (Bilgen Işık, 2025) **156**

Şekil 5.6 Kayseri kent merkezi kervan yolu izi (Bilgen Işık, 2025) **165**

Şekil 5.7 Kayseri kent merkezi Bedesten, Pamuk Hanı ve çevresi (Google Earth, 2025) **173**

Şekil 5.8 Kayseri kent merkezi Bedesten ve Pamuk Hanı çevresi vaziyet planı (Bilgen Işık, 2025) **173**

Şekil 5.9 Kayseri kent merkezi Bedesten ve Pamuk Hanı çevresi vaziyet planı Ö:1/200 (Bilgen Işık, 2025) **171**

Şekil 5.10 Kayseri kent merkezi Bedesten ve Pamuk Hanı çevresi- Ulu sokak kesiti Ö:1/200 (Bilgen Işık, 2025) **172**

Şekil 5.11 Kayseri kent merkezi kültürel süreklilikte Bedesten ve Pamuk Hanı çevresi sokak görünüşü Ö:1/200 (Bilgen Işık, 2025)..... **176**

Şekil 5.12 Kültürel süreklilikte Pamuk Hanı (Bilgen Işık, 2025) **177**

Şekil 5.13 Kültürel süreklilikte Pamuk Hanı İç Mekân (Bilgen Işık, 2025) **178**

Şekil 5.14 Kültürel süreklilikte Asmalı Çeşme (Bilgen Işık, 2025)..... **179**

Şekil 5.15 Kayseri kent merkezi kültürel süreklilikte Bedesten (Bilgen Işık, 2025 ..... **180**

Şekil 5.16 Kayseri Kalesi ve çevresi uydu görüntüsü (Google Earth, 2025) **182**

Şekil 5.17 Kayseri kent merkezi, kale ve çevresi vaziyet planı Ö:1/200 (Bilgen Işık, 2025) **183**

Şekil 5.18 Kayseri kent merkezi kültürel süreklilikte kale ve çevresi kesit Ö:1/200 (Bilgen Işık, 2025) **184**

Şekil 5.19 Kayseri kent merkezi kültürel süreklilikte Kale ve çevresi (Bilgen Işık, 2025) **185**

Şekil 5.20 Kayseri kent merkezi kültürel süreklilikte Kale ve çevresi (Bilgen Işık, 2025) **186**

Şekil 5.21 Kültürel süreklilik bağlamında Kayseri Kale'si ve çevresi kesiti, Cumhuriyet Dönemi Ö: 1/200 (Bilgen Işık, 2025) **187**

Şekil 5.22 Kültürel süreklilik bağlamında Nazmi Toker Caddesi, Ö: 1/200 (Bilgen Işık, 2025) **187**

Şekil 5.23 Kültürel süreklilik bağlamında Bayram Paşa İş Hanı ve Bayrampaşa Mevlevihane'sine ait izler (Bilgen Işık, 2025) **188**

Şekil 5.24 Güpgüpoğlu Konağı ve çevresi uydu görüntüsü (Google Earth, 2025) **190**

Şekil 5.25 Güpgüpoğlu Konağı ve çevresi (Google Earth, 2025)..... **191**

Şekil 5.26 Güpgüpoğlu Konağı avlusu (Bilgen Işık, 2025) **192**

Şekil 5.27 Kültürel süreklilik bağlamında Güpgüpoğlu Konağı vaziyet planı ve modeli (Bilgen Işık, 2025) **193**

Şekil 5.28 Güpgüpoğlu Konağı ve çevresi kesit, Ö: 1/200 (Bilgen Işık, 2025) .. **194**

Şekil 5.29 Güpgüpoğlu Konağı /Dış Sur ve çevresi sokak görünüşü (Bilgen Işık, 2025) **194**

Şekil 5.30 Kültürel süreklilik bağlamında Yoğunburç (Bilgen Işık, 2025)..... **195**

Şekil 5.31 Dış Sur (Bilgen Işık, 2025)..... **196**

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1 Kayseri ili 1927-2025 nüfus sayıları (Dayıoğlu, 2019) **.....32**
Tablo 3.1 Kayseri ili 1927-2025 nüfus sayıları (Dayıoğlu, 2019) (Devamı) **.....33**

HARİTA LİSTESİ

Harita 3.1 Kayseri ilk yerleşim yerleri şeması (Bilgen Işık, 2025) **30**

Harita 3.2 Kayseri coğrafi durumu ve ilk yerleşim yerleri şeması 1/250.000 (Baydur, 1999); (Bilgen Işık, 2025) **31**

Harita 3.3 Asur ve Anadolu arasındaki ticaret, uluslararası mal alışverişi (Bryce; Bilgen Işık, 2025) **36**

Harita 3.4 M.Ö 2000 Kayseri yol güzergâhları (Bilgen Işık, 2025) **37**

Harita 3.5 M.Ö. 1200–600 Kayseri yol güzergâhları (Bilgen Işık, 2025) **37**

Harita 3.6 Klasik Dönemde Kayseri yol güzergahları (Bilgen Işık, 2025) **37**

Harita 3.7 Kültepe kentsel gelişim diyagramı (Bilgen Işık, 2025) **38**

Harita 3.8 Kanesh (Üst Kent), Kanesh (Alt Kent) Asur Koloni Dönemi rekonstrüksiyonu (Bilgen Işık, 2025) **40**

Harita 3.9 'Mazaka' kent katmanı uydu görüntüsü (Google Earth; Bilgen Işık, 2025) **46**

Harita 3.10 1954 Yılı Uydu görüntüsü üzerinde Roma- Bizans Dönemi kalıntıları (Uydu görüntüleri Merve BİLGEN IŞIK tarafından birleştirilmiştir). **52**

Harita 3.11 2024 Yılı Uydu görüntüsü üzerinde Klasik Dönem Kalıntıları, (Bilgen Işık, 2025) **53**

Harita 3.12 1954 yılı hava fotoğrafı üzerinden Roma Dönemi muhtemel varsayımı (Bilgen Işık, 2025) **56**

Harita 3.13 Kayseri Şehri 4- 6. YY, kent merkezi Roma Dönemi Varsayım (Bilgen Işık, 2025) **57**

Harita 3.14 Kayseri Şehri 4- 6. YY, kent merkezi Roma Dönemi varsayım (Bilgen Işık, 2025) **58**

Harita 3.15 Kayseri Şehri 4- 6. YY öncesi, kent merkezi Roma Dönemi varsayım (Bilgen Işık, 2025) **59**

Harita 3.16 Kayseri ili, kent merkezi Selçuklu Dönemi (Özcan; Bilgen Işık, 2025) **64**

Harita 3.17 Kayseri ili, kent merkezi Selçuklu Dönemi (Bilgen Işık, 2025) **65**

Harita 3.18 Kayseri merkez, nahiye ve kazaları (Eravşar, 2000) **67**

Harita 3.19 Kayseri kent merkezi, Osmanlı Dönemi (Bilgen Işık, 2025) **69**

Harita 3.20 Osmanlı Dönemi'nde Kayseri kent merkezi haritası (Bilgen Işık, 2025) **.....70**

Harita 3.21 Osmanlı Dönemi'nde Kayseri kent merkezi haritası (Bilgen Işık, 2025) **.....71**

Harita 3.22 Kayseri Osmanlı Dönemi, kale, kapalı çarşı ve hanlar haritası (Bilgen Işık, 2025) **.....76**

Harita 4.1 Kayseri Şehri 1933 yılı önerilen yeni plan ve yol şeması (BİLGEN IŞIK, 2025) **.....86**

Harita 4.2 Kayseri Şehri 1933 yılı plan şeması ile 1947 uydu görüntüsünün üst üste çakıştırılması (KBB; Bilgen Işık, 2025) **.....87**

Harita 4.3 Kayseri Şehri 1945 yılı İmar Planı (Bilgen Işık, 2025)**.....92**

Harita 4.4 Kayseri Şehri 1945 yılı yol ağı haritası (Bilgen Işık, 2025)**.....93**

Harita 4.5 Kayseri Şehri 1945 yılı yol ağı haritası (Bilgen Işık, 2025)**.....94**

Harita 4.6 Kayseri Şehri 1945 yılı yol ağı haritası (Bilgen Işık, 2025)**.....95**

Harita 4.7 Kayseri Şehri 1945 yılı plan şeması ile 1954 uydu görüntüsünün üst üste çakıştırılması (Bilgen Işık, 2025)**.....99**

Harita 4.8 Kayseri Şehri 1945 Arazi Kullanım Kararları (Bilgen Işık, 2025)**....100**

Harita 4.9 1945 Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası yerleşkesi (Bilgen Işık, 2025) **.....104**

Harita 4.10 1950- 2000 yılı Kayseri haritası (Bilgen Işık, 2025)**.....112**

Harita 4.11 1970 Uydu Görüntüsü Kayseri (KBB Arşivi)**.....113**

Harita 4.12 1970 Uydu Görüntüsü Kayseri (KBB; Bilgen Işık, 2025) **.....114**

Harita 4.13 Kayseri 1/50 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı (Kayseri Büyükşehir Belediyesi) **.....123**

Harita 4.14 Kayseri 2000 sonrası kentsel gelişimi (Bilgen Işık, 2025)**.....124**

Harita 4.15 Kayseri 2000 sonrası yeşil alanların gelişimi (Bilgen Işık, 2025)**...129**

Harita 4.16 Kayseri 2000 Sonrası Yol Ağı şeması (Bilgen Işık, 2025) **.....131**

Harita 4.17 Kayseri 2000 sonrası sanayi ve ticari alanları gelişmi (Bilgen Işık, 2025) **.....134**

Harita 4.18 Kayseri 2000 sonrası sanayi ve ticari alanları gelişmi (Bilgen Işık, 2025) **.....135**

Şekil 5.1 Harita Okuma Yöntemi Geliştirme ve Dijitalleştirme Çalışmaları (Bilgen Işık, 2025) **.....144**

Harita 5.2 Kayseri kent merkezi gelişimi dönemsel çakıştırma (Bilgen Işık, 2025) **.....146**

Harita 5.3 Kayseri Selçuklu Dönemi Sürekliliği (Bilgen Işık, 2025)**.....151**

Harita 5.4 Kayseri Osmanlı Dönemi kültürel sürekliliği (Bilgen Işık, 2025) 44**154**

Harita 5.8 Kayseri kent merkezi gelişimi dönemsel harita çakıştırması (Bilgen Işık, 2025) **.....160**

Harita 5.7 Kayseri kent merkezi yol ağı dönemsel harita çakıştırması (Bilgen Işık, 2025) **.....163**

Harita 5.8 Kayseri kent merkezi sürekli geleneksel rota, harita çakıştırması (BİLGEN IŞIK, 2025) **.....164**

Harita 5.9 Kayseri kent merkezi haritası 2025 (Bilgen Işık, 2025)**.....168**

Harita 5.10 Kayseri kent merkezi gelişimi 1950-2000 (Bilgen Işık, 2025) **.....168**

Harita 5.11 Kayseri kent merkezi gelişimi 1923-1950 (Bilgen Işık, 2025) **.....168**

Harita 5.12 Kayseri kent merkezi harita çakıştırması (Bilgen Işık, 2025) **.....169**

Harita 5.13 Kayseri Kent Merkezi, 2025 (Bilgen Işık, 2025) **.....171**

Harita 6.1 Kayseri Önerilen Kültür Yolu Rotası ve Katmanları (Bilgen Işık, 2025) **.....203**

Harita 6.2 Kayseri Önerilen Kültür Yolu Rotası ve Katmanları (Bilgen Işık, 2025) **.....204**

ÖZET

Kayseri Şehri Cumhuriyet Dönemi Kentsel Gelişiminin Kültürel Süreklilik Bağlamında Harita Okuma Yöntemi İle Değerlendirilmesi

Merve BİLGEN IŞIK

Mimarlık Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Münevver DAĞGÜLÜ

Her kentin, zaman içerisinde birikerek oluşan sosyal, kültürel, ekonomik boyutları içeren kendine özgü bir kent kimliği vardır. Bu kimlik, kentleri birbirinden ayırarak o kente özgünlük kazandırmaktadır. Kentsel kimliğin ve gelişimin korunarak gelecek kuşaklara aktarılmasında ise "süreklilik" kavramı önem arz etmektedir. Teknolojik gelişmeler, nüfus artışı, yaşam biçimlerinin değişmesi ve kentlerin büyümesi gibi pek çok etken; hem doğal ve yapay fiziksel çevre üzerinde hem de sosyo-kültürel yapı üzerinde çeşitli dönüşümlere yol açmaktadır. Özellikle modernizm döneminde, geleneksel kentsel dokudan modern kentsel biçimlenişe geçiş ile birlikte, kentlerin mekânsal, sosyal ve kültürel dinamiklerinde köklü dönüşümler yaşanmıştır. Kayseri Kenti, bu dönüşüm süreçlerinin belirgin bir biçimde gözlemlendiği bir kent olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Cumhuriyet Dönemi ile birlikte modernizmin etkisiyle Kayseri'de hem kentsel hem mekânsal hem de yapı ölçeğinde hızlı bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmış; 2000'li yıllardan itibaren ise büyük ölçekli ve yapı temelli çok sayıda kentsel dönüşüm projesi hayata geçirilmiştir. Bu çalışma, Kayseri kentine odaklanarak kentin tarihsel süreç içerisinde katmanlaşan yapısını incelemeyi; kentsel gelişim

sürecini, farklı dönemsel katmanları arasındaki kültürel süreklilik ilişkilerini ortaya koymaktadır. Çalışmanın temel amacı, Kayseri kentine bütüncül bir bakış açısı geliştirerek, kentin tarihsel katmanları üzerinden kentsel morfolojisini çözümlemek ve bu morfolojik yapının dönüşümünü zamansal, mekânsal ve kültürel olarak irdelemektir. Çalışmada yöntem olarak harita okuma ve karşılaştırmalı katman analizi benimsenmiştir. Farklı dönemlere ait kent haritaları ve imar planları dijital ortama aktarılarak coğrafi referanslama yöntemiyle üst üste çakıştırılmış; böylece kent dokusunun zaman içindeki değişimi katmanlı olarak analiz edilmiştir. Ayrıca yapılar ve alanlar, dönemsel olarak sınıflandırılmış ve tarihî haritalar ile günümüz verileri karşılaştırılarak kültürel süreklilik açısından değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda; Kayseri'nin kentsel gelişimi ile kent katmanları arasında tasarımsal benzerlik ve kültürel süreklilik ilişkilerinin varlığı tartışılmış; sürekliliğin özellikle geleneksel merkez çevresinde yoğunlaştığı görülmüştür. Bulgular sonucunda, kent katmanlarının korunması ve kültürel sürekliliğinin sağlanması için kentsel planlama süreçlerine nasıl entegre edilmesi gerektiğine dair öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kayseri, kentsel gelişim, kültürel süreklilik

ABSTRACT

Evaluation Of The Urban Development Of The City Of Kayseri In The Republican Period In The Context Of Cultural Continuity By Using Map Reading Method

Merve BİLGEN IŞIK

Department of Architecture
Doctor of Philosophy Thesis

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Münevver DAĞGÜLÜ

Every city possesses a unique urban identity shaped by the accumulation of social, cultural, and economic dimensions over time. This identity distinguishes cities from one another and imparts distinctiveness. The concept of "continuity" plays a crucial role in preserving and transmitting urban identity and development to future generations. However, various factors such as technological advancements, population growth, changing lifestyles, and urban expansion have induced significant transformations in both the natural and built environment as well as socio-cultural structures. During the modernist period, profound shifts occurred in the spatial, social, and cultural dynamics of cities, characterized by a transition from traditional urban fabrics to modern urban formations. Kayseri serves as a prominent example where these transformation processes are distinctly observable. Especially since the Republican era, Kayseri has undergone rapid changes at urban, spatial, and structural scales under the influence of modernism. From the 2000s onward, numerous large-scale, building-based urban renewal projects have been

implemented. This study focuses on Kayseri to investigate its layered historical structure and reveal the cultural continuity relationships between different temporal urban strata. The primary aim is to develop a holistic perspective on Kayseri's urban morphology by analyzing its historical layers and examining their temporal, spatial, and cultural transformations. Methodologically, historical city maps and zoning plans from various periods were digitized and georeferenced for comparative layered analysis. Buildings and areas were classified according to periods and evaluated through comparison between historical maps and contemporary data to assess cultural continuity. The findings indicate the presence of design similarities and cultural continuity between Kayseri's urban development and its layered urban fabric, with continuity being especially concentrated around the traditional city center. Based on these results, recommendations have been developed for integrating the preservation of urban layers and cultural continuity into urban planning processes.

Keywords: Kayseri city, urban development, cultural continuity

1
GİRİŞ

Tasarım yaklaşımı itibariyle doğal dinamiklere temas eden ve aynı zamanda stratejik konuma sahip olan kentler tarihsel süreç içerisinde özel önem kazanmıştır. Kayseri Kenti'nin sahip olduğu coğrafi ve jeolojik özellikler, stratejik konumu, yerleşimi sürekli ve önemli hale getirmiştir. Tarih Öncesi Devirlerden günümüze ulaşan ve günümüzde de yaşamın devam ettiği Kayseri Kenti, Cumhuriyetin ilan edilmesi ve ''Modernizmin'' etkisi ile kentsel dokusunda, yaşam biçiminde, sosyal yapısında önemli değişimler geçirmiştir. Bu sebeple çalışma Kayseri Kentine odaklanarak tarihsel süreç içerisinde katmanlaşmış kenti inceleyerek kentin farklı dönemlerdeki gelişimini özellikle de Cumhuriyet Dönemi'ndeki kentsel gelişim stratejisi ve projelerinin kente olan etkisini kültürel süreklilik kavramı çerçevesinde ele alarak araştırmaktadır.

Çalışma öncelikle 'Kent, Kentsel Tasarım, Modernizm ve Postmodernizm' kavramları ile 'Süreklilik' kavramını tartışmakta olup gerekli kavramsal ve kuramsal araştırmalardan sonra asıl çalışma konusu olan Kayseri Şehri'nin kentsel gelişiminin süreklilik açısından incelenmesi bağlamında; öncelikle Kayseri Kenti'nin hangi bölgeye neden kurulduğunu açıklayarak kentin kuruluş aktörleri aktarılarak; Kayseri'nin kentsel gelişimi, Hattiler ve Hititler Dönemi, Pers ve Med Krallıkları Dönemi, Roma ve Bizans Dönemi, Selçuklu Dönemi, Osmanlı Dönemi, Erken Cumhuriyet Dönemi ve günümüz olmak üzere kronolojik bir sıra ile ele alınacaktır. Araştırma, Kayseri kentinin katmanlarını harita okuma yöntemi ile değerlendirirken literatürde yeterince ele alınmamış bir konuyu derinlemesine incelemekte; bu yönüyle kent çalışmaları alanına yeni bir perspektif kazandırmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, çalışmada geliştirilen yöntem ve değerlendirme modeli, daha önce bu ölçekte uygulanmamış bir coğrafyada hayata geçirilerek, hem Kayseri'nin gelecekteki kentsel tasarımına yönelik somut öneriler sunmakta hem

de kuramsal çerçeveyi uygulamalı bir bağlamda sınayarak bilimsel açıdan özgün bir katkı sağlamaktadır.

1.1 Literatür Özeti

Çalışma konusunun araştırılması için kitap, tez, makale vb. kaynaklar olmak üzere hem mimarlık literatüründe hem de şehircilik literatüründe kapsamlı bir literatür taraması yapılarak 'süreklilik', 'kentsel gelişim', 'Kayseri', 'Cumhuriyet Dönemi', 'modernizm', 'postmodernizm' anahtar kelimeleri kullanılarak; bu bağlamda yapılan çalışmalar araştırılmış, araştırma yöntemleri ve bulguları incelenmiştir. Elde edilen bilgilerden çalışma sürecine ve yöntemine dair çıkarımlarda bulunulmuştur.

Süreklilik kavramı üzerine yapılan çalışmalar, 'Kültürel Süreklilik', 'Modern ve Geleneksel İkileminde Süreklilik', 'Modern ve Postmodern Süreçte Süreklilik', 'Kentsel Süreklilik' ve 'Kent Mekânında Süreklilik' gibi farklı başlıklar altında çeşitlilik göstermektedir. Giddens (1984; 2004) ve Habermas (2001), modernleşmenin kentler üzerindeki dönüştürücü etkilerine ve kimlik süreçlerine odaklanırken; Harvey (1989) postmodernitenin kültürel dönüşüm ve mekânsal değişimlerini analiz ederek modernizm sonrası kentsel kimlik ve mekânsal parçalanmayı açıklamıştır. Nora (1989), kolektif hafızanın mekânsal temsili olarak 'hafıza mekânları' kavramını ortaya koyarak kültürel sürekliliğin kent kimliğindeki rolünü vurgulamıştır. Rosenberg (1972) modernitenin kültür üzerindeki etkilerini tartışırken, Kuban (2001) kent ve mimarlık bağlamında tarihsel süreçlerin kent dokusundaki yansımalarını incelemiştir. Kevin Lynch'in (1960) kentsel biçimlenme çalışmaları, kent ve toplum arasındaki ilişkiye ışık tutmaktadır. Conzen (1960) ise sosyal mekânların kentsel dokudaki süreklilik ve değişim süreçlerindeki önemini ortaya koymuştur. Lefebvre'nin (1991) mekânın toplumsal üretimine dair teorileri, kentsel süreklilik ve değişim olgusunun sosyo-kültürel bağlamda derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktadır. Ayrıca, Giddens'in kuramı (1984), mekân ve toplumsal yapılar arasındaki dinamik etkileşimi ortaya koyarak kültürel sürekliliğin toplumsal bağlamda anlaşılmasına katkı sunmaktadır. Edward Soja (1989), mekânın toplumsal üretimi ve postmodern coğrafya konularında getirdiği bakış açılarıyla, kültürel süreklilik ve mekânsal ilişkilerin çok katmanlı doğasına vurgu yapmaktadır. Jane Jacobs (1961) kentlerin yerel kimliklerinin ve canlılığının

korunmasına yönelik eleştirileriyle modernist planlamanın sınırlarını göstermiştir. Michel Foucault'nun (1980; 2019) güç ve mekân ilişkilerine dair teorileri, kentsel planlama süreçlerinde iktidar mekanizmalarının kültürel süreklilik üzerindeki etkilerini anlamaya olanak sağlamaktadır. Bu çalışmada, temel kitapların yanı sıra ilgili tez çalışmaları da kapsamlı bir biçimde incelenmiştir.

Aydın (2019)'ın doktora tez çalışması Şehircilik literatüründe 'Süreklilik' kavramı üzerine yapılmış tez çalışmalarından birisi olup Manisa'nın tarihi kent dokusunun zaman içerisinde sosyal-ekonomik faktörlerle nasıl şekillendiği; çeşitli haritalar ve tarihsel belgelerden elde edilen veriler doğrultusunda çözümlenmiştir.

Kuyucu (2019)'nun doktora tez çalışması ise mimarlık literatüründe ''Süreklilik'', ''Kentsel Gelişim'' kavramları çerçevesinde ele alınmış bir çalışma olup, çalışmanın amacı modernizmle birlikte kentlerde yaşanan radikal değişimin ardında gizlenen, eski ve yeni kent dokusunda benzer unsurların var olup-olmadığını sorgulamaktır (Kuyucu,2019).

'Süreklilik', 'Kentsel Gelişim' kavramları ile ilgili çalışmalar literatürde yer alırken Kayseri Kenti özelinde bu kavramlar çerçevesinde bütüncül bir çalışmanın yapılmadığı ve kentin bütüncül bir yaklaşımla özellikle 'Kültürel Süreklilik' kavramı çerçevesinde ele alınmadığı görülmüştür. Kayseri Kenti özelinde yapılmış çalışmalar incelendiğinde, alan ve yapı ölçeğinde çalışmaların yürütüldüğü ve bu çalışmaların genellikle 'Mimarlık Tarihi', 'Restorasyon' bilim dallarında yoğunlaştığı 'Mimari Tasarım-Şehircilik' ara kesitinde bütüncül bir yaklaşımla kentin ele alınmadığı görülmüştür.

Kayseri özelinde, Hovardaoğlu (2009) doktora tezinde kent merkezindeki tarihsel sürekliliğe odaklanırken; Bakır (2012) ise Kayseri'deki büyük ölçekli kentsel projelerin etkilerini analiz etmiş ve kentte yaşanan hızlı dönüşümü vurgulamıştır. Bu çalışmalar, fiziksel ve kültürel süreklilik açısından kente dair kapsamlı ve bütüncül analizlerin eksikliğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Kayseri'nin mekânsal ve zamansal dönüşümünün güncel verilerle değerlendirilmesi gerekliliği, çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Yapılan tez çalışması, Kayseri özelinde kentsel gelişim ve kültürel süreklilik kavramlarını bütüncül ve çok katmanlı bir perspektifle inceleyerek literatüre özgün bir katkı sağlamaktadır. Çalışmada üretilen tarihsel haritalar, görsel arşivler ve çağdaş uydu görüntülerini

bir araya getirerek kent morfolojisinin zamansal, mekânsal ve kültürel dönüşümünü detaylı biçimde ortaya koymuştur. Daha önce bahsedilen kaynakların yanı sıra literatür araştırmaları sonucunda incelenen benzer kaynaklarda da Kayseri Kentinin modernizm ile birlikte köklü değişim sürecine girdiği ve son yirmi yılda çok büyük değişimler yaşadığını, özellikle kentsel rant üzerinden sermaye birikimi sağlamak amacıyla yürütülen büyük ölçekli kentsel projelerin doğal ve yapay fiziksel çevre ile sosyal-kültürel çevre üzerinde önemli olumsuz değişimlere neden olduğu ifade edilmektedir. Fakat bu söylemleri bütüncül açıdan ele alarak, kentin fiziksel, sosyal, mekânsal sürekliliğine dair bir araştırmanın yapılmamış olması bu söylemleri havada bırakmaktadır. Bu bağlamda çalışma, Kayseri Şehri kentsel gelişiminin kültürel süreklilik bağlamında incelenmesi konusuna odaklanarak literatüre ve kente katkı sağlamayı hedeflemiştir.

Bu kapsamda harita ve görsel analizlerimin dayandığı temel kaynaklar şu şekildedir: Harita üretimi ile tarihsel yol ve yerleşim kurgusunun okunmasına yönelik analizler, Gabriel'in Kayseri Türk Anıtları (1954), Edhem'in Kayseri Şehri (1982), Hild'in Das Byzantinische Straßensystem in Kappadokien (1977) adlı çalışmaları ile Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arşivi'ndeki harita, imar planları ve çizim koleksiyonlarına dayanmaktadır.

Fotoğraf eşleştirmeleri ve kentsel doku karşılaştırmaları ise Hugo Grothe'nin 'Geographische Charakterbilder aus der asiatischen Türkei und dem südlichen mesopotamisch-iranischen Randgebirge' (1909) adlı eseri, Gertrude Bell'in 'Kayseri 1909' başlıklı fotoğraf koleksiyonu ve 'Texier'in, Description de l'Asie Mineure' (1862) adlı erken dönem görsel arşivlerinden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Uydu görüntüleri Kayseri Büyükşehir Belediyesi arşivinden temin edilmiş; güncel fotoğraflar ise saha araştırmaları kapsamında tarafımca çekilmiştir. Çalışmada kullanılan harita görselleri ise adı geçen kaynaklar başta olmak üzere kapsamlı literatür taramaları sonucunda tarafımca oluşturulmuştur.

1.2 Tezin Amacı

Geleneksel ve modern kentin izlerinin iç içe olduğu, köklü geçmişe sahip ve pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Kayseri şehrinin Erken Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze kadar modernizm, postmodernizm ve küreselleşme süreçlerindeki, kentsel gelişim aşamaları ve sürecini, kentin sahip olduğu kentsel

mekânsal organizasyon, ulaşım fonksiyonları, sanayi ve ticaret alanlarını kentsel süreklilik açısından ele alarak, farklı dönem yapı ve izlerini araştırarak, Kayseri'nin Antik Kentten günümüz kentine evrilişini tarihsel süreç içerisinde inceleyerek farklı dönemlerin tasarım sürecine olan yansımalarını ve kente olan etkisini, kentin sahip olduğu ve koruması gereken fiziksel, kültürel, mimari bileşenlerini 'süreklilik' kavramı çerçevesinde ortaya çıkarmaktır.

Özellikle Erken Cumhuriyet Döneminden günümüze kadar kentsel doku açısından pek çok değişim geçiren ve farklı dinamikler barındıran Kayseri Şehri'nin geleneksel, modern ve günümüz kent dokusunda görülen süreklilikler ortaya çıkarılmıştır. Bu doğrultuda, Cumhuriyet Dönemi'nde Kayseri kentinin sosyal, mekânsal, kültürel boyutlarda geçirdiği değişimler ve bu değişimlerin bütüncül açıdan kente olan yansımaları ve bu yansımaların kentin biçimlenişinde oluşturduğu süreklilikler ortaya çıkarılmıştır.

1.3 Tezin Kapsamı

Çalışma, Kayseri kentine odaklanarak Kayseri Şehri kentsel gelişimini kültürel süreklilik açısından ele almaktadır. Özellikle modernizm, postmodernizm, küreselleşme vb. düşüncelerin kent, kentlerin gelişimi, kentsel süreklilik, kültürel süreklilik ile kurduğu ilişki, geleneksel dokudan planlı döneme geçiş ile birlikte dünyanın farklı bölgelerinde farklı zamanlarda mekânsal ve kültürel pratikleri değiştirmesi sonucu; kentsel mekânın dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Yaşanan değişimler pek çok kent için kırılma noktası olmuştur. Bu bağlamda bu süreçlerin ülkemizdeki kentlerde nasıl yaşandığı ve ne gibi bir etkiye sahip olduğu, modernizm düşüncesi ile biçimlendirilen kentlerde; modernizmin karşı çıktığı 'kültür', 'gelenek' olgularının sürekliliklerin devam edip etmediği ya da kentlerin yaşadığı biçimsel, kültürel, geleneksel vb. süreksizlikler, tutarsızlıklar çalışma kapsamında ortaya konmak istenmektedir. Bu bağlamda ülkemizde özellikle cumhuriyetin ilanı ile kamu eliyle pek çok yatırımın yapıldığı, Osmanlı Devleti ve öncesindeki dönemlerin birikimi ile oluşan geleneksel dokunun Cumhuriyet'in ilanı ile planlı dokuya evrildiği, entegre edildiği ''modernizm'' bakış açısı ile kurgulanmış olan Ankara, Gaziantep, Kayseri vb. Anadolu kentleri ön plana çıkmaktadır. Bu noktada Göle, ''Batı-dışı toplumlarda gelenek ve modernlik arasında radikal bir kopukluk, süreksizlik olduğundan bahsetmiştir. Geleneklerin

modernliğe engel teşkil ettiği düşüncesiyle göz ardı edildiğini, dondurulduğunu, dönüştürülerek modernliğin içerisine dâhil edilmediğini ileri sürmüştür'' (Göle,1998). Göle'ye göre, özellikle bu konuda Türkiye gibi kendi doğal sürecini yaşamadan, otoriteler tarafından bir an önce çağdaş uygarlıklar düzeyine erişme amacıyla benimsenen modernleşmenin geniş halk kitleleri tarafından içselleştirilmemiş olması dondurulmuş geleneklerin zaman içerisinde çözülerek aktarılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Bu kapsamda özellikle Antik Devirler, Roma Dönemi, Bizans Dönemi, Selçuklu Dönemi ve Osmanlı Dönemi olmak üzere köklü bir medeniyet geçmişine sahip olan geleneksel kent dokusunun yer aldığı ve özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde planlı döneme geçiş ile birlikte pek çok yatırım ve gelişmenin görüldüğü; modernizm, postmodernizm ve farklı süreçlerinin yaşandığı bir Anadolu Kenti olan ''Kayseri Kenti'' araştırma kapsamında bütüncül olarak ele alınmıştır. Bu Kapsamda Kayseri'nin Cumhuriyet Dönemi öncesi kentsel yapılanışı ve tarihi hakkında bilgiler verilmiş olup Cumhuriyetin ilanı ile modern döneme geçiş sonrası kentin gelişiminde rol oynayan değişimler, modernizm, postmodernizm, küreselleşme ve süreklilik ilişkisi, kentsel planlama, mekânsal biçimlenişler, kentin gelişim yönleri ve kentsel projelerin bütüncül bir bakış açısı ile ortaya konması için tarih aralığı özellikle geçmişten günümüze kadar uzanmaktadır.

1.4 Tezin Yöntemi

Bu çalışmada, Kayseri kenti özelinde kentsel ve kültürel süreklilik konusu ele alınmaktadır. Araştırmanın başlangıcında, kuramsal ve kavramsal çerçeve üzerinden "süreklilik" kavramı incelenmiş; kentsel gelişim, modernizm, postmodernizm ve küreselleşme süreçleri bağlamında kültürel sürekliliğin bileşenleri ve işlevi sorgulanmıştır. Bu değerlendirme, Kayseri özelinde kentsel gelişime bütüncül bir perspektifle yaklaşabilmek için gerekli teorik zemini oluşturmuştur.

Yöntem olarak, literatürde "kentsel süreklilik" araştırmalarında sıkça kullanılan harita okuma yöntemi benimsenmiştir. Kayseri kent dokusundaki değişim, dönemin yasal düzenlemeleri, haritaları, imar planları ve uydu görüntüleri aracılığıyla analiz edilecektir. Farklı dönemlere ait plan ve haritaların üst üste çakıştırılması yöntemi

ile kentin kentsel gelişim süreci ve kültürel süreklilik ilişkisi kapsamlı biçimde araştırılmıştır.

Haritalama yöntemi, araştırmanın odaklandığı niteliksel 'kültürel süreklilik' kavramının söylemsel bir bütünlük içinde tanımlanmasına ve mimari tasarım araştırmalarına somut, işlevsel biçimde aktarılmasına olanak sağlamaktadır. Farklı veri katmanlarının yan yana ve üst üste çakıştırılmasıyla oluşan heterojen yapı, kentsel ve bölgesel ölçeklerde mekânsal karmaşıklıkları harekete geçirerek görünür kılmakta; bu da mimari üretim süreçleri için performatif bir araç niteliği kazanmaktadır. Böylece kültürel sürekliliğin veya süreksizliğin kentsel mekâna yansımaları net bir şekilde ortaya konabilmekte; mekânsal farklılıklar ve benzerlikler sistematik olarak tespit edilerek kültürel sürekliliğin değerlendirilmesinde etkin biçimde kullanılmaktadır. Ayrıca, bu yöntemin sağladığı görselleştirmeler, kentsel tasarım ve planlama süreçlerinde karar alma mekanizmalarını destekleyerek, planlama stratejilerinin geliştirilmesine önemli katkılar sunmaktadır.

Çalışma aynı zamanda, mimari tasarım araştırmalarında haritalama yöntemlerinin mimari ve kentsel yapıyı ne ölçüde bilgilendirebileceğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Günümüzde mimari tasarım pratiğinin tekil bir teorik yapı üzerine kurulmadığı; mekânsal analizin ve anlayışın tek bir disiplinle sınırlı olmadığı, dolayısıyla çağdaş mimari araştırmaların da tekil bir düşünce ve analiz biçimine indirgenemeyeceği açıktır. Bu bağlamda, yöntem bütüncül bir bakış açısı sağlayan kent planları üzerine kurgulanmakla birlikte, yapı ölçeğinde de kentsel mekânın karakteristiklerini yansıtan plan şemaları, kesitler, fotoğraflar ve arşiv bilgileri gibi ek verilerin çalışmaya dahil edilmesiyle kültürel süreklilik konusu bütüncül bir perspektifle ele alınmıştır (Şekil 1.1).

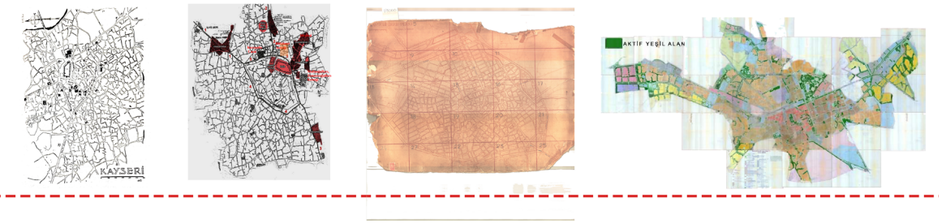
1. LİTERATÜR TARAMASI
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVENİN KURULMASI

Kent
Kentsel Gelişim
Modernizm
Postmodernizm
Süreklilik
Kültür

Hatti ve Hititler Dönemi Kentsel Gelişim Süreci M.Ö 2800
Med ve Pers Krallıkları Döneminde Kentsel Gelişim Süreci M.Ö 1100-50
Roma ve Doğu Roma İmparatorluğu Döneminde Kentsel
Gelişim Süreci M.S-17-395
Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi Kentsel Gelişim Süreci 1085-1476
Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Kentsel Gelişim Süreci 1476-1920
Cumhuriyet Dönemi Kentsel Gelişim Süreci 1923- Günümüz

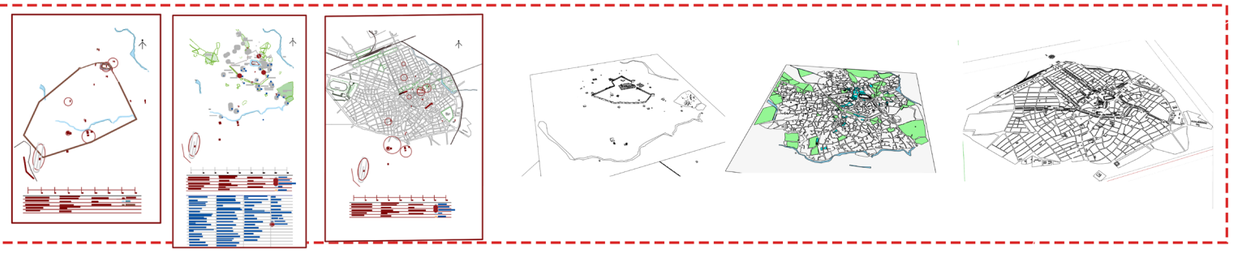
3. VERİ VE MATERYAL TOPLAMA

1882,1933, 1945, 1986, 2004, 2025 Tarihli harita ve imar planlarının temini
Geleneksel dönem harita arşivlerinin aranması ve temini
Kazı çalışmaları ve raporları
Arşiv Belgeleri
Yerel Envanterler
Yapı ve Uydu görüntüleri
Alan fotoğrafları ve arşiv taramaları

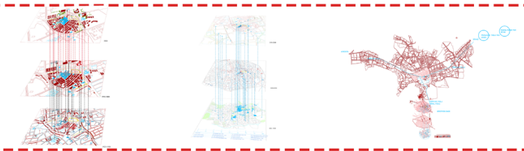
4. DİJİTAL HARİTALAMA ÇALIŞMALARI

Basılı haritaların CAD Programı aracılığı ile dijitalleştirilmesi
CBS sistemleri ve anıt yapıların kordinatları aracılığı ile çizimlerin doğruluğunun kontrol edilmesi
Dönemsel katman haritalamalarının yapılması
Yapıların konumlarının işaretlenmesi ve numaralandırılması
Lejant Oluşturulması
Üç boyuta taşınması

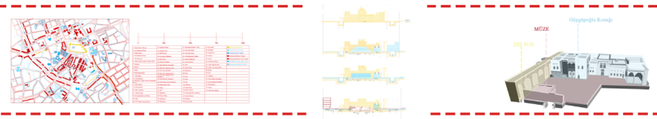
5. HARİTA ANALİZİ VE KATMANLAŞTIRMA ÇALIŞMALARI

Kartografik karşılatırma yöntemi
Katmanlarının üst üste çakıştırılarak okunması
Süreklilik ve süreksizliklerin tespit edilmesi

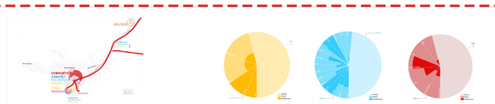
6. ODAK ALAN İNCELEMELERİ

Kent merkezi
- İç Kale ve Çevresi
- Pamuk Hanı ve Çevresi
- Güpgüpoğlu Konağı ve Çevresi
- 1:500 ve 1:200 ölçekli katmanlaşma çizimlerinin yapılması

7. BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE SONUÇ

- Kültürel Süreklilik
- Nicel ve Nitel sonuçlar
- Kültür Yolu Önerileri

Şekil 1.1 Doktora tezinin çalışma süreç ve yöntemleri (Bilgen Işık, 2025)

1.5 Hipotez

Bu çalışma, Kayseri'nin katmanlaşmış kent dokusunda farklı dönemlere ait mekânsal izlerin ve kültürel süreklilik unsurlarının varlığını sürdürdüğünü ve bu durumun kentsel gelişim süreçlerine yön verdiğini hipotez olarak benimsemektedir.

Kayseri'nin kuruluş ve gelişiminde belirleyici unsurlardan biri, sahip olduğu stratejik konumdur. Hem jeolojik ve coğrafi özellikleri hem de önemli ticaret yolları üzerinde yer alması, kenti tarih boyunca sürekli bir yerleşim alanı haline getirmiştir. Bu nedenle farklı dönem ve kültürler Kayseri'de iz bırakmış, yer seçim kararlarında dönemler arası benzerlikler ortaya çıkmıştır. Ancak özellikle Erken Cumhuriyet Dönemi'nden itibaren Kayseri'deki sivil mimari örnekleri ve kent katmanları, sürekli bir dönüşüm ve değişim süreci geçirmiştir. Bu dönüşümler, kentin biçimlenişi ve gelişiminde doğrudan etkili olmuş; fiziksel, mekânsal ve sosyal düzeyde sürekliliklere ya da süreksizliklere neden olmuştur.

Kent kavramı, yerleşik yaşama geçişle birlikte gelişmeye başlamış, özellikle Sanayi Devrimi sonrası ivme kazanmıştır. Bu süreçte modernizm anlayışı, geleneksel kent dokusunda köklü değişimlere yol açmış; geçmişin mirası reddedilerek "yeni" bir düzen inşa edilmeye çalışılmıştır. Modernist yaklaşım, kültür ve geleneği çoğunlukla dışlayarak, kentsel mekânda ve kolektif hafızada süreksizlikler oluşturma eğiliminde olmuştur. Buna karşılık post modern düşünce, çoğulculuğu ve kültürel çeşitliliği de ön plana çıkarmıştır.

Bu bağlamda şu sorular önem kazanmaktadır:

1. Modernleşme süreci Kayseri'de mekânsal ve kültürel süreksizliklere neden olmuş mudur?
2. Yerel dinamikler doğrultusunda süreklilikler de korunabilmiş midir?
3. Modernleşme kent üzerinde tekil bir etki mi üretmiştir, yoksa yerel bağlamda farklı modernlik biçimlerinden söz edilebilir mi?
4. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte geleneksel dokudan modern kent yapısına geçiş yapan ve ardından küreselleşme ile neoliberal politikaların etkisi altında yeni dönüşümler yaşayan Kayseri'nin bu süreçteki süreklilik ve süreksizlik deneyimi nasıl okunmalıdır?

Bu bağlamda çalışma, Kayseri'nin tarihsel gelişim sürecini kültürel süreklilik ve mekânsal dönüşüm dinamikleri üzerinden ele alarak, farklı dönemlerin izlerinin günümüz kent dokusuna nasıl yansıdığını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

2
MODERNİZM ve KÜLTÜREL SÜREKLİLİK

2.1 Kültürel Süreklilik Kavramı ve Kentsel Bellek

Kentler, tarih boyunca sosyal, kültürel, ekonomik ve mekânsal dinamiklerin etkileşimiyle şekillenen ve sürekli değişim içinde olan canlı yaşayan bir mekânsal organizasyondur. Bu değişim süreçleri içerisinde kentin kimliğinin, belleğinin ve kültürel sürekliliğinin koruması; o kentin kendine özgü karakterinin devamlılığı açısından kritik bir öneme sahiptir. Kültürel süreklilik kavramı, sadece fiziksel yapıların korunması değil; aynı zamanda toplumun kolektif hafızası, sosyal ilişkileri, kültürel değerleri ve mekânsal kimliğinin zaman içinde devamlılığı anlamına gelmektedir. Bu sebeple kentsel ve kültürel sürekliliğin değerlendirilmesi, mimarlık, şehircilik, sosyoloji ve arkeoloji gibi disiplinlerin bütüncül yaklaşımını gerektirmektedir.

Kültür, bireylerin ve toplumların yaşam biçimlerini, değer sistemlerini, inançlarını, sanatsal ve estetik anlayışlarını, dilini, normlarını ve sosyal pratiklerini kapsayan çok katmanlı bir olgudur. Tylor'un (1871) tanımına göre kültür, bireyin bir toplumun üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve benzeri yetenek ve alışkanlıkların bütünüdür. Bu yaklaşım 'kültürü' öğrenilen ve aktarılan bir bütün olarak ele almaktadır. Ancak kültür yalnızca maddi olmayan değerlerden ibaret değildir; aynı zamanda mekâna, zamana ve sosyal yapıya ilişkin olarak şekillenen dinamik bir sistemdir. Geertz (1973) kültürü, insanların dünyayı anlamlandırmalarını sağlayan bir 'anlamlar ağı' olarak görmekte ve kültürel analizi, bu sembolik yapılar üzerinden gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda kültür, yorumlanabilir bir sistem olarak toplumsal pratikleri açıklamaktadır.

Raymond Williams (1976), kültürü hem bir yaşam biçimi olarak tanımlamakta hem de onun ideolojik boyutuna dikkat çekmektedir. Ona göre kültür, sadece yüksek sanat ya da edebiyatla sınırlı değildir; gündelik yaşamın tüm pratiklerini, duygulanımlarını ve deneyimlerini de kapsamaktadır. Bu bağlamda kültür ve mimarlık mekânsal boyutta kesişmektedir. Stuart Hall (1997) ise kültürü, anlamların üretimi, temsili ve paylaşımı süreci olarak tanımlamakta; kültürün aynı zamanda iktidar ilişkileri içinde şekillendiğini ve kimlik üretiminin merkezinde yer aldığını savunmaktadır. Bu noktada Michel Foucault'nun (1980) bilgi-iktidar ilişkisi bağlamında kültürel üretimi nasıl düzenlediğine dair analizleri de kültürün yalnızca ifade değil, aynı zamanda kontrol edilen ve yeniden yapılandırılan bir alan olduğunu göstermektedir. Bourdieu (1977) ise kültürü, bireylerin toplumsal konumlarına bağlı olarak içselleştirdikleri ve yeniden ürettikleri habitus üzerinden açıklar; kültürel sermaye kavramı aracılığıyla kültürün sınıfsal yapılarla ilişkisini de ortaya koymaktadır.

Lefebvre (1991) kültürü kent bağlamında ele almakta ve mekânın, kültürel üretimin aktif bir bileşeni olduğunu savunmaktadır. Ona göre kültür, kent mekânında üretilir, temsil edilir ve yeniden anlamlandırılır. Bu nedenle kültürel pratiklerin sürekliliği, sadece toplumsal belleğin değil, aynı zamanda mekânsal belleğin de taşıyıcısı durumundadır. Bu çerçevede kültür, yalnızca geçmişin izlerini taşımakla kalmaz; aynı zamanda güncel toplumsal dinamikler içinde yeniden inşa edilir. Kent ise sadece mekânsal bir organizasyon değil; aynı zamanda kültürün yoğun olarak üretildiği, paylaşıldığı ve yeniden şekillendiği sosyal bir yapıdır (Lefebvre, 1991). Kentlerin kültürel dokusu, tarihsel süreçler boyunca oluşan sosyal ilişkiler, mimari yapılar ve kentsel kullanım biçimleriyle şekillenmiştir (Harvey, 1989). Lynch'in (1960) çalışması, kent imgesinin bireylerin kentle kurduğu anlamlı bağları ortaya koyarken, bu bağların kültürel süreklilik için temel oluşturduğunu da göstermektedir. Kentin kültürel kimliği, hem tarihsel mirasın korunması hem de güncel toplumsal dinamiklerin içinde yaşatılmasıyla devam etmektedir (Carmona, Heath, Oc & Tiesdell, 2003). Conzen'in kentsel kimlik ve bellek üzerine vurguladığı gibi, kentin farklı dönemlere ait katmanları sadece tarihi birer kalıntı değil, aynı zamanda günümüz kimliğinin ve aidiyet duygusunun şekillenmesinde aktif rol oynayan unsurlar olarak görmek ve bu unsurları sürdürmek gerekmektedir. Ona göre, kentteki tarihsel izler, fiziksel çevreyle kurulan ilişkileri güçlendirerek,

kullanıcıların mekâna dair anlam üretimini desteklemektedir (Conzen, 1960; 1988). Bu yaklaşım, kültürel süreklilik ve kent belleği arasındaki bağın önemini vurgulamaktadır. Bu nedenle, kültür ve kent arasındaki ilişki, kentsel tasarım ve planlama süreçlerinde dikkate alınması gereken kritik bir unsurdur.

Aldo Rossi (1982) ise, kentsel ve kültürel sürekliliği özellikle anıtsal yapıların, kentsel planların ve mekânsal organizasyonun sürekliliği bağlamında ele almıştır. Rossi'ye göre kent, toplumsal belleğin fiziksel ifadesidir; bu bağlamda kentsel yapı ve planlar, geçmişin mekânsal izlerini taşıyan ve geleceğe aktarılan temel araçlardır. Rossi'nin 'kentsel artifakt' kavramı, yapıların ve sokakların yalnızca fiziksel varlıklar olarak değil, aynı zamanda toplumsal bellekte anlam kazanan öğeler olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. Rossi'ye göre, kentsel sürekliliğin sağlanabilmesi için, zaman içinde toplumsal hafızayla bütünleşmiş mimari unsurların korunması büyük önem taşımaktadır. Bu yaklaşım, mimarlık pratiğini yalnızca yeni bina üretimi olarak değil, aynı zamanda geçmişle bağlantı kuran, çevresini anlamlandıran, kültürel belleği sürdüren bir disiplin olarak görmektedir.

Kevin Lynch (1960), kentsel sürekliliğin bir diğer önemli boyutunu kent imgesi kavramıyla açığa çıkarmaktadır. Lynch, insanların kentteki mekânsal öğelerle—yollar, sınırlar, bölgeler, odak noktaları ve düğümlerle—kurduğu anlamlı bağların kentsel kimliği oluşturduğunu savunur. Kent sakinlerinin bu öğeler aracılığıyla oluşturdukları zihinsel haritalar, kentin sürekliliğinin ve aidiyet hissinin temelini oluşturmaktadır. Lynch'in yaklaşımı, kentsel tasarımda fiziksel öğelerin, sadece estetik ya da işlevsel değil, aynı zamanda kültürel ve duygusal bağlamda da değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Amos Rapoport (1969) ise kültür ve mimarlık arasındaki ilişkiye odaklanarak, kültürel sürekliliğin somut yapılar kadar bu yapıların içerdiği anlamlar ve sosyal ilişkilerle de şekillendiğini belirtmektedir. Rapoport'a göre, mekân sadece fiziksel bir varlık değil, aynı zamanda kültürel kodların, sembollerin ve sosyal anlamların taşıyıcısıdır. Bu nedenle, kültürel sürekliliğin sağlanması, mimari ve kentsel tasarımın bu kodları göz önünde bulundurarak yapılmasıyla mümkün olabilmektedir. Rapoport'un yaklaşımı, kültürel sürekliliğin çok katmanlı yapısını ve mimarlıkla kurduğu derin ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Jane Jacobs (1961), kentlerin canlılığını ve sürekliliğini yerel toplulukların sosyal pratikleri ve günlük yaşamları üzerinden değerlendirmektedir. Jacobs, kent planlamasında toplumsal dokunun korunmasını ve insanların kentsel mekânla kurdukları organik bağları öncelikli kılmaktadır. Jacobs'a göre, kentsel süreklilik ancak sosyal ilişkilerin, ekonomik canlılığın ve kamusal alanların desteklenmesiyle mümkün olabilir. Jacobs'un çalışmaları, kentsel sürekliliğin sadece fiziksel değil, sosyal bağlamda da sürdürülebilir olmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Christian Norberg-Schulz (1980) "mekânın ruhu" kavramıyla kültürel sürekliliğe farklı bir boyut kazandırmaktadır. Schulz'a göre, bir mekânın kimliği ve anlamı, tarihsel ve kültürel bağlamından koparıldığında yitirilmektedir. Norberg-Schulz, mimarlığın bulunduğu yerin kültürel ve tarihi ruhunu yansıtması ve sürdürmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, yerel bağlamı göz ardı eden modern mimarlık yaklaşımları kültürel sürekliliğe zarar verirken, anlamlı ve bağlama duyarlı tasarımlar sürekliliğin temelini oluşturmaktadır.

Edward Relph (1976) da "yer" kavramı üzerinden kültürel sürekliliğin sosyal ve psikolojik boyutlarını vurgulamaktadır. Relph, mekânın sadece fiziksel varlık değil, insanların deneyimleri, aidiyetleri ve duygusal bağlarıyla anlam kazandığını belirtmektedir.

Kültürel süreklilik kavramı, kentlerin sadece fiziksel yapılarla değil; sosyal ilişkiler, toplumsal pratikler, tarihsel anılar ve kültürel semboller aracılığıyla sürekliliğini sağlayan çok katmanlı bir kavramdır. Bu kavram, mimarlık ve şehircilik disiplinlerinde sürdürülebilir kentsel gelişimin temel eksenlerinden biri olarak ele alınmalı; özellikle modernizm ve postmodernizm bağlamındaki tartışmalar içinde yeniden yorumlanmalıdır. Kentsel tasarım süreçlerinde kültürel sürekliliği dikkate alan bütüncül yaklaşımların geliştirilmesi, kentlerin tarihsel kimliğinin korunması, özgün mekânsal karakterini sürdürebilmesi ve toplumsal hafızayla kurduğu bağın güçlendirilmesi açısından önem taşımaktadır (Pur, 2018; Kuyucu, 2019).

2.2 Modernizmin Kent Mekânına Etkisi

Kültürel süreklilik kavramı çerçevesinde yapılan değerlendirmelerin ardından, söz konusu sürekliliğin somutlaştığı temel mekânsal zemin olan 'kent' olgusunun tanımlanması önem kazanmaktadır. Kültürel birikimin taşıyıcısı ve yansıtıcısı

konumunda olan kentler, tarih boyunca yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda toplumsal ve simgesel birer yapı olarak evrilmiştir. Bu nedenle kenti sadece yapılar bütününden ibaret görmek yerine, onu sosyal ilişkiler, ekonomik dinamikler, ideolojik kodlar ve tarihsel hafıza ile örülü çok katmanlı bir oluşum olarak ele almak gereklidir. Çalışmanın devamında, kent kavramı ve modernizmin kent mekânına etkisi kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde detaylı olarak tartışılacaktır.

Kent kavramı tarihsel süreçte farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Erken dönemlerde kent, uygarlıkla özdeşleştirilmiştir. Latince'de 'civitas' (kent) ile 'civilization' (uygarlık) kavramlarının aynı kökten türemesi dikkat çekicidir (Keleş, 2015). Yunanca 'da kent anlamına gelen 'polis' kelimesi, siyaset (politiae) kelimesi ile aynı kökten gelmektedir. Bu bağlamda, kent yalnızca fiziksel bir yapı değil, aynı zamanda siyasal, kültürel ve toplumsal bir organizasyondur.

İnsanoğlunun göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçişiyle birlikte başlayan süreç, tarımsal üretimle birlikte ilk kentlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. M.Ö. 4000'li yıllarda iş bölümü kavramının gelişmesi, yerleşimlerin kentleşme sürecine evrilmesini sağlamıştır. Orta Çağ'da ise kent, duvarlarla çevrili insan yerleşimleri olarak tanımlanmıştır (Tekeli, 1982). Bu dönemde kentler, koruma ve savunma işlevlerinin yanı sıra üretim merkezleri olarak da öne çıkmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte kentlerin hem fiziksel yapısı hem de işlevi dönüşmüş; üretim biçimi değiştikçe kentin anlamı da yeniden şekillenmiştir (Pirenne, 2024).

Kent kavramı yalnızca mekânsal bir tanım değil, aynı zamanda sosyolojik ve kültürel bir olgudur. Aristo, kenti insanların daha iyi bir yaşam sürmek amacıyla bir araya geldikleri yer olarak tanımlarken; Adam Smith (2007), kentin zanaat işlevi üzerinde durmuştur. İbn-i Haldun ise kentlerin endüstri merkezleri olma özelliklerini irdelemiş ve kentleşmeyi göçebe ve kır insanları için son aşama olarak kabul etmiştir. Lewis Mumford'a (1931) göre kent, bir toplumun kültürünün ve erkinin yoğunlaştığı mekândır; bu yönüyle zamanın bir ürünü ve birikimidir.

Kent kavramı üzerine yapılan sosyolojik kuramsal çalışmalarda özellikle köy ve kent karşıtlığı öne çıkmaktadır. Ferdinand Tönnies'in cemaat (Gemeinschaft) ve cemiyet (Gesellschaft) ayrımı, bu bağlamda önemlidir. Cemaat, homojen, geleneksel ve yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu kırsal yapıyı; cemiyet ise kentlerdeki heterojen, anonim ve rasyonel ilişkileri ifade etmektedir (Tönnies,

2019). Emile Durkheim ise toplumsal yapıyı mekanik ve organik dayanışma olarak ikiye ayırmıştır. Basit cemiyetlerde (köyler) mekanik dayanışma görülürken, karmaşık cemiyetlerde (kentler) iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayalı organik dayanışma öne çıkmaktadır (Durkheim, 2023).

Kent tanımına katkı sunan bir diğer kuramcı, Louis Wirth'tür. Wirth (1938), kenti farklı düzeylerde ele almaktadır: teknolojik ve ekolojik düzene sahip fiziksel bir yapı; yapı ve kurumlar dizisine sahip sosyal bir örgütlenme; ve bireylerin tutum ve düşüncelerini şekillendiren kültürel bir formasyon. Bu bakış açısı, kenti sadece bir yerleşim alanı olarak değil, aynı zamanda sosyal davranış kalıplarının ve kültürel üretimin gerçekleştiği bir sahne olarak ele alınması gerektiğidir.

Kent kavramına yönelik tanımlar çok çeşitli olup farklı disiplinlerin katkılarıyla zenginleşmiştir. Doğan Hasol (2024) 'Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü' kitabında kenti, 'büyük kasaba, küçük şehir' olarak tanımlamaktadır. Keleş (1980), kentleri, toplumsal gereksinimlerin karşılandığı, tarımsal faaliyetlerin sınırlı olduğu, yoğun nüfuslu ve çok işlevli yerleşim birimleri olarak tanımlamaktadır.

Kent tanımlarında kültürel boyutu ön plana çıkaran yaklaşımlar da bulunmaktadır. Lewis Mumford (1931), kenti kültürün bir ürünü olarak tanımlarken, Keleş (2015), kent kimliği ile kültür arasında sürekli bir etkileşim olduğunu belirtmektedir. Keleş'e göre, bir kentin kültürünü oluşturan unsurlar sadece sergi salonları, tiyatrolar gibi kültürel yapılarla sınırlı değildir; asıl olan kalıcı kültür ögelerinin korunması, değerlendirilmesi ve yaşatılmasıdır.

Doxiadis (1968), kenti bireylerin yaşamlarını sürdürebilmek amacıyla kurdukları bir organizasyon olarak değerlendirmektedir. Ona göre kentler, bireylerin fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarına cevap veren yapılardır ve bu bağlamda da sürekli bir değişim içerisindedir.

Carmona ve arkadaşları, *Public Places – Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design* adlı eserlerinde, kentsel tasarımın bağlamını, boyutlarını ve süreçlerini ayrıntılı şekilde açıklayarak, kavrama bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmanın önemini vurgulamışlardır. Kentleri çözümleyebilmek için bazı temel ölçütler öne çıkmaktadır. Bunlar; (1) nüfus yoğunluğu ve çeşitliliği, (2) etkinlik türü (üretim biçimi ve işlevsellik), (3) kentteki ekonomik, politik ve kültürel fonksiyonların

bütüncül bir şekilde analiz edilmesi olarak sıralanabilmektedir (Carmona et al., 2003).

Sanayi Devrimi sonrası başlayan hızlı kentleşme süreci, özellikle 20. yüzyılda küreselleşmenin de etkisiyle kentlerin fiziksel ve toplumsal yapısında önemli dönüşümlere yol açmıştır. Modernist şehircilik yaklaşımları bu dönemde ortaya çıkmış ve kentler daha çok ulaşım, üretim ve işlevsellik merkezli olarak planlanmıştır. Bu durum, kentlerin kültürel sürekliliğini ve kimliğini zedelemiş, mekânsal süreksizliklere yol açmıştır (Harvey, 1989).

Geleneksel hayattan modern yaşam biçimine geçiş ile birlikte pek çok kuramcı ve mimar tarafından modernite ve kültürel süreklilik ilişkisi tartışılmıştır. Pek çok görüş modernizm ile yeni bir başlangıç, gelenekselin kesintiye uğraması ve devam etmemesi sonucunda mimari ve kentsel mekânda süreksizliklerin oluştuğunu öne sürmüştür. Buna karşılık modernizm ve süreklilik ilişkisini genel ve alışılmış yaklaşımların dışında farklı biçimlerde de okuyabilmek gerekmektedir. Bu kapsamda modernite ve süreklilik ilişkisine farklı perspektiflerden bakılarak ilişkilerin kuramsal ve kavramsal çalışmalarla ortaya konması gerekmektedir (Giddens, 2004).

Marshall Berman "Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor" adlı kitabında modernizmi farklı dönemlere ayırarak incelemiş ve bu bağlamda 19. ve 20. yüzyıllardaki modernite tartışmaları arasındaki farkları vurgulamıştır (Berman, 2018). Berman modern zamanı, her şeyin kendi karşıtına gebe olduğu, paradokslar ve diyalektiklerin yer aldığı, hızlı gelişim ve dönüşümlerle beraber heyecanın da yer aldığı bir çağ olarak açıklamaktadır. Marx veya Nietzsche'den beri modernizmin birçok bakımdan büyüdüğü ve geliştiği fakat bizim modernizm hakkındaki düşüncelerimizin gelişmesinin aksine gerilediğini, modernlik düşüncesinin canlılığını, tınısını ve derinliğini kaybettiğini, "örgütlenme ve insanların hayatlarına anlam verme yetisini" yitirdiğini vurgulamaktadır (Berman, 2018), (Giddens, 2004).

Rosenberg'e göre ise modernizm "bir gelenek yıkma geleneğidir" (Rosenberg, 1972). Marshall Berman bu durumu "gelecekte yarattıklarının da yıkılacağını baştan kabul ederek yeni yaratılışlara yol açmak için o ana kadar yaratılan her şeyin yıkılması" olarak açıklamaktadır (Berman, 2018). Katı olan her şey buharlaşıyor

sözündeki gibi geleneksel olan yeni için yıkılırken belli bir zaman sonra yerine konan 'yeni' de yıkıma uğrayacak bir şekilde doğmaktadır. Bu bakış açısı da modernizmin karşıtlarla ve paradokslarla var olan yapısını açıklamaktadır. O halde gelenekseli yok sayan modernizm bir şekilde gelenekseli içinde barındırmak da mıdır? sorusu akla gelmektedir. Giddens' da modernizmin geleneksele karşı yeni ve akılcı yapısının tarih içerisinde çeşitli süreksizliklere neden olduğu görüşünü desteklemekle birlikte geleneksel ve modern arasında görülmesi gereken sürekliliklerin de var olduğunu savunmuştur (Giddens, 2004).

Adolf Loos'da modernizm sürecinde üretilen kültürün var olan kültürden elde edilmediği sürece yüzeysel ve yapay kalacağını vurgulamaktadır. Loos geleneğin kutsal bir biçimde değişmez olmadığını, dönemin gelişme ve teknolojilerine entegre edilebileceğini ve modernizm ile gelenekselin tamamen kopuk olması gerektiği fikrini eleştirmiştir (Loos, 1998).

Louis Sullivan'ın ise ''Biçim, işlevi izler' 'görüşüne karşılık kentsel hafızada yer bulmuş kodları, bezemeleri yeniden yorumlayarak yapılarında kullandığı ve bu sayede kültürel sürekliliği sağladığına ilişkin görüşler bulunmaktadır (Mumford, 1931).

Habermas ise "Modernite – Tamamlanmamış Bir Proje" adlı çalışmasında modernite kavramında henüz gerçekleşmemiş bir gücün varlığından bahsetmektedir (Habermas,2001). ''Eğer modernite sahip olduğu tüm potansiyeller henüz ortaya çıkarılmamış ve tüketilmemiş bir proje ise, onu sürekli eleştiri ile geliştirmek belki de bizleri yıkıcı olmak yerine yapıcı olan, modern ideallerin yanında kültürel süreklilikleri de sağlayabilen yeni bir modernlik anlayışına ulaştırabilir. Süreklilik arayışını modernitenin yarattığı sorunlara bir çözüm olarak değerlendirmek mümkündür'' (Habermas, 2001). Dolayısıyla modernizm kendi hızıyla ve evrenselliğiyle büyük bir potansiyel taşıması ile geliştirilebilir ve süreklilik kavramı ile de iyileştirilebilir görünmektedir.

Nora'ya göre ise mutlak bir fiziksel mekân olmasa dahi mekândaki kolektif hafıza fiziksel olanla sembolik olanın birbirine tutunmasıyla, varlığını sürdürür ve bir sürekliliğe kavuşur. Bu süreklilik, anıtsal olan bir yapıdan, herhangi bir sokak adına ya da herhangi bir konut dokusunda, mekânda ve mekânsal olan pek çok unsurda

üretilir. Bu da kültürel ve belleksel sürekliliğin modernizm ile dahi engellenemez olduğunu düşündürmektedir (Nora, 1989).

Modernizme alternatif bir perspektif sunan kuramlardan biri de ‘çoğul modernlikler’ anlayışıdır. Özellikle sosyal bilimler alanında geliştirilen bu yaklaşım, modernizmi Batı medeniyetlerinin tekelinde, tek tip, tek merkezli ve homojen bir süreç olarak ele alan klasik yaklaşımlara eleştirel bir mesafe koyar. Bunun yerine, modernizmin farklı toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamlara göre çeşitlenebilen, farklılıkları dışlamadan içinde barındırabilen çok yönlü ve çoğul bir olgu olduğunu savunur. Bu kuramsal çerçeve, modernliğin yalnızca Batı’ya özgü bir tarihsel deneyim olmadığını; her toplumun kendi dinamikleri doğrultusunda farklı modernite biçimleri geliştirebileceğini kabul eder (Berman, 2018). Dolayısıyla, dünyanın farklı bölgelerinde modernite ve rasyonalite deneyimlerinin aynı olamayacağı ve bu farklılıkların ise modernizmi zayıflatmayacağı aksine bu çeşitliliklerle hatta sürekliliklerle modernitenin devam edeceği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bu düşünce tarihsel ve kültürel sürekliliğe de vurgu yapmaktadır.

Göle ise, çoğul modernlikler kavramını, ‘’tek güzergahlı kültür dışı modernlik anlatımı yerine, modernliğin çok güzergahlı ve kültür bağımlı yeni bir okumasını getirmek istemektedir. Hatta batı modernliğinin kendi içindeki farklılıklarını gün ışığına çıkararak, tekçi bir modernlik anlatımını, Batı’nın merkezinden eleştirmekte, Batı modernliği diye bütünsel bir kategorinin neredeyse olamayacağını düşündürtmektedir ‘’ olarak açıklamaktadır (Göle, 1998).

Yıldırıma göre ise, süreklilik açısından sorulması gereken temel soru ise ‘’geçmişin dilsel öğelerinden tamamen arındığını iddia eden modern mimarlığın, toplumla iletişime geçebilecek hem anlamlı hem de işlevsel olabilen yeni mimarlığı nasıl üretebildiğidir’’ (Yıldırım, 2007). Burada kültürel ya da kolektif hafızanın somut olarak görünmez kodları süreklilik sağlamakta ve toplumla bağ kurmakta diyebilir miyiz?

Colquhoun’a göre toplumsal iletişimin koşulu şudur: “Eğer herhangi tür bir dil yalnızca en aza indirgenmiş yapıların dizilişiyle oluşuyorsa, bu yapılar, dildeki gibi, önceden verili anlamlarla dolu olmalıdır” (Colquhoun, 1990). Bu bağlamda soyut, saf geometrik biçimlerden oluşan ve gelenekseli reddeden modern biçimler, aslında süreklilik arz eden kodlarla anlam oluşturmaktadır. Örneğin erken uygarlıklarda

kullanılan geometrik saf biçimlerin zihnimizde bulduğu karşılık modernizmin de bir şekilde bilinen anlamları sürdürdüğünü göstermektedir.

Alan Colquhoun, modern mimarlığın gelenekle radikal bir kopuş gerçekleştirdiği yönündeki yaygın kanının aksine, bu kopuşun birçok durumda yüzeysel kaldığını savunur. Ona göre modernist mimarlık, özellikle Le Corbusier'nin önerdiği biçimsel ilkelerde görüldüğü üzere, aslında tarihsel mimariyle olan bağlarını tümüyle koparmamış, aksine onu farklı bir düzlemde yeniden üretmiştir (Colquhoun, 1981). Colquhoun, Le Corbusier'nin modern mimarlığın beş temel ilkesi olarak tanımladığı (1) yapının pilotiler üzerine kaldırılması, (2) serbest plan, (3) serbest cephe, (4) yatay pencere ve (5) çatı bahçesi gibi özelliklerin, klasik mimarlığın belirli kavramlarının soyutlanmış ve yeniden yorumlanmış biçimleri olduğunu ileri sürer. Bu bağlamda Colquhoun, Le Corbusier'nin mimarlığında bir tür kültürel sürekliliğin izlenebileceğini ve bu sürekliliğin, modernizmin kendine özgü mekânsal dili içinde dönüştürülerek varlığını sürdürdüğünü ifade etmektedir.

Umberto Eco, "biçim işlevi izler" ilkesine eleştirel bir yaklaşım getirerek, bu ilkenin ancak belirli toplumsal ve kültürel kodlarla desteklendiğinde anlamlı olabileceğini savunur. Ona göre bir objenin ya da yapının biçimi, yalnızca işlevi gerçekleştirmeyi mümkün kılmakla kalmamalı; aynı zamanda bu işlevin kullanıcı tarafından algılanabilir, arzulanabilir ve açıkça anlaşılabilir bir biçimde ifade edilmesini de sağlamalıdır. Eco, bu düşüncesini şu şekilde formüle eder:

"Objenin formu, işlevi imkanlı kılabilmenin yanı sıra, bu işlevi istek uyandırabilecek, yerine getirilecek aksiyonu açıkça anlaşılabilecek şekilde ifade edebilmelidir" (Eco, 1997).

Bu yaklaşım, biçimin salt işlevsel gereksinimlerle değil, anlamsal ve kültürel kodlarla da şekillendiğini ortaya koyar. Eco'ya göre, kullanıcı ile nesne arasında kurulan bu anlam ilişkisi, tasarımın başarısını belirleyen temel unsurlardan biridir. Bu bağlamda tasarım, yalnızca teknik bir çözüm değil; aynı zamanda iletişimsel bir eylem, yani bir "anlam üretimi" sürecidir. Dolayısıyla yeni olanın; eski ve tanıdık kodları kullanmadan fonksiyonel olamayacağı yorumu çıkarılabilmektedir.

Kostof, kentsel modernizme dair yaptığı analizlerde, süreklilik kavramını modernizmin tarihsel bağlamdaki etkilerini vurgulamak için kullanır. Modernizmin kentsel mekânda bir kopuş ya da yeniden doğuş değil, zaman ve mekânın

sürekliliğini ifade eden bir süreç olduğunu savunur. Kostof'a göre, kentsel mekân, sadece günümüzün değil, geçmişin ve geleceğin de yansımasıdır. Modern şehirler, sadece anlık bir estetik veya fonksiyonel anlayışa göre şekillenen yapılar değildir; aksine, geçmişin izleriyle, şimdinin dinamizmiyle ve geleceğin potansiyeliyle sürekli bir ilişki içindedir. Kostof, sokaklar gibi kentsel öğeleri örnek vererek, bu sürekliliği somut bir şekilde açıklar: 'sokaklar, hem geçmişin hem günümüzün hem de geleceğin mekânsal bir sürecidir; zamanın ve mekânın sürekliliğinin sonucudur' (Kostof, 1991). Bu, kentsel mekânın sürekli bir evrim içinde olduğunu ve geçmişin izlerinin, modernizmle birlikte de devam ettiğini ifade eder. Yani modernizm, geçmişin mekânsal ve kültürel katmanlarını silip atmaz, aksine onları dönüştürerek geleceğe taşımaktadır (Mumford,1931).

Rossi ise, kentsel sürekliliği Poète'nin "devamlılıklar" olgusu ile biçimlenen "kalıcılık" kuramıyla örneklemektedir. Gelenekselin izleri olan anıtsal yapıları, kentin temel mekânsal organizasyonu ve yerleşim düzenini, kent planlarının sürekliliğini kentin devamlılığını sağlayan parametreler olarak tanımlamaktadır (Rossi, 1982). Kostof gibi Rossi'de kentsel süreklilikte sokaklar vb. mekânlara vurgu yaparak geçmişten geleceğe devam edecek olan mekânsal süreklilikler olarak açıklamıştır (Kostof, 1991).

Kültür ve süreklilik kavramı, modernizm düşüncesinde çoğunlukla reddedilen veya göz ardı edilen bir yaklaşım olarak ortaya çıkarken; postmodernist yaklaşımlar gelenekseli, kültürü ve sürekliliği koruma ve sürdürme ekseninde farklı bakış açıları geliştirmiştir. Özellikle 20. ve 21. yüzyıllarda, modernist ve postmodernist zemine bağlı olarak kentsel tasarımda farklı mekânsal dizilimler, biçimlenmeler ve toplumsal belleğin çeşitlenmesi gerçekleşmiştir. Bu nedenle, kentsel gelişim sürecinde süreklilik kavramını hem modernist hem de postmodernist planlama anlayışı ve düşünce bağlamında açıklamak; kentin tasarımındaki süreksizlik veya süreklilik ilişkisini kuramsal ve kavramsal zemine oturtmak gerekmektedir.

2.3 Modernist Planlama Anlayışının Kültürel Sürekliliğe Etkisi

Modernist planlama anlayışı, 20. yüzyılın başlarından itibaren sanayileşme, nüfus artışı ve kentleşme gibi büyük dönüşümlere yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Küresel ölçekte kentsel tasarım ve gelişim süreçlerini derinden etkileyen bu anlayış, işlevsellik, rasyonalite ve teknolojik ilerlemeyi temel alarak kentsel mekânların

yeniden düzenlenmesini ve sosyal-ekonomik sorunların çözümünü amaçlamıştır (Hall, 1997). Ancak modernist planlamanın kentsel mekân üzerindeki etkileri çok boyutlu olup, kültürel süreklilik açısından önemli tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Modernist planlama, Le Corbusier, Walter Gropius ve Ludwig Mies van der Rohe gibi öncü figürlerin mimarlık ve şehircilik anlayışlarını şekillendirdiği bir dönemde, mevcut kent dokularının işlevsel ve estetik açıdan yetersiz olduğu varsayımıyla yeni planlama modelleri önermiştir (Le Corbusier, 1987). Bu modeller genellikle klasik kent dokusunun yıkılması, sokakların genişletilmesi, yüksek katlı konut bloklarının inşası ve işlevlerin ayrıştırılması gibi unsurları içermektedir. Geleneksel dokudan kopuş, bu sürecin temel dinamiklerinden biri olarak görülürken, kültürel ve tarihsel mirasın ikinci plana itilmesi yaygın bir uygulama olmuştur (Jacobs, 1961).

Jane Jacobs, modernist planlama anlayışını keskin biçimde eleştirerek, kentlerin canlılığının ve kültürel sürekliliğinin ancak çeşitlilik, karmaşa ve yerel ilişkilerle mümkün olabileceğini savunmuştur (Jacobs, 1961). Ona göre, modernist yaklaşımlar, kentlerin organik yapısını göz ardı etmiş ve kültürel hafızanın somut ifadesi olan tarihi yapıların ve yerel geleneklerin yok olmasına sebep olmuştur. Jacobs'un eleştirileri, modernist planlama anlayışının kültürel süreklilik üzerindeki olumsuz etkilerini görünür kılmakta ve bu alanda sürdürülebilir bir yaklaşım geliştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Modernist planlama, kent mekânını sosyal işlevlerine göre ayrıştırma eğilimindedir. Konut, çalışma, rekreasyon ve ulaşım alanları birbirinden ayrılarak fonksiyonel ve mekânsal organizasyon sağlanmaya çalışılmıştır (Hall, 1997). Bu ayrışma, kentsel mekânın daha düzenli ve verimli olmasını sağlamakla birlikte, kentin kültürel yapısını oluşturan karmaşık sosyal ilişkilerin zayıflamasına neden olmuştur (Gehl, 2011).

Kevin Lynch (1960), kentlerin algılanabilirliğinin ve kimlik kazanmasının önemli unsurlarından biri olarak "kentsel imge" kavramını ortaya koymuş, modernist planlamanın monoton ve soyut yaklaşımlarının kentlerin karakterini zayıflattığını belirtmiştir. Lynch'e göre, kentsel süreklilik ancak mekanın algılanabilirliği ve

anlamlılığının korunması ile sağlanabilir. Modernist planlamada ise, sık sık bu algılanabilirlik göz ardı edilmiştir.

Anthony Giddens (2004), modernizmin geleneksel yapıları yıkan radikal dönüşüm gücünü vurgulamakla birlikte, geleneksel ve modern arasındaki sürekliliklerin de var olduğunu savunur. Ona göre, modernite gelenekleri tamamen ortadan kaldırmamakta, onları dönüştürerek yeni biçimlerde yaşatmaktadır. Bu açıdan modernizmin kültürel süreklilik üzerindeki etkisi salt olumsuz değildir; modern kentlerde yeni kültürel pratikler ve mekânsal ilişkiler gelişmekte, tarihsel ve kültürel değerler farklı şekillerde yeniden yorumlanmaktadır.

Bu perspektif, Lefebvre'nin (2018) mekânın sosyal üretim kavramı ile paralellik göstermektedir. Lefebvre, mekânın sadece fiziksel bir düzenleme değil, sosyal ilişkiler ve kültürel pratiklerin biçimlendirdiği çok katmanlı bir süreç olduğunu belirtmektedir. Modernist planlamanın mekânı soyutlayarak ve toplumsal süreçlerden koparak tasarlaması, kültürel sürekliliğin zayıflamasına neden olurken, Lefebvre'nin "kent hakkı" kavramı, kent sakinlerinin mekân üretiminde aktif rol alarak bu sürekliliğin sağlanmasını önermektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısında, modernist planlamanın bazı olumsuz etkilerine karşı bir tepki olarak, tarihî dokuların korunması ve yeniden işlevlendirilmesi alanında çalışmalar artmıştır. Bu yaklaşım, modernizm ile kültürel sürekliliğin uzlaştırılması çabası olarak görülebilir. Kentlerin tarihsel merkezlerinin korunması, kentsel kimliğin ve kolektif hafızanın sürdürülebilmesi için kritik görülmektedir (Pendlebury, 2009).

Modernist planlama anlayışı, kentlerin fiziksel ve sosyal yapısını dönüştürürken, kültürel sürekliliğin devamı açısından hem engeller yaratmış hem de yeni olanaklar sunmuştur. Geleneksel kent dokusundan kopuş ve mekânsal soyutlama gibi olumsuz etkilerinin yanında, modernizmin sunduğu teknolojik ve mekânsal yenilikler, kentlerin yeni kültürel kimlikler oluşturmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle, günümüz kentsel planlama yaklaşımlarında modernist ilkeler ile kültürel ve tarihsel değerlerin dengelenmesi, sürdürülebilir ve kültürel olarak zengin kentler tasarlamak git gide daha fazla önem kazanmaktadır. Modernist planlama anlayışının kentsel mekân ve kültürel süreklilik üzerindeki etkilerini incelediğimiz

bu bölümün ardından, postmodernizm döneminde ortaya çıkan farklı paradigmalara ve bu paradigmaların kültürel sürekliliğe yaklaşımını incelemek gerekmektedir.

2.4 Post-Modernizm ve Kültürel Süreklilik

Harvey (1989), postmodern dönemin modernizme kıyasla köklü bir epistemolojik kırılmayı temsil ettiğini öne sürmektedir. Ona göre postmodern süreçte anlam ve bilgi, artık derin yapılarla değil, yalnızca göstergelerle ilişkili olarak yüzeyde işlemektedir. Bu durum özellikle mimarlıkta belirginleşmekte ve postmodern mimari ürünler, tarihsel göndermelere ve biçimsel eklektizme başvurarak yapay bir süreklilik duygusu yaratmaktadır (Harvey, 1989). Harvey, bu durumun Marksist anlamda bir "yabancılaşma" doğurmadığını da vurgular. Marx'ın yabancılaşma kavramı, özneyi parçalanmış değil, tutarlı ve bütünlüklü bir benlik anlayışı çerçevesinde ele almaktadır. Oysa postmoderniteyle birlikte özne, kendi iç bütünlüğünü yitirmekte; süreklilik ve anlamdan kopmuş, çoğul ve dağınık bir benlik deneyimi yaşamaktadır. Harvey, bu durumu yabancılaşmanın yerini parçalanmanın aldığını, öznenin kendiyle değil, kendi parçalarıyla karşı karşıya olduğunu ifade etmektedir (Harvey, 1989). Postmodern dönemde parçalanmış benlik deneyimi yalnızca bireysel bir olgu olmayıp; kent planlamasından mimari forma, kültürel üretimden ekonomik örgütlenmeye kadar geniş bir yelpazede ortaya çıkmaktadır. Bu durum, modernitenin sabit ve tutarlı benlik anlayışından radikal bir kopuşu işaret etmektedir. Postmodern mimaride tarihsel göndermeler sıklıkla yeniden üretilirken, bu üretim gerçek bir tarihsel süreklilik ve anlamın yeniden inşası değil, bir simülasyon işlevi görmektedir.

Jean Baudrillard'ın teorisine göre simülasyon, gerçekliğin yerini alan ve anlamı bulanıklaştıran bir hipergerçeklik (hyperreality) atmosferi yaratmaktadır (Baudrillard, 1981). Bu hipergerçeklik ortamında, tarihsel referanslar ve kültürel imgeler, özgün bağlamlarından koparılmış ve çoğu zaman yüzeysel biçimde yeniden üretilerek anlamı belirsizleştirmektedir. Harvey (1989), bu süreci postmodernitenin kültürel ve mekânsal yapılarını analiz ederken, parçalanmış benlik deneyimiyle paralel olarak değerlendirir; böylece kentsel mekân ve kimlik, tutarlı bir bütünlükten uzak, çoğul ve parçalanmış bir nitelik kazanmaktadır.

Robert Venturi, postmodern mimarlığın önemli temsilcilerinden biri olarak, modernizmin minimalizm ve işlevsellik vurgusunu eleştirmiştir. Venturi (1966),

mimarlığın karmaşıklık, çelişki ve tarihsel göndermelerle zenginleşmesi gerektiğini savunur. Ona göre mimari, sadece fonksiyonel bir yapı olmaktan çıkıp, sosyal ve kültürel kodları taşıyan çok katmanlı bir anlatı olmalıdır. Bu bağlamda Venturi'nin yaklaşımı, postmodern mimarideki tarihsel referansların gerçek bir kültürel süreklilik arayışının ifadesi olduğunu gösterirken, aynı zamanda Harvey'in işaret ettiği gibi bu sürekliliğin bazen yüzeysel ve simülatif kalabilme potansiyeline de dikkat çekmektedir (Venturi, 1966).

Mimari ve kentsel tasarımda postmodern planlama, tarihsel referanslara ve yerel mimari dillere dönüşü teşvik ederken, modernizmin "her yerde aynı" evrenselci yaklaşımına karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda kentlerin kendine özgü kimlikleri ve kültürel sürekliliklerinin korunması önem arz etmektedir (Rypkema, 2005).

Kente ilişkin literatür araştırmalarında sosyolojik, ekonomik, fiziksel vb. boyutları öne çıkaran farklı "kent" tanımlamalarının olduğu görülmüştür. Üretim biçiminin ve sosyal-ekonomik yapının değişimiyle farklılaşan kentlerin gelişimi, özellikle 1950'li yıllarda ortaya çıkan kentsel tasarım kavramı ve kuramlarıyla açıklanmış; kentsel tasarım bileşenleri hakkında çeşitli görüşler ortaya konmuştur. Modernizm ve postmodernizm süreçlerinde kentsel tasarım ile "kültürel süreklilik" kavramı arasındaki ilişkiler incelenmiş ve sonucunda; modernizmin geleneksel anlayışı reddeden süreksizliklerine rağmen, kültürel, fonksiyonel ve fiziksel birtakım sürekliliklerin kentlerde engellenemez biçimde devam edeceği hipotezleri ve farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

Hızla değişen kentleşme ortamında, özellikle geleneksel kentlerin barınma, ulaşım, çalışma ve rekreasyon tasarımı alanlarında dönüşümler yaşanmıştır. Bir kenti sürekli kılan çok sayıda bileşenin var olduğu ve bunların bütüncül biçimde kentsel çalışmalara aktarılması gerektiği düşünülmektedir. İncelenen kuramsal ve kavramsal çalışmalar, özellikle ulaşım alanlarının (geleneksel hayatta yaşamın aktığı sokaklar vb. ilişkiler) kentsel mekân üzerindeki süreklilik ilişkisine yoğunlaştığını göstermektedir. Bunun yanı sıra kentteki üretim biçimi, kentin hafıza mekânları arasında yer alan kamusal mekânların sürekliliği ve sosyal süreklilikler, kentin kültürel sürekliliğini sağlayan temel bileşenlerdir.

Günümüzde, hem geleneksel dokunun korunması hem de güncel gerekliliklerin yerine getirilmesi bağlamında kentsel dönüşüm ve iyileştirme süreçlerinde

süreklilik kavramına ilişkin ikilemler yaşanmaktadır. Yasal düzenlemelerde de bu ikilemler sürmekle birlikte, süreklilik kavramı sosyal, kültürel, ticari, ulaşım ve fonksiyonel açılardan bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gereken büyük bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin kullanılması ve geliştirilmesiyle, kültürel süreklilik kavramı çerçevesinde kentlerin gelişimine odaklanan çalışmaların artması mümkündür.

Modernist ve postmodern planlama anlayışlarının kentsel mekân ve kültürel süreklilik üzerindeki etkilerini inceledikten sonra, bu süreçlerin kentlerin yaşatılması ve korunması bağlamında nasıl somutlaştığını değerlendirmek önemlidir. Bu bağlamda, sonraki bölümde kentsel mekânın yaşatılması ve kültürel süreklilik ilişkisi kapsamlı biçimde ele alınacaktır.

2.5 Kentsel Mekânın Sürdürülmesi: Kültürel Süreklilik ve Koruma

Kentsel mekânın sürdürülmesi kavramı, günümüzde yalnızca mimari yapıları fiziksel olarak korumaktan öte, kentin sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihsel bütünlüğünün korunmasını da içermektedir. Bu bütüncül yaklaşım, kentsel mekânın çok katmanlı ve dinamik bir organizma olarak algılanmasını gerektirir (Matero, 2003; Orbaşlı, 2008). Kentlerin tarih boyunca taşıdığı kimlik ve anlamların gelecek nesillere aktarılması, kültürel süreklilik perspektifiyle mümkün olmaktadır. Kültürel süreklilik, bu bağlamda, geçmiş ile bugün arasında kopmaz bağlar kurarak kentin özgün dokusunun ve toplumsal belleğinin korunmasını ifade etmektedir (Lowenthal, 1985).

Koruma pratiği, klasik anlamda taşınabilir ve taşınmaz kültürel mirasın korunması olarak algılanırken, günümüzde koruma yaklaşımları daha kapsamlı bir anlayışa evrilmiştir. Bu yeni yaklaşımlar; kentsel peyzajın korunması, kentin yaşayan kimliğinin devam ettirilmesi, tarihî yapıların adaptif yeniden kullanımı ve toplumun mekânla olan ilişkilerinin sürekliliğinin sağlanmasını kapsamaktadır (Jokilehto, 1999; Pendlebury, 2009). Dolayısıyla koruma, salt fiziksel müdahale değil; toplumsal, kültürel ve ekonomik boyutlarıyla çok disiplinli ve katılımcı bir süreçtir (ICOMOS, 1964).

Kayseri gibi tarihî kentler, farklı medeniyetlerin izlerini taşıyan çok katmanlı bir kentsel dokuyu bünyesinde barındırmaktadır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait mimari ve kentsel örnekler, bu sürekliliğin somut göstergeleridir. Ancak hızlı kentleşme, sanayileşme ve modernizasyon baskıları, bu tarihi doku üzerinde hem fiziksel hem de sosyal erozyon riskleri yaratmaktadır (Bilgen Işık, 2024). Bu noktada, kentsel mekânın yaşatılması, sadece tarihî yapıların restore edilmesi değil, bu yapıların ve çevresinin fonksiyonel olarak kent yaşamına entegre edilmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca, kent kimliğinin sürekliliği için yalnızca yapıların değil; yolların, caddelerin, üretim biçimlerinin ve bu unsurların mekânsal organizasyonunun korunması ve sürdürülebilir şekilde yaşatılması büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu unsurlar, kentin sosyal ve ekonomik yaşamının temelini oluşturmakta, tarihsel süreç içerisinde kentin gelişim dinamiklerini ve kültürel hafızasını yansıtmaktadır (Kostof, 1991; Rossi, 1982).

Adaptif yeniden kullanım, kültürel sürekliliğin sağlanmasında kritik bir stratejidir. Tarihî yapıların güncel ihtiyaçlara göre işlevlendirilmesi, hem yapının korunmasını hem de kentin kültürel kimliğinin canlı kalmasını mümkün kılmaktadır (Plevoets & Van Cleempoel, 2011).

Kentsel koruma süreçlerinde yerel halkın katılımı ve toplumsal bilinç artırma çalışmaları da önem arz etmektedir. Yerel halk, kentsel mekânın yaşayan öğesi olarak koruma stratejilerinin başarısında başrol oynamaktadır. UNESCO'nun 1972 Dünya Mirası Sözleşmesi ve devam eden belgeler, bu katılımcı ve bütüncül koruma anlayışını benimsemekte ve uluslararası standartlar olarak kabul görmektedir (UNESCO, 1972). Kentsel mekânın yaşatılması aynı zamanda sosyo-ekonomik sürdürülebilirliği de içermektedir. Tarihî alanlarda ekonomik faaliyetlerin desteklenmesi, kültürel turizmin teşvik edilmesi ve kent sakinlerinin yaşam kalitesinin artırılması, kültürel sürekliliğin korunmasında stratejik unsurlardır (Ashworth, 1997). Bu bağlamda kentsel planlama ve politika yapıcıların, koruma ile kalkınma arasında bir denge kurmaları gerekmektedir.

Türkiye'de uygulanan birçok kentsel dönüşüm projesinde, tarihî dokunun korunması ile yeni yaşam alanlarının yaratılması arasındaki gerilim gözlenmektedir. Bu gerilim, kültürel süreklilik kavramının yeterince dikkate alınmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, koruma ve yenileme projelerinde

kültürel süreklilik ilkelerinin ön planda tutulması ve katılımcı planlama süreçlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, kentsel mekânın yaşatılması ve kültürel sürekliliğin korunması; fiziksel yapının, toplumsal kimliğin, ekonomik canlılığın ve kültürel hafızanın bir arada ele alındığı çok boyutlu bir süreçtir. Kayseri gibi tarihî kentlerde bu bütüncül yaklaşım, kent kimliğinin gelecek nesillere aktarılması ve sürdürülebilir kentsel gelişimin sağlanması için bir zorunluluktur.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, kültürel süreklilik kavramı çerçevesinde Kayseri kenti kapsamlı bir biçimde ele alınacaktır. Tarihsel haritalar, kentsel dokunun dönüşümü ve mimari yapıların tipolojik incelenmesi gibi yöntemlerle Kayseri'nin farklı tarihsel dönemlerdeki kentsel gelişim dinamikleri detaylandırılacaktır. Bu bağlamda, kentin sosyal ve ekonomik yapıları da analiz edilerek kültürel sürekliliğin kentin mekânsal ve toplumsal kimliğine olan etkileri ortaya konacaktır. Ayrıca, modernleşme ve koruma politikalarının Kayseri'nin özgün kentsel karakterinin korunması ve yeniden üretimindeki rolleri tartışılarak, kültürel mirasın günümüz kent planlamasıyla nasıl bütünleştirildiği irdelenecektir. Böylece, teorik çerçevenin somut bir örnek üzerinden uygulanışı değerlendirilerek, kültürel sürekliliğin kent ölçeğinde sürdürülebilirliğine dair bütüncül ve derinlemesine bir anlayış sunulacaktır.

3
CUMHURİYET DÖNEMİNE KADAR KAYSERİ ŞEHRİNİN KENTSEL GELİŞİMİ

3.1 Kayseri'nin Stratejik ve Coğrafi Konumu

Kayseri[1], Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nin Güneydoğu ucunda yer almakta olup; kuzeyde Sivas ve Yozgat, doğuda Sivas ve Kahramanmaraş, güneydoğu ve güneyde Adana, güneybatıda Niğde, batıda ise Nevşehir illeri ile sınır komşusudur. Kentin fiziksel coğrafyası, sönmüş bir volkanik oluşum olan Erciyes Dağı ile çevrelenmiş iki dağ sırası arasında konumlanan plato ve çöküntü alanlarından oluşan bir topografyaya sahiptir. Doğuda Koramaz Dağı, Güneyde ise bölgenin en belirgin morfolojik, tinsel, simgesel, ikonik unsuru olan Erciyes (antik adıyla Argaios) Dağı yer almaktadır. Bu dağlık yapı, kentsel gelişimi hem yönlendiren

[1] Marcus Aurelius Devrine (M.S. 161–180) tarihlenen sikkelerde, kentin ismi "Metropol Kaisareia" olarak yer almakta ve bu ifade, Kayseri'nin Kapadokya bölgesindeki dinsel ve yönetsel merkezî rolünü ortaya koymaktadır. Aynı zamanda kent, bu dönemde "Mater Urbium" (Kentlerin Anası) unvanını da taşıyarak, Roma İmparatorluğu içindeki prestijli konumunu yansıtmaktadır. Bu unvan, Kayseri'nin sadece bölgesel bir metropol değil, aynı zamanda çevresindeki kentler için örnek teşkil eden bir merkez olduğunu göstermektedir. Öte yandan, Julianus Apostata'nın (M.S. 361–363) hükümdarlığı sırasında, kentin ceza niteliğinde uygulamalara maruz kaldığı bilinmektedir. Bu nedenle '"Metropol Kaisareia" ismi kaldırılmış, "Mazaka" kullanılmaya başlanmıştır. Ancak Anadolu'da Mazaka adlı başka şehirler de bulunduğu için, Kayseri'yi ayırmak amacıyla "Erciyes'in kenarındaki Kaisareia, Kapadokya'nın başkenti Kaisareia, Anadolu'nun öncü şehri Kaisareia" gibi unvanlar verilmiştir. Müslüman Araplar, "Kaisareia" adını "Kayseriyye, Kayserî, Kayseri" biçiminde kullanmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi literatüründe de "Kayseriyye" olarak geçmektedir. Kent, Kayseriyye, Kayserî, Kayseri, şeklinde anılmış, Cumhuriyet Dönemi'nde halkın kullandığı Kayseri ismi resmen kabul edilmiştir.

hem de sınırlayan doğal bir eşik işlevi görmektedir. Erciyes Dağı 3917, Ali Dağ 1830, Yılanlı Dağ'ı ise 1619 rakım ile kenti çevreleyen yükseltilere sahiptir. Kentin doğal eşikleri arasında olan başlıca akarsular ise Kızılırmak'a ulaşan Karasu (antik dönemde Melas, günümüzde Sarmısaklı olarak da anılmaktadır) ve Deli Su'dur (Harita 3.1, Harita 3.2). Bu doğal unsurlar, tarihsel süreçte yerleşim tercihlerini ve kentsel morfolojiyi şekillendiren temel etkenler arasında yer almaktadır (Baydur, 1999).

Harita 3.1 Kayseri ve çevresinin ilk yerleşim yerleri (Bilgen Işık, 2025)

Harita 3.2 Kayseri'nin fiziki coğrafyası ve ilk yerleşim yerleri (Baydur, 1999); (Bilgen Işık, 2025)

Katmanlaşmış köklü bir geçmişe sahip Kayseri kenti günümüzde; ticaret, sanayi, endüstri, turizm, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde önemli dinamikler ve potansiyeller barındırmaktadır. Bu dinamikler ve potansiyeller, Kayseri'nin merkezileşerek bir çekim gücü oluşturmasına, kentte nüfus artışına ve göç hareketliliği gibi demografik değişimleri de beraberinde getirmiştir. Göç hareketliliği ile artan nüfus, çeşitli sektörlerdeki (tarım, sanayi, ticaret, ulaştırma, lojistik, eğitim, sağlık gibi) politikaların etkisiyle sosyal-ekonomik yapının şekillenmesini ve bölgedeki yaşam kalitesinin yükselmesini sağlamıştır

(Palamutoğlu, 2019). 1927-2024 yılları süresince ülkenin nüfusu 6,3 kat artış göstererek 13,6 milyondan, 85,6 milyona ulaşırken bu dönemde Kayseri demografisi, ülke ortalamasına yakın, 251.370'den 1.452.458'e çıkarak, 5,8 kat artış göstermiştir (Tablo 3.1), (Dayıoğlu,2019). Bu nüfus artışında özellikle modernizm anlayışı ile gelişen erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan; demiryolu, Tayyare Fabrikası, Cumhuriyet tarihinin ilk sanayi yatırımı olan Sümerbank Bez Fabrikası, Kayseri Şeker Fabrikası, Birlik Mensucat gibi kamu eliyle kente yapılan yatırımların katkısı ve çekim potansiyeli etkili olmuştur.

Tablo 3.1 Kayseri ili 1927-2025 nüfus sayıları (Dayıoğlu, 2019)

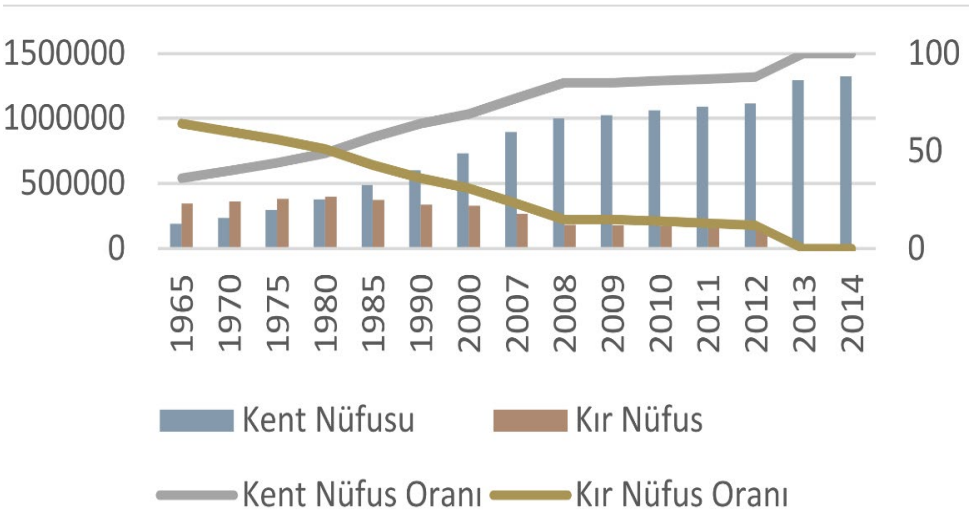
Yıl	Nüfus	Artış (%)
1927	251.370	-
1940	342.969	364,4
1950	403.861	175,5
1955	422.010	44,9
1960	480.387	139,0
1965	536.236	116,3
1970	598.693	116,5
1975	676.809	130,4
1980	778.383	150,0
1985	864.060	110
1990	943.484	92,0

Tablo 3.1 Kayseri ili 1927-2025 nüfus sayıları (Devamı)

2000	**1.060.432**	**124,0**
2010	**1.234.651**	**23,8**
2015	**1.342.056**	**14,0**

Tablo 3. 2 Kayseri ili 1927-2025 nüfus sayıları (Dayıoğlu, 2019)

Yıl	**Nüfus**	**Artış (%)**
2020	**1.421.455**	**4,3**
2025	**1.452.458**	**2,18**

Şekil 3.2 Kayseri kentsel ve kırsal nüfus oranları (TÜİK, 1965-2014); (ORAN, 2019)

Tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar sürekli yerleşim alanı olan ve gelişmeye devam eden Kayseri Kenti'nin ilk yerleşim alanı seçim kriterleri; Anadolu'daki diğer kentler ile benzerlik taşımaktadır. Ramsay (1890), Anadolu'da kentlerin

kurulma yerlerinin rastlantısal olabildiği gibi büyük oranda bölgenin coğrafi ve fiziksel özelliklerine göre belirlendiğini ifade etmektedir. Özellikle; savunmaya elverişli topografik konumlar, ulaşım imkânlarının gelişmiş olması ve su kaynaklarının varlığı yerleşim tercihlerinde belirleyici faktörler olarak ön plana çıkmaktadır (Ramsay, 1890). Benzer bir yaklaşımla, Ward-Perkins (1974), antik yerleşimlerin şekillenmesinde doğal çevrenin ve özellikle su temininin temel etmenler arasında yer aldığını vurgulamaktadır. Hild ve Restle (1981) ise, Anadolu'daki tarihî yerleşimlerin genellikle ana ticaret güzergâhları üzerinde bulunduğunu ve bu durumun hem ekonomik gelişimi hem de kültürel etkileşimi desteklediğini belirtmektedir. Dolayısıyla, yer seçimi yalnızca fiziksel çevre koşullarıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik gereksinimlere de cevap verecek biçimde yapılmıştır.

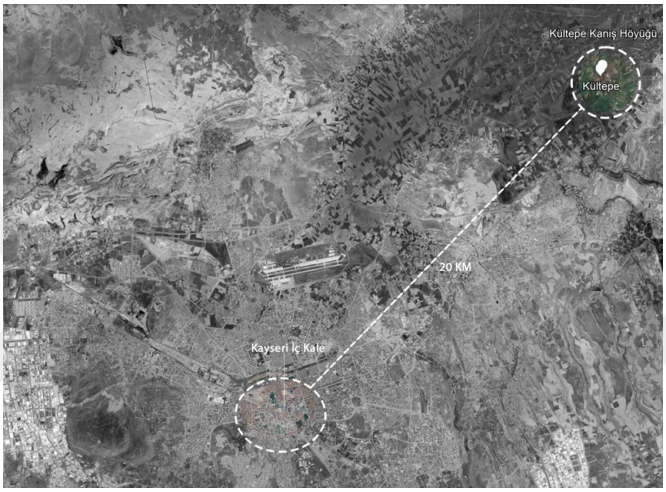
Kayseri ve çevresinin jeolojik yapısı, stratejik olarak önemli ticaret yolları üzerinde yer alması ve su temininin mümkün olması gibi faktörler, bölgenin yerleşime uygun ve sürdürülebilir olmasını sağlamıştır. Bu özellikler, aynı zamanda Kayseri'nin tercih edilen bir yerleşim alanı olmasının başlıca sebeplerindendir.

Hovardaoğlu'na göre Kayseri ili çevresinde Hitit ve Roma dönemlerine tarihlenen çok sayıda höyük, kaya yerleşimi, mezar yapısı ve yeraltı kenti bulunmaktadır. Bu yerleşkelerin konum tercihinde, su kaynaklarına yakınlık, tarımsal üretime elverişli verimli araziler, doğal savunma avantajı sağlayan kayalık alanlar ile dönemin önemli ulaşım güzergâhlarına erişim gibi çevresel ve stratejik faktörlerin belirleyici olduğu anlaşılmaktadır (Hovardaoğlu, 2009).

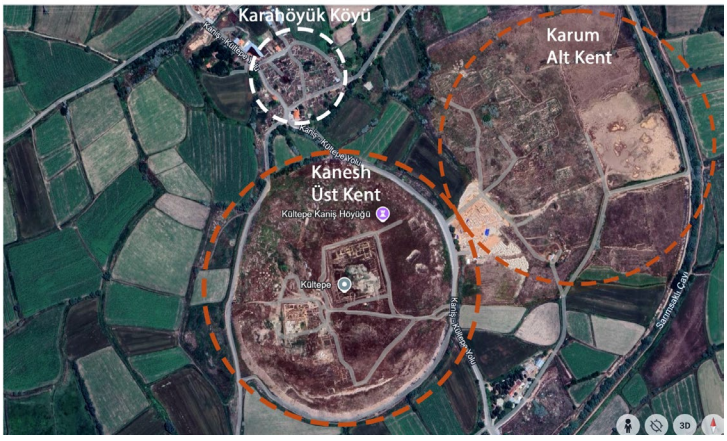
Kayseri kentsel coğrafyasında çok sayıda arkeolojik alan bulunmasına karşılık, kentin ilk yerleşim yerine ilişkin görüşler arasında farklılıklar mevcuttur. Bu konuda yapılan araştırmalar ve mevcut veriler kesin bir yargıya varmak için yeterli olmamakla birlikte, genel kabul gören görüş; Kayseri'nin ilk yerleşim yerinin, günümüz kent merkezinin yaklaşık yirmi bir km kuzeydoğusunda yer alan Kültepe Bölgesi olduğu yönündedir. Bu çalışmanın devamında, Kayseri kentinin kentsel gelişimi Antik Dönem 'den Cumhuriyet Dönemi'ne kadar ele alınacak; söz konusu dönemler arasında mekânsal ve kültürel süreklilik bağlamında katmanlar arası ilişkiler irdelenecektir.

3.2 Hattiler ve Hititler Dönemi Kentsel Gelişim Süreci M.Ö 2800-1450

Kayseri'nin ilk yerleşim yeri olarak kabul edilen Kültepe, günümüz kent merkezinin yaklaşık yirmi bir km kuzeydoğusunda, doğal coğrafi koridorlar ile tarihsel öneme sahip anayolların kesişim noktasında konumlanmaktadır (Şekil 3.2). Kültepe yerleşimi, iskânı Erken Tunç Çağı'na kadar uzanan ve Anadolu'da Hitit öncesi dönemde varlık gösteren yerli halk olan Hatti'ler tarafından kurulmuştur. Kültepe bölgesinde yer alan ve Asurlu tüccarlar tarafından kurulan Karum (pazar yeri), bölgenin ticari önemini artıran unsurlardan biridir (Şekil 3.3).

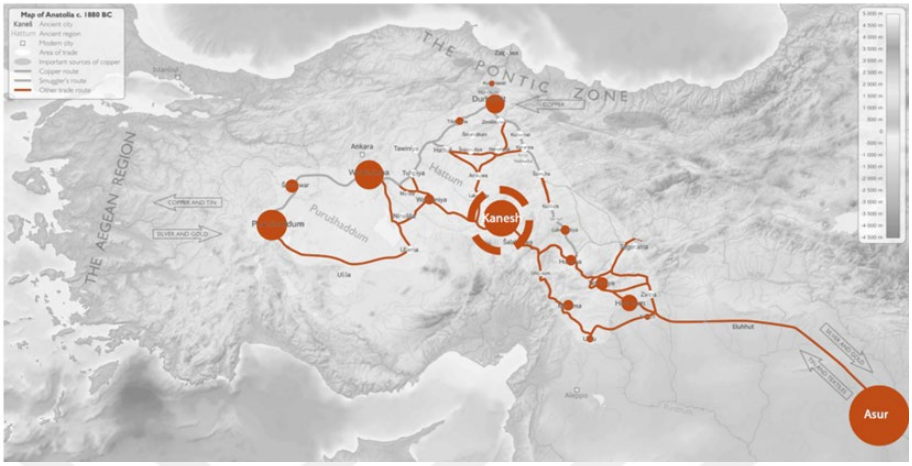
Şekil 3.2 Kültepe Antik Kenti ve Kayseri Merkez, Uydu Görüntüleri, (Google Earth; Bilgen Işık, 2025)

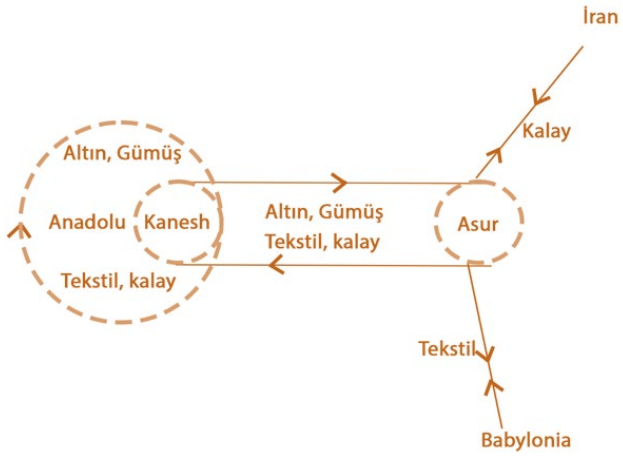
Şekil 3.3 Kültepe Antik Kenti üst kent ve alt kent uydu görüntüleri, (Google Earth; Bilgen Işık, 2025)

M.Ö. 4000'li yıllardan Roma Dönemi sonlarına kadar kesintisiz olarak iskana sahne olan Kültepe, tarih boyunca stratejik konumu sayesinde önemini korumuştur.

Anadolu'nun, özellikle M.Ö. 3. binyılın sonları ile 2. binyılın başlarında, Mezopotamya ve Suriye ile kurduğu ticari ilişkiler bağlamında, Kültepe; bu güzergâhlar üzerindeki merkezi konumu sayesinde hem ekonomik hem de kültürel açıdan önemli bir gelişim göstermiştir (Harita 3.3), (Şekil3.4), (Özgüç, 2005).

Harita 3.3 Asur ve Anadolu arasındaki ticaret yolu, uluslararası mal alışverişi (Bryce; Bilgen Işık, 2025)

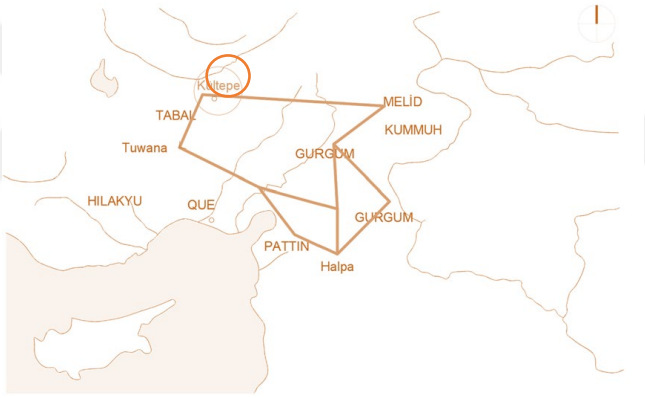
Şekil 3.4 Asur ve Anadolu arasındaki ticaret, uluslararası mal alışveriş şeması (Bilgen Işık, 2025)

Bölgedeki yol güzergâhları, başta Kültepe olmak üzere, Erciyes Dağı eteklerindeki yerleşimler ile doğuya doğru uzanan Kapadokya platosu üzerindeki merkezleri birbirine bağlamıştır. Bu yolların, hem askeri seferlerde hem de ticari mal taşımacılığında aktif biçimde kullanıldığı düşünülmektedir. Ayrıca bu dönemde kullanılan yolların önemli bir kısmının, önceki dönemlerden miras kalan rotaların devamı niteliğinde olduğu ve sonraki dönemlerde, özellikle Roma ve Selçuklu dönemlerinde yeniden işlevlendirilerek kullanıldığı verilerle desteklenmektedir

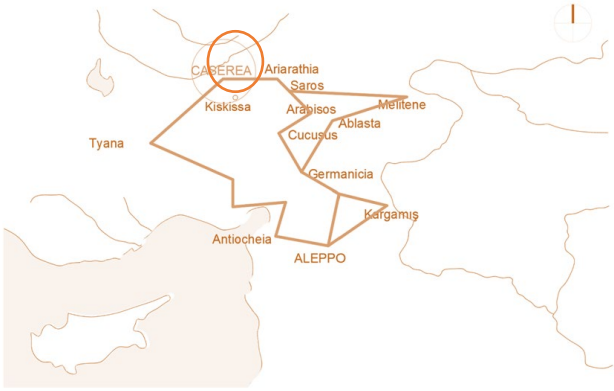
(Bryce, 2005). Demir Çağı yol güzergâhları, bölgenin sadece bir geçiş noktası değil, aynı zamanda kültürel ve ekonomik bir merkez olma niteliğini sürdürdüğünü göstermesi bakımından önem arz etmektedir (Harita 3.3, 3.4, 3.5).

Harita 3.4 M.Ö 2000 Kayseri yol güzergâhları (Bardakçı, 2018;Bilgen Işık, 2025)

Harita 3.5 M.Ö. 1200–600 Kayseri yol güzergâhları (Bardakçı, 2018;Bilgen Işık, 2025)

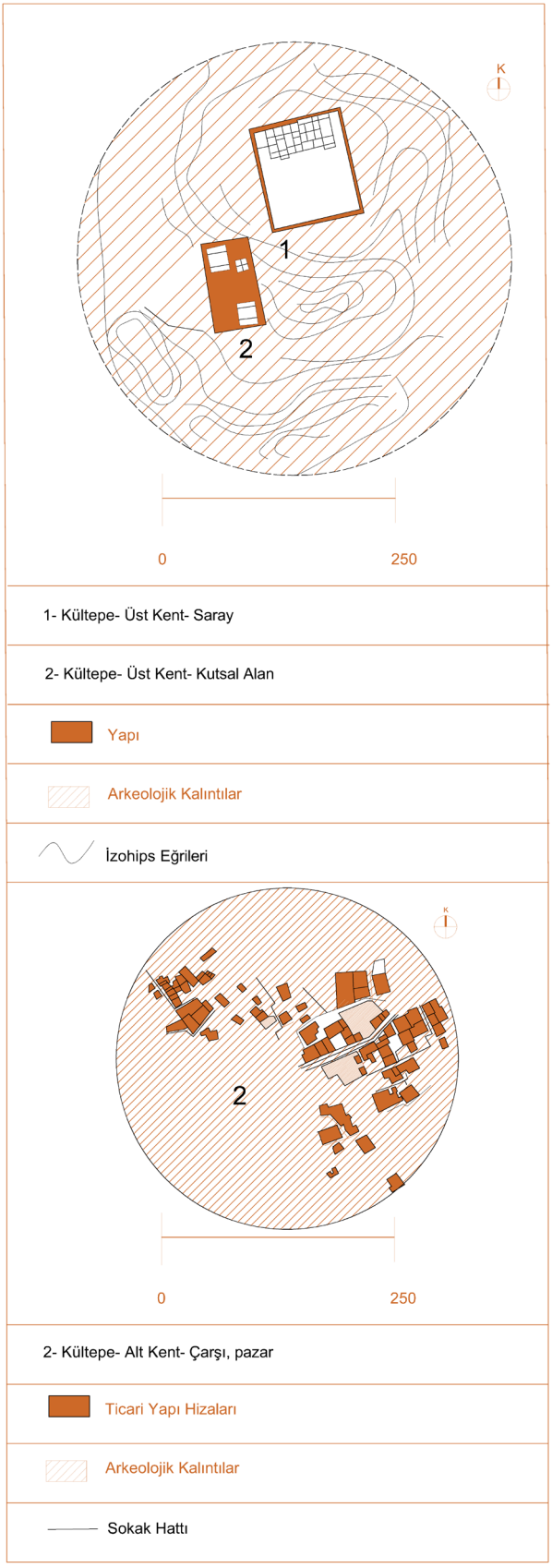

Harita 3.6 Klasik Dönemde Kayseri yol güzergahları (Bardakçı, 2018;Bilgen Işık, 2025)

Harita 3.7 Kültepe kentsel gelişim diyagramı (Bilgen Işık, 2025)

Özgüç'e göre, Kültepe yerleşimi krallığın merkezi olan 'Kaniş' ile düzlükte kurulan Karum olmak üzere iki bölgeden oluşmaktadır. Bölgede yürütülen arkeolojik kazı çalışmaları sonucunda kentsel morfoloji incelendiğinde, tepe bölgesinde yer alan Kaniş 'in (üst kent) kutsal alanın, tapınak ve saray yapılarının konumlandığı; karumun (alt kent) ise sokak dokusu, küçük meydanlar ve bu sokakların kesişim noktalarında yer alan pazar alanlarıyla tanımlandığı belirlenmiştir (Harita 3.8), (Özgüç, 2005). Kralın ve yerlilerin oturduğu Kaniş yerleşiminde konutların yapı malzemesini taş oluşturmaktadır. Yapıların temelinde ve alt sıralarda büyük taşlar kullanılmıştır. Karum'daki (alt kent, pazar, çarşı) tüccarların evlerinin temeli taş malzeme iken üst bölümü kerpiçten inşa edilmiştir. Konutların çatı örtülerinde ağaç kullanılmış, damlar düz ve toprak örtülüdür (Özgüç, 2005). Konutlar birincil mekânın etrafına ikincil mekânların kurgulanmasından oluşmaktadır. Ana mekânların yaşam alanı, ikincil mekânların ise ofis, depolama, arşiv odası vb. biçimlerde kullanıldığı düşünülmektedir (Özgüç, 2005). Konutlar sokağa göre yönlendirilmiş olup konutların girişleri doğrudan sokağa veya küçük meydanlara açılmaktadır (Özgüç, 2005). Bölgede hakim olan taş malzeme, sokak kurgusu, dolu-boş ilişkisi benzer şekilde farklı dönem ve yerleşimlerde de süreklilik göstermekte ve benzer izler taşımaktadır. Antik bölgenin hemen yanı başında yer alan Karahöyük köyünün mekânsal organizasyonu ve sokak dokusu bu durumu örnekler niteliktedir. Aynı şekilde bölgenin nekropol, mezarlık alanının günümüzde de kullanılıyor olması kültürel, mekânsal, belleksel sürekliliğe örnek teşkil etmektedir.

Harita 3.8 Kanesh (Üst Kent), Kanesh (Alt Kent) Asur Koloni Dönemi rekonstrüksiyonu (Bilgen Işık, 2025)

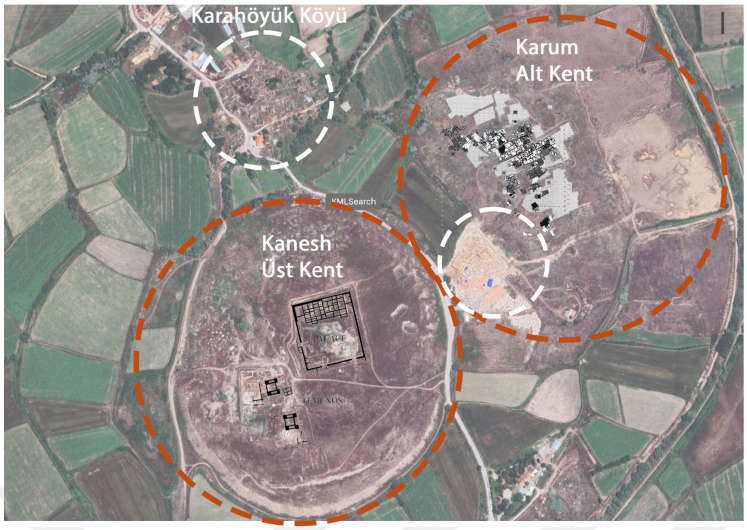
Karum’da dört uygarlık katı bulunmaktadır. En alttaki dördüncü ve üçüncü katman, tarih öncesi devirlere aittir. İkinci kat Asur dönemi kolonilerine ait olup bu tabakada ortaya çıkarılmış binlerce yazılı kil tablet bulunmuştur. Birinci katmanın ise Erken Hitit Çağı krallarından Anitta’nın devletinin başkenti olduğu düşünülmektedir. Büyük Hitit devletinin işgal edilmesi sırasında Kaniş (üst kent)’in tahrip edilerek yıkılıp yağmalandığı düşünülmektedir . Asur ticaret kolonileri tarafından kurulmuş olan Karum, 1925 yılında keşfedilmiştir (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 Kültepe Höyüğü kazı öncesi fotoğrafı (Hrozny, 1952)

1948'den günümüze kadar yapılan kazı çalışmalarında elde edilen on binlerce arkeolojik ve metinsel bulgu, Kültepe’nin yalnızca Anadolu coğrafyası ve arkeolojisi için değil, aynı zamanda dünya tarihi ve arkeolojisi için de son derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Unesco). Karum’da yaşayanların özel arşivleri de dahil olmak üzere günümüze kadar yaklaşık 23.500 kil tablet ve zarf tespit edilmiştir. Kültepe'de bulunan bu kil tabletler, Anadolu'daki yazılı tarihin başlangıcını temsil eden en eski belgelerdir. Bu yerleşimdeki yaşam, toplum ve ekonomi, hatta sakinlerinin aile işleri ve kişisel ilişkileri bilgisi çivi yazısı ile Akad dili Eski Asur lehçesindeki kil tabletlere aktarılmıştır. Tahta sandıklar, hasır sepetler veya çuvalların içinde düzgün bir şekilde düzenlenmiş arşiv odalarında tutulmuşlardır (Unesco). 1948’den itibaren, ‘Türk Tarih Kurumu’ ile ‘Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ iş birliğinde bölgedeki arkeolojik kazılar sürdürülmektedir. Kültürel Süreklilik bağlamında kentin ilk katmanı olan Kültepe katmanı müze işlevi ile günümüzde de insan hareketliliğine katkı sunmaktadır. Bölgede Büyükşehir Belediyesi tarafından başlatılan ve inşaat süreci devam eden ve Kültepe dönemini canlandıran proje çalışması kültürel süreklilik sağlamaktadır

(Şekil 3.6- 3.9) . Kültepe kazı alanının hemen yanında yer alan Karahöyük köyünde ise karum ile benzer mekânsal organizasyon devam etmektedir (Şekil 3.10- 3.15) .

Şekil 3.6 Kültepe antik kenti ve Karahöyük Köyü uydu görüntüsü ve çizimlerin çakıştırılması (Google Earth; Bilgen Işık, 2025)

Şekil 3.7 Kültepe – KBB canlandırma projesi uydu görüntüsü (Google Earth; Bilgen Işık, 2025)

Şekil 3.8 Kültepe – Büyükşehir Belediyesi canlandırma projesi (KBB)

Şekil 3.9 Kültepe arkeolojik alanı ve Büyükşehir Belediyesi canlandırma projesi (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 3.10 Geleneksel Karahöyük Köyü uydu görüntüsü (Google Earth; Bilgen Işık, 2025)

Şekil 3.11 Geleneksel Karahöyük Köyü (Haktanıyan ve Küçükşahin, 2024)

Şekil 3.12 Geleneksel Karahöyük Köyü konutları (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 3.13 Geleneksel Karahöyük Köyü konutları (Bilgen Işık, 2025)

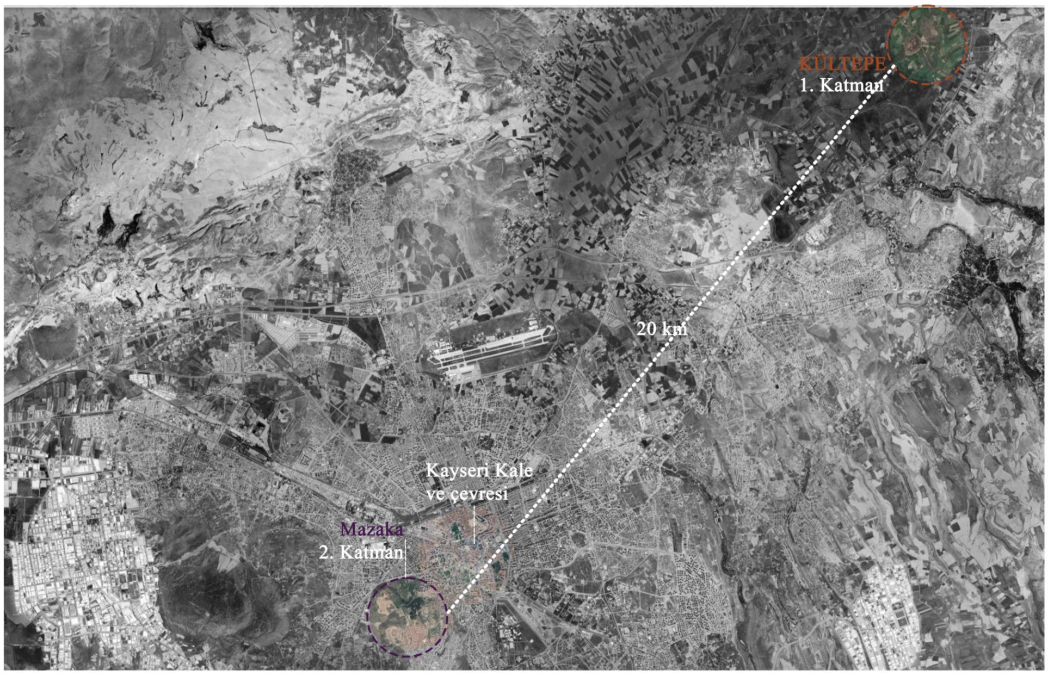
Şekil 3.14 Geleneksel Karahöyük Köyü mezarlık alanı (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 3.15 Karahöyük Köyü- Kültepe Antik Kenti kültürel süreklilik diyagramı (Bilgen Işık, 2025)

3.3 Med ve Pers Krallıkları Döneminde Kentsel Gelişim M.Ö 700-330

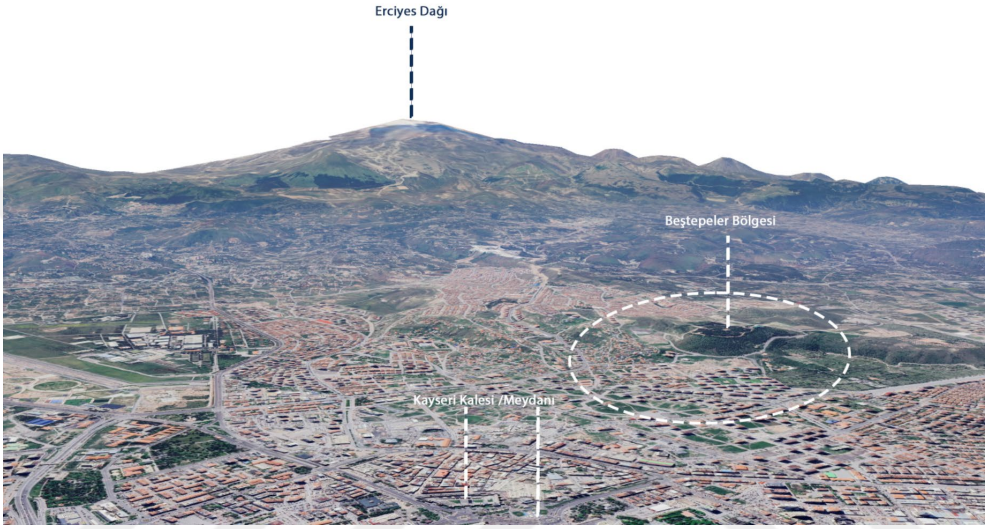
Orta Anadolu'da, Sarımsaklı Ovası'nın kuzeydoğu ucunda yer alan Kaniş 'in MÖ 2. binyılın sonlarına doğru zayıflamaya başlamasıyla birlikte, aynı ovanın güney ucunda, Erciyes Dağı'nın eteklerinde konumlanan Mazaka'nın geliştiği; bu doğrultuda, bölgedeki kentsel yayılımın 'Mazaka' yönüne doğru kaydığı düşünülmektedir. Bu bölgeye, Muskilerin Taballar ile birlikte MÖ 12. yüzyıl ile 9. yüzyıl arasında (MÖ 1100–800) yerleştikleri ve yerleşim merkezlerinin 'Mazaka' olduğu bilinmektedir (Harita 3.9), (Doğan, 2018).

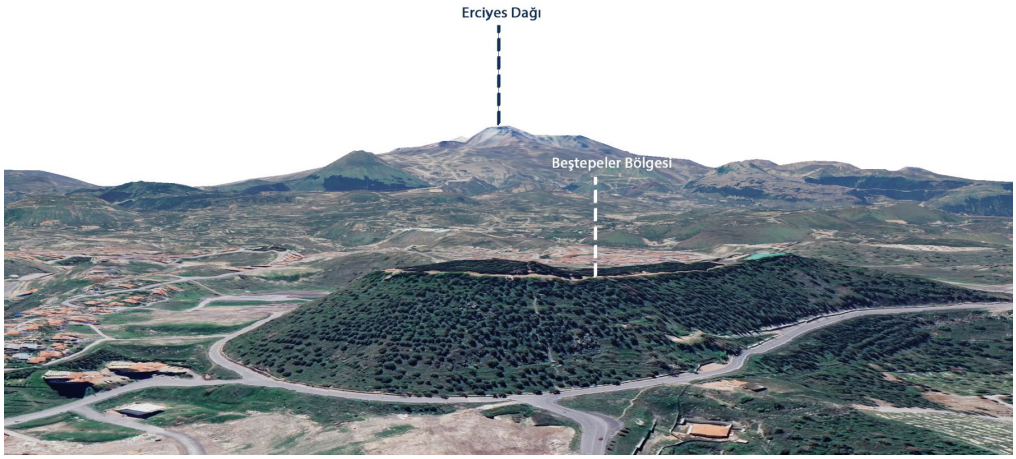
Harita 3.9 'Mazaka' kent katmanı uydu görüntüsü (Google Earth; Bilgen Işık, 2025)

Mazaka, M.Ö.4. yüzyılın başında Med Kralı Kyaxares'in Lidya Savaşı sırasında ele geçirilmiş, Pers Kralı Kyros ile Lidya Kralı Kroisos arasında gerçekleşen savaşın ardından, Kyros'un Sardes'i almasıyla birlikte bölge Pers egemenliğine girmiştir (Doğan, 2018). Mazaka'nın yeri kesin olmamakla beraber bugün Kayseri'de "Eskişehir" olarak geçmekte ve bazı farklı görüşler kentin ilk yerleşim yerinin Mazaka ve çevresi olduğunu ileri sürmektedir. Antik çağda Mazaka adı ile bilinen Kayseri kenti Helenizm'in ilk temsilcisi olan Eusebius Hanedanı zamanında 'Eusebia' adını da almıştır (Korat, 2024).

Mazaka kenti, Ova zemininden yaklaşık 100 metre yükseklikte (Şekil 3.16, Şekil 3.17) çevresine hâkim bir tepe üzerinde konumlandırılarak doğal bir savunma sistemi kurulmuştur. Mazaka kenti ile ilgili bilgiye Strabon'un (MÖ 64-MS.21) ve Prokopios'un (MS.500-565) yazılarından ulaşılmaktadır. Strabon'un yazılarında öne çıkan en önemli bilgi; Mazaka'yı çevreleyen surların olmadığına işaret etmesidir (Strabon, XII, 2,7). Bu bilgi kentte yer alan sur kalıntılarının daha ileri dönemlerde inşa edildiğini ortaya koymaktadır.

Şekil 3.16 Erciyes Dağı, kent merkezi ve Beştepeler (Eski Şehir, Mazaka) bölgesi (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 3.17 Erciyes Dağı ve Beştepeler (Eski Şehir, Mazaka) bölgesi (Bilgen Işık, 2025)

Strabon yazılarında Mazaka Kentini şöyle anlatmıştır:

"Kabilenin (Kapadokya'nın) metropolisi (başkenti) olan Mazaka ise Kilikia (Kapadokya) Eyaleti olarak adlandırılan yerdeydi. Bu kente aynı zamanda

"Eusebia" ve ilave olarak da "Argaios'un yanında (Erciyes Dağı)" denir. Çünkü burası, tepesinde hiçbir zaman kar eksik olmayan dağların en yükseği Argaios'un eteklerinde kurulmuştur ve buna tırmananlar ki, çok azdır- berrak havada hem Pontos (Karadeniz) hem de Issikos (Akdeniz) Denizi'nin görülebildiğini söylemektedirler. Genellikle Mazaka bir kentin kurulması için uygun bir yer değildir. Çünkü burada ne su vardır ne de doğal bir şekilde tahkim edilmiştir; ve valilerin ihmali yüzünden surları da yoktur -bir ok atımlık mesafede bulunan ve yararlı tepelerinde yaşayan halk, surlara çok güvenerek yağmacılık yapmasınlar diye, belki de bilerek tahkimat yapılmamıştı. Ayrıca bütün çevredeki toprak düz olduğu halde çok kıraçtır ve çift sürmeye elverişli değildir; kumlu ve altı kayalıktır. Biraz daha ilerleyince, içinde ateş çukurları bulunan birçok stadion uzunluğundaki volkanik araziye gelinir. Ayrıca elverişli gibi gözüken bir şey de aslında tehlikelidir. Çünkü bütün Kapadokya' da hiç kereste olmadığı halde, Argaios'un bütün çevresi ormanlarla kaplıdır ve böylece kolaylıkla kerestecilik yapılabilir; fakat ormanlık bölgenin hemen altında birçok yerlerde ateşler ve aynı zamanda yeraltında soğuk su vardır; fakat ateş ve su yüzeye çıkmaz (Buranın büyük bir kısmı otlarla kaplıdır). Bazı yerlerde de arazi bataklıktır ve geceleri buradan ateş çıkar. Ülkeyi tanıyanlar ağaçları işleyebilirler çünkü onlar tehlikeye karşı dikkatlidir. Fakat burası çoğu kimseler ve özellikle sığırlar için tehlikelidir çünkü görünmeyen ateş çukurlarına düşebilirler'' (Strabon, 2000).

Her ne kadar Mazakalıların bölgesi birçok bakımdan yaşamaya elverişli değilse de kralların burayı yeğledikleri görülüyor; çünkü ülkedeki bütün yerlerin içinde, yapılar için gerekli kereste ve taş bulunan, merkeze en yakın yer burasıdır. Bunlar sığır yetiştirdiklerinden, hayvan yemine de çok miktarda gereksinimleri vardı. Kent onlar için bir kamptı ve genellikle hem kendilerinin hem de tutsaklarının güvenliğini bazıları krala bazıları da dostlarına ait olan çok sayıda müstahkem mevkiyi savunarak sağlıyorlardı. Mazaka , Pontos'un yaklaşık sekiz yüz stadion güneyindedir . Euphrates'e olan uzaklığı bunun iki katından biraz azdır. Buraya, Kilikia Kapıları'ndan ve Kyros'un kampından, Tyana' dan geçerek girmek için altı günlük bir yolculuk gereklidir. Tyana yolculuğunun ortasında ve Kybistra ' dan üç yüz stadion uzaklıktadır. Mazakalılar Kharondas 'ın kanunlarını kullanırlar, ayrıca bir nomodon seçerler ve bu kişi Romalıların kanun binleri gibi kanunları yorumlar. Fakat Armenia Kralı Tigranes Kapadokya'yı aldığı zaman halkı kötü duruma soktu

çünkü her birini Mezopotamya'ya göç etmeye zorladı ve bunların çoğuyla Tigranokerta (Diyarbakır- Ermeni Başkenti) kentini kurdu. Fakat Tigranokerta'nın zaptından sonra, gelebilenler geri geldiler."

Strabon, Mazaka'nın mekânsal ve fiziksel coğrafyası ile ilgili betimlemelerinde bölgenin yer seçim kararlarında yapım için gerekli olan taş ve kereste malzemenin varlığına dikkat çekmiştir. Günümüzde Eskişehir olarak adlandırılan bölgedeki taş malzemenin kentin farklı katmanlarında da varlığının tespit edilmesi, kültürel süreklilik açısından dikkat çekicidir. Korat bu durumu ''bir bölge düşününki iki volkanik dağ tüm sokaklarına damgasını vurmuş olsun. Hem de bu sokaklar tarihsel bir süreklilik taşısın…'' Erciyes ve Hasan Dağının etki alanındaki mekânsal oluşumlarda kendine has, özgün bir taş mimarlık gözlenebilmektedir. Bu yöredeki evler, yapılar süreklilik ilişkisindedir. Kayseri'de, Ağırnas'da ve Gesi'de sokaklarla Ürgüp ve Sinasos'takiler ortak bir kültürel kimliğin göstergesidir. Bu noktada Strabon'un yazılarında dikkat çeken diğer unsur günümüzdeki ismiyle Erciyes Dağı'dır.

Erciyes Dağı geçmişte ve günümüzde kentsel mekânı biçimlendiren, yön veren önemli doğal eşik olmuştur. Bu noktada kayserinin farklı kent katmanlarını var olan geometrisi, hacmi ve malzemesiyle etkileyerek kente kimlik kazandıran temel unsurlardan birisidir. Kayseri kentsel ve mimari tasarımı açısından yapılan bilimsel çalışmalarda daha önce bu doğal oluşumun kent için önemine değinilmemiş olması dikkat çekicidir.

Hitit Hiyerogliflerindeki adı Harharas olan Erciyes'in, Hurrilerce 'Namni', Yunanlılarca 'Argaion Oros', Romalılarca 'Argois', olarak 'Beyaz Dağ' anlamında isimlendirilmiştir. Erciyes Dağı tarihsel süreçlerde kült alanı, tapınma mekânı, ibadet mekânı, kutsal alan olarak karşımıza çıkarken konik biçimi itibariyle tapınak ve ibadet mekânlarına ilham kaynağı olduğuna dair çeşitli yaklaşımlarda öne sürülmektedir.

Tarihsel süreçte önemli merkez özelliği gösteren Kayseri kenti ve katmanlarında Erciyes ile kurulan mekânsal ilişki her zaman sürekliliğini korumuştur. Erciyes Dağı Anadolu'nun tam ortasında bulunan bir anıt olarak coğrafya ve kültür arasındaki ilişkiyi örneklemektedir. Kayseri kenti Hititlerden itibaren Orta Anadolu'nun merkezi konumundadır. İyon kentleri ile 'omonia' (birlik) politikası

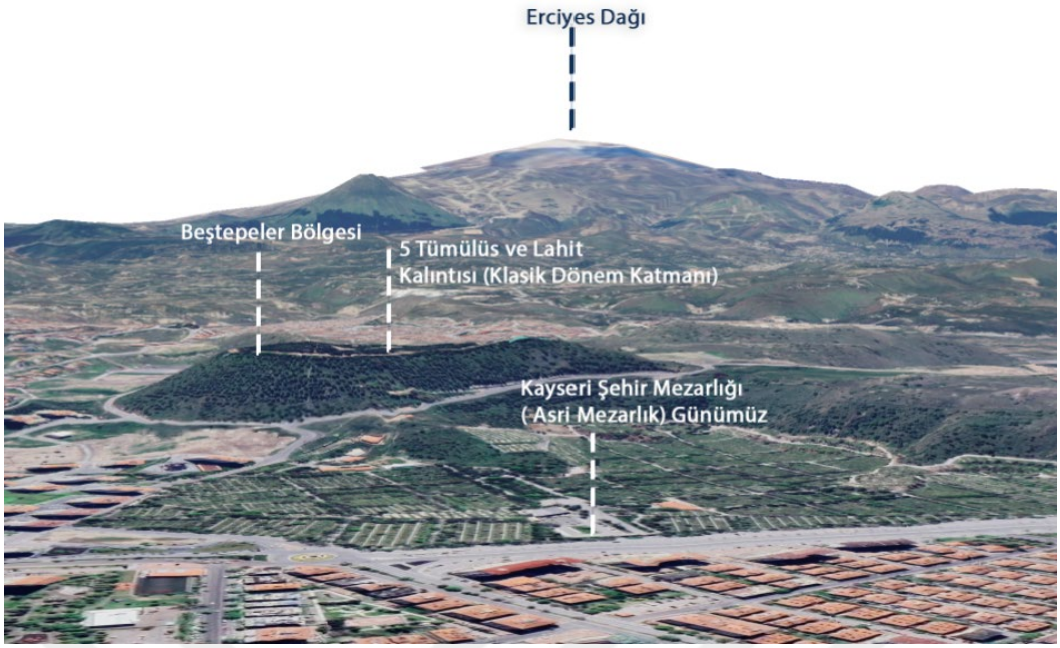
çerçevesinde ortaklıklarını simgeleyen sikkeler bastırmışlardır.. Sikkelerden Erciyes dağını ve kent isimlerini görmek mümkündür.

Şekil 3.18 Archelaos, MÖ. 36- MS.17, Argeus(Erciyes), (Mazaka isimlerinin kullanıldığı ilk sikke) (Kayseri Ansiklopedisi)

Tarihi Mazaka Kenti ile ilgili bilgiler sınırlı olup günümüzde bilimsel araştırmalar devam etmektedir. Mazaka, kent katmanının günümüz söylemiyle Eskişehir, Beştepeler, Battalgazi mevkilerine karşılık geldiği düşünülse de yapılan arkeolojik kazı çalışmalarındaki kalıntılar klasik döneme aittir.

Beştepeler bölgesi Erciyes Dağı'nın kuzey eteklerinde konumlanmıştır. Mazaka bölgesinin sınırları içeresindeki alanda Roma Dönemi'ne tarihlenen tümülüs mezarlar ve Helenistik döneme ait çocuk lahiti yapılan kazı çalışmaları ile ortaya çıkarılmıştır (Kodan, 1988). Bölgede günümüzde ''Asri Mezarlık'' ismiyle kentin en büyük mezarlık bölgesi bulunmaktadır. Kentin farklı katmanlarında da aynı bölgenin nekropol, ölü gömme, mezarlık işlevi ile kullanılıyor oluşu, kentsel ve mekânsal hafızanın sürekliliği açısından dikkat çekicidir. 'Asri' kelime anlamı itibariyle 'yeni ve çağdaş' anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, günümüzde kullanılan modern mezarlığın, Kayseri kentinin en erken katmanlarında da bir mezarlık alanı olarak işlev görmesi, mekânsal hafızada kültürel sürekliliğin somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede, Asri Mezarlık'ın yaklaşık 3000 yıllık bir mezarlık alanı üzerinde konumlanmış olması, dikkat çekici bir tespit olarak öne çıkmaktadır (Şekil 3.19).

Şekil 3.19 Tümülüs, nekropol alanı ve günümüz Kayseri Şehir Mezarlığı (Bilgen Işık, 2025)

Bölge aynı zamanda 1980'lere kadar bağ ve bahçe olarak kullanılmıştır. Günümüzde de sürekliliği olan Kayseri bağcılık ve bahçe kültürü bu katmandan itibaren incelenmeye değerdir. Kayseri ve çevresi, Bizans ve Selçuklu dönemlerinde bağcılık ve bahçecilik faaliyetlerinin önemli bir merkezi olmuştur. Prokopios'un De Aedificiis adlı eserinde, Bizans İmparatoru Justinianus Dönemi'nde tarımsal faaliyetlerin desteklendiği ve bağcılıkla ilişkili üretim alanlarının kurulduğu belirtilmektedir. Ayrıca Bizans manastır tüzükleri olan Typikon'larda, manastır çevrelerinde üzüm bağları ve şarap üretimiyle ilgili düzenlemelere yer verilmektedir (Talbot, 1991). Bu dönemde Kapadokya bölgesinde şarap işlikleri ve üzüm preslerine ait buluntular da bu kültürün izlerini ortaya koymaktadır (Dodd, 2020).

Selçuklu döneminde ise, bağcılık ve tarım, devletin ekonomik yapısının temel unsurlarından biri olarak devam etmiştir. İbn Bibi'nin Selçuknâme adlı eserinde, Selçuklu hükümdarlarının saray çevresinde büyük bahçeler ve bağlar kurduğundan bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra, Selçuklu vakfiyelerinde bağlar ve bostanlar genellikle vakfedilmiş ve bu alanlar toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası olmuştur (Özkul, 2000).

Günümüzde bağ ve bahçe kültürü süreklilik göstermektedir.

3.4 Roma ve Doğu Roma İmparatorluğu Dönemi Kentsel Gelişim Süreci M.S17-395

Gabriel'e göre Mazaka şehri; Erciyes Dağı'nın eteğinde kurulmuşken, Saint Basile (Aziz Basileus) manastırının ve kilisesinin bu eski kentin kuzeyine, günümüzdeki kentin bulunduğu ovaya kurulmasıyla IV. Asırda kent; bu manastırın çevresinde gelişerek, ovaya inildiğini ve geliştiğini aktarmaktadır (Harita 3.10, Harita 3.11), (Gabriel, 1954). Bu bağlamda günümüz kent çekirdeğini ve kültürel sürekliliğini ilk dönemlerden itibaren okumak mümkündür.

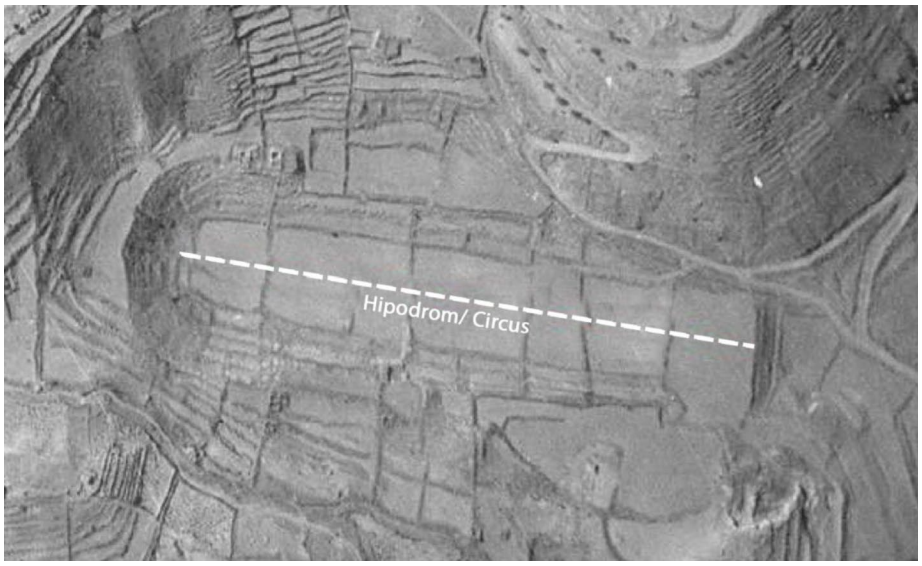
Harita 3.10 1954 Yılı Uydu görüntüsü üzerinde Roma- Bizans Dönemi kalıntıları (Uydu görüntüleri Merve BİLGEN IŞIK tarafından birleştirilmiştir).

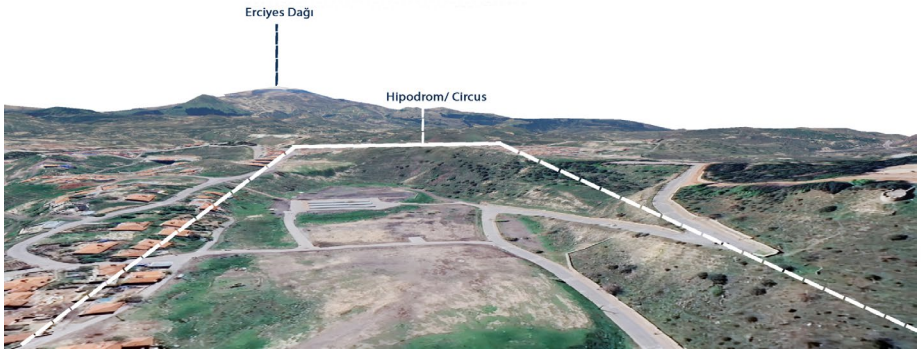
Harita 3.11 2024 Yılı Uydu görüntüsü üzerinde Klasik Dönem Kalıntıları, (Bilgen Işık, 2025)

Kayseri'nin Roma dönemi mekânsal gelişimi; Romanın müdahaleleri ile Kapadokya Krallığının M.S.17 yılında resmi olarak Roma Eyaleti haline gelmesi ve bu yeni eyaletin başkentinin, Kaisareia'nın (Eski Mazaka) ilan edilmesi ile başlamaktadır. Bölge, M.S.395 tarihinde Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesi ile Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu sınırlarında kalmıştır (Doğan, 2018). Bu dönemin izleri politik ve ideolojik olmasa da mekânsal ve kentsel biçimleniş açısından günümüzde de önemini korumaktadır. Özellikle Erken Cumhuriyet Dönemine kadar kent, Roma ve Bizans dönemi ile benzer sınır ve yer seçim kararlarını korumuştur.

Bizans döneminde şehir yaşamının merkezî unsurlarından biri olan Circus, sosyal, kültürel ve mekânsal açıdan büyük önem taşımaktadır. Kayseri (eski Caesarea) örneğinde, Circus'un yeri ve fonksiyonu üzerine yapılan araştırmalar, şehrin kentsel gelişim sürecine ışık tutmaktadır. Tarihî kaynaklara göre, Aziz Basileus'un (MS 330–379) Aziz Gordius'a methiyesinde geçen Circus, şehir surlarının dışında konumlanmıştır (Senem, 2023). 1954 yılı uydu görüntülerinde ve günümüzde Circus izleri okunabilmektedir (Şekil 3.20, Şekil 3.21, Şekil 3.22).

Şekil 3.20 1954 yılı uydu görüntülerinde tespit edilen Hipodrom- Circus (Senem 2023; KBB Arşivi; Bilgen Işık, 2025)

Şekil 3.21 Uydu görüntülerinde Hipodrom – Circus (Google Earth; Bilgen Işık, 2025)

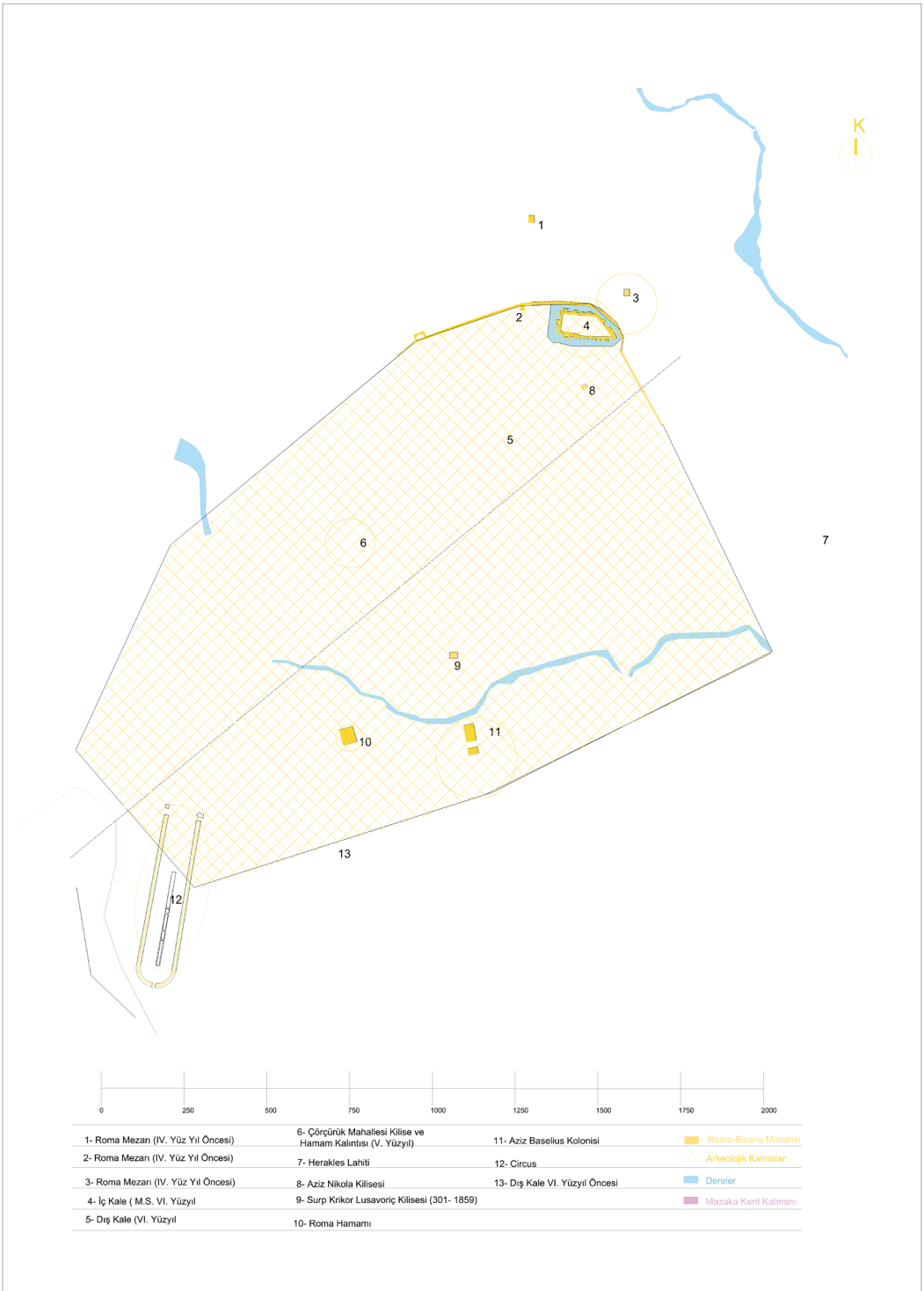

Şekil 3.22 Kayseri Circus alanı fotoğrafı (Hild, 1977)

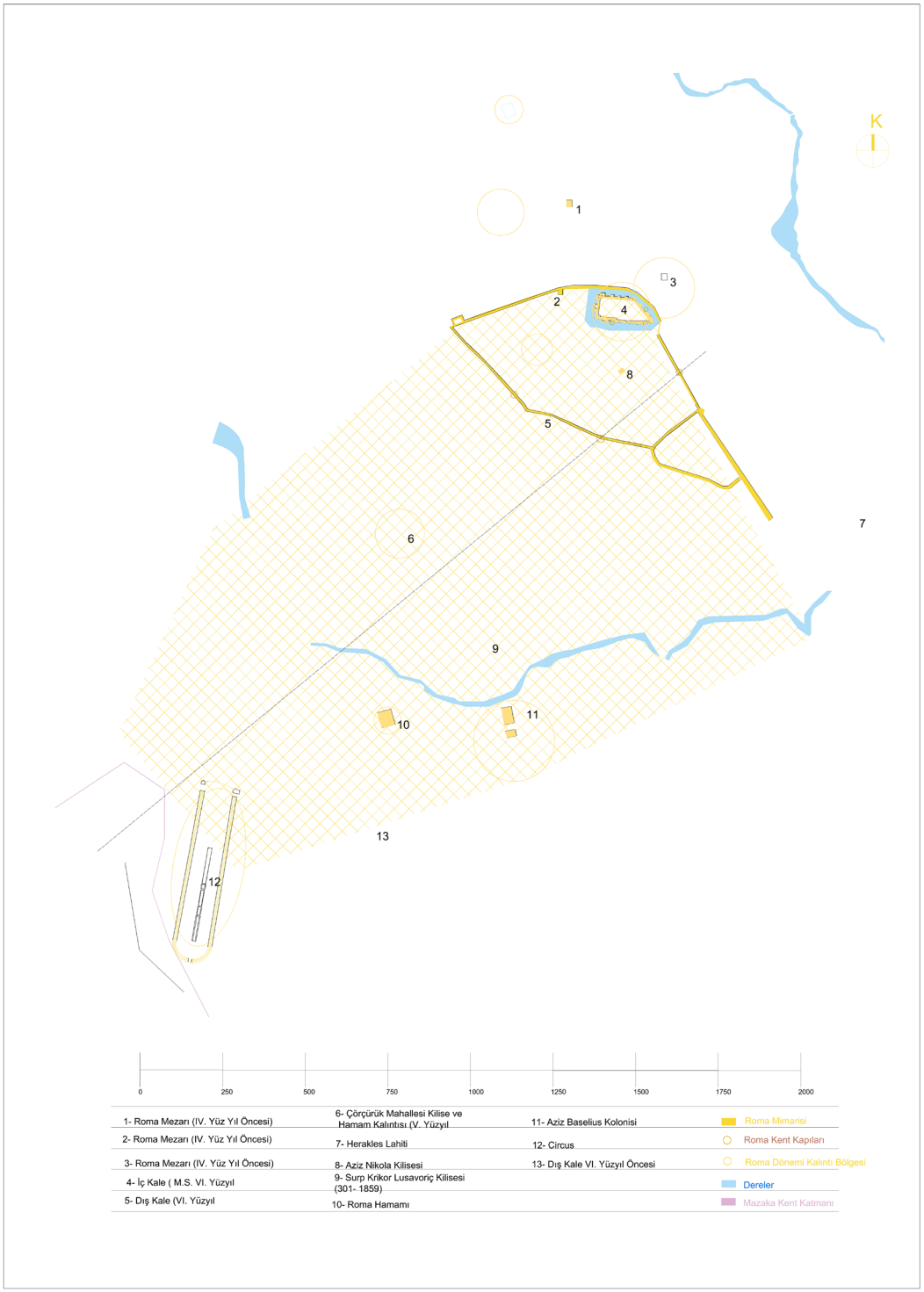
Baydur'a göre Caesarea Başpiskoposu St. Basileios IV. yüzyılda kapsamlı bir kent özelliğinde bir koloni kurmuştur. O dönemde Caesarea (Kayseri) 'da: Başpiskoposluk yerleşkesinin; kitaplık, kilise, din görevlilerine ait konutlar, yolcular, hastalar ve yoksullar için misafirhaneler ile cüzzamlılara yönelik özel bir hastane gibi çeşitli işlevleri bünyesinde barındıran çok yönlü bir kompleks olduğu düşünülmektedir (Gabriel,1954), (Baydur, 1999). Caesarea katmanındaki bu yapı topluluğundan bugün günümüze ulaşan bütüncül bir yapı topluluğu yoktur. Ancak bu yapı topluluğu bugün kentin ana çekirdeğini teşkil etmektedir (Harita 3.12-3.15). Battalaltı (Mazaka, Eski Şehir) bölgesinde bulunan duvar kalıntıları bu yapı topluluğunun kalıntıları arasındadır. Texier, Ceseria'nın güzel ormanlarını ve çayırlarının ortasından akan berrak derelerini tarifleyerek bu coğrafyanın hoş bir yer olduğundan söz etmiştir. St. Basile 'in inziva yeri olarak Erciyes dağı ve çevresine atıfta bulunarak koloni yapılarını desteklemiştir (Texier, 1862). Sir William Mitchell Ramsay, 19. yüzyılın sonlarında Anadolu'nun tarihi coğrafyasını araştıran öncü bir arkeolog ve coğrafyacıydı. "The Historical Geography of Asia Minor" (1890) adlı eserinde, Kayseri (antik adıyla Mazaka veya Caesarea) ve çevresindeki eski yollar hakkında önemli bilgiler sunmuştur. Ramsay, Caesarea (Kayseri)'nın Roma ve Bizans dönemindeki ulaşım ağlarının merkezlerinden biri olduğunu belirtmiş, özellikle bu yolların ticaret ve askeri amaçlarla kullanıldığını ifade etmiştir. Kayseri önemli iki yol rotası üzerinden konumlanmıştır. Ramsay'a göre birinci rota: Ceasereia (Kayseri) , Zerezek (Bünyan) , Zamantı su ve Kara Kilise'dir. Bir diğer rota ise Ceasereia (Kayseri), Karadai (Karadağ), Ekrek, Yere Getchen (Yere Geçen) , Zamantı su, Maragos (Marabuz- Dalıca) , Khurman (Hurman) Kalesi, Tanir (Tanır) , Arabissos (Afşin). Hem doğuya (Melitene/ Malatya) hem de batıya (Sebastia/Sivas) uzanan rotadır. Kayseri kenti antik dönemde eski rotaların kavşak noktası olması sebebiyle önemli bir konumdadır (Ramsay, 1890). Mazaka ve Ceasereia (Kayseri), Via Sebaste, Kral Yolunun Anadolu güzergahı bağlantıları üzerinde bulunmaktadır. Bu yol, Roma İmparatorluğu'nun Batı'dan Doğu'ya uzanan en önemli kara yollarından biriydi. Via Sebaste, Roma'dan başlayıp Anadolu'yu ve Mezopotamya'yı birbirine bağlayan önemli bir güzergah oluşturmuştur (Meyer, 1990). Ankara ve Konya Yolları, Kayseri'nin Roma dönemi yol ağı üzerindeki stratejik konumu, özellikle yönetimsel ve ticari faaliyetlerin yoğun olduğu merkezlere ulaşımı hızlandırmıştır (Baker, 2010).

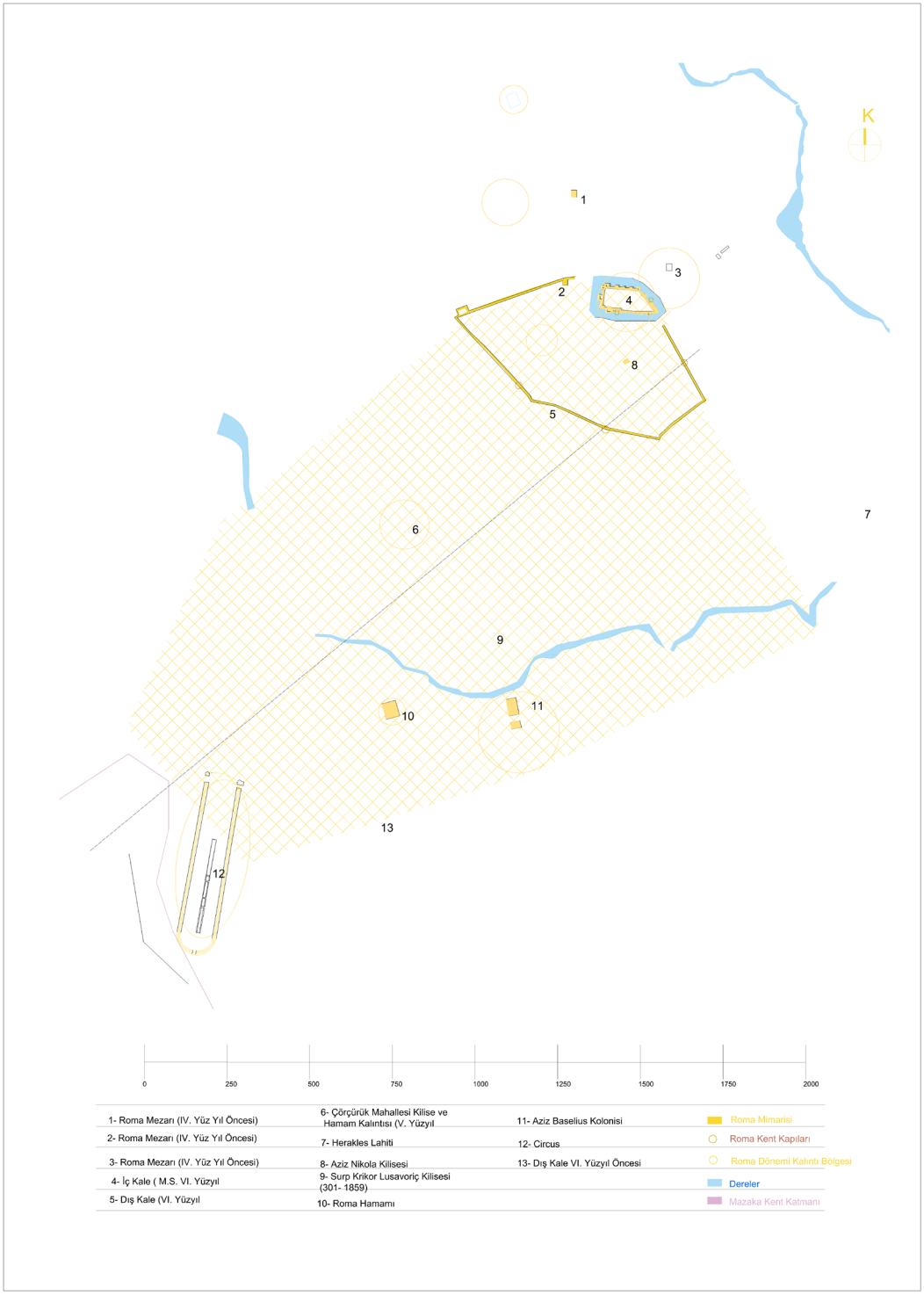
Harita 3.12 1954 yılı hava fotoğrafı üzerinden Roma Dönemi muhtemel varsayımı (Bilgen Işık, 2025)

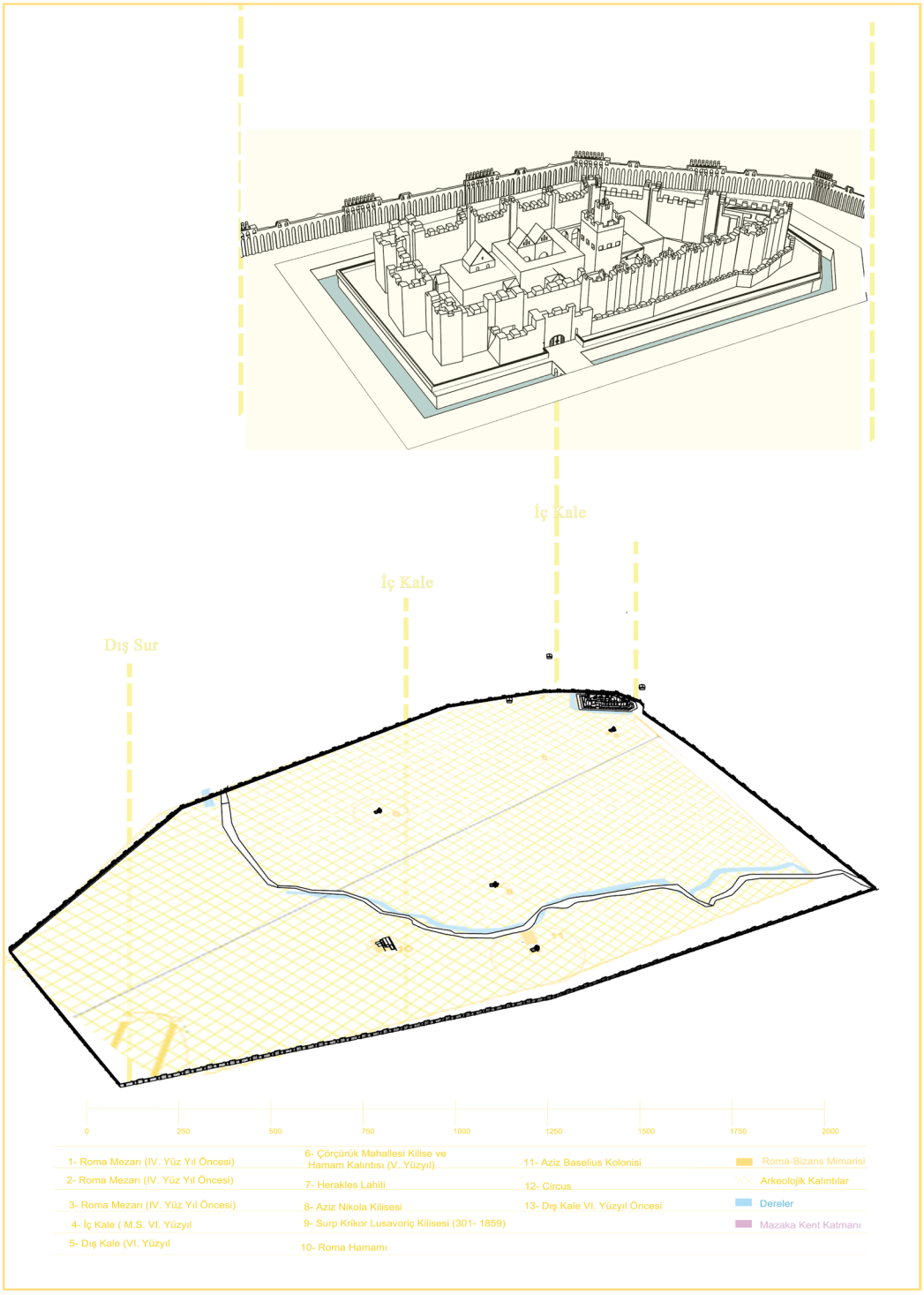
Harita 3.13 Kayseri Şehri 4- 6. YY, kent merkezi Roma Dönemi Varsayım (Bilgen Işık, 2025)

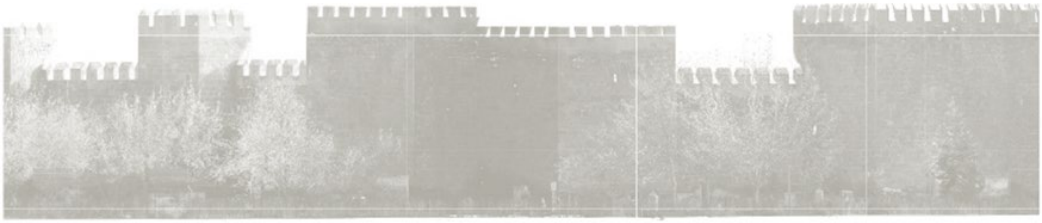
Harita 3.14 Kayseri Şehri 4- 6. YY, kent merkezi Roma Dönemi varsayım (Bilgen Işık, 2025)

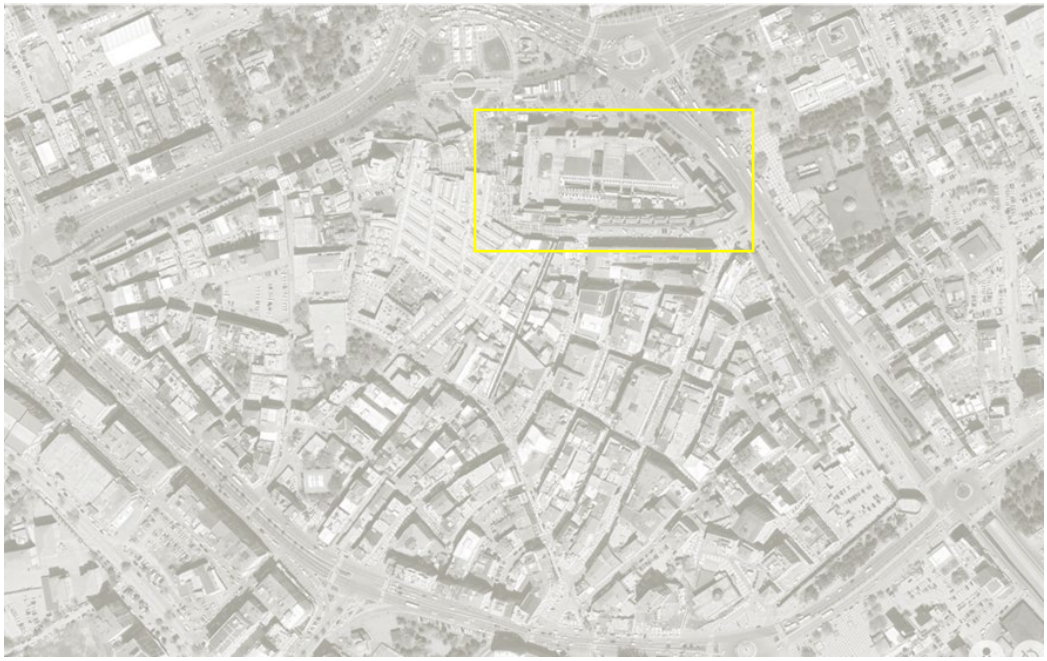
Harita 3.15 Kayseri Şehri 4- 6. YY öncesi, kent merkezi Roma Dönemi varsayım (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 3.23 Kayseri Şehri 4- 6. YY, kent merkezi Roma Dönemi varsayım modeli (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 3.24 Kayseri Kalesi (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 3.25 Kayseri kent merkezi uydu görüntüsünde kalenin konumu (Google Earth; Bilgen Işık, 2025)

Roma İmparatoru III. Gordianus zamanında yönetim kimliği ile öne çıkan kent, Roma İmparatorluğu'nun kent karakteristiğine uygun olarak bir surla çevrilmiştir (Şekil 3.23), (Şekil 3.24), (Şekil 3.25). Kentin biçimlenişinde etkili olan ve günümüzde de varlığını sürdüren kent surları; İç kale ve Dış Kale olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kent surlarının hangi tarihte inşa edildiği hakkındaki bilgiye ilk olarak Roma İmparatoru III.Gordianus zamanında (M.Ö. 238-244) bastırılan sikkelerle ulaşılmaktadır (Doğan, 2018). Surlarının inşa dönemi ilk olarak Roma ve Bizans İmparatorluğu devrine uzansa da yapılan birçok ilaveler ve tamirler ile Türk devri eseri olarak da nitelendirilmektedir (İnbaşı, 2000). Kentin savunması ve korunması için önemli mimari bir yapı olan dış kale duvarının bazı bölümleri yıkılmış olmasına karşılık günümüze ulaşan bölümleri de bulunmaktadır (İnbaşı, 2000). Tarihi dış kale surları, iç kaleyi merkez alarak güney ve batı yöne doğru

uzanmaktadır. İç kale uzunluğu doğu-batı yönünde olmak üzere, ‘’dış şehir surlarının kuzey kenar ucuna, iki kenarıyla, çevresine bağlanacak’’ bir biçimde inşa edilmiştir (İnbaşı, 2000). Akok’a göre Kayseri Kalesi Orta Anadolu da tek başına örnek teşkil eden öncü bir kent kalesi olmuştur (Akok, 1976).Selçuklular, Karamanoğulları, Dulkadiroğluları ve Osmanlılar tarafından tamir ve restore edilen kale yapısı bu koruma ve tamirler sayesinde günümüze kadar ulaşabilmiştir (İnbaşı, 2000). 1916 yılına kadar yerleşim yeri olarak kullanılan iç kalede 18 burç bulunmaktadır. İç kalenin Doğuda Dizdar Kapısı, güneyde ise Altın Kapı olmak üzere iki kapısı bulunmaktadır. Günümüzde Kayseri İç Kalesi, arkeoloji müzesi olarak 2020 yılında hizmete açılmıştır.

3.5 Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi Kentsel Gelişim Süreci 1085-1476

Selçuklu Devleti’nin kuruluşu ile Türkmenler, Kızılırmak, Yeşilırmak havzası arasında fetih hareketlerine başlamış, Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra ise Anadolu hızla Türkleşerek etnik yapısı değişmiştir. 12. ve 13. yüzyıllar arasında Anadolu’nun Türkleşmesi ile Selçuklu dönemi şehirleri, üç temel model üzerinden incelenmektedir: kapalı-kent, açık-kent ve uç-kent. Bu sınıflandırma, şehirlerin mekânsal organizasyonu, savunma yapıları ve toplumsal işlevlerine dayalı olarak yapılmaktadır. Kapalı-kentler, surlarla çevrili olup, dışarıdan izole bir yerleşim düzeni sergiler ve genellikle savunma amaçlı inşa edilmiştir. Açık-kentler ise, daha serbest bir yerleşim planına sahip olup, ticaretin ve sosyal etkileşimin yoğun olduğu alanlardır. Uç-kentler ise, imparatorluğun sınır bölgelerinde yer alarak, askeri ve stratejik öneme sahip yerleşimlerdir ve genellikle savunma işlevi görmektedir. Bu üç model, Selçuklu şehirlerinin coğrafi konumları, savunma gereksinimleri ve toplumsal yapılarıyla ilişkili olmak üzere dönemin şehircilik faaliyetlerini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır (Özcan, 2005).

1127 yılında Danişment Gazi idaresinde olan Kayseri ve çevresi, daha sonra Nureddin Sultan Şah’a bırakılmış ve 1134 – 1143 yıllarında Melik Mehmet Gazi yönetiminde başkent olarak ilk İslami sikke bastırılmıştır (Çayırdağ, 1991).

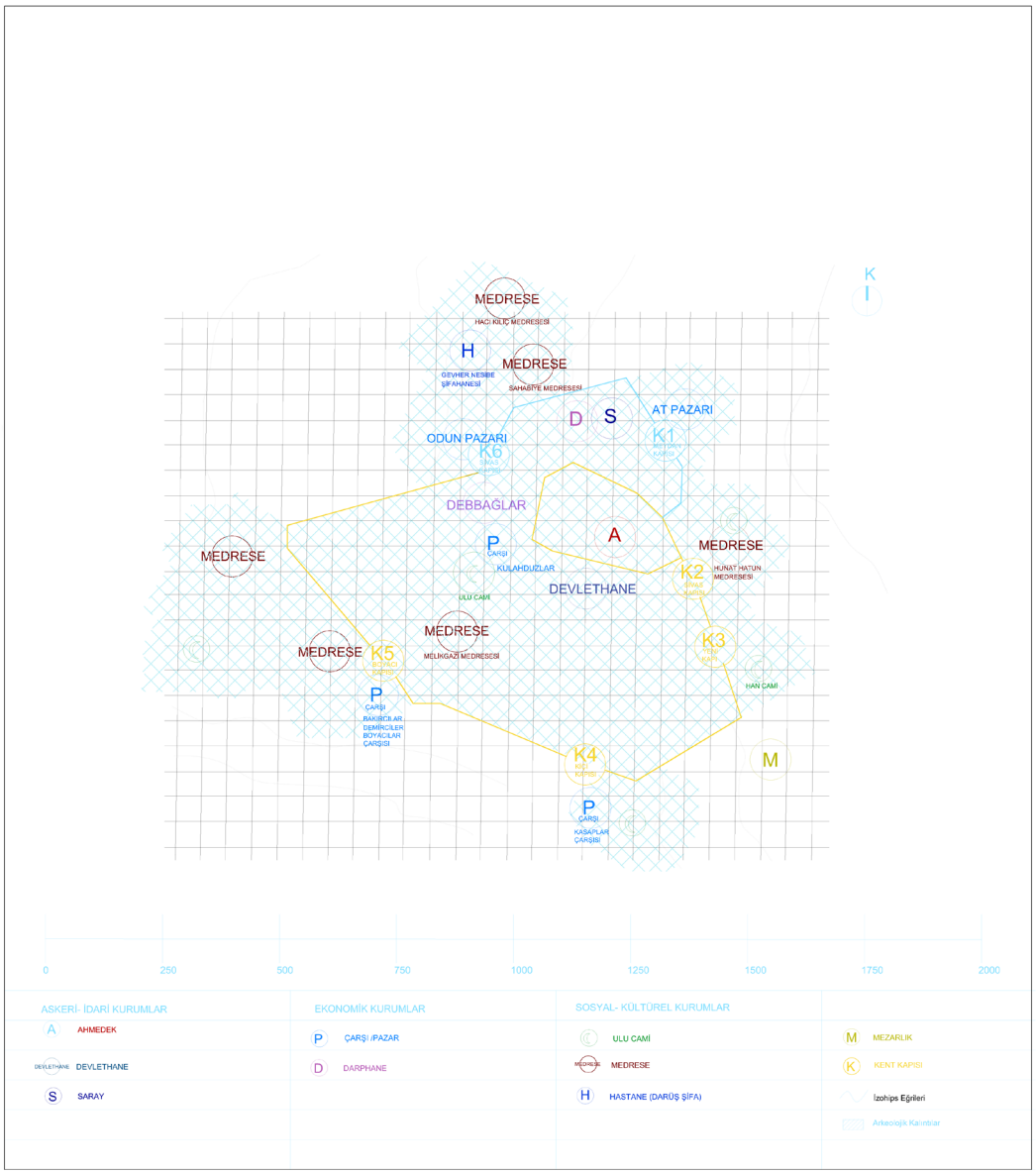
1162 yılında ise Anadolu Selçuklularının hakimiyetinde olan Kayseri, o dönemde kapalı-kent özellikleri ile tanımlanmaktadır (Özcan, 2005). 1196 yılında Rükneddin Süleyman Şah Kayseri’ye hâkim olmuş, 1211’de ise İzzeddin Keykavus tahta

çıkarak 13. yüzyılda ülke sınırlarını genişleterek imara önem vermiştir. Tarihsel süreçte önemli bir kavşak noktasında olan Kayseri kenti coğrafyası, sürekli istilalara sahne olmuş ve pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Uzun bir süre Moğol istilası altında kalan Kayseri Kenti 1242 yılında Moğolların yönetimine geçerek eski önemini kaybetmiştir (Büyük Şehir Belediyesi, 2018). Kayseri'nin Türkleşmesi sürecinde kentin var olan çekirdek yapısı korunmuş, yerleşim benzer düzende sürdürülmüştür. Roma İmparatoru III.Gordianus zamanında inşa edildiği belirtilen kent duvarları içerisinde ve çevresinde yerleşim devam etmiştir. Bu özelliği ile Selçuklu Dönemi'nin erken dönemlerinde kapalı kent kimliği öne çıkmakta daha sonraki dönemlerde ise kent gelişerek sur dışına taşmaktadır (Özcan, 2005).

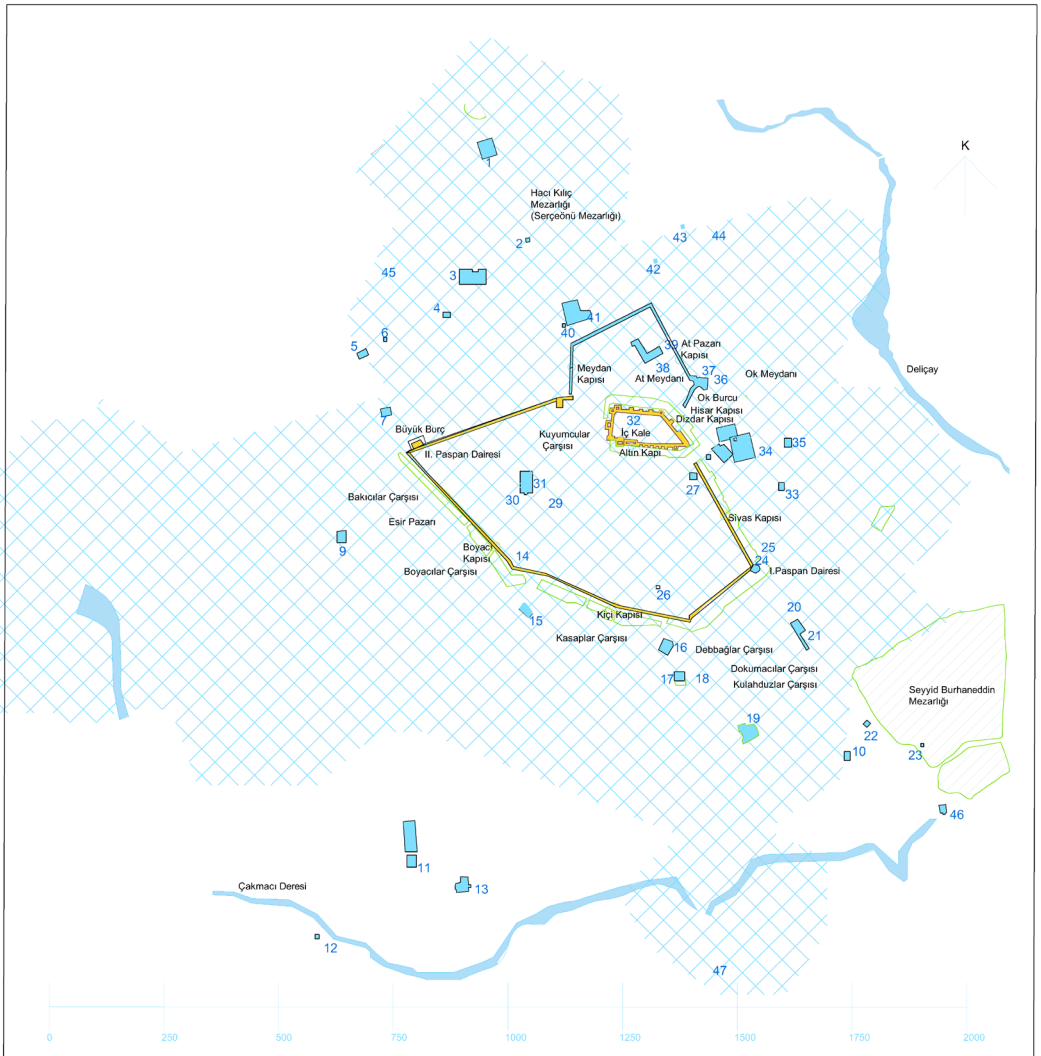
Selçuklu dönemine ait günümüze ulaşan yapılardan, üretilen haritalama çalışmalarından o dönemin kent yapısı incelendiğinde; iç Kale'nin ve çevresinin kentsel ve mekânsal olarak geliştirildiği, mezarlık, sebze bahçeleri, eğitim yapıları ve dini yapılar başta olmak üzere her yönde bir gelişim olduğu ifade edilebilmektedir. Kent duvarlarının dışına inşa edilen medrese, cami, kümbet, hamam yapılarından kentin sadece dış kale duvarları içerisinde gelişiminin sınırlandırılmadığı aksine var olan alt yapı ve yapı stoğunu sürdürülerek kentin dış kale duvarlarını da koruyarak çevresinde bir gelişim göstermektedir (Harita 3.16), (Harita 3.17), (Şekil 3.26). Sur dışına gelişimin ilk olarak dış kale kapılarından biri olan Boyacı Kapısı ve çevresinde olduğu düşünülmektedir. Bu düşüncenin sebebi dönemi itibariyle tarihi diğerlerine göre daha önce olan Ulu Cami (Cami-i Kebir) ve Gülük Cami'nin Boyacı Kapısı çevresinde yer alması ve Gülük Caminin kent duvarlarının dışında inşa edilmiş olmasıdır (Hovardaoğlu, 2009).

Selçuklu Dönemi'nde kente on dört medrese, yedi cami, çok sayıda türbe ve kümbet yapısı inşa edilmiştir. Selçuk Devleti Dönemi'nde kente ilk defa su sistemi kurularak temiz ve kirli su sistemi geliştirilmiştir. Su sistemi, mahalle çeşmeleri aracılığı ile her mahalle sakinlerine ulaştırılmıştır (Tekinsoy, 2011). Selçuklu dönemi Kayseri kent formunda dere, nehir, ulaşım bağlantıları ve kentteki mezarlıklarda belirleyici ve sınırlayıcı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Kentsel Gelişim Süreci Selçuklu ve Beylikler döneminden sonra kent; Karaman Eyaletine bağlı olarak Osmanlı İmparatorluğu yönetimine girerek bir sancak olarak idare edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde mevcut kentsel ve mekânsal

organizasyon yapısı korunarak daha önceki dönemlerle benzer bir biçimde kentin çekirdek yapısını oluşturan iç- dış kale ve çevresinde yerleşim görülmüştür (Özcan, 2007).

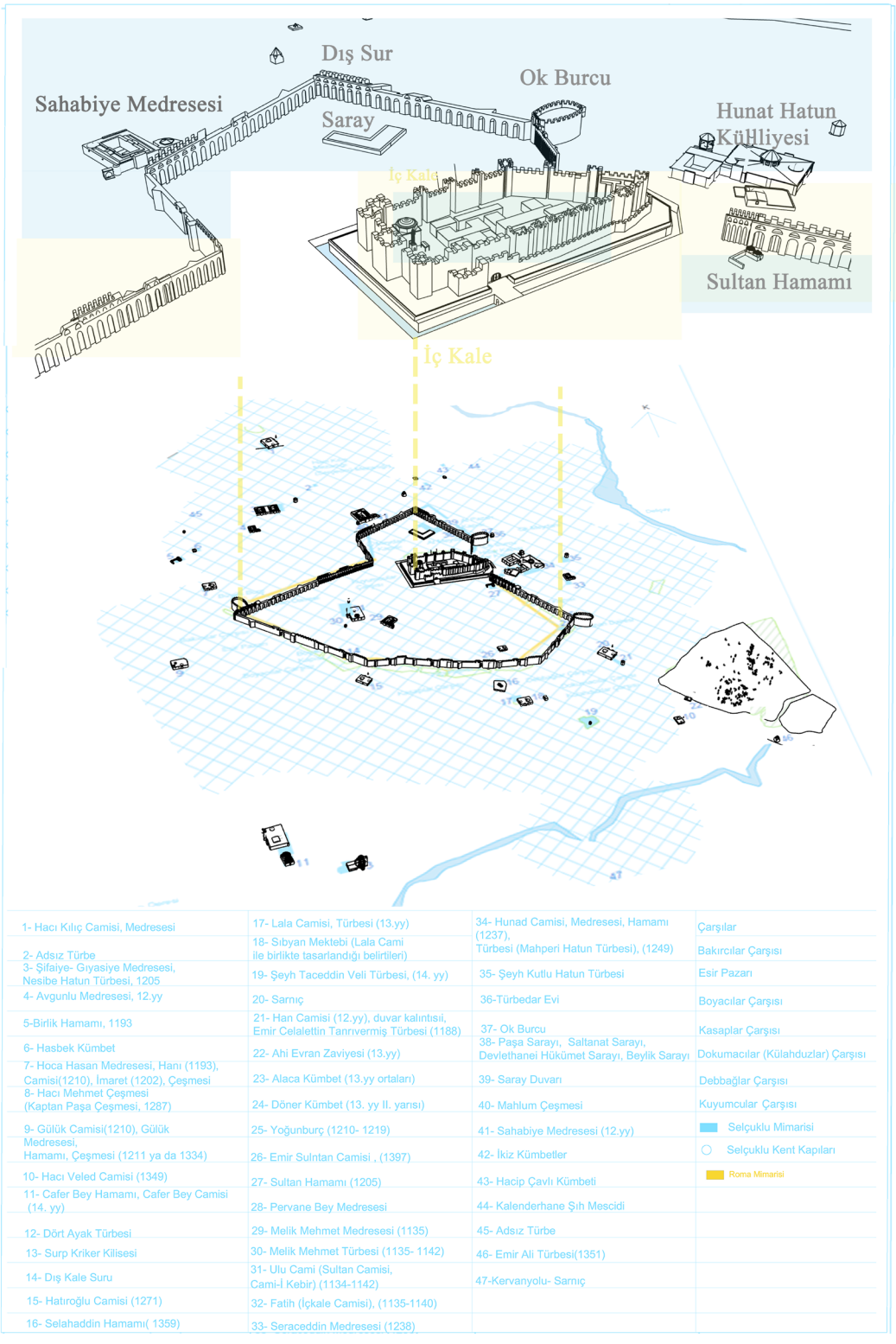

Harita 3.16 Kayseri ili, kent merkezi Selçuklu Dönemi (Özcan; Bilgen Işık, 2025)

1- Hacı Kılıç Camisi, Medresesi	17- Lala Camisi, Türbesi (13.yy)	34- Hunad Camisi, Medresesi, Hamamı (1237), Türbesi (Mahperi Hatun Türbesi), (1249)	Çarşılar
2- Adsız Türbe	18- Sıbyan Mektebi (Lala Cami ile birlikte tasarlandığı belirtileri)		Bakırcılar Çarşısı
3- Şifaiye- Gıyasiye Medresesi, Nesibe Hatun Türbesi, 1205	19- Şeyh Taceddin Veli Türbesi, (14. yy)	35- Şeyh Kutlu Hatun Türbesi	Esir Pazarı
4- Avgunlu Medresesi, 12.yy	20- Sarnıç	36-Türbedar Evi	Boyacılar Çarşısı
5-Birlik Hamamı, 1193	21- Han Camisi (12.yy), duvar kalıntısıı, Emir Celalettin Tanrıvermiş Türbesi (1188)	37- Ok Burcu	Kasaplar Çarşısı
6- Hasbek Kümbet	22- Ahi Evran Zaviyesi (13.yy)	38- Paşa Sarayı, Saltanat Sarayı, Devlethanei Hükümet Sarayı, Beylik Sarayı	Dokumacılar (Külahduzlar) Çarşısı
7- Hoca Hasan Medresesi, Hanı (1193), Camisi(1210), İmaret (1202), Çeşmesi	23- Alaca Kümbet (13.yy ortaları)	39- Saray Duvarı	Debbağlar Çarşısı
8- Hacı Mehmet Çeşmesi (Kaptan Paşa Çeşmesi, 1287)	24- Döner Kümbet (13. yy II. yarısı)	40- Mahlum Çeşmesi	Kuyumcular Çarşısı
9- Gülük Camisi(1210), Gülük Medresesi, Hamamı, Çeşmesi (1211 ya da 1334)	25- Yoğunburç (1210- 1219)	41- Sahabiye Medresesi (12.yy)	Selçuklu Mimarisi
10- Hacı Veled Camisi (1349)	26- Emir Sulntan Camisi , (1397)	42- İkiz Kümbetler	Selçuklu Kent Kapıları
11- Cafer Bey Hamamı, Cafer Bey Camisi (14. yy)	27- Sultan Hamamı (1205)	43- Hacip Çavlı Kümbeti	Roma Mimarisi
12- Dört Ayak Türbesi	28- Pervane Bey Medresesi	44- Kalenderhane Şıh Mescidi	
13- Surp Kriker Kilisesi	29- Melik Mehmet Medresesi (1135)	45- Adsız Türbe	
14- Dış Kale Suru	30- Melik Mehmet Türbesi (1135- 1142)	46- Emir Ali Türbesi(1351)	
15- Hatıroğlu Camisi (1271)	31- Ulu Cami (Sultan Camisi, Cami-İ Kebir) (1134-1142)	47-Kervanyolu- Sarnıç	
16- Selahaddin Hamamı(1359)	32- Fatih (İçkale Camisi), (1135-1140)		
	33- Seraceddin Medresesi (1238)		

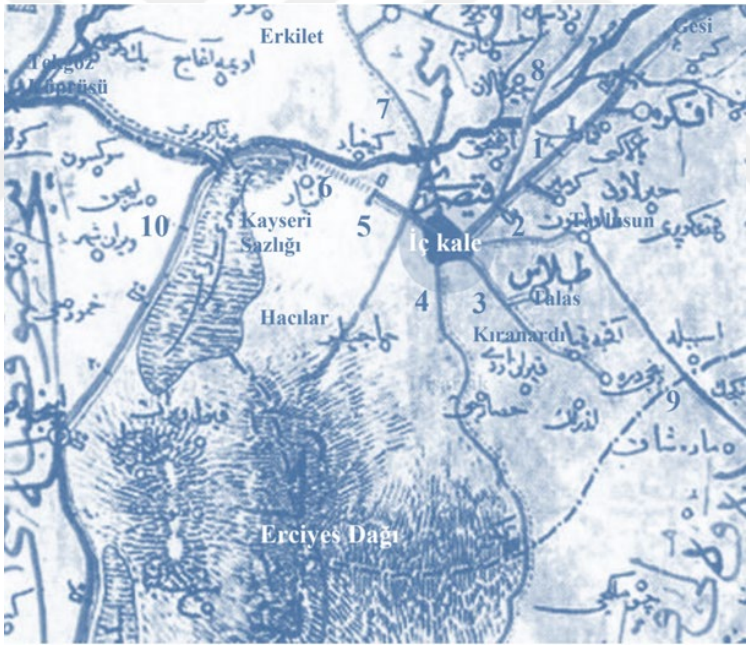
Harita 3.17 Kayseri, Selçuklu Dönemi kent merkezi (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 3.26 Kayseri, Selçuklu Dönemi kent merkezi muhtemel canlandırması (Bilgen Işık, 2025)

3.6 Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Kentsel Gelişim Süreci 1476-1920

Kayseri şehri Osmanlı dönemi kentsel gelişim sürecinde mekânsal gelişim, kentsel kurgu, yol ağları, mahalle organizasyonu açısından daha önceki dönemlerden daha fazla veri elde edilebilen, mimari ve kentsel ölçekte mekânsal bilginin somut bir biçimde var olan haritalardan okunabildiği bir dönemdir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kayseri Şehri 1468 yılında Karamanlılardan alındığı tarihten Cumhuriyet'e kadar olan dönemde Osmanlı kenti olma sürekliliğini sağlamıştır. Osmanlı kentsel mekân tipolojileri ile ilgili çalışmalar incelendiğinde; her kentin dinamiğinin farklı olduğu bu noktada kurulduğu mevcut alanın özelliklerinin etkili olduğu, sürdürdüğü alt yapı, sosyo- kültürel yapı ve tarihsel sürecin Osmanlı kentlerinin kentsel mekân organizasyonu bağlamında özgünleşmesini ve farklı dinamikler taşımasını açıklamaktadır.

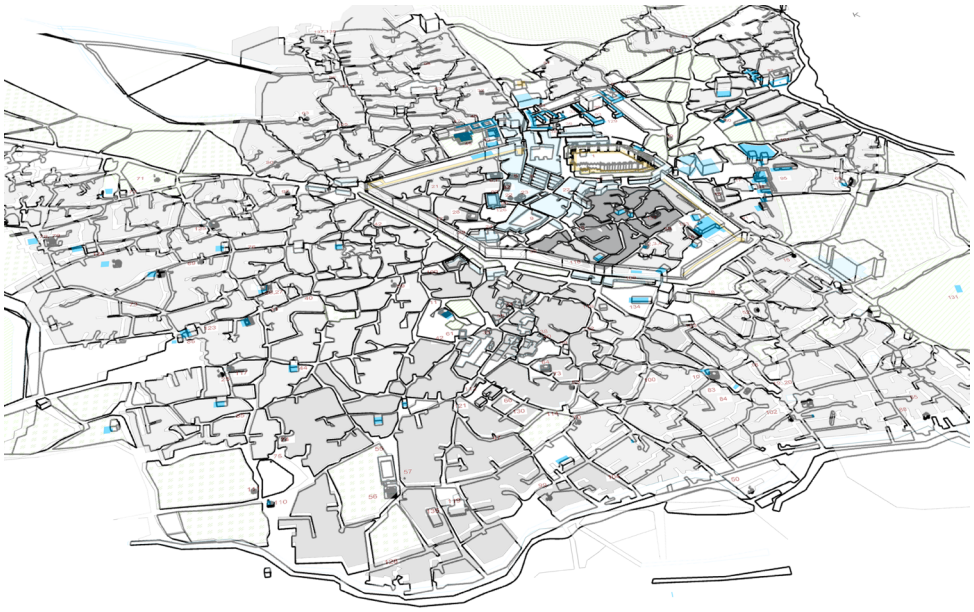

Harita 3.18 Kayseri merkez, nahiye ve kazaları (Eravşar, 2000)

Üstündağ'a göre Osmanlı kentlerinde organik gelişen mahallelerin mekânsal organizasyonunun düzensiz ve karmaşık gibi görünmesine rağmen aslında kendi içinde tutarlı ve toplumun gereksinimlerine uyan bir biçimlenişinin varlığından söz etmektedir (Üstündağ, 2005). Bergen' e göre ise Osmanlı mahallelerindeki mekânsal organizasyon batının kurmuş olduğu mekânsal organizasyondan farklı olarak bir üretim alanı değildir. Müslüman Mahalleleri cami ya da mescitlerin

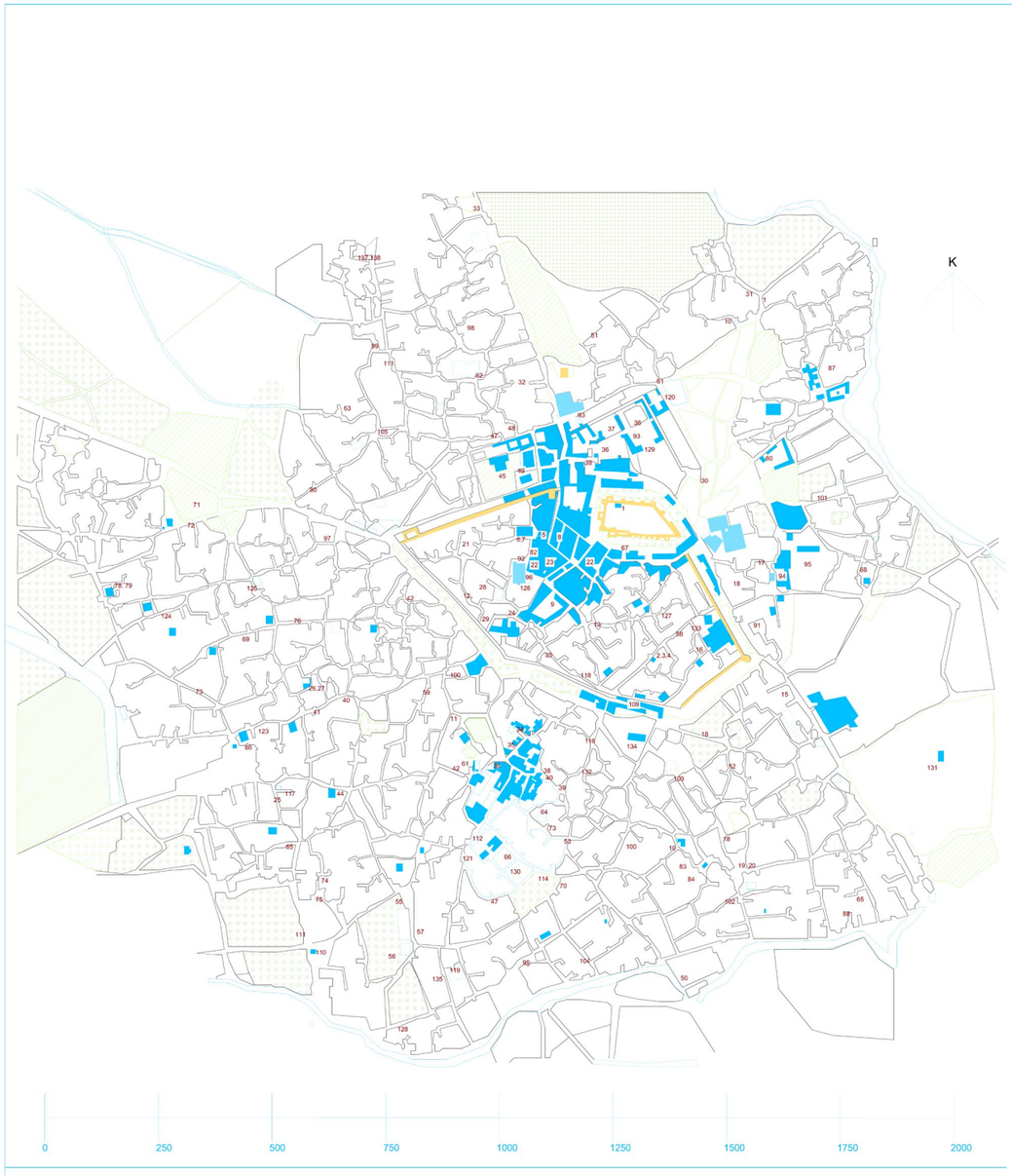
etrafında oluşurken, gayri müslim mahalleleri de kilise ve havraların yakınında yer almaktadır. Kayseri kenti içinde bu mekânsal biçimleniş benzer bir şekilde sürdürülmüştür.

Osmanlı Devleti merkezi idari sisteminde en önemli idari birim sancaktır (Doğan, 2018). Selçuklu döneminde kente inşa edilen anıtsal yapılar Osmanlı Devleti Döneminde de korunmuştur. Tarihsel ve kültürel süreklilikte Osmanlı Dönemi'nde Kayseri kenti, daha önce var olan medeniyetlerin kurmuş olduğu kentsel çekirdek etrafında gelişmiştir (Harita 3.19). Kayseri kenti; Roma ve Bizans, Selçuklu Dönemi kent duvarları ve kent iç kalesi etrafında mahalle mahalle kurgulanmıştır (Harita 3.20). Osmanlı Dönemi Kayseri kentinde organik sokak düzeni hakimdir. Erken Cumhuriyet Dönemi'ne kadar geleneksel konut dokusu ve çıkmaz sokak düzeni sürdürülmüştür (Harita 3.21).

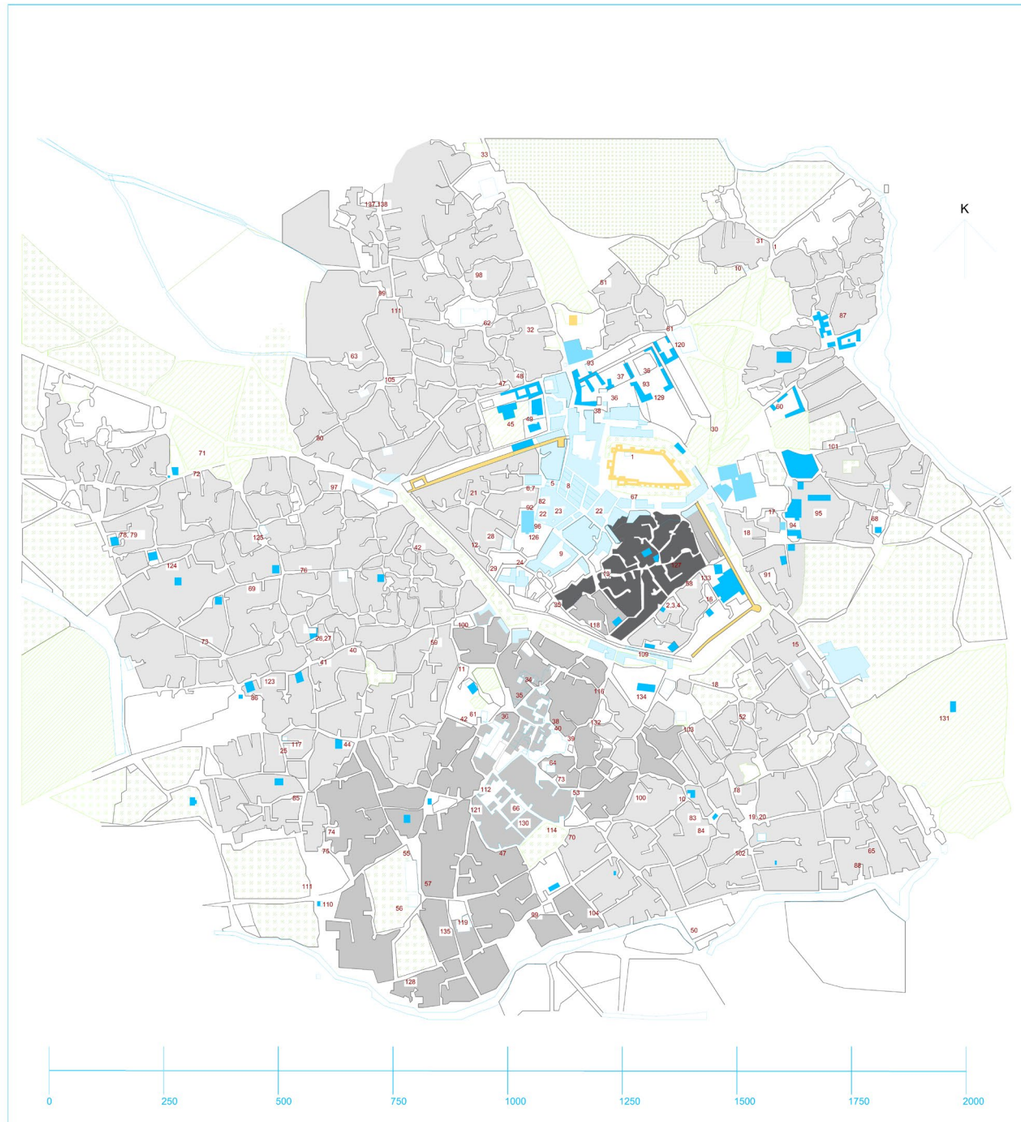
1- Kale Fatih Cami	45- Kurşunlu Cami- 1586	88- Saçanoğlu Hasan Cami-1770	131- Seyyid Burhaneddin Türbesi 1894
2- Şeyh Tennuri Camisi	46- Hacı Ahmet Paşa Hanı- 1586	89- Mıhlım Çeşmesi	132- Tutak Mahallesi Çeşmesi- 19.yy sonu
3- Şeyh Tennuri Çeşmesi	47- Hacı Ahmet Paşa İmareti	90- Mıhlım Çeşmesi- 1771	133- Cıncıklı Çeşmesi- 1896
4- Şeyh Tennuri Türbesi	48- Hacı Ahmet Paşa Mektebi-1586	91- Gavremoğlu Konağı- 1774	134- Kayseri Lisesi- 1904
5- Bedesten	49- Hacı Ahmet Paşa Hamamı- 1586	92- Ulu Cami Çeşme- 1782	135- Gümüşyan Kız Okulu-1899
6- Bedesten Mesciti	50- Yazı Cami- XVI. Yüzyıl ilk yarısı	93- Serçeönü Medresesi- 1783	136- Çandır Ağa Cami- 19.yy
7- Bedesten Çeşmesi	51- Helvacı Dede Şıh Mescidi- XVI. Yüzyıl	94- Mollaoğlu Konağı- 1784	137- Ağa Cami Çeşmesi- 19.yy
8- Kapalı Çarşı	52- Seyitgazi Mahallesi- XVI. Yüzyıl Ortası	95- Zennecioğlu Konağı- 18. yy sonu	Osmanlı Dönemi Yapıları
9- Mumcu Halil Mescidi	53- Varsak Mahallesi Mescidi- XVI. yy. ortası	96- Raşit Efendi Kütüphanesi	Osmanlı Dönemi Mezarlıklar
10- Hasinli Mescidi	54- Konukboğan Mahallesi Mescidi- XVI. YY	97- Bozatlıpaşa Narlı Mescidi- 18. yy sonu	Osmanlı Dön. Sebze Bahçeleri
11- Mürekkepçi Mescidi	55- Caferbey Hamamı- XVI. Yüzyıl Sonu	98- Kalaycıoğlu Mescidi- 18.yy sonu	Su öğesi
12- Haci İvaz Mescidi	56- Cafer Bey Cami- XVI. yüzyıl sonu	99- Çandır Cami- 18. yy sonu	Osmanlı Dönemi Ticari Yapılar
13- Eslim Paşa Mescidi	57- Cafer Bey Çeşmesi- XVI. yüz yıl sonu	100- Körükçü Hanı- 18.yy sonu	Geleneksel Konut -Müslüman
14- Bayram Beğ Mescidi	58- Cıncıklı Cami- XVII. yy ilk yarısı	101- Kalemkırdı Mescidi- 1797	Geleneksel Konut -Ermeni
15- Alemdar Tekkesi Kabri	59- Tepecik Cami- XVI. yy	102- Deliklitaş Cami- 18. yy	Geleneksel Konut -Rum
16- Güpgüpoğlu Konağı	60- Müfti Medresesi- XVII. yy. ilk yarısı	103- Lalezade Çeşmesi	
17- Gavremoğlu Çeşmesi	61- Setenönü Hamamı- XVII. yüzyıl ilk yarısı	104- Hacı Kasım Çeşmesi- 18.yy ortası	
18- Baldöktü Hanı	62- Gevher Nesibe Çeşmesi- XVII. yy. ortası	105- Hasbek Kümbeti Çeşmesi	
19- Şeyh Tacettin Türbesi	63- Hacı Saki Cami- XVII. yy. ortası	106- Caferbey Çeşmesi-19. yy	
20- Şeyh Tacettin Cami	64- Efendi Ağa Mescidi- XVII. yy. ortası	107- Hasinli Sağlık Sokağı Çeşmesi	
21Hacı Hamza Çeşmesi	65- Döner Kümbet Çeşmesi- XVII yüzyıl	108- Saray Cami- 1818	
22- Kazancılar Mescidi	66- Büyükçeşme Sokağı- XVII. yy. ortası	109- Haygyan Ermeni Okulu- 1834	
23- Gön Hanı	67- Bayrampaşa Mevlevihanesi- 1637	110- Karacaoğlu Camisi- 19. yy başı	
24- Çukur Han	68- Yanıkoğlu Cami- 1657	111- Çandır Çeşmesi- 19. yy başı	
25- Peynirli Cami- 1533	69- Karaimam Camisi- 1675	112- Atpazarı Çeşmesi- 19.yy başı	
26- Tasmakıran Mescidi-1533	70- Hacı Kasım Yeni Camisi- 1675	113- Twpwcik Mescidi- 19.yy ilk yarısı	
27- Tasmakıran Çeşmesi- 1533	71- Çukurlu Cami- 1698	114- Tavukçu Mah. Çeşmesi- 19.yy	
28- Kadı Hamamı- 1542	72- Çukurlu Cami Çeşmesi- 1698	115- Çivici Bektaş Mesciti- 19.yy başı	
29-Kadı Mahmut Cami- 1542	73- Ali Hoca Cami- 1708	116- Katolik Okulu- 1856	
30- Zeynel Abidin Türbesi -1537	74- Cürcürük Mescidi- 1711	117- Surp Haç Katolik Kilisesi	
31- Şeyh Seyfullah Türbesi	75- Cürcürük Çeşmesi- 1711	118- Surp Hagopyan Okulu- 19.yy ortası	
32- Hüseyin Bey Hamamı-1547	76- Karaimam Çeşmesi- 1713	119- Gümüşyan Erkek Okulu- 1868	
33- Hüseyin Bey İmareti- 1547	77- Hasinli Çeşmesi- 1714	120- Ahmet Paşa Mekteb-i İptidaisi- 1876	
35- Gürcü Hamamı- 15. yy	78- Müftü Çeşmesi 1714	121- Protestan Kilisesi- 1876	
36- Gürcü Osman Paşa Camisi	79- Müftü Camisi- 1716	122- Protestan Okulu- 1876	
37- Yeni Saray Medresesi	80- Hasbek Kitçi Cami- 1722	123- Çifteönü Cami- 1882	
38- Eski Saray Medresesi	81- Hacı Halil Efendi Çeşmesi- 1722	124- Keklioğlu Cami- 1882	
39- Şehir Sarayı- Devlethane	82- Vezir Hanı- 1724-1727	125- Bozatlı Paşa Mescidi- 19.yy ortası	
40- Göllü Çeşmesi-1551	83- Deveci Çeşmesi	126- Mahkeme Hanı- 19.yy	
41- Gubaroğlu Kümbet- 1560	84- Deveci Hamamı- 1730	127- Raşit Ağa Konağı- 19. yy	
42- İsa Kümbeti Cami- 1564	85- Matra Sokağı Çeşmesi- 1740	128- Selaldı Mescidi- 19.yy ortası	
43- Sur Kapısı- 1567	86- Çifte Önü Çeşmesi- 1753	129- Askerlik Dairesi- 1890	
	87- Zayaiye Medresesi- XV.III. yy Ortası	130- Jandarma Binası- 1891	

Harita 3.19 Kayseri kent merkezi, Osmanlı Dönemi (Bilgen Işık, 2025)

1- Kale Cami	45- Kurşunlu Cami- 1586	88- Saçanoğlu Hasan Cami-1770	131- Seyyid Burhaneddin Türbesi 1894
2- Şeyh Tennuri Camisi	46- Hacı Ahmet Paşa Hanı- 1586	89- Mıhlım Çeşmesi	132- Tutak Mahallesi Çeşmesi- 19.yy sonu
3- Şeyh Tennuri Çeşmesi	47- Hacı Ahmet Paşa İmareti	90- Mıhlım Çeşmesi- 1771	133- Cıncıklı Çeşmesi- 1896
4- Şeyh Tennuri Türbesi	48- Hacı Ahmet Paşa Mektebi-1586	91- Gavremoğlu Konağı- 1774	134- Kayseri Lisesi- 1904
5- Bedesten	49- Hacı Ahmet Paşa Hamamı- 1586	92- Ulu Cami Çeşme- 1782	135- Gümüşyan Kız Okulu-1899
6- Bedesten Mesciti	50- Yazı Cami- XVI. Yüzyıl ilk yarısı	93- Serçeönü Medresesi- 1783	136- Çandır Ağa Cami- 19.yy
7- Bedesten Çeşmesi	51- Helvacı Dede Şıh Mescidi- XVI. Yüzyıl	94- Mollaoğlu Konağı- 1784	137- Ağa Cami Çeşmesi- 19.yy
8- Kapalı Çarşı	52- Seyitgazi Mahallesi- XVI. Yüzyıl Ortası	95- Zennecioğlu Konağı- 18. yy sonu	Osmanlı Dönemi Yapıları
9- Mumcu Halil Mescidi	53- Varsak Mahallesi Mescidi- XVI. yy. ortası	96- Raşit Efendi Kütüphanesi	Osmanlı Dönemi Mezarlıklar
10- Hasinli Mescidi	54- Konukboğan Mahallesi Mescidi- XVI. YY.	97- Bozatlıpaşa Narlı Mescidi- 18. yy sonu	Osmanlı Dön. Sebze Bahçeleri
11- Mürekkepçi Mescidi	55- Caferbey Hamamı- XVI. Yüzyıl Sonu	98- Kalaycıoğlu Mescidi- 18.yy sonu	Su öğesi
12- Haci İvaz Mescidi	56- Cafer Bey Cami- XVI. yüzyıl sonu	99- Çandır Cami- 18. yy sonu	Selçuklu Dönemi Yapıları
13- Eslim Paşa Mescidi	57- Cafer Bey Çeşmesi- XVI. yüz yıl sonu	100- Körükçü Hanı- 18.yy sonu	Roma Dönemi Yapıları
14- Bayram Beğ Mescidi	58- Cıncıklı Cami- XVII. yy ilk yarısı	101- Kalemkırdı Mescidi- 1797	
15- Alemdar Tekkesi Kabri	59- Tepecik Cami- XVI. yy	102- Deliklitaş Cami- 18. yy	
16- Güpgüpoğlu Konağı	60- Müfti Medresesi- XVII. yy. ilk yarısı	103- Lalezade Çeşmesi	
17- Gavremoğlu Çeşmesi	61- Setenönü Hamamı- XVII. yüzyıl ilk yarısı	104- Hacı Kasım Çeşmesi- 18.yy ortası	
18- Baldöktü Hanı	62- Gevher Nesibe Çeşmesi- XVII. yy. ortası	105- Hasbek Kümbeti Çeşmesi	
19- Şeyh Tacettin Türbesi	63- Hacı Saki Cami- XVII. yy. ortası	106- Caferbey Çeşmesi-19. yy	
20- Şeyh Tacettin Cami	64- Efendi Ağa Mescidi- XVII. yy. ortası	107- Hasinli Sağlık Sokağı Çeşmesi	
21Hacı Hamza Çeşmesi	65- Döner Kümbet Çeşmesi- XVII yüzyıl	108- Saray Cami- 1818	
22- Kazancılar Mescidi	66- Büyükçeşme Sokağı- XVII. yy. ortası	109- Haygyan Ermeni Okulu- 1834	
23- Gön Hanı	67- Bayrampaşa Mevlevihanesi- 1637	110- Karacaoğlu Camisi- 19. yy başı	
24- Çukur Han	68- Yanıkoğlu Cami- 1657	111- Çandır Çeşmesi- 19. yy başı	
25- Peynirli Cami- 1533	69- Karaimam Camisi- 1675	112- Atpazarı Çeşmesi- 19.yy başı	
26- Tasmakıran Mescidi-1533	70- Hacı Kasım Yeni Camisi- 1675	113- Twpwcik Mescidi- 19.yy ilk yarısı	
27- Tasmakıran Çeşmesi- 1533	71- Çukurlu Cami- 1698	114- Tavukçu Mah. Çeşmesi- 19.yy	
28- Kadı Hamamı- 1542	72- Çukurlu Cami Çeşmesi- 1698	115- Çivici Bektaş Mesciti- 19.yy başı	
29-Kadı Mahmut Cami- 1542	73- Ali Hoca Cami- 1708	116- Katolik Okulu- 1856	
30- Zeynel Abidin Türbesi -1537	74- Cürcürük Mescidi- 1711	117- Surp Haç Katolik Kilisesi	
31- Şeyh Seyfullah Türbesi	75- Cürcürük Çeşmesi- 1711	118- Surp Hagopyan Okulu- 19.yy ortası	
32- Hüseyin Bey Hamamı-1547	76- Karaimam Çeşmesi- 1713	119- Gümüşyan Erkek Okulu- 1868	
33- Hüseyin Bey İmareti- 1547	77- Hasinli Çeşmesi- 1714	120- Ahmet Paşa Mekteb-i İptidaisi- 1876	
35- Gürcü Hamamı- 15. yy	78- Müftü Çeşmesi 1714	121- Protestan Kilisesi- 1876	
36- Gürcü Osman Paşa Camisi	79- Müftü Camisi- 1716	122- Protestan Okulu- 1876	
37- Yeni Saray Medresesi	80- Hasbek Kitçi Cami- 1722	123- Çifteönü Cami- 1882	
38- Eski Saray Medresesi	81- Hacı Halil Efendi Çeşmesi- 1722	124- Keklioğlu Cami- 1882	
39- Şehir Sarayı- Devlethane	82- Vezir Hanı- 1724-1727	125- Bozatlı Paşa Mescidi- 19.yy ortası	
40- Göllü Çeşmesi-1551	83- Deveci Çeşmesi	126- Mahkeme Hanı- 19.yy	
41- Gubaroğlu Kümbet- 1560	84- Deveci Hamamı- 1730	127- Raşit Ağa Konağı- 19. yy	
42- İsa Kümbeti Cami- 1564	85- Matra Sokağı Çeşmesi- 1740	128- Selaldı Mescidi- 19.yy ortası	
43- Sur Kapısı- 1567	86- Çifte Önü Çeşmesi- 1753	129- Askerlik Dairesi- 1890	
44- Oduncu Çeşmesi-1582	87- Zayaiye Medresesi- XV.III. yy Ortası	130- Jandarma Binası- 1891	

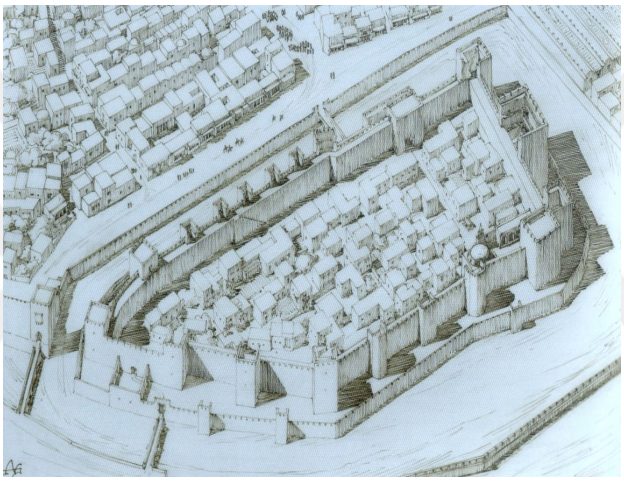
Harita 3.20 Osmanlı Dönemi'nde Kayseri kent merkezi haritası (Bilgen Işık, 2025)

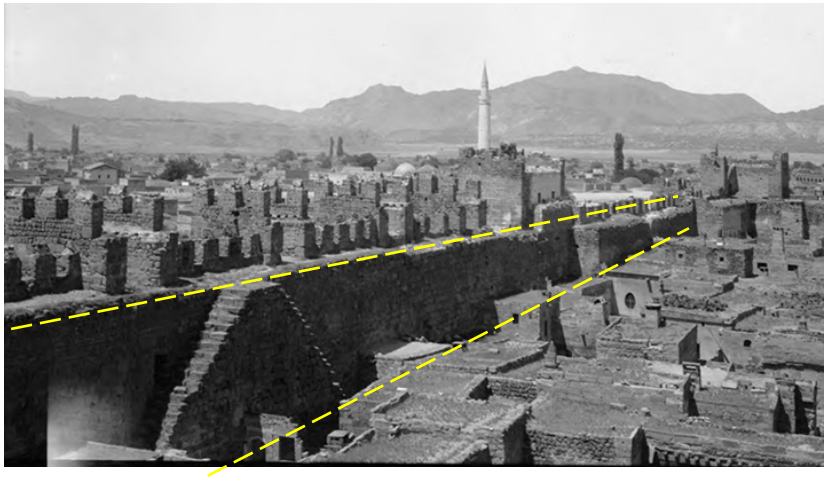
1- Kale Fatih Cami	45- Kurşunlu Cami- 1586	88- Saçanoğlu Hasan Cami-1770	131- Seyyid Burhaneddin Türbesi 1894
2- Şeyh Tennuri Camisi	46- Hacı Ahmet Paşa Hanı- 1586	89- Mıhlım Çeşmesi	132- Tutak Mahallesi Çeşmesi- 19.yy sonu
3- Şeyh Tennuri Çeşmesi	47- Hacı Ahmet Paşa İmareti	90- Mıhlım Çeşmesi- 1771	133- Cıncıklı Çeşmesi- 1896
4- Şeyh Tennuri Türbesi	48- Hacı Ahmet Paşa Mektebi-1586	91- Gavremoğlu Konağı- 1774	134- Kayseri Lisesi- 1904
5- Bedesten	49- Hacı Ahmet Paşa Hamamı- 1586	92- Ulu Cami Çeşme- 1782	135- Gümüşyan Kız Okulu-1899
6- Bedesten Mesciti	50- Yazı Cami- XVI. Yüzyıl ilk yarısı	93- Serçeönü Medresesi- 1783	136- Çandır Ağa Cami- 19.yy
7- Bedesten Çeşmesi	51- Helvacı Dede Şih Mescidi- XVI. Yüzyıl	94- Mollaoğlu Konağı- 1784	137- Ağa Cami Çeşmesi- 19.yy
8- Kapalı Çarşı	52- Seyitgazi Mahallesi- XVI. Yüzyıl Ortası	95- Zennecioğlu Konağı- 18. yy sonu	Osmanlı Dönemi Yapıları
9- Mumcu Halil Mescidi	53- Varsak Mahallesi Mescidi- XVI. yy. ortası	96- Raşit Efendi Kütüphanesi	Osmanlı Dönemi Mezarlıklar
10- Hasinli Mescidi	54- Konukboğan Mahallesi Mescidi- XVI. YY	97- Bozatlıpaşa Narlı Mescidi- 18. yy sonu	Osmanlı Dön. Sebze Bahçeleri
11- Mürekkepçi Mescidi	55- Caferbey Hamamı- XVI. Yüzyıl Sonu	98- Kalaycıoğlu Mescidi- 18.yy sonu	Su öğesi
12- Haci İvaz Mescidi	56- Cafer Bey Cami- XVI. yüzyıl sonu	99- Çandır Cami- 18. yy sonu	Osmanlı Dönemi Ticari Yapılar
13- Eslim Paşa Mescidi	57- Cafer Bey Çeşmesi- XVI. yüz yıl sonu	100- Körükçü Hanı- 18.yy sonu	Geleneksel Konut -Müslüman
14- Bayram Beğ Mescidi	58- Cıncıklı Cami- XVII. yy ilk yarısı	101- Kalemkırdı Mescidi- 1797	Geleneksel Konut -Ermeni
15- Alemdar Tekkesi Kabri	59- Tepecik Cami- XVI. yy	102- Deliklitaş Cami- 18. yy	Geleneksel Konut -Rum
16- Güpgüpoğlu Konağı	60- Müfti Medresesi- XVII. yy. ilk yarısı	103- Lalezade Çeşmesi	
17- Gavremoğlu Çeşmesi	61- Setenönü Hamamı- XVII. yüzyıl ilk yarısı	104- Hacı Kasım Çeşmesi- 18.yy ortası	
18- Baldöktü Hanı	62- Gevher Nesibe Çeşmesi- XVII. yy. ortası	105- Hasbek Kümbeti Çeşmesi	
19- Şeyh Tacettin Türbesi	63- Hacı Saki Cami- XVII. yy. ortası	106- Caferbey Çeşmesi-19. yy	
20- Şeyh Tacettin Cami	64- Efendi Ağa Mescidi- XVII. yy. ortası	107- Hasinli Sağlık Sokağı Çeşmesi	
21Hacı Hamza Çeşmesi	65- Döner Kümbet Çeşmesi- XVII yüzyıl	108- Saray Cami- 1818	
22- Kazancılar Mescidi	66- Büyükçeşme Sokağı- XVII. yy. ortası	109- Haygyan Ermeni Okulu- 1834	
23- Gön Hanı	67- Bayrampaşa Mevlevihanesi- 1637	110- Karacaoğlu Camisi- 19. yy başı	
24- Çukur Han	68- Yanıkoğlu Cami- 1657	111- Çandır Çeşmesi- 19. yy başı	
25- Peynirli Cami- 1533	69- Karaimam Camisi- 1675	112- Atpazarı Çeşmesi- 19.yy başı	
26- Tasmakıran Mescidi-1533	70- Hacı Kasım Yeni Camisi- 1675	113- Twpwcik Mescidi- 19.yy ilk yarısı	
27- Tasmakıran Çeşmesi- 1533	71- Çukurlu Cami- 1698	114- Tavukçu Mah. Çeşmesi- 19.yy	
28- Kadı Hamamı- 1542	72- Çukurlu Cami Çeşmesi- 1698	115- Çivici Bektaş Mesciti- 19.yy başı	
29-Kadı Mahmut Cami- 1542	73- Ali Hoca Cami- 1708	116- Katolik Okulu- 1856	
30- Zeynel Abidin Türbesi -1537	74- Cürcürük Mescidi- 1711	117- Surp Haç Katolik Kilisesi	
31- Şeyh Seyfullah Türbesi	75- Cürcürük Çeşmesi- 1711	118- Surp Hagopyan Okulu- 19.yy ortası	
32- Hüseyin Bey Hamamı-1547	76- Karaimam Çeşmesi- 1713	119- Gümüşyan Erkek Okulu- 1868	
33- Hüseyin Bey İmareti- 1547	77- Hasinli Çeşmesi- 1714	120- Ahmet Paşa Mekteb-i İptidaisi- 1876	
35- Gürcü Hamamı- 15. yy	78- Müftü Çeşmesi 1714	121- Protestan Kilisesi- 1876	
36- Gürcü Osman Paşa Camisi	79- Müftü Camisi- 1716	122- Protestan Okulu- 1876	
37- Yeni Saray Medresesi	80- Hasbek Kitçi Cami- 1722	123- Çifteönü Cami- 1882	
38- Eski Saray Medresesi	81- Hacı Halil Efendi Çeşmesi- 1722	124- Keklioğlu Cami- 1882	
39- Şehir Sarayı- Devlethane	82- Vezir Hanı- 1724-1727	125- Bozatlı Paşa Mescidi- 19.yy ortası	
40- Göllü Çeşmesi-1551	83- Deveci Çeşmesi	126- Mahkeme Hanı- 19.yy	
41- Gubaroğlu Kümbet- 1560	84- Deveci Hamamı- 1730	127- Raşit Ağa Konağı- 19. yy	
42- İsa Kümbeti Cami- 1564	85- Matra Sokağı Çeşmesi- 1740	128- Selaldı Mescidi- 19.yy ortası	
43- Sur Kapısı- 1567	86- Çifte Önü Çeşmesi- 1753	129- Askerlik Dairesi- 1890	
	87- Zayaiye Medresesi- XV.III. yy Ortası	130- Jandarma Binası- 1891	

Harita 3.21 Osmanlı Dönemi'nde Kayseri kent merkezi haritası (Bilgen Işık, 2025)

Roma ve Bizans, Selçuklu döneminde kale içi ve dışında gelişim gösteren mekânsal doku, Osmanlı döneminde de devam ettirilerek kale sınırları içindeki Ulu Camii (Cam-i Kebir) ve çevresi, çarşıların, hanların ve kamusal yapıların yer aldığı dar, organik ve çıkmaz sokaklı mahalle dokusunun oluştuğu bir kentsel organizasyona dönüşmüştür (Şekil 3.27), (Şekil 3.28), (Gabriel, 1954). 17. yüzyılda imar faaliyetleri canlandırılmış, ticari mekânlar sur dışına taşarken 18. ve 19. yüzyılda kent her yönde bir gelişim göstermiştir. Kayseri kentinde 1717 ve 1835 yıllarında olmak üzere yıkıcı iki şiddetli deprem meydana gelmiştir. Bu depremler sonucunda C. Texier'e göre, kentte minareler ve çok sayıda geleneksel konut, sivil mimari yıkılmıştır (Texier ,1862).

Şekil 3.27 Kayseri Osmanlı Dönemi iç kale restitüsyon aksonometrisi (Gabriel, 1954)

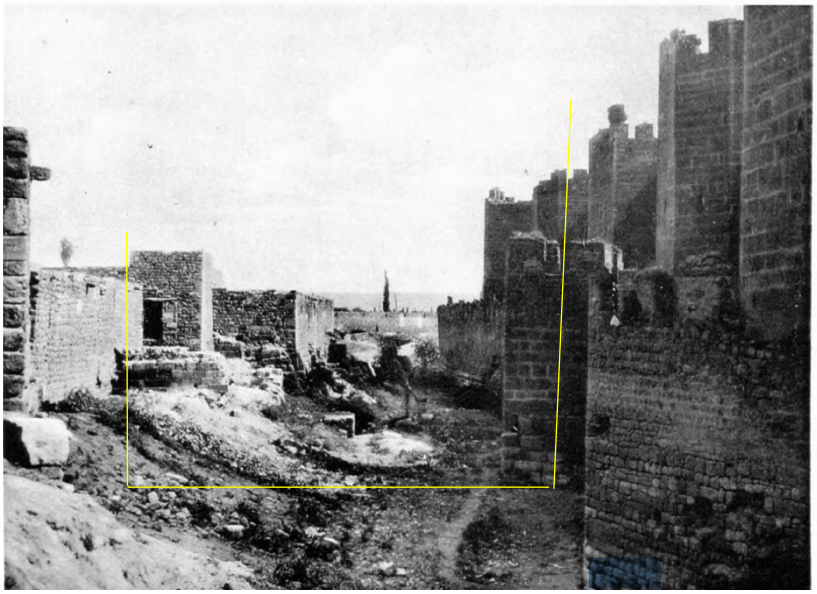
Şekil 3.28 Kayseri iç kale ve çevresi (Bell, 1909)

Osmanlı Dönemi yapıları: Pamuk Han, Vezir Hanı, Hamidiye Medresesi, Kapalı Çarşı, Merzifonlu Kara Mustafa Külliyesi, Fatih Camisi, Kurşunlu Cami ve birçok

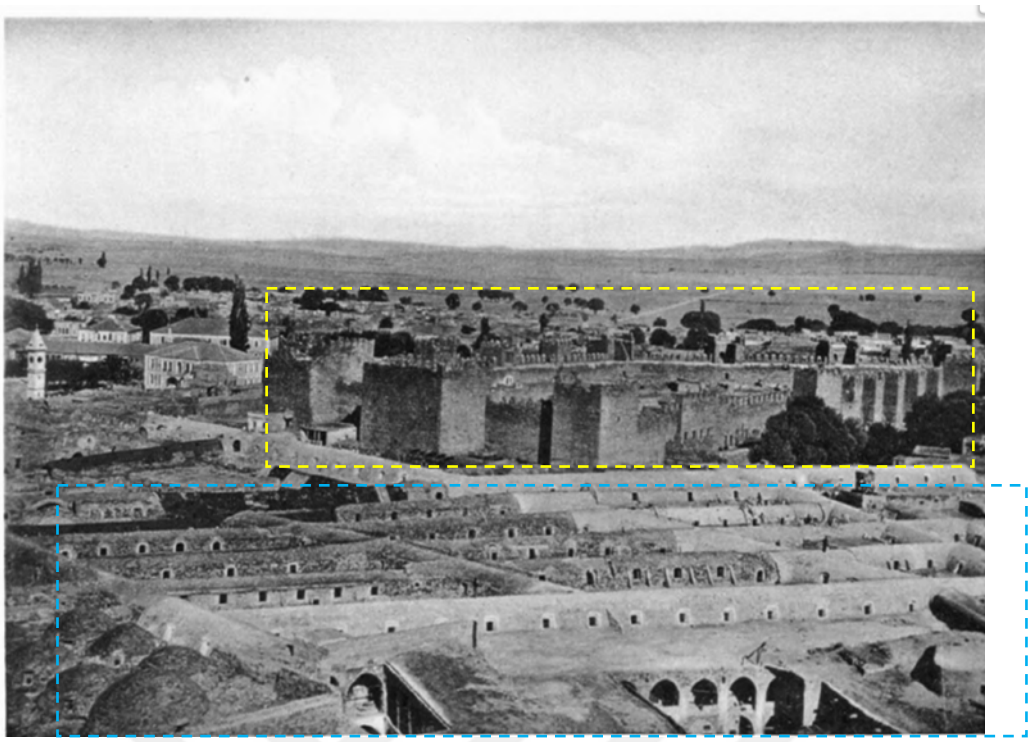
şadırvan ve çeşme yapısı olmak üzeredir (Samancı, 2019). Kentte, Osmanlı döneminin önemli mimarlarından olan Mimar Sinan'a ait Osman Paşa Cami, Kurşunlu Cami (Hacı Ahmet Paşa Cami) ve bu kompleks içerisinde yer alan Hüseyin Bey Hamamı olmak üzere üç yapı inşa edilmiştir. Bu yapılar içinde günümüze fiziksel ve işlevsel olarak süreklilik sağlayan yalnız Kurşunlu Camidir (Samancı, 2019). Diğer yapılar modernleşme ve yol düzenleme çalışmaları bağlamında yıkılmıştır (Şekil 3.29, Şekil 3.30, Şekil 3.31, Şekil 3.32).

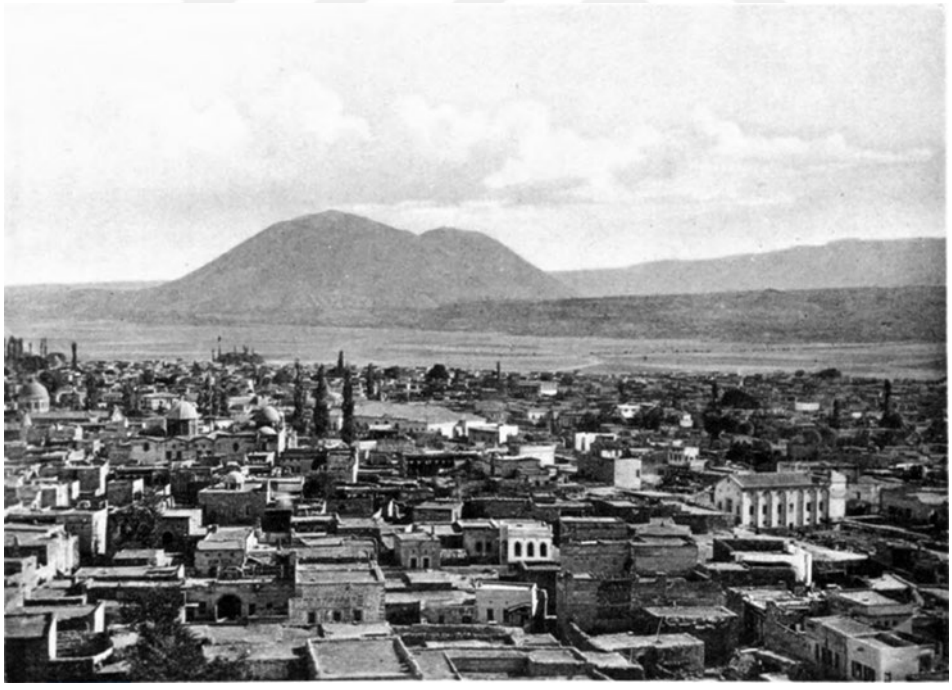
Şekil 3.29 Kayseri Osmanlı Dönemi- Şiremenli Sokak (Groethe,1909)

Şekil 3.30 Kayseri Osmanlı Dönemi İç Kale- hendek (Groethe, 1909)

Şekil 3.31 Kayseri Osmanlı Dönemi Kapalı Çarşı ve İç Kale (Groethe, 1909)

Şekil 3.32 1909 Kayseri Ulu Cami minaresinden güney doğuya bakış (Groethe,1909)

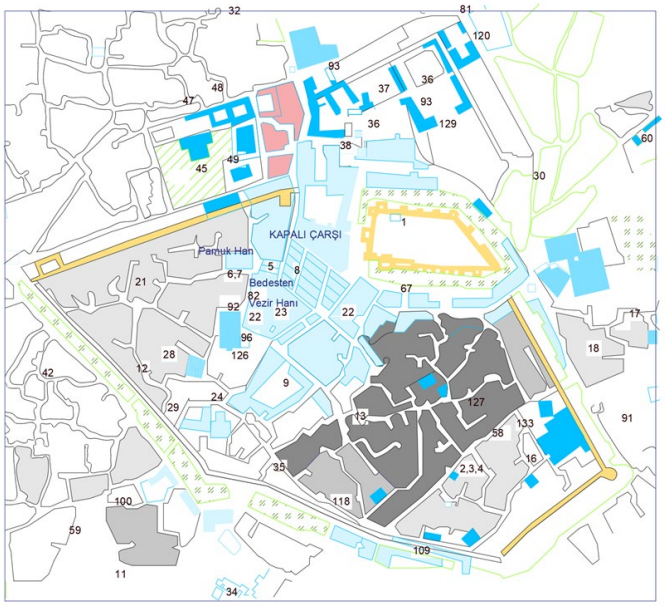
Osmanlı döneminin geç evrelerinde ise kent planlaması, batılılaşma, modernleşme çalışmaları ile yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde Osmanlı Şehirciliği, geleneksel anlayışın dışına çıkmıştır. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar Kayseri'de de kentsel gelişim açısından gelişmeler yaşanmış fakat bu gelişim yavaş ve sınırlı

olmuştur (Doğan, 2018). 17 Mayıs 1839 tarihli ‘İlmühaber’, 13 Mayıs 1848’de yayımlanan ‘Ebniye Nizamnâmesi ve Ebniye Beyannamesi’ ile 1863 tarihli ‘Turuk ve Ebniye Nizamnâmesi’, dönemin yapılaşma sürecine yön veren hukuki altyapıyı oluşturan temel düzenlemeler arasında yer almaktadır. Bu süreci takiben, 1882 yılında yürürlüğe giren ‘Ebniye Kanunu’, 1933 yılında kabul edilen ‘Belediye Yapı ve Yollar Kanunu’na kadar yaklaşık elli yıl boyunca yürürlükte kalmıştır (Doğan, 2018). Bu kanunlar bağlamında 1870 yılında yaşanan büyük yangın sonrasında neredeyse tamamen yanan Kapalı Çarşı onarılarak ve restore edilerek günümüze sürekliliği sağlanmıştır (Harita 3.22), (Şekil 3.33). İbadet yapılarına minare eklenmiştir. Bu dönemde kente pek çok yeni bina inşa edilmiştir. Bu yapılar askeri, idari ve eğitim yapıları olmak üzere farklı işlevsel gruplarına ait: askerlik dairesi ve askeri hastane, vilayet ve belediye binası, saat kulesi, Ahmet Paşa İlkokulu (İptidai Mektebi) ve Kayseri Lisesi’dir (Doğan, 2018). 26 Ağustos 1909’da sancak valisi olan mutasarrıf Muammer Bey idaresinde ise; Selçuklu döneminden itibaren kentin merkezinde yer alan ve kullanılan tabakhaneler kaldırılmış, İptidai Muallim (öğretmen okulu) ve İnas Rüşdiyesi (Kız okulu) gibi eğitim kurumları açılmış, halk bahçeleri oluşturulmuş ve caddeler genişletilmiştir.

Genişletilen caddeler, sokaklar üzerindeki mezarlı alanlar kaldırıp, istimlak edilerek caddelerin yanına tek sıra olmak üzere ağaçlar yerleştirilmiştir (Doğan, 2018).

Antik dönemden itibaren ticari faaliyetleri ile ön plana çıkan Kayseri ve çevresi Osmanlı döneminde de ticaret faaliyetleri ile ön plana çıkmaktadır. Kale içi ve yakın çevresinde pek çok dükkân, han, bedesten, çarşı olarak kullanılan ticari işlevli mekânlar bulunmaktadır (Şekil 3.34), (Şekil 3.35), (Şekil 3.36). 1907 yılına ait Ankara Vilayeti Salnamesinde, Kayseri Kapalı Çarşısı 'iki binden fazla dükkân ve mağazayı içine alan muntazam kâgir bir çarşı' olarak tanımlanmakta olup, bu ifade yalnızca yapının fiziksel büyüklüğünü değil, aynı zamanda dönemin kent yaşamında çarşının taşıdığı merkezi önemi de ortaya koymaktadır (Tekinsoy, 2011). Osmanlı şehirlerinde çarşılar, ekonomik faaliyetlerin merkezinde yer almalarının yanı sıra, toplumsal etkileşimin ve kültürel aktarımın mekânsal zeminini oluşturmuş; bu yönleriyle kent belleğinde kalıcı izler bırakmışlardır. Kayseri Kapalı Çarşısı da, hem yapısal bütünlüğünü hem de işlevini büyük ölçüde koruyarak, tarihsel süreçte kent dokusu içerisinde sürekliliğini muhafaza eden

ticaret alanlarından biri olmuştur (Şekil 3.36). Kâgir yapım tekniğiyle inşa edilmesi, uzun ömürlü bir kullanım hedefini ve kalıcılık arayışını yansıtırken; çarşının günümüzde de aktif olarak kullanılıyor olması, kültürel sürekliliğin somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Kayseri Kapalı Çarşısı, sadece mimari bir yapı değil, aynı zamanda geçmişten günümüze uzanan bir kültürel pratikler zincirinin mekânsal temsili niteliğindedir.

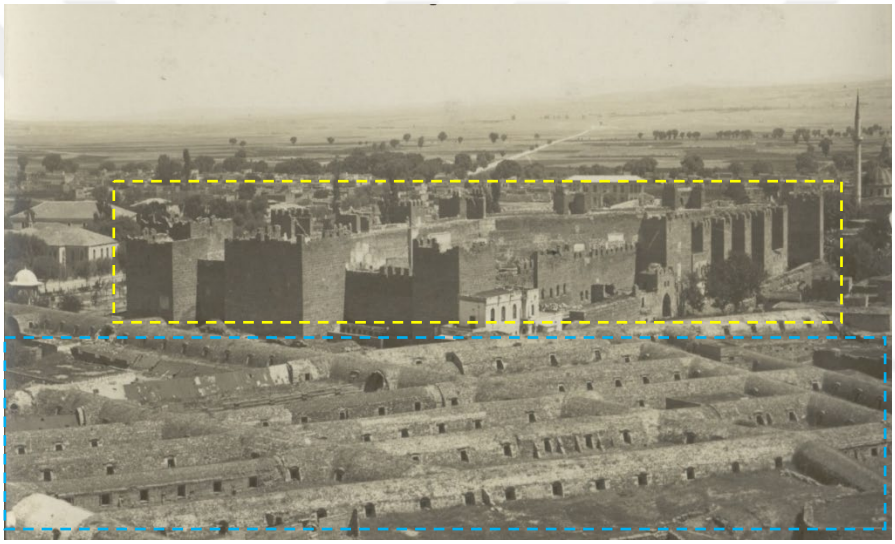
Harita 3.22 Kayseri Osmanlı Dönemi, kale, kapalı çarşı ve hanlar haritası (Bilgen Işık, 2025**)**

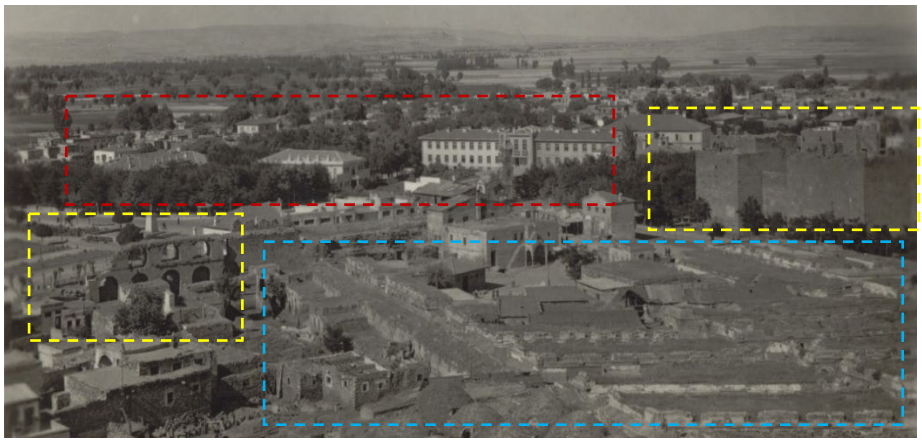
Şekil 3.33 Kayseri kapalı çarşı (Bell,1909)

Şekil 3.34 Kayseri Kurşunlu Cami minaresinden , saat kulesi, iç kale, kapalı çarşı, 1929 (Faruk Yaman Arşivi)

Şekil 3.35 Kayseri Kapalı Çarşı ve çevresi 1929 (Faruk Yaman Arşivi)

Şekil 3.36 Kayseri Kapalı Çarşı ve çevresi, 1937 (Faruk Yaman Arşivi)

Şekil 3.37 Kayseri Kapalı Çarşı ve Çevresi (Google Earth, 2025)

Organik kent dokusu, Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar büyük ölçüde korunmuş; 28 Ekim 1927 tarihinde gerçekleştirilen ilk genel nüfus sayımına göre Kayseri'nin nüfusu yaklaşık 40.000 kişiye ulaşırken, yerleşmenin ortalama iki kilometre çapındaki tarihi alanı hâlâ muhafaza edilmekteydi (Umûmî Nüfus Tahriri, 1927). Bu mekânsal ölçek, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden devralınan dar sokak örgüsü, çıkmaz sokak, avlulu, geleneksel konut tipolojileri ve kâgir çarşı yapı stokunun sürekliliğini sağlamış; böylece kent belleğinde şekillenen günlük yaşam pratikleri, ticari faaliyetler ve toplumsal etkileşim, modern planlama müdahaleleriyle bütünüyle dağıtılmak yerine, yeni kamusal mekân düzenlemeleri içinde varlığını sürdürmüştür. Dolayısıyla Kayseri'nin nüfus ve yerleşme sınırı verileri, hem organik dokunun korunma dinamiklerini hem de kültürel sürekliliğin mekânsal temsillerini ifade etmektedir. Kayseri kentinin antik devirler, Roma, Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerine ait kentsel gelişim süreçleri incelendiğinde, yer seçim kararları, kentsel biçimlenme ilkeleri ve işlevsel kurgularda belirgin benzerlikler ve süreklilikler olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çok katmanlı kentsel gelişim, Kayseri'nin farklı dönemlerde yeniden inşa edilse de coğrafi konum tercihinde değişiklik yapmadığını, aksine miras kalan yer seçim kararlarının her yeni dönemde korunduğunu göstermektedir. Roma dönemine ait idari kale yapısı izleri korunarak, Selçuklu ve Osmanlı Döneminde de idari ve ticaret merkezi olarak kullanılmıştır. Kentin dinamiklerinde bir önceki dönemin izlerinin korunduğu ve sürdürüldüğü görülmektedir.

4
CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE KAYSERİ KENT DOKUSUNUN KÜLTÜREL SÜREKLİLİĞİ VE DÖNÜŞÜMÜ

4.1 1923-1950 Dönemi Kentsel Gelişimi

Saltanat 1 Kasım 1922'de kaldırılarak 29 Ekim 1923 tarihinde cumhuriyet ilan edilmiştir. Osmanlı imparatorluğundan sonra kurulan yeni düzende Osmanlı nüfusunun büyük çoğunluğu köylü olan tarımsal toplum yapısı devralınmıştır. Ülkede sermaye, eğitim, sağlık, alt yapı, demiryolu, karayolu gibi başlıca konuların ele alınması gerekmiştir. Yapılan birinci sanayi planı kararıyla Kayseri, Karabük, Kırıkkale, Malatya, Nazilli ve Turhal gibi Anadolu kentlerinde büyük ölçekli kalkınmayı destekleyecek fabrika tesisleri kurulmuştur. Bu yerleşmeler ekonomik gerekçelerden çok dengeli gelişme ve savunma amacıyla seçilmiştir. Bu bağlamda 1950'li yıllara kadar dengeli gelişme ve kentleşmeye katkıda bulunulmuştur. Cumhuriyet döneminde kurulan tesisler sayesinde iç talebin %80'i karşılanabilir hale getirilmiştir (Demir ve Çabuk, 2013). Cumhuriyet Dönemi sanayi yatırımlarından Sümerbank Bez Fabrikası, Tayyare Fabrikası, Şeker Fabrikası, Traktör Fabrikası, Çimento Fabrikası Kayseri'de kurulmuştur. Cumhuriyet Dönemi kentsel gelişimi bu dönemde kurulan sanayi tesisleri, demir yolu ağı ve modern konutlar çevresinde hızla göç almaya, kentleşmeye ve büyümeye başlamıştır. Çalışmanın bu bölümünde Cumhuriyet döneminde Kayseri kentinin fiziksel, sosyal ve ekonomik yönden gelişimi harita okuma yöntemi kullanılarak üç farklı dönemde incelenecektir.

4.1.1 Kentsel Mekânsal Kurgu

Cumhuriyet Dönemi kentsel gelişim sürecine kadar kentin, belirli sınırlar çerçevesinde katman katman geleneksel doku ile geliştiği, arazi kullanım ve yer

seçim kararlarının, mezarlık ve yeşil alanların sürekliliklerinin devam ettiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki batılılaşma hareketleri ile kentsel planlamaya dair modern yaklaşımlar geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda 19. Yüzyılda yapılan çalışmalar, günümüz kentlerinin mekânsal yapılarının temel özelliklerini belirleyen yaklaşımlar getirmiştir. Anadolu'daki birçok kentin haritası yabancı mühendislere hazırlatılmıştır. Bu haritalardan birisi de 1882 yılında mühendis Jean S. Euthychides 'in çizdiği Kayseri kent haritasıdır (sönmez 2012). 1882 yılında çizilen bu harita, hem dönemin geleneksel dokusunu ve kentin gelişimini göstermesi hem de kentin çizilen ilk haritası olması sebebiyle önem arz etmektedir.

Şekil 4.1 Kayseri'nin kentsel gelişimi

Tekinsoy'a göre, 20. yüzyılın başından 1930'lu yıllara değin, Kayseri kent merkezinde ölçek, doku ve işlev açısından belirgin bir mekânsal dönüşüm yaşanmamıştır (Şekil 4.1), (Tekinsoy, 2011). 1920'ler sonlarına tarihlenen harita, kentin geleneksel dokusunun büyük ölçüde korunduğunu; aynı zamanda yeni yol akslarının açıldığını ve park ile bahçe sayısının artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yeni arterlerin kurgulanması sürecinde, ibadet yapıları (cami ve mescit), eğitim yapıları (medrese), ticari kompleksler (han ve çarşı) ile kamusal su yapıları (çeşme) gibi anıtsal öğelerin mekânsal konumları dikkate alınmıştır. Tanyeli'nin de vurguladığı üzere, "geleneksel morfolojinin üzerine, geometrik modern arter şebekesinin süperpoze edilmesi hedeflenmiştir'' (Tanyeli, 2021). Harita da kentin doğu yönünde yer alan Sivas Caddesi ile kuzeyinde yer alan İstasyon Caddesi akslarının genişletildiği ve birleştirildiği, bu bağlamda organik yol ağlarının doğrusal geometrik yeni yol düzenine evrildiği görülmektedir. 1882 tarihli haritada var olan kamu yapılarının sürekliliğinin korunduğu görülmektedir. 'Kayseri Sancağı 1922' adlı çalışmada belirtilen ifadelere göre, kentin merkezinde yer alan At Meydanı'nda; Hükümet Konağı, Adliye Binası, Jandarma Karakolu,

Matbaa, Belediye Daireleri, Hapishane, Islahhane, Saat Kulesi, Askerlik Dairesi ve Askeri Ambar ile Mensucat Fabrikası, Otomobil Garajı ve Hükümet Konağı bitişiğindeki Belediye Bahçesi gibi kamusal, idari ve endüstriyel fonksiyonlu yapılar bir arada konumlanmıştır (Eravşar, 2000).

A. Gabriel 'in 1931'de basılan "Monuments Turcs d'Anatolle" başlıklı kitap çalışmasında bulunan Kayseri haritası, 1927 ve 1928 yıllarındaki kent dokusunun incelenmesiyle oluşturulmuştur. Gabriel 'in planına göre, kent sınırları kuzeyde Hacı Kılıç Camisi, doğuda Gültepe'deki Memleket Hastanesi ve Deliçay, güneyde At pazarı, batıda ise İmam Hatip Okulu etrafına uzanmaktadır (Gabriel, 1954). Kent planı analiz edildiğinde kentin yeni arterlerinin doğu-batı doğrultusunda geliştiği, güney doğrultuda organik konut dokusunun artışı ve mezarlık alanlarının azaldığı görülmüştür. Bu bağlamda, kentin istimlâk ve imar süreçlerinde mezarlık alanları kritik bir rol oynamıştır. Gabriel 'de modern mahallelerin, mezarlıkların yerine kurulduğunu ifade etmiştir (Gabriel, 1954).

Kamu eliyle Kayseri şehrine yapılan yatırımlar sadece sanayi tesisi olmanın ötesinde kentsel mekânda yaşam biçimini ve kentsel dokuyu da yönlendirmiştir. Bu noktada lojman kültürü Kayseri şehrine entegre edilerek çevresinde mahallelerin oluşumu da desteklenmiştir. Sümerbank Bez Fabrikası tesisi içerisinde yer alan lojmanlarda beş farklı konut tipi bulunmaktadır. 1935-45 yılları arasında inşa edilen bu yapılar farklı yaşam tarzlarına uygun, sınıf ve katman ifadeli, statüye dayalıdır. İlk inşa edilen konut tipi 1935 yılında fabrika memurları için inşa edilmiş olup ‘’beşer odalı dublex 8 konutu içeren betonarme apartmanlar ve iki katlı üçer odalı 16 daire tipi şeklinde’’ inşa edilmiştir (Sönmez, 2012). Fabrika dışında ustalar için iki katlı 4 blok içinde iki odalı 64 konut yapılmıştır. 1937'de ise 350 yatak kapasiteli bekâr apartmanı inşa edilmiştir (Sönmez, 2012). Sümerbank Kayseri Bez fabrikasının kurulması ile bölgede ‘’Yeni Mahalle’’ ve ‘’Gazi Osman Mahallesi’’ semtleri gelişmiş, konut kooperatifleri kurulmuştur.

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, 2012 yılında Abdullah Gül Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir. Sümerbank Yerleşkesi, birbirini izleyen farklı etaplar ile restore edilerek üniversite yerleşkesi olarak yeniden işlevlendirilmiştir. 2014 yılında onaylanan master plan, fabrika yerleşkesinin özgün yapıları ve açık alan düzenlemelerini değiştirmeden korumayı ve üniversitenin ihtiyaçları doğrultusunda belirlenen yeni kullanım katmanlarını eklemek üzerine kurgulanmıştır. Eğitim

birimlerinin yanı sıra ‘’kampüsün doğu girişinden kuzeybatı yönüne doğru ziyaretçi merkezi, sergi salonu, müze, restoran-kafe ve açık-kapalı spor alanları’’ yer almaktadır.

Fabrika lojmanlarının bir kısmı ise öğrenci köyü olarak işlevlendirilmiştir. Yerleşke içerisinde Emre Arolat tarafından tasarlanan yapı, ambar yapısının kısmi olarak korunan strüktürü ve yapı kütlesinin üzerine inşa edilmiştir. Yapı 2016 Ulusal Mimarlık Ödülüne layık görülmüştür.

Geleneksel konut dokusunun (Şekil 4.2) yıkılmasının ardından yeni konut ve iş yerleri inşa edilmiştir. Konutlar ise yeni gelişen Sahabiye, Fatih, Aydınlık Evler ve Esenyurt gibi kentin batı ve kuzey yönündeki gelişme alanlarında oluşan konut bölgelerinde yer almıştır. 1960’lı yıllarda yapılan yatırımlarla gelişen kent yeni bölgelere doğru gelişim göstermiş; bu durumda geleneksel dokunun yıkım sürecini hızlandırmıştır (Oral, 2006). 1945 tarihli Aru İmar Planı ile kentsel mekânda önemli fiziksel müdahaleler gerçekleşmiştir. Bu bağlamda imar planının, Kayseri için tam bir modernite projesi olduğu söylenebilir.

Şekil 4.2 Geleneksel konut dokusu, 1927 (Yesen Dursun Arşivi)

Planın en dikkat çekici müdahalelerinden biri ise Kayseri Kalesi ve çevresinin bütünüyle yeşil alan olarak tanımlanmasıdır. Bu karar yalnızca fiziksel bir düzenleme değil, aynı zamanda tarihsel ve simgesel değer taşıyan bir alanın ulus-devletin kamusal mekân anlayışına uygun biçimde dönüştürülmesini de ifade eder

(Kuban, 2001). Rıfat Çalık döneminde başlatılan ve Kale çevresine yayılan Şule Parkı düzenlemeleri, anıtsal yapılarla çevre düzenlemesini bütünleştiren bir mekânsal politika olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Kale'nin çevresinin yapılaşmadan arındırılması ve bir park alanı ile kuşatılması, hem tarihsel sürekliliğin görsel olarak vurgulanmasına hem de modern kentsel estetiğin inşasına hizmet etmiştir.

Bu müdahaleler, erken Cumhuriyet döneminde hâkim olan modernist şehircilik anlayışı ile ulusal kimliğin mekâna yansıması arasındaki ilişkiyi de gözler önüne serer (Keyder, 1993). Özellikle tarihî yapılar çevresinde yeşil alan tanımlanması, bir yandan bu yapıların korunmasını hedeflerken, diğer yandan geleneksel dokunun yeniden biçimlendirilmesi yoluyla modern kentsel kimliğin oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Şükrü Karatepe, kentlerin özellikle meydanlar aracılığıyla siyasî ve ideolojik bir temsil zemini haline geldiğini belirtir; Cumhuriyet Meydanı gibi alanlar, yeni rejimin kurucu anlatısının halkla kurduğu sembolik temasın sahnesi niteliğindedir (Karatepe, 1997; 2005).

Cumhuriyet dönemi şehircilik anlayışı, modern kent mekânını inşa ederken yalnızca yeni yapılar üretmekle kalmamış; aynı zamanda mevcut yapılar ve doğal unsurlar üzerinde de radikal tasarruflarda bulunmuştur. Kayseri Cumhuriyet Meydanı ve çevresinde yapılan düzenlemeler bu dönüşümün çarpıcı örneklerindendir. Bu müdahaleler, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda ideolojik bir yeniden kurma sürecinin uzantısı olarak değerlendirilebilir (Karatepe, 2005).

1945 yılı Kayseri İmar Planı, II. Dünya Savaşı sonrasında ivme kazanan modernleşmeci kentleşme politikalarının etkisiyle şekillenmiş; tarihî kent merkezinde yer alan açık alanların yeniden işlevlendirilmesini ve kamusal kullanımın artırılmasını hedeflemiştir (Tekeli, 2003). Plan, özellikle Cumhuriyet Meydanı ve çevresine yönelik müdahaleleriyle, kamusal alanların yeniden tanımlandığı bir dönüşüm sürecini başlatmıştır. Bu alanlar, yalnızca dolaşım ve boşluk olarak değil, aynı zamanda ideolojik temsilin mekânları olarak da kurgulanmıştır (Karatepe, 2005).

Bu bağlamda, Meydan'ın doğu girişinde, genişletilen Sivas Bulvarı'nın her iki yanında dar şeritler hâlinde yeşil alanlar önerilmiş; böylece ulaşım aksı ile kamusal alan arasında bir peyzaj tamponu, yeşil bant oluşturulması amaçlanmıştır. Benzer

biçimde, Hunat Külliyesi ile Sivas Caddesi arasında kalan Kağnı Pazarı bölgesinde, caddeye cepheli kısmın yeşil alan olarak planlanması, geri kalan kısmın ise sebze-meyve hali olarak değerlendirilmesi, geleneksel çarşı dokusunun modern planlama ilkeleriyle yeniden yorumlandığını göstermektedir.

4.1.2 Kentsel Ulaşım Ağı ve Yol Sistematiği

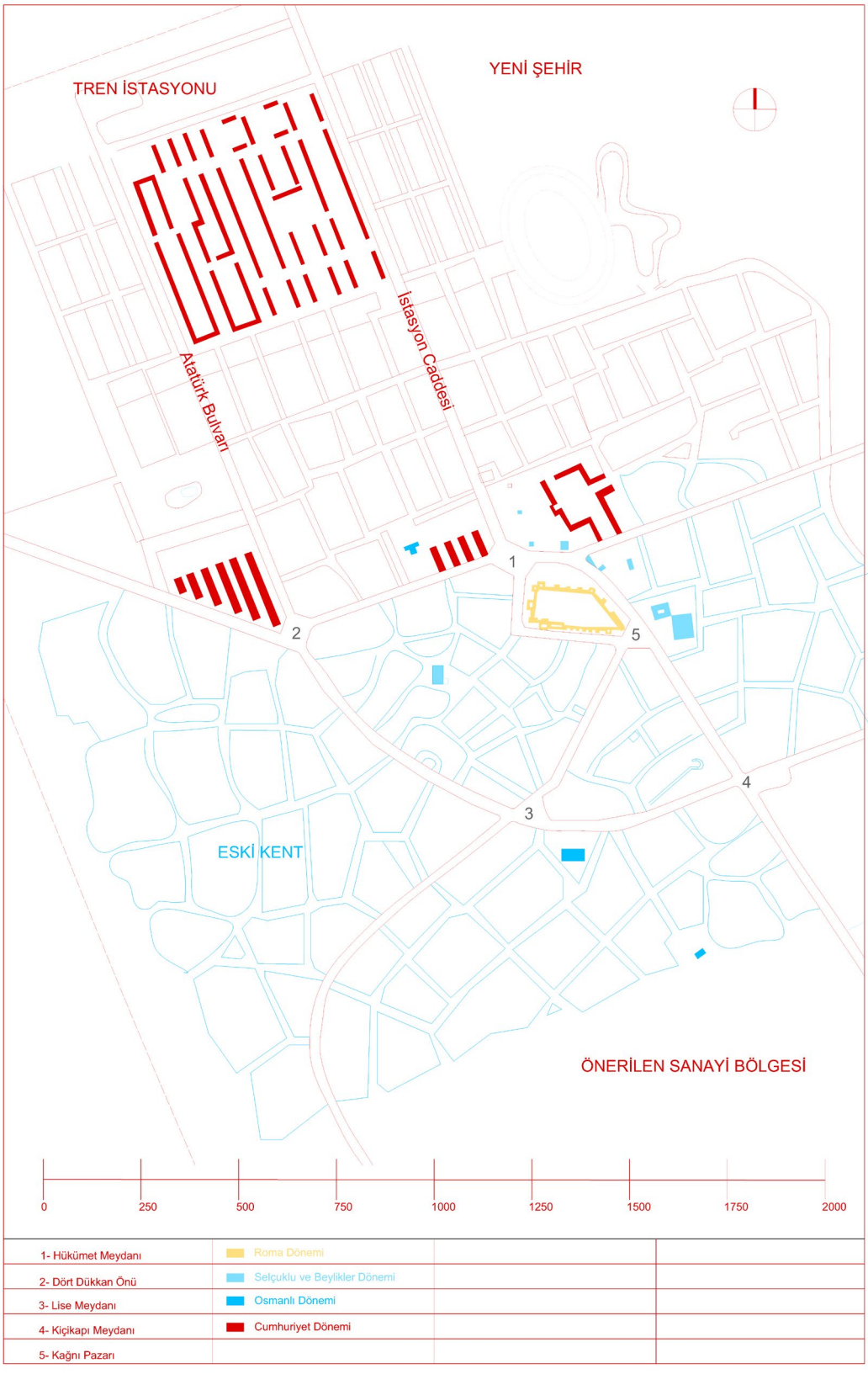
Anadolu topraklarında ilk demiryolu 1856 da inşa edilmesine karşın Kayseri'ye demiryolu ağı o dönemde ulaşamamıştır (Demir ve Çabuk, 2013). 1927 yılında Kayseri Tren Garı ve hattının açılması ile kentin gelişimi hızlanmış ve yeni bir kimlik kazanmıştır. Gar binası, hizmet binaları, hangarlar, idare birimleri, lojman ve sosyal tesisleriyle demir yolu, kentin kuzey aksının yeni bir fiziksel kimlik kazanmasına sebep olmuş. 1928'de ise kent merkezinden İstasyona doğru kentin kuzey aksında İstasyon Caddesi açılmıştır (Şahin, 2010).

Sönmez'e göre ''1930'larda kamu iktisadi girişimlerinin genellikle demiryolları üzerindeki küçük Anadolu kentlerine dağıtılma kararı alınmasıyla, çalışan personel için işçi konutları (lojman) modeli benimsenerek hızla yeni konutlar üretilmiştir'' (Sönmez, 2018). Geleneksel konut dokusundan farklı olarak lineer yerleşime sahip, kütle biçimlenişi, mekân organizasyonu geleneksel anlayıştan farklı olan ve karma yapım sistemine sahip olan lojman yapıları, Kayseri kenti için modern konutun ilk örnekleri olarak görülmektedir (Sönmez, 2018).

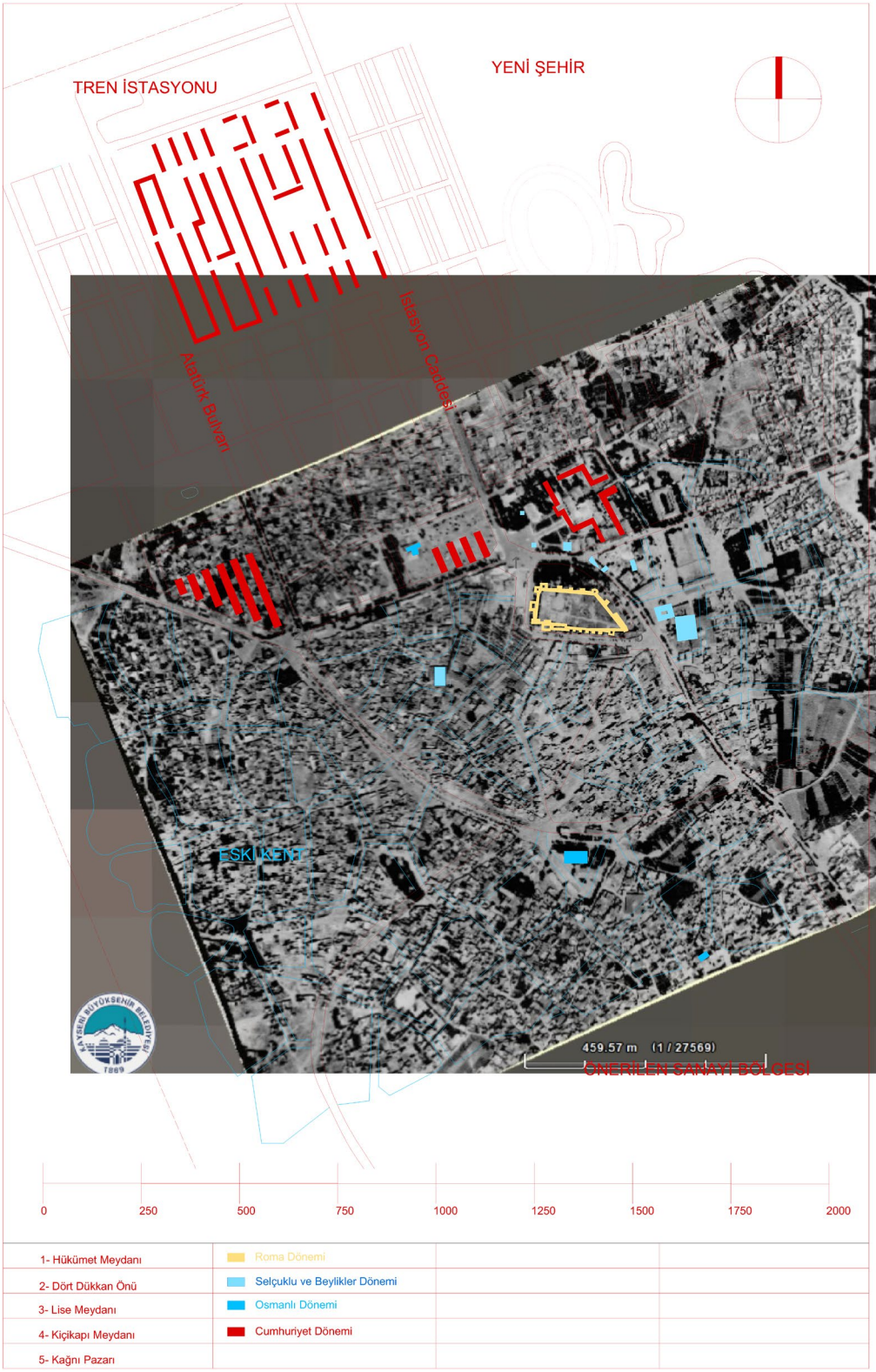
Lojman yapıları diğer ailelere de örnek teşkil etmiş olup bu sebeple tren hattı ve yapıları kentsel biçimlenişi ve yönünü de etkilemiştir. Tren yolu hattının açılışı ve sanayi tesisleri ile Kayseri bu dönemde kentsel gelişmeye ve yeniden yapılanmaya başlamıştır.

Kayseri'nin ilk imar planı 1933 yılında Vali Nazmi Toker döneminde mühendis Burhanettin Çaylak tarafından hazırlanmıştır (Harita 4.1), (Harita 4.2). Planda Kale duvarından İnönü Bulvarı'na doğru mevcut konut dokusunun üzerinden geçirilen yeni bir yol aksı ve İstasyon Caddesi'nin paralelinde, Atatürk Bulvarı ilk kez bu planda önerilmiştir. Çaylak planında Hastane ve Tavlusun'a yönelen aks, günümüze kadar sürekliliğini korumuştur (Samancı 2019). Çaylak, "eski şehir" olarak adlandırılan bölgede, geleneksel dokuyu "tanzim ve tesviye etmek" gerektiğini vurgulayarak geometrik bir parsel düzeni önermiştir. Çaylak, bu durumu raporda şu şekilde açıklamıştır; "…eski şehir kısmını yapı ve yollar

kanununa en fazla uyacak veçhile [şekilde] adalara taksim ettim. Yeni bir veya birkaç eski adaları birleştirerek bir yeni ada olarak kabul ettim. Bu yeni adalar arasındaki yollar 9,5 m genişliğinde araba münakalatına piyade ihtiyacına aynı zamanda müsait yollar olup şehir bünyesine kâfi ve katiyen lazım olduğundan çerçevesi dâhilinde kalan eski şehir kısımları yapı ve yollar kanununun tarifatı [tarif ettiği] veçhile birleştirilecektir" (Eravşar,2000). Çaylak'a göre kentte "... yeni zevkleri tatmin edecek tarzı mimaride binaların bulunması şarttır". Tayyare Fabrikası yönünde sanayi bölgesi, tren istasyonunun kuzey bölümünde ise yeni konut alanları önerilmiştir. Önerilen yapılaşmalar genellikle 2 katlıdır. Ancak alınan bütün kararlar uygulamada karşılık bulamamıştır'' (Sönmez, 2012).

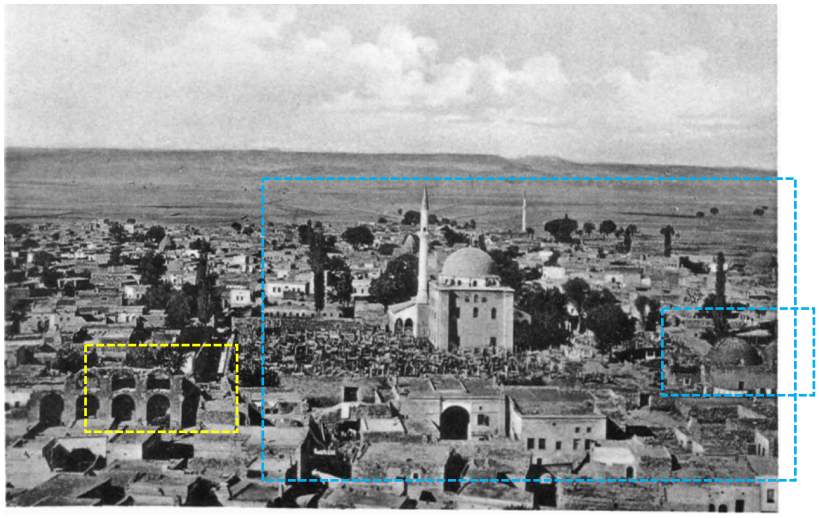

Harita 4.1 Kayseri Şehri 1933 yılı önerilen yeni imar planı ve yol şeması (BİLGEN IŞIK, 2025)

Harita 4.2 Kayseri Şehri 1933 yılı imar planı şeması ile 1947 uydu görüntüsünün üst üste çakıştırılması (KBB; Bilgen Işık, 2025)

1/8000 ölçekli çizilen şematik plandan iki sene sonrasında Belediye meclisinden geçen 1/2000 ölçekli asıl plan, 1936 da bakanlık tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak plan yürürlüğe girmeden dönemin valisi Nazmi Toker tarafından zaten istenen geleneksel dönemi dokularının yıkımları bitirilmiştir. Çaylak projesinin 1/500 ölçekli uygulama planı ise hiçbir zaman hazırlanmamıştır. Modernleşme döneminin, toplumsal ve kentsel değişim misyonunu yüklenen Nazmi Toker de imar uygulamalarında geleneksel kentsel dokuyu ve kültürel tarihi mirası neredeyse tamamen yok saymıştır. Bu bağlamda Osmanlı dönemi yapılarından olan ve kentin çekirdek kurgusunda önemli rol alan kapalı çarşı ve çevresini yok etmek ve yıktırmak istemiştir. Dönemin tüccarları, yerel halk ve belediye meclisi tarafından bu düşünce reddedilmiş olsa da kapalı çarşının meydana doğru uzanan Saraçlar Çarşısı bölümü bu dönemde 'modern' düşüncelere direnemeyerek yıktırılmıştır (Karatepe, 2005). 1933 Çaylak planında meydan ve çevresindeki yapılar yıktırılarak ve caddeler genişletilerek, modern kentin resmi tören ve geçitlerine uygun hale getirilecek alanlar oluşturulmuştur. Meydanı doğu ve batı doğrultusunda geçen Sivas ve İstanbul caddeleri genişletilmiştir. Bu genişletme sırasında tarihi organik doku ve mezarlık alanları kaldırılmıştır. Bu dönemde Mimar Sinan'ın eseri olan cami bahçesinde yer alan ve diğer bir ifade ile Ahmet Paşa külliyesi içerisinde yer alan hamam ve Kurşunlu Mektebi yapıları da yıkılmıştır. Bu yapılarının yıkımı dönemin fotoğraf, harita ve uydu görüntülerinden okunabilmektedir.

Şekil 4.1 Kurşunlu cami ve çevresi, mezarlık alan , geleneksel kent dokusu, Paşa Hamamı (Grothe, 1909)

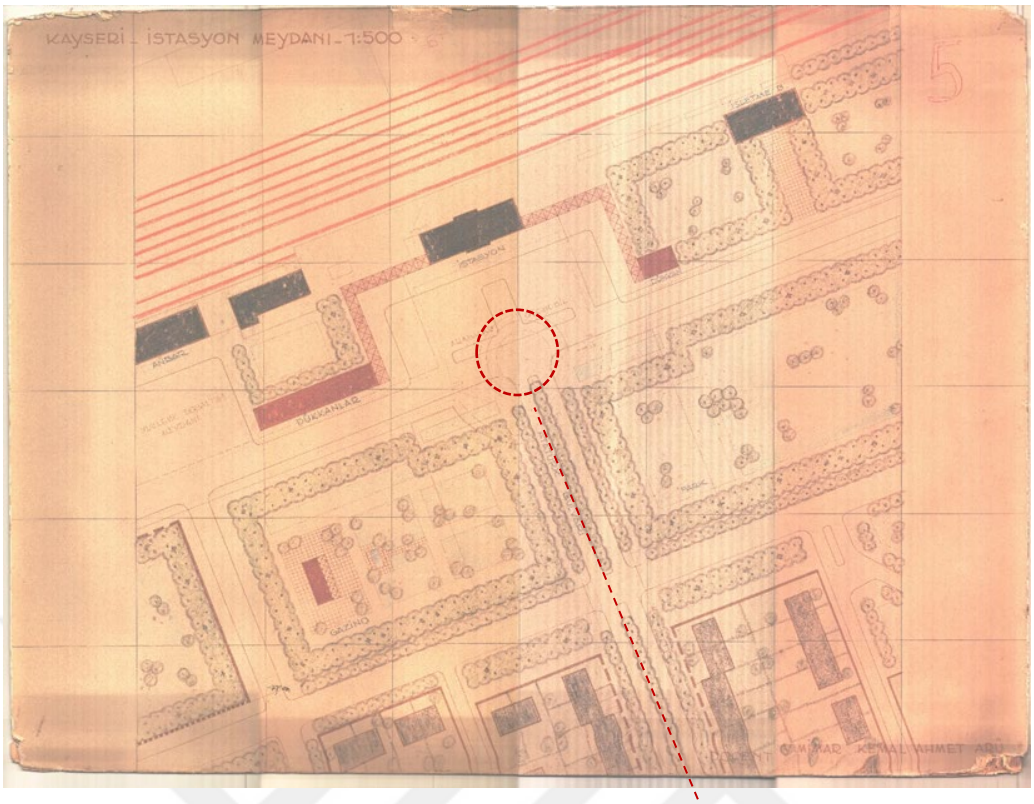
1933 yılı planlama çalışması ve 1947 uydu görüntüleri çakıştırıldığında bu dönemde planlanan tren hattının, İstasyon Caddesi ve Atatürk Caddelerinin açıldığı ve bu bağlamda da organik kent dokusunda ve mezarlık alanlarında istimlak çalışmaları gerçekleştirildiği doğrulanmaktadır (Şekil 4.4), (Şekil 4.5), (Şekil 4.6), (Şekil 4.7). Bu kapsamda planlanan sanayi bölgesi ve kentin güneyinde yer alan organik dokunun parselizasyonunun ise gerçekleştirilemediği görülmektedir.

Şekil 4.2 İstasyon Caddesi, mezarlık alan , geleneksel kent dokusu 1925 (Gabriel, 1954)

Şekil 4.3 İstasyon Caddesi, modern kent dokusu 1925 (Gabriel, 1954)

Şekil 4.4 1945 imar planı, tren istasyonu ve çevresi 1:500 (Kayseri Büyükşehir Belediyesi Arşivi)

Şekil 4.5 29 Mayıs 1927'de, "Ankara-Kayseri hattı (380 km) törenle Başbakan İsmet Paşa tarafından Kayseri'de açıldı" (Karakaya, 2006)

Tekinsoy'a göre ''1945 yılı Kayseri şehrinin imar tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bugünkü şehrin oluşmasında başlangıç noktası olan imar planları 1943 yılında belediye başkanı seçilen Emin Molu tarafından bu yılda yaptırılmıştır''. Alman Ord. Prof. Dr. Gustav Oelsner ve yardımcısı Doç. Kemal Ahmet Aru'yu şehrin imar planlarını yapmak üzere görevlendirmiştir (Tekinsoy, 2011). Oelsner

tarihi kent merkezi ve eski kent dokusunun korunmasını, yeni konut alanlarının doğu yönünde Sivas Caddesi boyunca ızgara plan biçiminde gelişimini önermiştir. Ancak Belediye Meclisi tarafından finansal ve mali gerekçelerle reddedilmiştir (Şahin, 2010).

Kayseri'nin kentsel biçimlenişi ilk imar planının ardından geleneksel dokudan, ızgara planlı dokuya geçiş yapmıştır. İmar planı analiz edildiğinde; Roma döneminden itibaren süreklilik arz eden Kale yapısı ve çevresinin geleneksel dokusunun çözülmeye başladığı, ızgara planlı yol çalışmalarının yapıldığı ama yine de kentin sınırlarının plansız dönemle benzer olduğu görülmektedir (Şekil 4.8-4.15). Kentin çeperlerinde ise yeşil alanlar oluşturulmuştur (Kocatürk, 2009). Bununla birlikte çeperlerde çevre yol açılması planlanmıştır.

Eldek'e göre ''eski kentin cami, medrese, hamam, kümbet ve çarşı gibi anıtsal yapıları korunmuş, birkaç örnek dışında konut dokusunun tamamen yıkılması plan kararlarında yer almıştır'' (Eldek, 2012). Anıtsal yapılar dışında geleneksel dokunun yıkımı ile birlikte yeni yol ağları oluşturulmuştur. Bu yol ağları günümüzde de kullanılmaktadır. 1945 tarihli Aru İmar Planı ile kentsel mekânda önemli fiziksel müdahaleler gerçekleşmiştir. Bu bağlamda imar planının, Kayseri için tam bir modernite projesi olduğu söylenebilir.

1945 Ağustos ayında Belediye Meclisinde kabul edilen Olsner- Aru uygulama imar planı, Eylül 1945'de bakanlık tarafından onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Plan kapsamında 1/1000 ölçekli 21 pafta ve 1/500 ölçekli 8 pafta ve 1/5000 ölçekli anahtar pafta yapılmıştır (Harita 4.3), (Harita 4.5), (Harita 4.6), (Harita 4.7). Bu planlama çalışması kentin organik sınırları ile eşleşmektedir. Olsner- Aru planı, Çaylak planında öngörülen Atatürk, İnönü, İstasyon ve Sivas Caddelerini devam ettirerek genişletilmesini öngörmüştür. Atatürk ve İnönü bulvarları 52 metre genişliği ile kentin en geniş caddeleri olarak planlanmıştır (Karatepe, 2005). 1945 yılı plan şeması incelendiğinde kentin 1933 yılına ait plan şemasının devam ettirildiği bu noktada İstanbul, Atatürk ve Sivas Caddelerinin genişletildiği okunmaktadır. Bu dönemde kentin dış çeperine çevre yol önerilmiş ve uygulanmıştır. Organik kent dokusu ise planlı yapı adalarına dönüştürülerek çıkmaz sokaklar yok edilmiştir. Kentin çeperinde ise önemli sanayi tesislerine giden hatlar üzerinde tren rayları kurgulanmış ve uygulanmıştır.

0 250 500 750 1000 1250 1500 1750 2000

1- Kapalı Çarşı- Ek yapı	21- Alemdar Pasajı	41- Gubaroğlu Kümbet- 1560	61- İşçi Lokali	Roma Dönemi Yapıları
2- Yeni Hükümet Binası	22- Alemdar Oteli	42- Yapı Usta Okulu	62- Güvenlik	Selçuklu Dönemi Yapıları
3- Adliye binası	23- Tekel Binası	43- Yapı Usta Okulu	63- Kreş Binası	Osmanlı Dönemi Yapıları
4- Kumandanlık Binası	24- Fevzioğlu İş Merkezi	44- Yeni Mağazalar Caddesi	64- Sinema	Cumhuriyet Dönemi Yapıları
5- Tan Sineması	25- Sebze Hali	45- Arkadlı Dükkanlar	65- Havuz	Cumhuriyet Dönemi Yeni Yol Ağı
6- Alt kat: Şehir Kulübü, Üst Kat: Otel	26- Dedeman İlkokulu	46- Sinema Salonu	66- Yemekhane Binası	Süreklilik olan yapı adaları ve yol
7- Belediye	27- Şehir Stadyum Kompleksi	47- Okul	67- Vazife- İşçi Konutları	Süreksiz yapı adaları ve yol ağı
8- Meclis	28- Tren Garı- İstasyon Binası	48- Sanat Okulu	68- Vazife - İşçi Aparmanları	
9- Nafia	29- Tren Garı lojmanları	49- Dükkanlar	69- İlkokul	
10- Muhasebe Binası	30- Tren Garı- İşletme Binası	50- Okul	70- Lise	
11- Otel Binası	31- Tren Garı- Misafrhane ve lojmanları	51- Okul	71- Ortaokul	
12- Yeni Belediye	32- Zirai Donatım Hangarları	52- Okul	72- Tank Fabrika Kompleksi	
13- Belediye ve Şehir Tanıtım Müdürlüğü Binası	33- Devlet Demiryolları Atölyeleri	53- Ahır	73- Uçak Fabrikası Hangarları	
14- Şehir salonu	34- Askeri Dikim Evleri	54- At Pazarı	74- Borsa Binası	
15- Banyo Binası	35- Anbar	55- Sığır Pazarı	75- Gazino	
16- Şehir Tiyatrosu	36- Okul	56- Koyun Pazarı	76- Tren Tamir Atölyesi	
17- Valilik Konağı	37- Mağazalar	57- Sümerbank Bez Fabrikası		
18- Kız olgunlaştırma enstitüsü	38- Ticaret Okulu	58- Santral Binası		
19- Okul	39- Kütüphane	59- Atölyeler		
20- PTT Telefon Santral Binası	40- Okul Binası	60- İşçi Konutları		

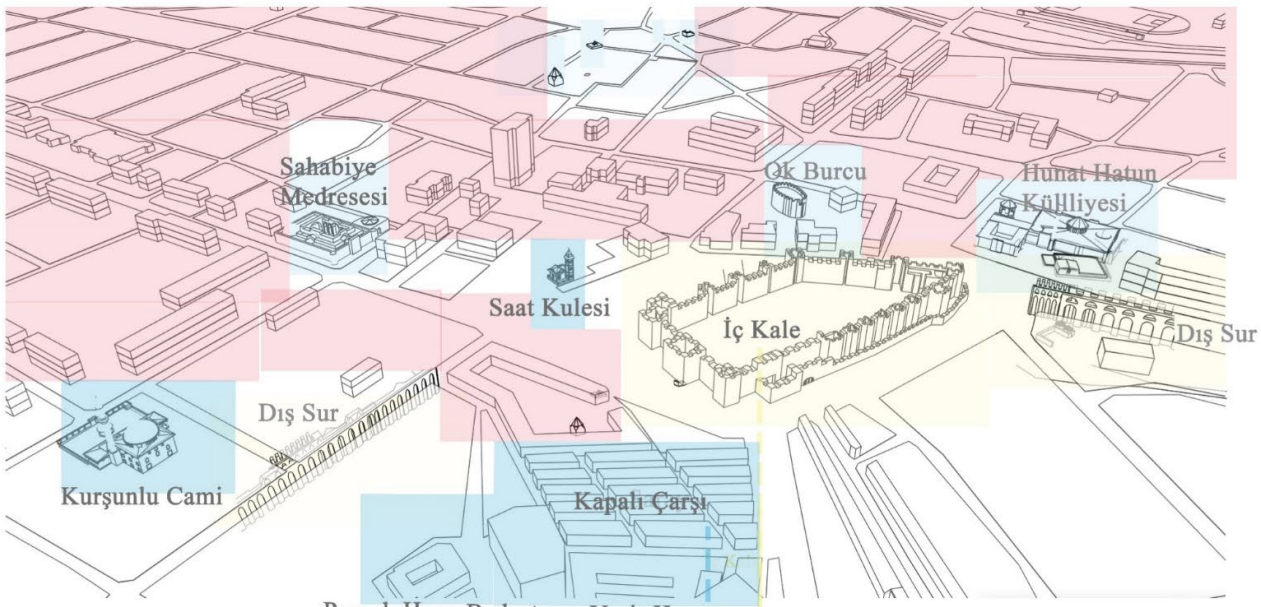
Harita 4.3 Kayseri Şehri 1945 yılı imar planı (Bilgen Işık, 2025)

Harita 4.4 Kayseri Şehri 1945 yılı yol ağı haritası (Bilgen Işık, 2025)

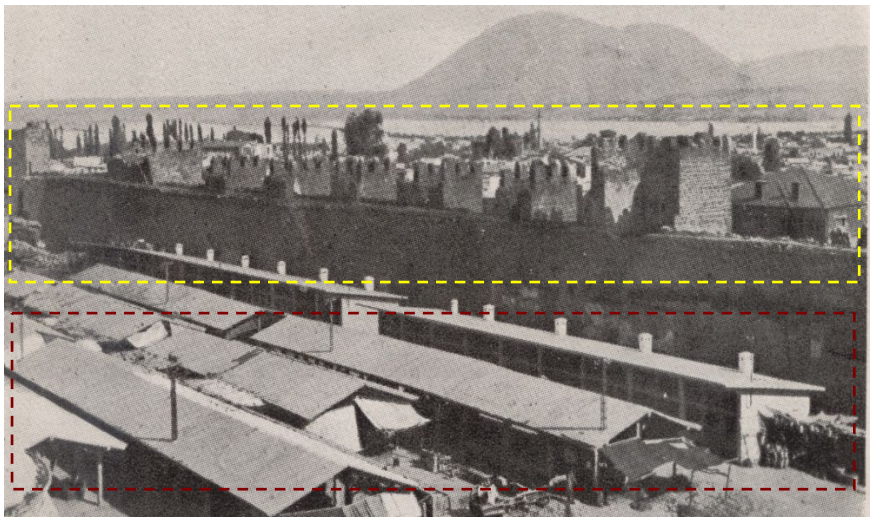

Harita 4.5 1945 yılı Kayseri kent merkezindeki yol ağının gelişim ve genişleme durumu (Bilgen Işık, 2025)

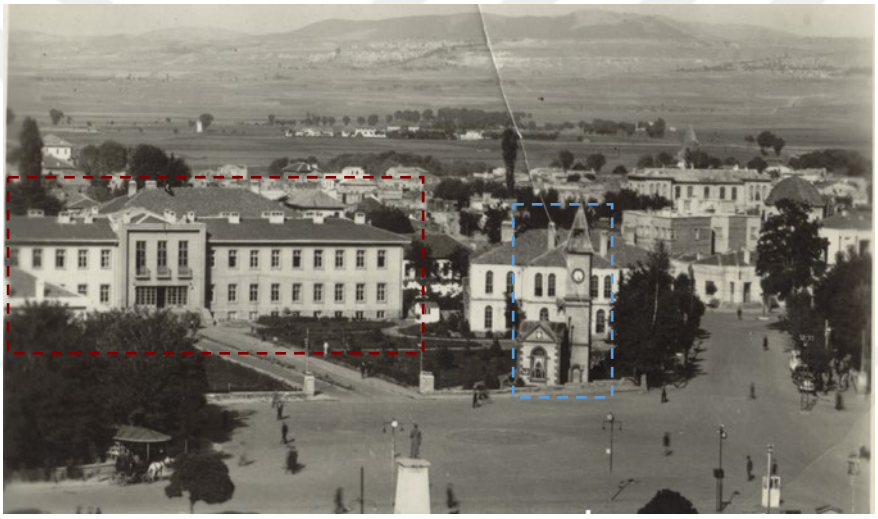

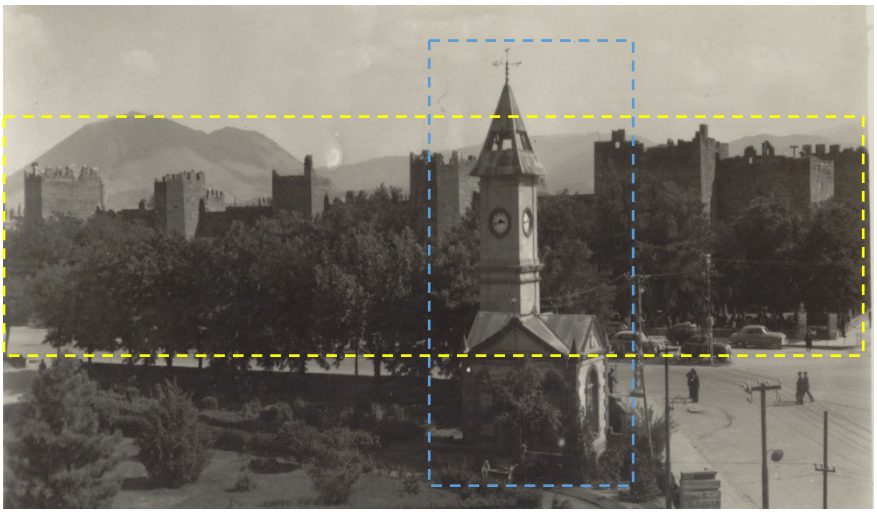
Harita 4.6 Kayseri Şehri 1945 yılı kentsel gelişim modeli (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 4.6 Kayseri Şehri, İç Kale-1937 (Faruk Yaman Arşivi)

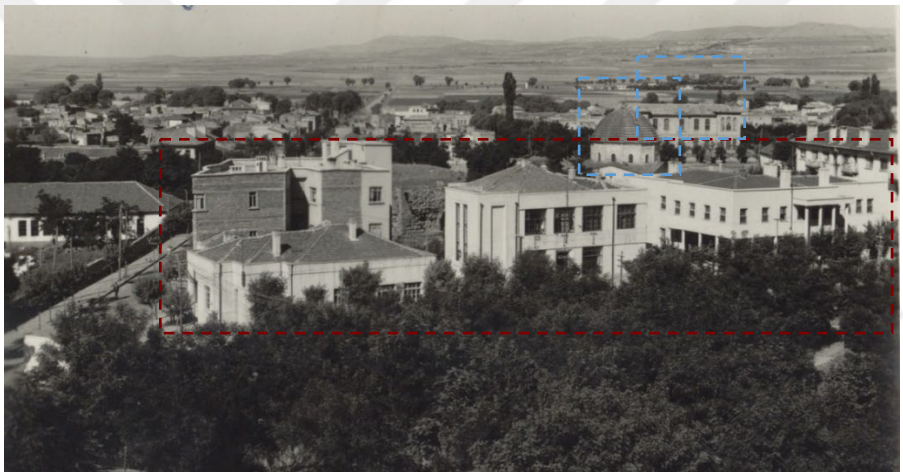
Şekil 4.7 Kayseri Şehri, Valilik Binası ve Saat Kulesi,1956 (Faruk Yaman Arşivi)

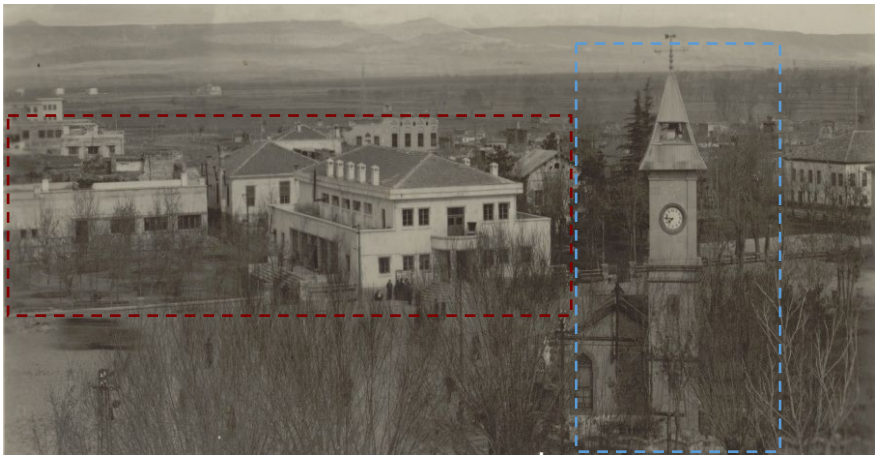
Şekil 4.8 Kayseri Şehri, Saat Kulesi ve İç Kale, 1952 (Faruk Yaman Arşivi)

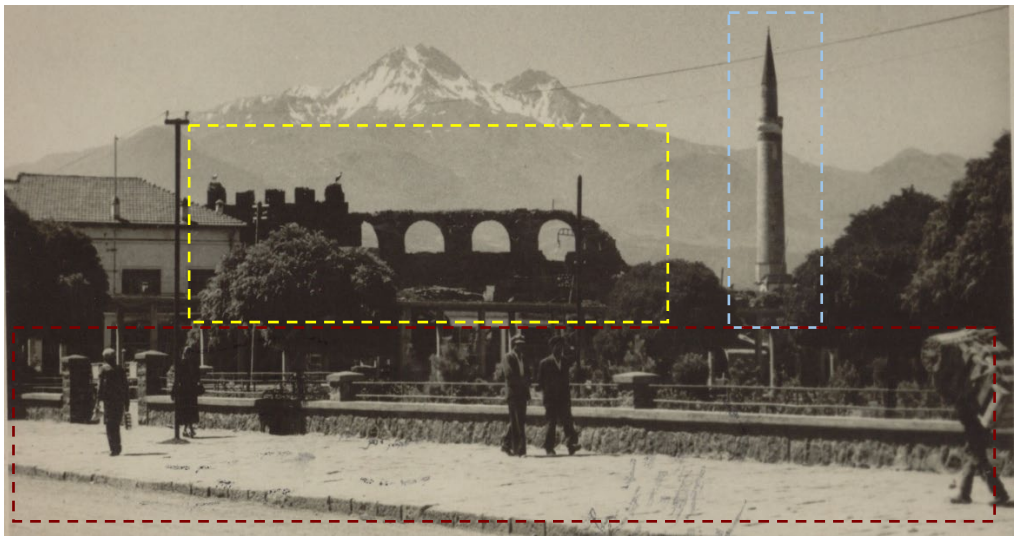
Şekil 4.9 Kayseri Şehri , Kurşunlu Cami ve Atatürk Heykeli 1937 (Faruk Yaman Arşivi)

Şekil 4.10 Hunat Cami Minaresinden Tekel Binası ve Sivas Caddesi (Faruk Yaman Arşivi)

Şekil 4.11 Kayseri Tan Sineması ve Saat Kulesi (Faruk Yaman Arşivi)

Şekil 4.12 Meyden Parkı, Düvenönü Surları , Ulu Cami Minaresi ve Erciyes Dağı - 1952 (Faruk Yaman Arşivi)

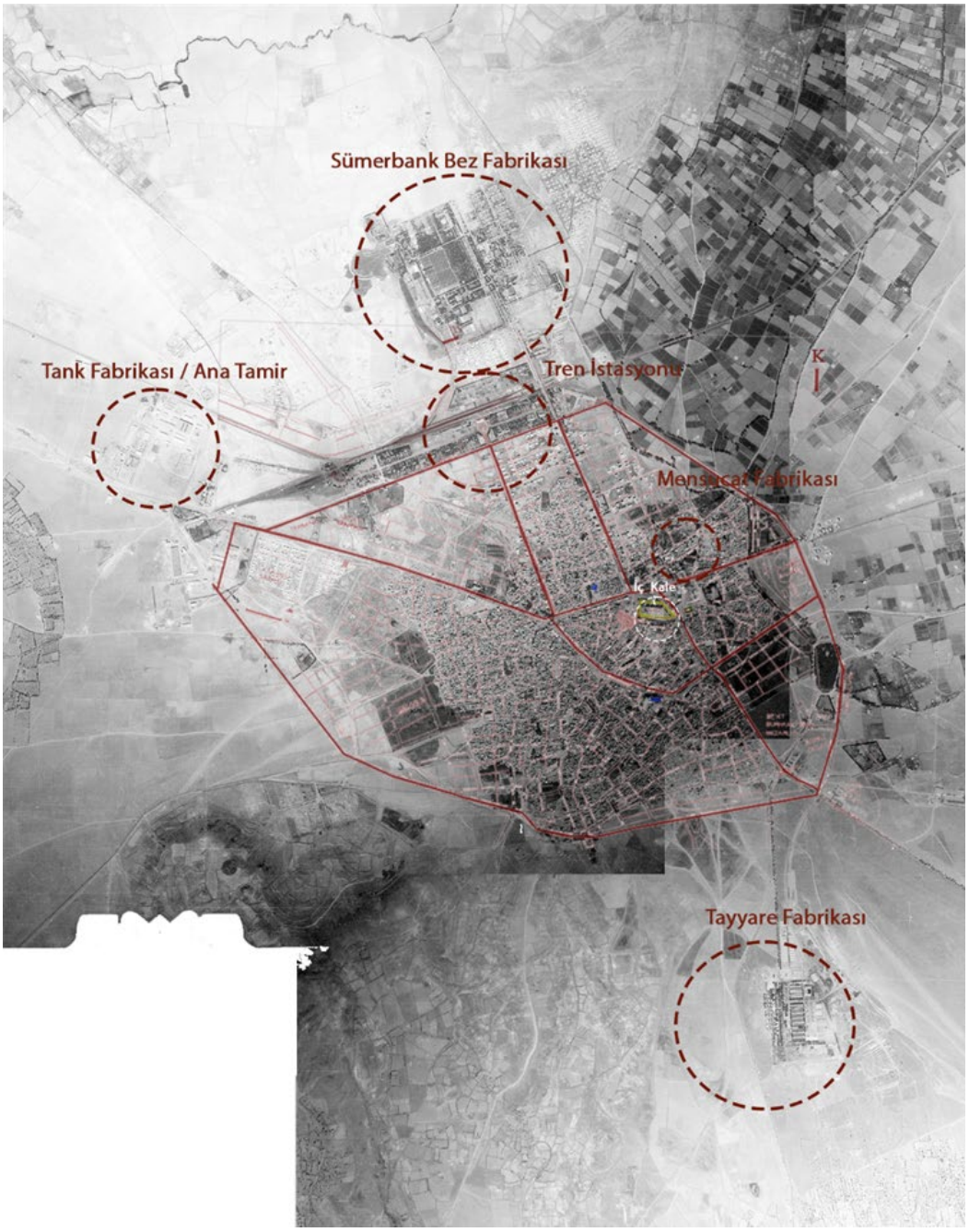

Şekil 4.13 Kayseri Sanayi ve Ticaret Odası Binası , Maarif Caddesi – 1933 (Faruk Yaman Arşivi)

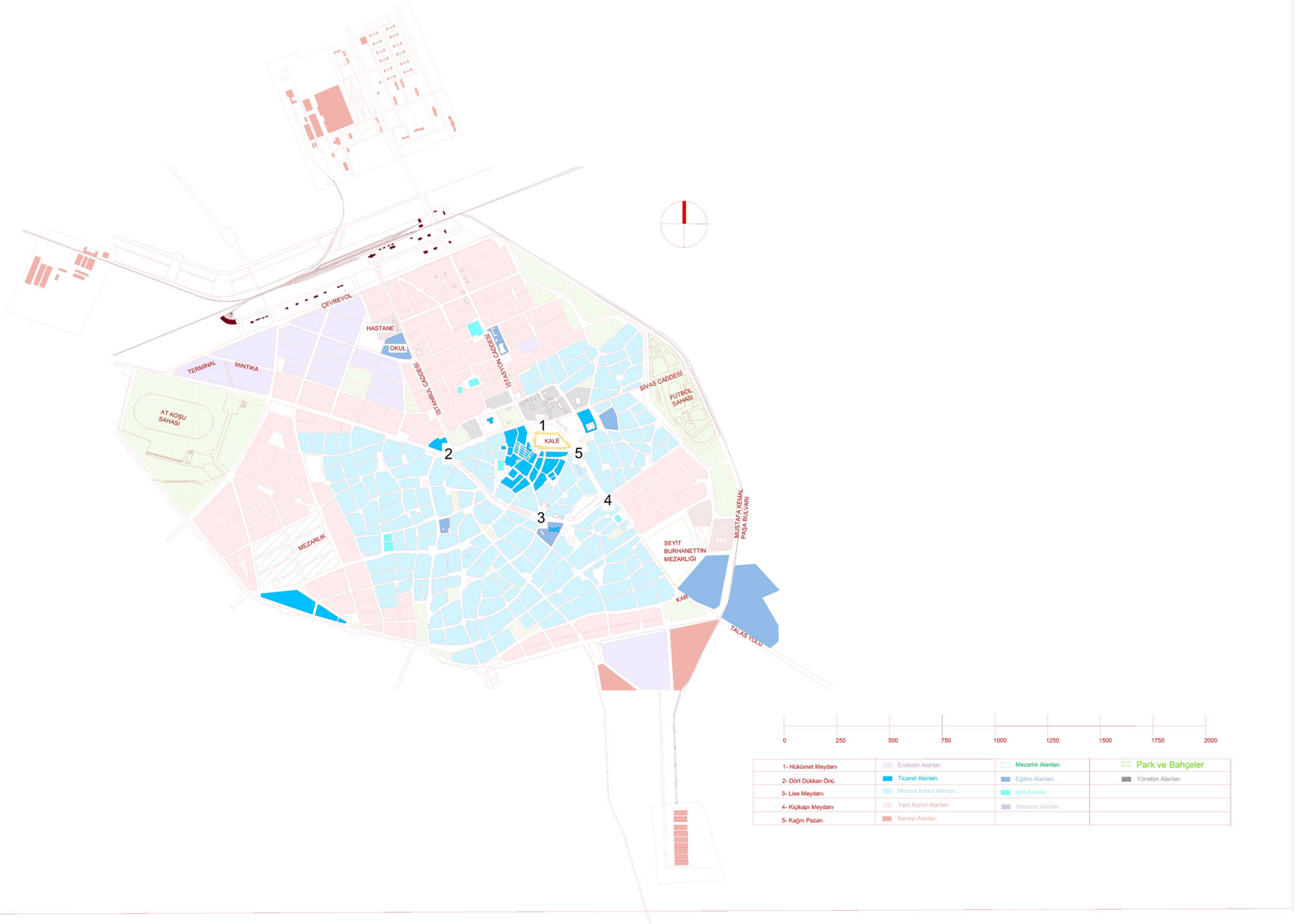
4.1.3 Sanayi ve Ticaret Alanları

Cumhuriyetin ilanı ile kalkınma projesi olarak Anadolu'nun pek çok şehrine sanayi yatırımları yapılmıştır. Bu kentlerden biri olan Kayseri şehrine büyük ölçekli sanayi tesisleri kurulmuştur. Cumhuriyet'in erken dönemlerinde açılan Tren Garı ve beraberinde açılan Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası ve Tayyare Fabrikası, sahip olduğu mekânsal ve sosyal potansiyel ile yeni açılan bir tesis olmanın ötesinde yeni

bir yaşam ve kentsel biçimi de beraberinde getirmiştir. Sanayi kuruluşları ile kentin gelişim yönü de değişim göstermiştir (Harita 4.7), (Harita 4.8).

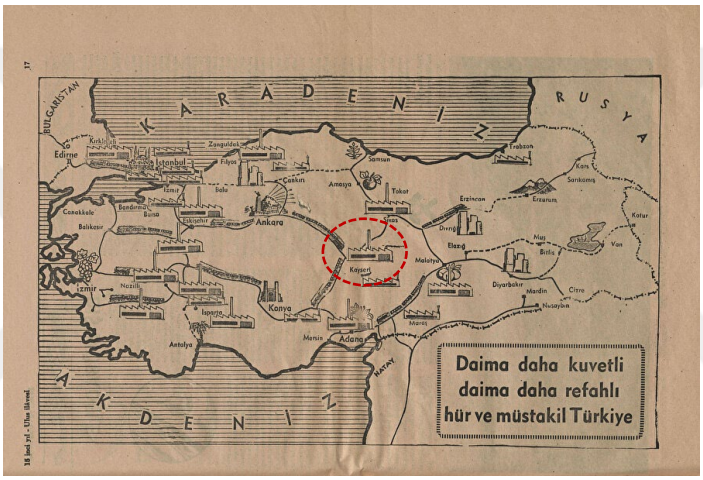

Harita 4.7 Kayseri Şehri 1945 yılı plan şeması ile 1954 uydu görüntüsünün üst üste çakıştırılması (Bilgen Işık, 2025)

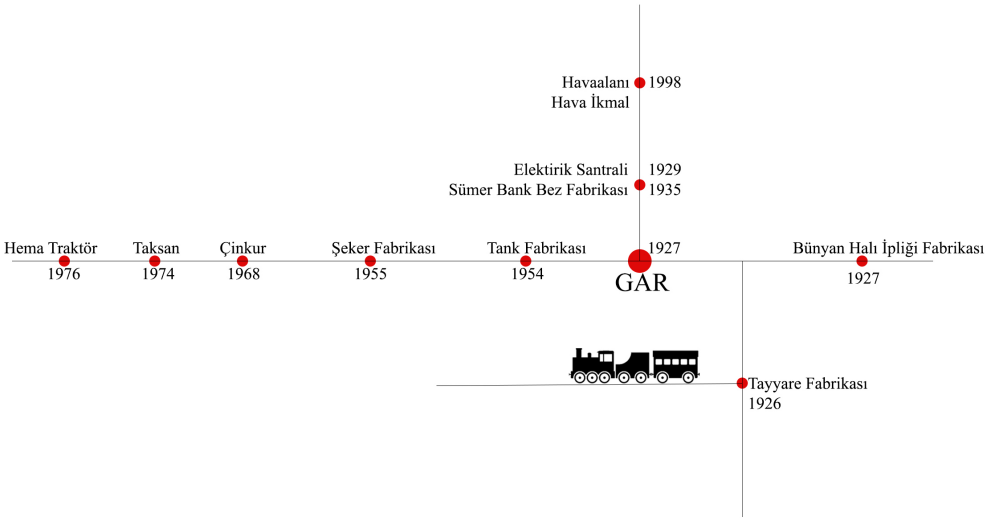

Harita 4.8 Kayseri Şehri 1945 Arazi Kullanım Kararları (Bilgen Işık, 2025)

Tren yolu hattının açılışı ve sanayi tesisleri ile Kayseri bu dönemde kentsel gelişmeye ve yeniden yapılanmaya başlamıştır. Bu bağlamda cumhuriyet sonrası ülkenin ilk ağır sanayi yatırımlarından biri olan Kayseri Tayyare Fabrikası kurulmuş, bu sektörü ülkemizde de kurmak ve geliştirmek için öncesinde yabancı ülkelerle temas edilmiş ve 25 Mayıs 1925'de Alman Junkers firması ile varılan görüşmeler sonucunda iş birliği ile Türk Uçak ve Motor Anonim Şirketi (TOMTAŞ) kurulmuştur (Asiliskender, 2008). Kayseri kenti, Trenin yolu hattının gelişi, Tayyare Farikasının kuruluşu, Sümerbank Kayseri Bez fabrikasının kuruluşu ve sonrasında açılan pek çok sanayi tesisi ile Cumhuriyet Döneminde hızlı bir kentleşme eğilimi göstermiştir (Şekil 4.16), (Şekil 4.17).

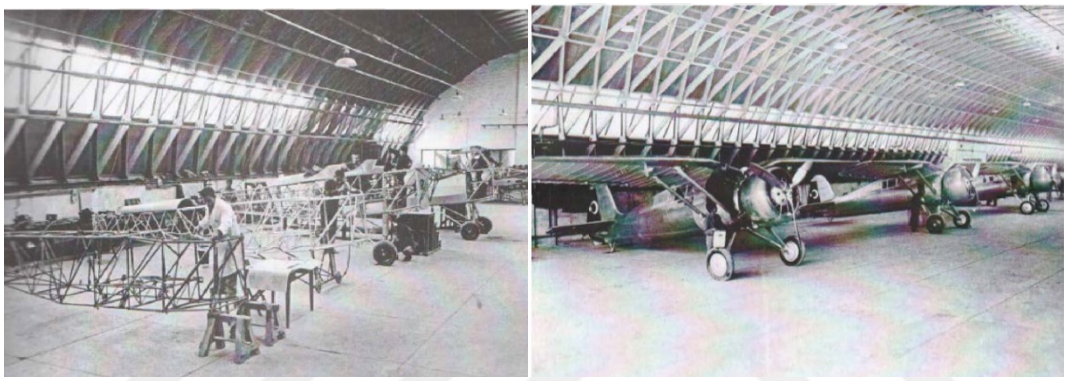

Şekil 4.1 Demir Yolu Ağı

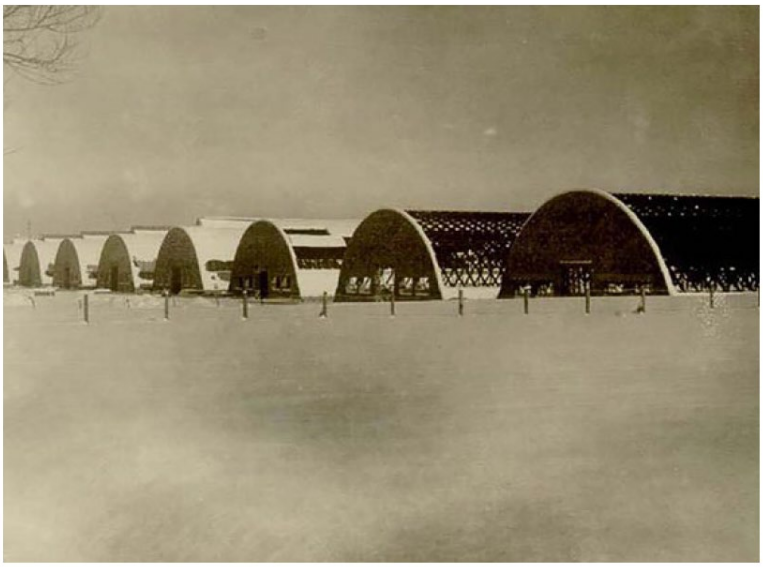

Şekil 4.2 Cumhuriyet Dönemi Sanayi Kuruluşları Diyagramı (Bilgen Işık, 2025)

Ülkenin ilk ağır sanayi yatırımlarından birisi olan fabrika, yemekhane, işçi lojmanları yatakhane vb. mekânları barındıran kompleks yapıların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Fabrika binasının tasarımı Almanya'da yapılmış olup malzemelerde Almanya'dan getirilmiştir. Fabrika yapısı sahip olduğu çelik taşıyıcılı geniş açıklık geçen uygulamaları ile de ülkemizde yapılan ilk uygulamalardan olmuştur (Asiliskender, 2008), (Şekil 4.18- 4.21). Sanayi kuruluşları, sadece bir fabrika kuruluşu olmaktan ziyade lojmanları, sinema salonları, yemekhaneleri, açık alanları ile bir kompleks olarak var olup geleneksel yaşam biçimine karşı modern bir yaşam biçimini de beraberinde getirerek çevresini de biçimlendirmiştir.

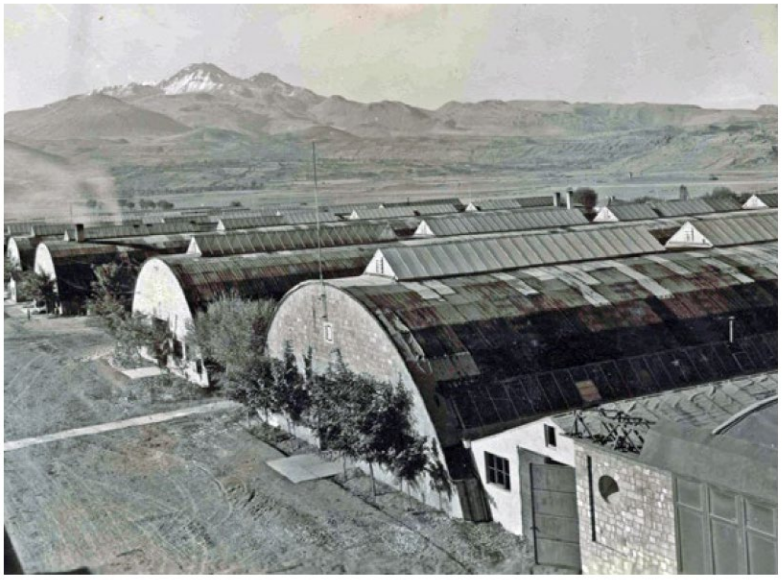
Şekil 4.3 Montaj Atölyesi (Yusufoğlu, 2017), P.Z.L. Tayyareleri hangarda (Yusufoğlu, 2017)

Şekil 4.4 Kayseri Uçak Fabrikası inşaatı, 1932, (Altunoğlu Arşivi)

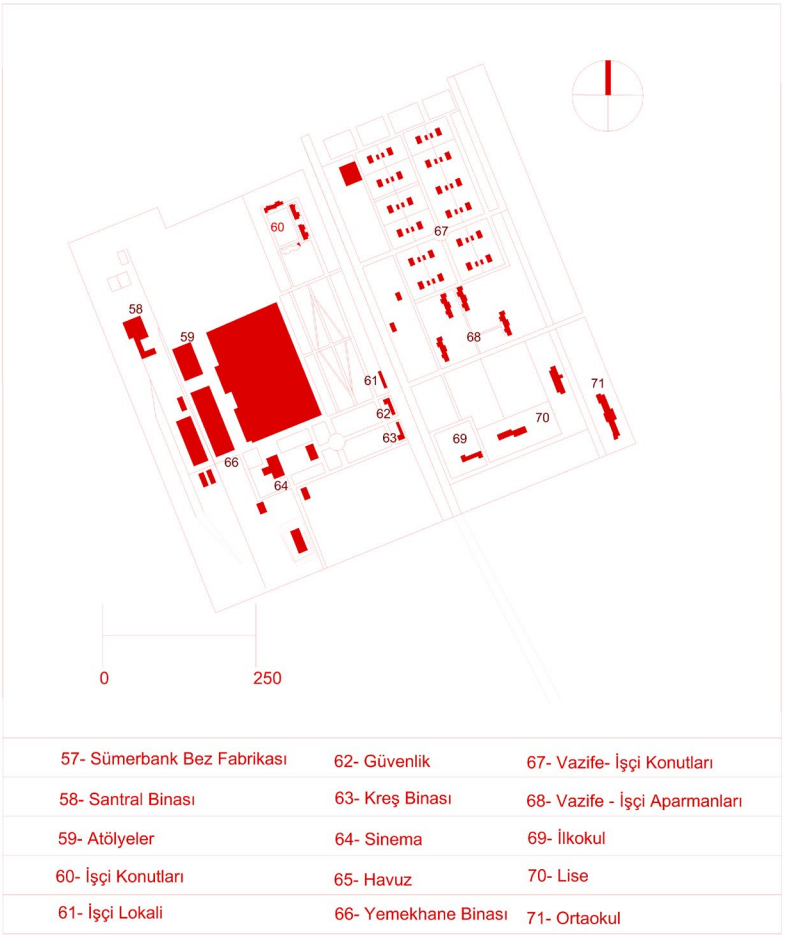
Şekil 4.5 Kayseri Uçak Fabrikası, 1932, (Altunoğlu Arşivi)

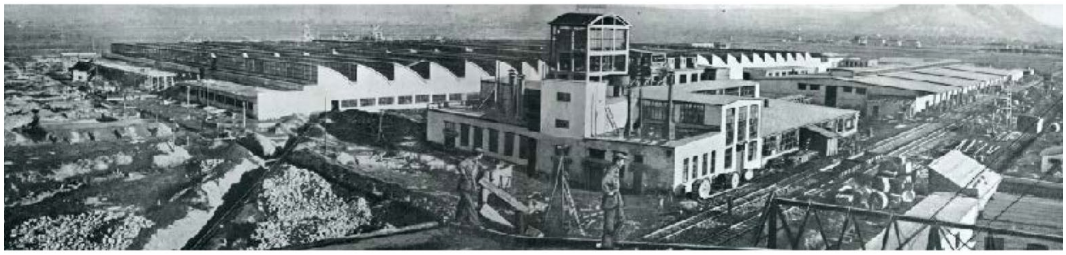
Şekil 4.6 Kayseri Uçak Fabrikası hangar yapıları, 1932, (Altunoğlu Arşivi)

Kayseri Tayyare Fabrikası'nın kurulması ile kentin güneyinde Esenyurt Mahallesi oluşmuş ve gelişmiştir. Kayseri Tayyare Fabrikası ve arazisi günümüzde 2. Hava İkmal ve Bakım Merkezi olarak hizmet vermektedir. Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan son proje çalışmaları neticesinde ise arazisinin belli bir bölümünün ''Millet Bahçesine'' dönüştürülmesi kararı alınmış ve uygulanmıştır .

Cumhuriyetin ilanı sonrası ülkemizde, Kayseri'ye kurulan bir diğer sanayi kuruluşu Sümerbank Kayseri Bez fabrikasıdır. Fabrikanın kuruluş amacı ülkemizde tekstil sanayisini geliştirmek ve ucuz pamuklu kumaş üretebilmektir. Kayseri Tayyare Fabrikasında olduğu gibi Sümerbank Bez Fabrikasında da yabancı ülkelerle görüşmeler yapılmış ve Türk-Sovyet iş birliği ile 16 Eylül 1935'de hizmete açılmıştır. Tasarımı Moskova'da yapılan yerleşkenin içerisinde fabrika binaları, sosyal tesisler ve işçi lojmanları yer almaktadır (Harita 4.9). Tekinsoy'a göre ''Üretim, idare ve konaklama tesisleri ile yaklaşık 1.000.000 m2'lik bir alanda kurulan tesisler, şehrin kuzeydeki imarını şekillendirmiş, uzun yıllar istihdama çok önemli katkılarda bulunmuş, Kayseri'de bir tekstil endüstrisinin kurulmasında öncülük etmiştir'' (Şekil 4.22), (Tekinsoy, 2011).

Harita 4.9 Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası yerleşkesi vaziyet planı (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 4.7 Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası inşa süreci (Yusufoğlu: 2017)

Asiliskender'e göre ''Sümerbank Kayseri Yerleşkesini oluşturan binalar, dönemin uluslararası 'modern' mimarlık yaklaşımını yansıtan, basit, yalın geometrilerde ve işlevsel planlama anlayışı ile üretilmiştir'' (Asiliskender, 2008). Yapılar üzerinde Rus Konstrüktivizminin izlerini de görmek mümkündür (Şekil 4.23).

Şekil 4.8 Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası İşletme Binaları (Asiliskender, 2008)

4.2 1950-2000 Dönemi Kentsel Gelişimi

4.2.1 Kentsel Mekânsal Kurgu

Bu dönemde, kentin 1945 yılında yapılan imar planlama çalışmasının ardından bu plan kararlarının inşa edilmeye başlandığı bir döneme geçilmiştir. Özellikle 1950'li yıllarda kent merkezinde başlayan hızlı mekânsal dönüşüm, en belirgin biçimde kenti doğu-batı aksında ikiye bölen Sivas Bulvarı etrafında gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde kuzey-güney aksında İstanbul Bulvarı genişletilerek kuzey yönünde Sanayi Sitesi Kurulmuştur. Güneyinde ise İmam Hatip Lisesi açılarak kente yeni eğitim bölgesi eklenmiştir (Karatepe, 2005). Bu dönemde pek çok yıkım, yol ve yeni yapım çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

1945 yılının ardından kentin kapsamlı bir diğer imar çalışması 1975 senesinde Mimar Yavuz Taşçı tarafından planlanmış ve bu planlama çalışması ile Kayseri Şehri hızlı bir değişim yaşamıştır. Kentsel gelişim, lineer ve tek merkez etrafında gelişim gösteren bir formda planlanmıştır. Bu yaklaşımlar beraberinde dönemin ihtiyaçları ile birlikte yüksek yoğunluklu, çok katlı, geniş cadde ve bulvarların

olduğu gelişim yaklaşımını da getirmiştir. 1989 yılında revize edilen imar planı çalışmasında ise Yavuz Taşçı planının ana kararları korunmuştur. 1980'li dönemde ise büyük ölçekli toplu konut projeleri inşa edilmiştir. Kentin bir diğer imar çalışması 2006 yılında yapılmıştır.

1950- 2000 yılında kent merkezinde yaşanan yapısal, mekânsal değişim ve dönüşümlere odaklanıldığında; kent meydanında yer alan askeri hastane yapıları ve garnizon komutanlığının yıkılarak bölgede 'yeni' hükümet binasının inşa edilmesi olmuştur (Karatepe, 2005). Yeni hükümet binası mimari yarışma ile elde edilen post-modern üslupta bir projedir. Yapı, Mimar Melih Karaarslan'ın Selçuklu Kümbetinden esinlenerek tasarladığı giriş kütlesi ve yerel sarı renkli Nevşehir Taşının kullanıldığı geometrik üç bloktan oluşmaktadır. Karatepe'ye göre ''Yıkılan hükümet konağı, cumhuriyet meydanında bugüne kadar yapılan devlet dairelerinin en güzel ve kullanışlı olanıydı. İki bloktan oluşan bina, 1940'larda yapılan diğer resmi daireler gibi, ikinci Ulusal Mimarlık Akımının izlerini taşıyordu…'' Yeni hükümet binası için ise'' Her bakımdan tutarsız, Kale ve Saat Kulesi'nin gri renkli taşıyla uyumsuz, kendi içinde dengesiz ve kullanışsız kaba bir sarı taş yığını ortaya çıktı. Binanın Kayseri ile tek ilişkisi girişindeki deforme Selçuklu kümbetidir. Ne yazık ki, kümbet de yaşanan mekân değil, mezar yapısıdır. Eğimli ve düz zeminlerde kullanılan yumuşak Nevşehir taşı sünger gibi suyu çekmekte ve kışta donup çözülünce peynir gibi ufalanmaktadır'' olarak eleştirmiştir (Karatepe, 2005). Kayseri'de o zaman diliminde tasarlanan yapıların mimari yarışma yoluyla elde edildiği ve post- modern mimari tarzda tasarlandığı görülmektedir. Modernizm, post-modernizm ve geleneksel kültürün Anadolu kentlerindeki katmanlaşmış etkisini değerlendirmek amacında olan çalışmanın geldiği nokta bu bağlamda anlam kazanmaktadır. 1990'lı yıllarda Kayseri kent meydanı ve çevresini dönüştüren önemli gelişmelerden bir diğeri Sahabiye Medresesi'nin hemen karşısında inşa edilen büyük ölçekli otel binası olmuştur. Bu alanda yer alan İstanbul Oteli'nin yıkılmasının ardından aynı parsel üzerine, bir dönem Hilton Oteli adıyla anılan ve günümüzde Wyndham Oteli olarak faaliyet gösteren yapı inşa edilmiştir. Bu bina, yalnızca ölçeğiyle değil, tarihî doku ile kurduğu görsel ve mekânsal ilişkiyle de tartışmalı bir müdahale niteliği taşımaktadır. Bu yaklaşımlar Kayseri kentini palimsest kent olarak okunması gerektiğini göstermektedir.

1950-2000 döneminde Kayseri kentinde özellikle Vali Nazmi Toker döneminde pek çok yıkım gerçekleştirilmiştir. 1950–1957 yılları arasında sur içindeki geleneksel konut dokusu ve birçok tarihî ticaret yapısı, yol ve imar uygulamaları gerekçesiyle ortadan kaldırmıştır. Bu yaklaşım, 1963–1973 döneminde de sürdürülmüştür. Özellikle Selçuklu devrine ait Ulu Cami ve çevresinde gerçekleştirilen geniş çaplı imar uygulamaları, bölgenin tarihî ve mimari dokusunu büyük ölçüde tahrip etmiştir. Bu süreçte, alanın tarihî kimliğiyle uyumsuz pek çok modern yapı inşa edilmiş, böylece hem kültürel süreklilik zedelenmiş hem de kentin tarihî merkezi ciddi ölçüde dönüşmüştür (Demir ve Çabuk, 2013).

Kayseri kentinin 1975 ile 1986 yılları arasında geçirdiği mekânsal dönüşüme yön veren planlama süreci Melahat Topaloğlu, Bülent Berksan ve Mehmet Ali Topaloğlu'nun iş birliğiyle hazırlanmıştır. 1986 yılında yayımlanan plan raporunda, kentteki fiziksel gelişme ve işlevsel dağılım için temel stratejiler belirlenmiş, kentsel faaliyetler çok boyutlu biçimde ele alınmıştır.

Kentin taşıyıcı akslarına dayalı olarak yapılandırılan ulaşım sistemi, sanayi alanlarının konumlanmasında belirleyici olmuştur. Bu doğrultuda, batı yönlü gelişme eğilimi desteklenmiş ve sanayi işlevi bu bölgeye yönlendirilmiştir.

Konut alanlarının sosyoekonomik gruplara göre ayrışması, planın mekânsal kurgusunda temel bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Kent merkezinin doğusu ile Sivas karayolunun güney kesimi, yüksek gelir düzeyine sahip grupların yerleşim alanı olarak tanımlanmıştır. Bu bölgelerin doğuya doğru uzanan ve Talas yönünde yükselen yamaçlara kadar devam etmesi, azalan yapı yoğunluğu prensibiyle önerilmiştir. Öte yandan, düşük ve orta gelir gruplarına hitap eden konut alanları, batı aksında planlanan kentsel gelişim doğrultusunda, sanayi faaliyetlerinin yoğunlaşmasının öngörüldüğü bölgelerde konumlandırılmıştır.. Argıncık gibi sanayi işleviyle ilişkilendirilen alanlarda bu grupların ikameti amaçlanmıştır. Bu yaklaşım, konut-iş ilişkisini mekânsal yakınlık üzerinden kurmayı hedeflemiştir.

Sanayi alanlarının planlamasında ise 750 hektarlık geniş bir alan, batıda Ambar köyü ile İncesu arasında kalan bölgede ayrılmıştır. Demiryolu ve karayolu altyapısının olanaklarından faydalanılması hedeflenerek, bu alanın organize sanayi işlevine hizmet etmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, bu yeni sanayi bölgesi ile merkezdeki mevcut sanayi çarşılarının bütüncül bir yapıya kavuşturulması önerilmiştir.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte Kayseri'de geleneksel kent dokusunun ötekileştirilmesinin önünü açan önemli gelişmelerden biri, merkezin yoğunluğunu azaltmak amacıyla belediye teşvikleriyle oluşturulan yeni konut bölgeleri olmuştur. Günümüzde Sahabiye Mahallesi ve Bahçelievler olarak bilinen bu bölgeler, 1935'ten itibaren modern yaşamın simgesi haline gelen çok katlı apartmanların inşasıyla cazibe kazanmıştır (Karatepe, 2005). Bu süreçte, varlık vergisi döneminde mülkiyeti el değiştiren gayrimüslim konutlarının yeni sahipleri, daha modern ve konforlu konutlara taşınarak eski kent merkezini terk etmişlerdir (Aktar, 2000). Yalnızca gayrimüslim yapıları değil, geleneksel Müslüman konutları da bu göç dalgasından etkilenmiş; böylece 1970'lerin sonlarına gelindiğinde, merkezdeki konut stokunun neredeyse tamamı terk edilmiştir.

Asiliskender'e (2006) göre bu dönüşüm kültürel ve kimliksel bir yeniden yapılanmayı da beraberinde getirmiştir. Eski kent merkezinde konut-kilise bütünlüğüyle şekillenen kozmopolit mekân anlayışı yerini, işlevsizleşmiş ve terk edilmiş yapılara bırakırken; kent kimliği de parçalanmış, modernleşmenin temsil edildiği yeni mahallelere taşınmıştır. 1980 sonrasında yaşanan sanayi gelişimi ve Doğu'dan gelen yoğun göçle birlikte, boş kalan bu yapılar ucuzlukları nedeniyle yeni gelen grupların barınma alanı haline gelmiştir. Bu göç dalgası, mekânsal aidiyeti yeniden tanımlarken; bölgenin bir başka azınlık grubun yaşam alanına dönüşmesine neden olmuştur (Asiliskender, 2006). 1990'lı dönemde Türkiye'de olduğu gibi Kayseri'de de Osmanlı-İslam kimliğini canlandırmaya yönelik politikalar uygulanmaya başlanmış ve bu süreç, kentsel mekânın tarihi katmanlarını farklı bir ideolojik anlatıya entegre etmeye çalışmıştır (Tuğal, 2009; Keyder, 1993). 1960'lı yıllara dek Türkiye'de on kat ve üzerindeki yapılar, yapı yüksekliği açısından 'yüksek yapı' sınıflandırmasına dâhil edilmekteydi. Kayseri'de ise bu dönemde henüz beş kattan yüksek bir bina inşa edilmemiştir (Aktar, 2000). 1970-80 döneminde kentsel sınırlar genişlemeye başlamış, Argıncık, Aydınlar, Konaklar, Cırgalan ve Ambar köyleri, Kayseri Belediyesi sınırları içerisine alınmıştır. Bu genişleme, kentin eski merkezinin yoğunluğunun dağılmasına ve yeni yerleşim bölgelerinin meydana gelmesine olanak sağlamıştır (Asiliskender, 2006; Karatepe, 2005).

Filiz Sönmez'in ifadesiyle Vakıf Gökdeleni, "Kayseri'nin ilk ve tek çok katlı binası olması nedeniyle halkın 'Gökdelen' adını verdiği bu yapı, kentin fiziksel çevresinde

yaşanacak büyük dönüşümün başlangıç noktasıdır" (Sönmez, 2010). Bu yapı, yalnızca bir bina değil; modernleşme sürecinin, kat artışlarının ve merkezi alanlarda yoğun yapılaşmanın habercisi olmuştur.

Taşçı Planı ile başlayan yüksek yoğunluklu yapılaşma sürecinde, 1980'lerin sonunda merkezde 18 katlı yapılar gündeme gelmiş ve bu durum, kentin görsel kimliğini önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu yüksek yapılar, Erciyes Dağı'nın kent içinden görünen silüetine zarar vermiştir. 1984 yılı sonrasında, diğer büyük şehirlerde olduğu gibi Kayseri'de de toplu konut organizasyonları gerçekleştirilmiş ve Taşçı Planı kararlarına uygun olarak kentin doğusunda ve batısında büyük toplu konut alanları ilan edilmiştir. Bu kapsamda, 1986 yılında şehrin batı bölümünde, Ankara güzergahında Bel-Sin adında 15.500 konutluk bir yeni yerleşim bölgesi için proje hazırlanmış ve 9.500 konut 1994 yılında hak sahiplerine dağıtılmıştır. Bu projelerle birlikte Kayseri, çevreye doğru yayılmaya başlamış ve eski şehir merkeziyle olan bağlar daha da zayıflamıştır (Asiliskender, 2024, 2006; Karatepe, 2005; Demir, 2013; Sönmez, 2012).

1986 yılında Topaloğlu-Berksan tarafından hazırlanan Kayseri Kent Bütünü Planı ise, 2000 yılı hedeflenerek hazırlanmış ve genel ilkeleri açısından Taşçı Planı'na benzemektedir (Harita 4.10), (Harita 4.11), (Harita 4.12). Bu planda konut bölgelerinin planlanmasında, komşuluk birimi temel alınmış; her birim, trafik yolları ile sınırlanarak 5.000-7.000 nüfuslu olarak planlanmıştır. Bu sayede kentlilerin eşit şekilde donatı alanlarından yararlanabilmesi sağlanmıştır. Ancak mevcut mahallelerde nüfuslar çok farklı olduğu için, bu mahalleler birer komşuluk birimi olarak kabul edilmemiştir. Merkeze yakın alanlarda 300-350 kişi/ha yoğunluk hedeflenirken, çevrede bu yoğunluk 150 kişi/ha olarak belirlenmiş ve kent genelinde brüt yoğunluk 150 kişi/ha olarak öngörülmüştür. Asiliskender'e göre, üst gelir gruplarına yönelik olarak şehrin doğu bölümünde , Sivas Caddesi'nin güneyinde geliştirilen Alparslan ve Mimar Sinan Mahalleleri, söz konusu dönemdeki yüksek katlı yapılaşmanın simgesel örneklerini oluşturmaktadır. Buna karşılık, alt ve orta gelir gruplarına hizmet eden konut alanları ise batı yönünde, Şeker Fabrikası'nın karşısında inşa edilen Belsin toplu konutları ile yine bu hedef kitleye yönelik kooperatifleşme yoluyla konut yerleşimine dönüştürülmesi hedeflenen Kazım Karabekir Mahallesi'nde ortaya çıkmıştır (Asiliskender, 2008). 1970'li yıllarda eski kent dokusunun yeni yerleşimlere oranı %1,63 düzeyindeyken,

1990 yılına gelindiğinde bu oran kentsel dönüşüm ve düzenlemeler sonucunda %0,25'e gerilemiştir.

Şekil 4.1 Kayseri Sivas Caddesi, 1990-2025 (KBB Arşivi)

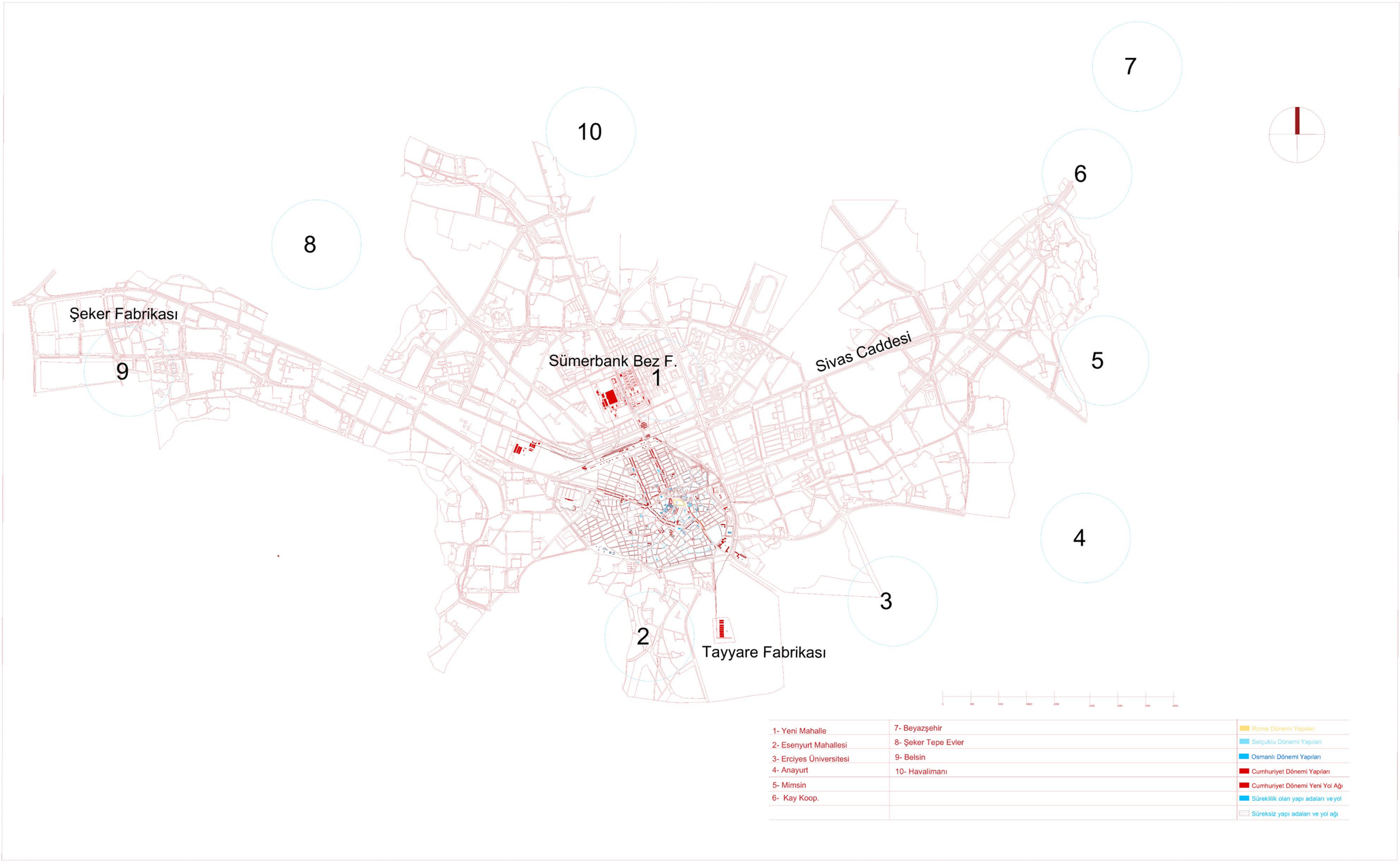
1945 yılı, Oelsner-Aru Planı'nda kenti çevreleyen bir yeşil kuşak oluşturulması hedeflenmiş olsa da, uygulama da yeşil alanların büyük ölçüde şehrin doğusunda, doğal eşik olan Deli Çay hattı boyunca yoğunlaştığı görülmektedir (Demir & Çabuk, 2013). Kayseri'nin üçüncü imar planına yönelik çalışmalar 1973 yılında başlamış olup, aynı yıl kent nüfusu 183.990 kişi olarak tespit edilmiştir. Bu dönemde kentte toplam 625.400 m²'lik aktif yeşil alan mevcut olup, bunun 96.800 m²'si spor alanlarına, 528.600 m²'si ise park ve mesire alanlarına ayrılmıştır (Taşçı, 1973). Bu doğrultuda, ikinci imar planı süreci sonunda Kayseri'de kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarının 3,40 m²'ye ulaştığı belirlenmiştir.

Kayseri'nin üçüncü imar planı, 1973 yılında Mimar-Şehirci Yavuz Taşçı tarafından hazırlanmıştır. Bu plan, kentin gelecekte metropole dönüşeceğini öngörerek, Kayseri'yi "hizmetler yoğun bir merkez" olarak tanımlamıştır. Planda, kent çevresinde yeşil bir kuşak oluşturulması önerilmiş; Talas, Hisarcık ve Hacılar sırtlarındaki meyve bahçeleri ve bağlar korunması gereken peyzaj alanları olarak belirlenmiştir. Erciyes eteklerinde belirli yoğunluklarla yapılaşma öngörülürken, 46,4 hektarlık alanın ağaçlandırılması planlanmıştır (Demir ve Çabuk, 2013). 1975 yılında 207.037 olan nüfusun, 1990'da 690.000'e ulaşacağı varsayılmış ve kişi başına 26,06 m² aktif yeşil alan hedeflenmiştir (Taşçı, 1973). Ancak bu hedeflere büyük ölçüde ulaşılamamıştır.

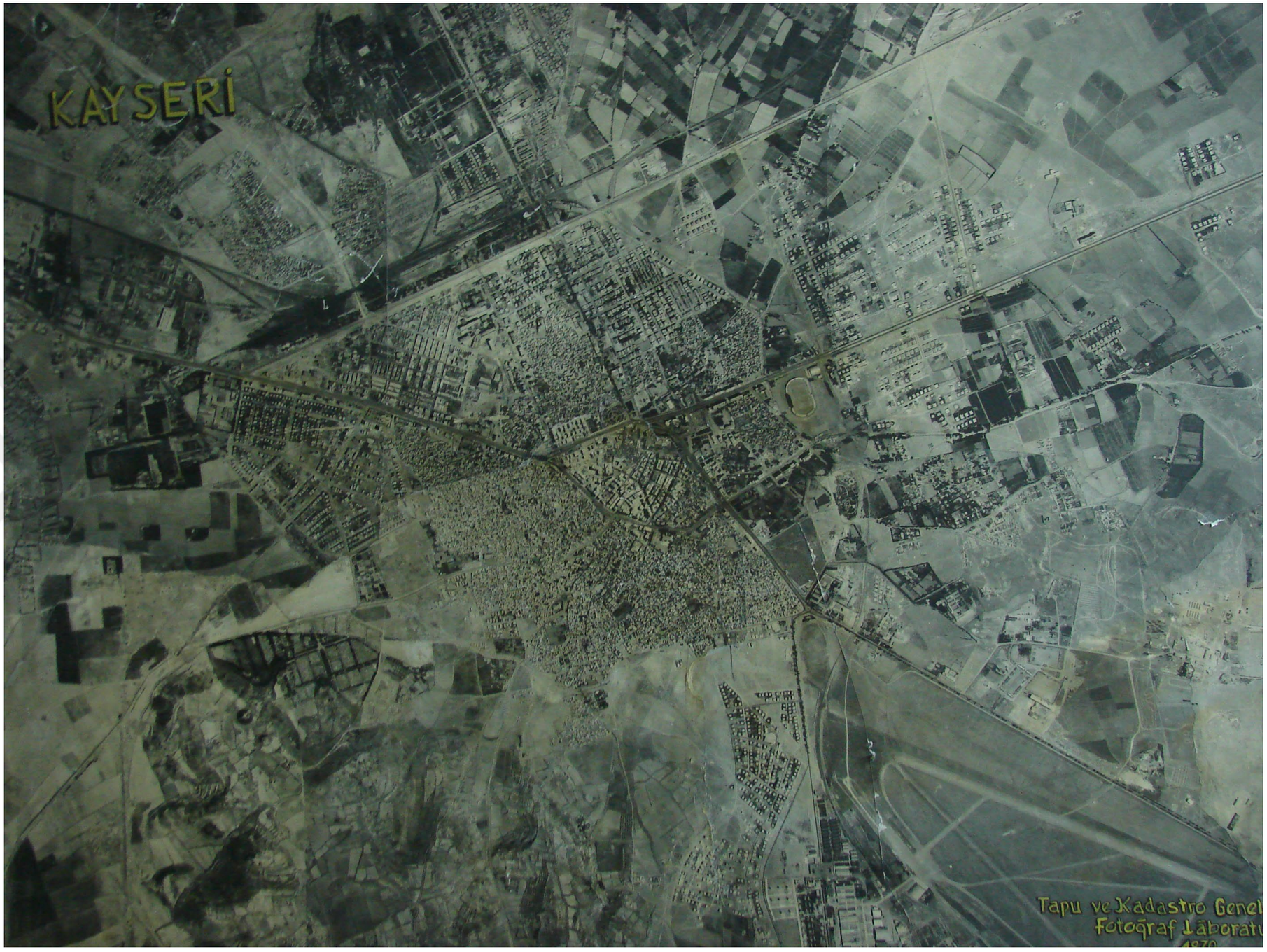
Dördüncü imar planında ise, bağlık alanların korunması, konutlarda komşuluk birimi esasına göre planlama yapılması ve yeşil alanlara erişimin eşitlikçi biçimde sağlanması öngörülmüştür. 2000 yılı nüfusu için 675.106 kişi tahmin edilerek toplam 644,59 hektar yeşil alan ayrılmıştır (Topaloğlu, 1986).

Kayseri, doğal peyzaj çeşitliliği bakımından zengin Anadolu kentlerinden biridir. Şehir merkezinin çevresinde yükseklikte yer alan bağ alanları, bu çeşitliliğin önemli bir parçasıdır. Anadolu'nun birçok bölgesinde görüldüğü gibi Kayseri'de de yaz döneminde "bağa göçme" geleneği görülmektedir. Bu gelenek yalnızca iklimsel koşullarla değil, tarihsel bir arka planla da ilişkilidir. Nitekim Bizans döneminde aristokrat sınıfın yazlık mesire alanlarına geçici göçüyle başlayan bu uygulama, Selçuklu döneminde de özellikle yaz aylarının geçirildiği kırsal bağ yerleşimleriyle devam etmiştir.

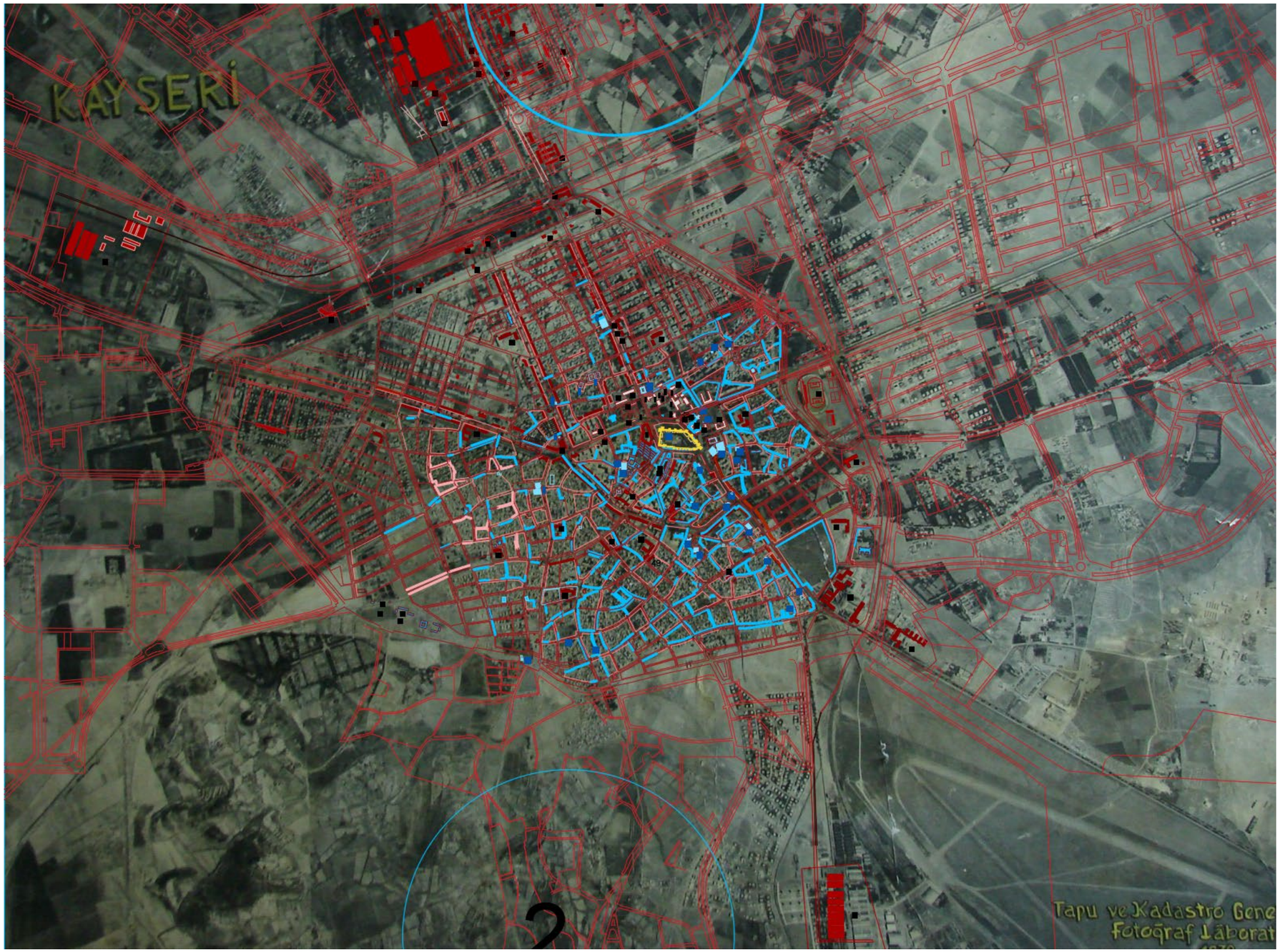
Kayseri'yi çevreleyen dağ ve tepelerin eteklerinde yer alan bu bağ ve yayla alanları, özel mülkiyetle korunmuş, doğal yeşil alan niteliğinde bölgelerdir. Melikgazi Belediyesi mücavir sınırları içinde fakat mahalle sınırları dışarısında olan bu alanlar yaklaşık 3.500 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Bu bağ alanlarında imar planı doğrultusunda asgari 1000 m² büyüklüğünde parsellerde (TAKS: 0,24) en fazla iki katlı konutlara izin verilmiştir. Düşük yoğunluklu, bahçeli ve yeşil alan niteliği yüksek yerleşimlerdir. Kent halkı, yaz aylarında bu bağ evlerine göç etmekte ve sonbahara kadar burada yaşamaktadır (Ülger & Önder, 2006).

Harita 4.10 1950- 2000 yılı Kayseri kent haritası (Bilgen Işık, 2025)

Harita 4.11 1970 Uydu Görüntüsü Kayseri (KBB Arşivi)

Harita 4.12 1970 Uydu Görüntüsü Kayseri (KBB; Bilgen Işık, 2025)

4.2.2 Kentsel Ulaşım Ağı ve Yol Sistematiği

Geleneksel gelişen organik kentsel kurgudan kentleşme ve planlı gelişme dönemine geçişin yapıldığı 1945 tarihli Oelsner–Aru Planı, Kayseri kent merkezinin mekânsal organizasyonunu yeniden yapılandırılırken özellikle kamusal alan kurgusunu dönemin modern şehircilik ilkeleri doğrultusunda dönüştüren bir yaklaşımla kurgulanmıştır (Çabuk, 2019). Planlama çalışması, tarihsel süreklilikte bağlamı güçlü olan meydanların yaşatılması ve kamusal açık alan olarak kullanılmasını öngörmüştür. Bu bağlamda çalışmanın devamında 1950- 2000 yılları arasındaki kentin hem bütüncül yol ağı kurgusu hem de kent merkezindeki tarihi meydanlar ve çevresinde gelişen yeni yol ağları araştırılarak, kültürel süreklilik ilişkisi irdelenmek üzere çalışmaya aktarılmıştır.

Tarihi meydanlardan biri olan Düvenönü Meydanı'nın güneydoğu köşesinde, surların yakınına büyük ölçekli bir dispanser; kuzeybatı köşesinde ise kamusal kültür yapısı olarak işlev görecek bir tiyatro binası önerilmiştir (Karatepe, 2007). Batı yönünde yer alan İstanbul Caddesi boyunca ise düzenli ve sürekli cephe oluşturacak şekilde sıra dükkânlar tasarlanmıştır. Ancak uygulamada planın öngördüğü bu mekânsal ve işlevsel düzenlemeler hayata geçirilememiştir.

Düvenönü (Dört Dükkan Önü) Meydanı ve çevresi zamanla niteliksiz, parçacıl ve plansız gelişen yapılaşmalarla çevrelenirken, bu durum kamusal alanın mimari kalitesini ve kentsel kimliğini zayıflatmıştır. Günümüze yalnızca bölgede bulunan çınar ağacı ve dış kale duvarlarına ait bazı kalıntılar ulaşabilmiş, planın öngördüğü sembolik ve işlevsel mekânlar oluşturulamamıştır. Meydan çevresinin iş hanları, ticarethaneler ve otellerle kuşatılması, otopark problemi ile birlikte sosyal etkileşim ve kamusal deneyiminin sürekliliğini zayıflatmıştır. 2000'li yıllarda yoğun araç trafiğine eklenen raylı sistem hattı, meydanı dört büyük bulvarın kesişiminde sıkışmış, geçirgenliği azalmış bir kent parçasına dönüştürmüştür.

Modernleşme süreci içinde kültürel süreklilik bakımından önemli bir müdahale de dış kale surlarının bazı bölümlerinin aşamalı bir şekilde sökülmesidir. Meydanın güney hattından Boyacı Kapısı ve Kiçikapı üzerinden Yoğun Burç'a ulaşan Justinianus dönemi surları, kentsel dönüşüm ve ulaşım baskısı altında parça parça yok edilmiştir. Özellikle İnönü Caddesi'nin genişletilmesi sürecinde, surlara bitişik geleneksel yapılar yıkılmış, bu alandaki tarihî dokunun sürekliliği kesintiye

uğratılmıştır. Günümüzde Kiçikapı 'ya kadar uzanan güzergâhta, dış kale surlarının yerini kütlesel apartman blokları almıştır. Kentsel hafızada önemli bir eşik mekân olan Boyacı Kapısı ise kalıntıları 1960'lı yıllarda belediye tarafından iş makineleriyle modernleşme çalışmaları kapsamında tamamen ortadan kaldırılmıştır (Karatepe, 2005).

1950'li yıllarda taşıt sayısının artması ile Düvenönü meydanından başlayarak Cumhuriyet Meydanı'na kadar kent duvarlarının bitişiğinde üç adet petrol istasyonu kurulmuştur. Cadde üzerinde yer alan sıra dükkanlar ve Cumhuriyet Mektebi, 1970'li dönemde meydan girişine yüksek katlı Vakıf İş Hanı (İlk Gökdelen) ve Hattat Oteli'nin inşa edilmesi ile birlikte yıkılmıştır. Petrol istasyonları ise 1995 yılında kaldırılmıştır. Bu yıkımlar, tarihsel peyzajın, kültürel sürekliliğin ve modernizmin mimari düzlemde etkilerini örneklemektedir. Kuramsal çerçeve bölümünde tartışılan modern 'yeni' olan yapının yıkılacağını bilerek doğduğu paradokslar içeren hali Kayseri Kenti'nde doğrulanmaktadır.

Kayseri'nin tarihî geleneksel kent dokusu içinde öne çıkan kamusal mekânlarından biri olan Kiçikapı Meydanı ise, 1970'li dönemlere kadar canlı sosyal ve ticari merkezlerden biri olmuştur. Söz konusu bölge, demografik yapısı itibarıyla özellikle Ermeni ve Rum toplumlarının tarihsel süreçte yoğun bir biçimde yerleştiği mahallelerle çevrelenmiş; kiliselerin ve geleneksel konutların yoğunlaştığı, çok kültürlü sosyal yapının izlerini taşıyan bir yerleşim dokusuna sahip olmuştur. Surp Sarkis Kilisesi'nin bir dönem Tekel İdaresi tarafından depo olarak kullanılması, yapının kamusal işlevinden koparılması açısından bir kırılma noktasıdır. Bölgede yer alan ve geleneksel kent hanlarından modern otel tipolojisine geçişi simgeleyen Erciyes Oteli ile birlikte, bu yapılar modernleşme süreci kapsamında açılan Millet (Sanayi) Caddesi nedeniyle yıkılmıştır. Hem yol genişletme, düzenleme çalışmaları hem de meydan da inşa edilen yeni yapılar işlevsel ve kültürel sürekliliği etkilemiştir. Meydanın güneyinde, Vedat Dalokay'ın tasarımı olan ve kübik modern mimarinin temsilcisi sayılabilecek Merkez Bankası binasının inşası ve yanında inşa edilen modern sinema yapısı ile birlikte, genişletilen caddeler, artan araç trafiği ile meydanın geleneksel biçimi ve çok işlevli kamusal karakteri büyük ölçüde dönüştürülmüştür.

Şiremenli Caddesi ve çevresi, bölgenin çok kültürlü sosyal yapısını yansıtan kentsel mekân olarak karşımıza çıkmaktadır (Karatepe, 2005). Bölgedeki Ermeni

ayakkabıcılar ve terziler, bu caddede uzun yıllar boyunca zanaat kültürünü yaşatmış; ancak 1980'lerden itibaren bu zanaat odaklı üretim biçimleri ortadan kalkmıştır. Bölgenin çöküntü alanı haline gelmesi ile başlatılan yıkımlardan geriye ancak tescilli 25 konut korunabilmiş; geleneksel konut dokusunun büyük bir kısmı ise yok edilmiştir. Geleneksel ulaşım aracı olan faytonun yerini otomobil almış, çalgıcı dükkânları ise yerini salon orkestralarına bırakmıştır. Bu dönüşüm, yalnızca sosyal yaşamı değil, mekânın işlevsel organizasyonunu da derinden etkilemiştir. Tarihi boyunca bir pazar yeri ve sosyo-kültürel etkileşim alanı olan Kiçikapı Meydanı, zamanla artan araç trafiği ve kent içi ulaşım politikaları doğrultusunda bir trafik kavşağına dönüşmüştür.

Zeynel Abidin Türbesi ve çevresinde ise mezarlık olarak kullanılan alanda bazı mezarlar kaldırılarak, iki otomobilin yan yana geçebileceği genişlikte bir yol ağı açılmıştır. İzleyen yıllarda bu yol kademeli olarak genişletilmiş ve 1960'larda çift yönlü bir bulvar haline getirilerek günümüzdeki Sivas Bulvarı'na dönüşmüştür. Bu süreç, Kayseri kent merkezinin doğu-batı doğrultusunda yeniden şekillenmesine zemin hazırlamış; tarihî dokunun yerini araç odaklı ulaşım sistemlerine bırakmasına neden olmuştur.

1940-60'larda kent merkezinde çok sayıda modern/ post-modern tasarım diline sahip yapı inşa edilmiştir. Vali Nazmi Toker döneminde, meydanı genişletmek ve ulaşım akslarını düzenlemek amacıyla, aralarında Mimar Sinan'a ait yapılar da dahil olmak üzere pek çok klasik dönem Osmanlı yapısı yıkıma uğramıştır. Bu yaklaşım, dönemin şehircilik anlayışında tarihî değer ile fiziksel ihtiyaç arasında önceliğin modernist işlevselliğe verildiğini göstermektedir (Kuban, 2001; Bozdoğan, 2001). Nazmi Toker'in inşa ettirdiği Tan Sineması, dönemin kent yaşamında önemli bir sosyokültürel merkez hâline gelmiş; halkın gündelik yaşantısına olduğu kadar şehir kimliğine de damgasını vurmuştur. Tan Sineması'nın, romanlara ve filmlere konu olacak ölçüde canlı bir sosyal alan oluşturduğu ifade edilmektedir .

Takip eden süreçte, Vali ve Belediye Başkanı Sedat Tolga döneminde daha radikal müdahaleler gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde yapım dönemine bakılmaksızın, Hükümet Konağı, Askerî Hastane ve Askerlik Dairesi dışındaki tüm kamu binalarının yıkımına karar verilmiştir. Bu yapılar arasında Özel İdare, Belediye, Alay Komutanlığı ve Jandarma Binası gibi geç dönem Osmanlı ve erken

Cumhuriyet dönemine ait yapı örnekler de yer almaktadır. Ayrıca, Millet Bahçesi içinde bulunan, yalnızca yirmi yıllık geçmişe sahip olan iki katlı Şehir Kulübü ile Demokrat Parti İl Merkezi olarak kullanılan bina da bu kapsamda yıkılmıştır (Yavuz, 2010). Bu yıkım süreci yalnızca yapılarla sınırlı kalmamıştır. Dönemin Millet Bahçesi'ndeki yarım asırlık ağaçların tamamının sökülmesi ile doğal dokuda da geri döndürülemez biçimde tahripler yaşanmıştır. Böylece mekân, yalnızca tarihî ve doğal dokudan arındırılmamış; aynı zamanda modern Cumhuriyet'in ideolojik temsiline uygun biçimde sadeleştirilmiş bir boşluk hâline getirilmiştir (Ergut, 2006).

Binaların ve yeşil dokunun yıkılması ile birlikte Sahabiye Medresesi, görsel olarak daha belirgin hâle getirilmiştir. Medrese yapısı, Cumhuriyet Meydanı'nın kuzey yönünde doğal bir sınır olarak öne çıkmıştır. Bu durum, bir yandan tarihî bir yapının görünürlüğünü artırırken, öte yandan modernleşme sürecinde "geçmişin estetikleştirilerek" yeniden yorumlandığını da göstermektedir (Çelik, 1993; Bozdoğan, 2001).

1986'da onaylanan Topaloğlu-Berksan-Topaloğlu Planı ise, "80 sonrası dönemde kentsel mekânın biçimlenişinde ana unsur olmuştur. Önerilen ulaşım ağı, yeni sanayi odakları, ticaretin gelişme yönü gibi kararlar yanında, uygulama ölçeğinde konut alanları için oluşturulan kurguda yüksek katlı ve serbest düzen apartmanlaşmanın yolu açılmıştır" (Yücel vd., 2020). Taşçı planında Kentsel Katmanlaşma Bağlamında Kent, Biçim ve Değişim: Askeri-Mimari Fonksiyonundan Çarşı'ya; Kayseri Dışkale Merkezi İş Alanı (MİA) olarak vurgulanan kent merkezinin bu planda da aynı şekilde öngörüldüğü gözlemlenmektedir (Özmen ve Kevseroğlu, 2023).

Berksan-Topaloğlu Planı, ağırlıklı olarak Kayseri'nin gelişme alanlarına odaklanmış olsa da, yoğunlaşan kent merkezi için yayalaşma önerisi getiren ilk planlardan biri olma niteliği taşımaktadır. Özellikle dış surlar içerisindeki bazı akslar, bu plan çerçevesinde yaya kullanımına ayrılmış; bu öneriler, sonraki imar planlarında biçimsel karşılığını bulmuştur.

Büyükşehir Belediye Meclisi 1994-41 sayılı kararı ile Cumhuriyet Meydanında tarihi eserlerin kuşattığı bölgedeki 110 bin metrekarelik alanda çevre tasarımı çalışması yapılmasına karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda doğuda OK Burcu

, Zeynel Abidin Türbesi ve Hunat Külliyesi; güneyde İç Kale ,Kapalı Çarşı, Bürüngüz Camii ve Justinianus Surları; batıda Meydan Parkı ve Kurşunlu Cami, Kuzeyde Sahabiye Medresesi Cumhuriyet Meydanı'nın kesin sınırları olarak kabul edilmiştir. Tescilli tarihi eserlerin çevrelediği 110 bin metrekare genişliğindeki bu alan içindeki mevcut ticari yapıların tamamının yıkılarak kaldırılmasına ve yerlerine yeni bina yapılmamasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda meydanda yer alan;

1. Tekel Binası,

2. Sait Azmi İş Hanı

3. Alemdar Oteli ve sineması,

4. Postane binası, yıkılarak gezi ve park alanı olarak düzenlenmiştir.

Raylı sistem için, zeminde gerekli olan düzenleme dışında, tarihi eserlerin kuşattığı 110 bin metrekarelik alan içinde 1995 yılından günümüze kadar hiç inşaat yapılmamıştır. Kavşak noktası haline gelen meydanda araç ve yaya trafiğinin düzenlenmesi gerektiği problemi ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda Cumhuriyet Meydanına yaya trafiğini sağlayacak alt geçitler ve pasajlar inşa edilmiştir. Kayseri'nin ilk pasajlı ve yürüyen merdivenli yaya alt geçidi 1996'da park caddesi üzerinde planlanmıştır.

Bu tür büyük ölçekli yatırımlar, 1990 sonrası Türkiye şehircilik pratiğinde kamusal alanların yeniden tanımlanmasında etkili olmuş, yerel yönetimlerin turizm ve ticaret odaklı yaklaşımlarının bir göstergesi hâline gelmiştir.

4.2.3 Sanayi ve Ticaret Alanları

Çalışmanın farklı kent katmanları incelemelerinde görülmektedir ki; Roma- Bizans Dönemi'ne ait Kayseri Kalesi ve çevresi her dönemde ticaret ile ilişkilendirilmiştir. Modernleşme öncesinde sur içinde yoğunlaşan ticaret yapıları, modernleşme döneminde de süreklilik sağlayarak, sur dışında yeni kentin sınırlarını oluşturan ve kentin büyüme yönünü tayin eden Sanayi kuruluşları ile birlikte sur dışına da taşmış ve merkezi iş alanı olarak sürekliliği ve yer seçim kararları korunmuştur. Önceki bölümlerde incelenen geleneksel hanlar, çarşılar ve pazarlar ile modern dönemde eklemlenen ticaret yapıları ile kent merkezinde bir kültürel süreklilik sağlanmıştır.

Kayseri'de nüfusun büyük bölümü tarih boyunca ticaretle uğraşmıştır ve bu durum çarşıyı kentin sosyal yaşamının odak noktası haline getirmiştir. Kapalı mahalle yapısının egemen olduğu konut alanlarının aksine, çarşı herkese açık bir sosyalleşme alanı sunmuştur. Özellikle farklı etnik ve dini kimliklerden bireylerin bir araya geldiği bu alan, Kayseri'de ortak bir kültürün oluştuğu mekânları temsil etmektedir. Büyükmıhçı'ya göre, çarşı kültürünün oluşumunda gayrimüslim esnafın katkısı da önem arz etmektedir. Özellikle Ermeni ve Rum tüccarlar, Müslüman esnaflarla birlikte Kayseri ticaret hayatına yön vermiş; bu birliktelik çarşının çok kültürlü yapısını güçlendirmiştir. Dolayısıyla çarşı, yalnızca ekonomik işlevleriyle öne çıkan bir merkez değil, aynı zamanda farklı toplumsal kesimlerin bir araya gelerek etkileşimde bulunduğu bütünleştirici bir kamusal mekân, sosyal alan işlevi görmüştür (Büyükmıhçı, 2019).

1950- 2000 yılları arasında ticaret ve sanayi alanları incelendiğinde; iller bankası tarafından 1949 yılında yayımlanan Belediyeler Yıllığı'nda Kayseri'de Tayyare Fabrikası, Un Fabrikası, Erciyes Kösele Fabrikası, Topak Mahsulleri Ofisine ait 2 silo ve Sümerbank Bez Fabrikası bulunduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla yabancı firmalarla iş birliği ile kurulan sanayi tesislerinden farklı olarak, II. Dünya Savaşı süreci ve sonrasında kentte yeni bir sanayi kuruluşunun hayata geçirilemediği görülmektedir. Yapılan haritalama çalışmalarında da bu veriler doğrulanmaktadır.

Bu dönemlerde geleneksel ticaret mekânları incelendiğinde ise, modernleşme öncesinde, kent duvarları dışındaki en büyük çarşı ve pazar alanı Kağnı Pazarıdır. 1950'lere kadar Kağnı Pazarında cuma günleri Pazar kurulmakta ve çevre kasaba ve köylerden getirilen ürünler satılmaktaydı.

Osmanlı döneminde inşa edilen kent içi hanlar, Kayseri'de ticari hayatın temel unsurlarından biri olmuştur. Bu yapılar konaklama işlevinin yanı sıra depolama, üretim ve alışveriş gibi çok yönlü ekonomik etkinliklere de olanak tanıyarak kentsel ticaretin sürekliliğini sağlamışlardır. 1960'lı yıllara kadar, özellikle çevre köy ve illerden gelen, hayvanlarıyla seyahat eden yolcular için hanlar önemli birer konaklama ve ticaret alanı olmayı sürdürmüştür. Bu yönüyle hanlar, geleneksel yaşam biçimlerinin ve ekonomik ilişkilerin kent merkezinde varlığını sürdürmesine aracılık etmiş, Kayseri'deki kültürel sürekliliğin somut bir göstergesi olmuştur (Demir ve Çabuk, 2013).

Kayseri Kapalı Çarşısı, 800 yıllık tarihi ile Anadolu kent ticaretinin sürekliliğini temsil eden bir konumdadır. Çarşının bazı bölümleri 1935 yılında yıkılmış ancak bu bölümler 1979–1991 yılları arasında rekonstrüksiyon tekniğiyle orijinaline uygun olarak tekrar inşa edilmiştir. 2025 yılı itibariyle, Kayseri Kapalı Çarşısı'nda yaklaşık 918 dükkân bulunmaktadır. Kapalı çarşı bünyesinde bir bedesten ve iki han yer almakta; bu durum, çarşının hem ticari hem de kültürel açıdan çok işlevli bir merkez olarak işlediğini göstermektedir. Demir'e göre Kapalı Çarşı, sadece alışveriş alanı değil, aynı zamanda kültürel hafızanın taşıyıcısı olarak kent belleğinde önemli bir yer tutmaya devam etmektedir (Kemal Demir). Büyükmıhçıya'göre de, Kayserililerin anılarının büyük bir bölümü çarşıda geçmiştir. Bu özelliği ile çarşı, kullanıcıların hafızasında özel bir yer edinmenin ötesinde, kolektif kent kimliğinin oluşumuna katkı sunan bir mekân işlevi görmektedir (Büyükmıhçı, 2019).

Literatürde adı geçen fakat günümüze ulaşamayan bazı çarşılar ise şunlardır: Kasaplar Çarşısı, Kürtüncüler Çarşısı, Bakkallar Çarşısı, Kuyumcular Çarşısı, Habbazlar Çarşısı, Hallaçlar Çarşısı, Nalbantlar Çarşısı, Boyacılar Çarşısı, Muytablar Çarşısı, Takyeciler Çarşısı, ve Demirciler Çarşısı. Bu çarşılar, geçmişte Kayseri'nin lonca sistemi kurgusuna dayanan ticaret yapısını ve meslekî örgütlenmelerini yansıtan önemli yapılardır.

Kayseri Sanayisi, 1960'lı yıllarda ise gıda, dokuma ve makine sektöründe aktif olmuştur. Gıda sanayisinde büyük çoğunluğu geçmişten itibaren kentin yerel mamulleri olan sucuk, pastırma imalathaneleri oluşturmuştur. Bu sektöre un, makarna vb. üreten imalathanelerde eklenmiştir.

1980'li yıllarda Türkiye'nin makroekonomik politikalarında ihracata yönelik kalkınma modeline geçilmesi, büyük ölçekli sanayi girişimcilerinin sayısında önemli bir artışa yol açmıştır. Özellikle 1985'ten sonra uygulanan yatırım teşvikleri ile Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük ölçekli Sanayi bölgeleri için gerekli altyapı düzenlemelerinin hayata geçirilmesi, Kayseri'de çok sayıda büyük ve orta ölçekli işletmenin kurulmasını mümkün kılmıştır.

Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren kente yapılan yoğun eğitim, sağlık ve diğer sosyal altyapı yatırımları, Kayseri'nin sosyo-ekonomik gelişim sürecini önemli ölçüde hızlandırmıştır. Günümüzde ise kent, yatırıma ve üretime

dönüştürülebilir sermaye birikimi, zengin doğal kaynak potansiyeli ile birlikte gelişmiş insan kaynağına sahiptir (Şeftalici).

4.3 2000 Sonrası Kentsel Gelişimi (2000-2025)

4.3.1 Kentsel Mekânsal Kurgu

2000 yılından itibaren Kayseri'nin mekânsal gelişiminde belirleyici olan önemli adımlardan biri, hinterlant alanlarının yeniden tanımlanması ve buna bağlı olarak üst ölçekli bir çevre düzeni planının hazırlanması olmuştur. Bu sürecin yasal temelini, 2006 yılı 12 Temmuz'da yayımlanan 26226 sayılı Resmî Gazete' de belirtilen çeşitli yasal düzenlemeler oluşturur. Özellikle 5538 sayılı yasa ile beraber '5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun ve 5393 sayılı Belediye Kanunu' bağlamında, bu planın hazırlanmasına olanak sağlayan çerçeveyi belirlemiştir.

Söz konusu plan, yalnızca mekânsal büyümeyi kontrol altına almayı hedefleyen teknik bir belge değil, aynı zamanda kentsel politika açısından sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda çok aktörlü ve çok ölçekli bir yönetim stratejisi olarak tasarlanmıştır. Tarım, hayvancılık, sanayi, ulaşım ve turizm gibi çeşitli sektörler plan dahilinde entegre biçimde değerlendirilmiş; kırsal ve kentsel alanlar arasında denge gözeten, koruma ve kullanım arasındaki hassas ilişkiyi yönlendirmeyi amaçlayan bir yaklaşım benimsenmiştir (Kayseri Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu, 2005).

Planlama sürecinde nüfusun 1.700.000 kişiye ulaşacağı varsayımı üzerine, Kayseri için kompakt ve tek çekirdekli bir makro form önerilmiştir. Bu çerçevede kentsel yayılmanın sınırlandırılması, hizmetlerin etkin sunumu ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi öncelik olarak ele alınmıştır. Plan, Kocasinan ve Melikgazi ilçelerinin yanı sıra Talas ve Erkilet gibi gelişim akslarının bulunduğu bölgelerde yapılan revizyon planlarıyla desteklenmiş; ayrıca Garipçe, Örenşehir ve Süksün mahallelerinde yeni yerleşim kararlarını yönlendiren imar düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir (Kayseri Büyükşehir Belediyesi, 2012).

Bu dönem planlamaları, sadece fiziki alanların düzenlenmesiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda yerel yönetimlerin stratejik vizyon oluşturma kapasitesini güçlendiren, kentsel kimlik ve bütünlük açısından da önemli etkiler yaratan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

2000’li yıllardan sonra kent dokusu, kapsamlı bir dönüşüm ve gelişim sürecine girmiştir. Bu süreçte, büyük ölçekli konut alanlarının inşası (Sahabiye Mahallesi Dönüşümü vb.), ulaşım ve altyapı sistemlerinin geliştirilmesi (Raylı Sistem Entegrasyonu), tematik parklar ile spor tesislerinin yaygınlaştırılması (Mazakaland Eğlence Merkezi vb.) dikkat çekmiştir. Aynı zamanda, tarihî kent alanlarının yenilenmesi (Sümerbank Bez Fabrikası Dönüşümü vb.), geleneksel kamusal mekânların yeniden kullanılabilir hâle getirilmesi, alışveriş merkezleri (Forum Kayseri, Kayseri Park, İpek Saray vb.) ve çok işlevli projelerin artması gibi uygulamalarla kent dokusunda mekânsal organizasyon, işlevsel kullanım ve ölçek bağlamında belirgin değişiklikler yaşanmıştır. Bu gelişmeler, kentsel mekânın morfolojik yapısını dönüştürmenin yanı sıra, sosyal ve kültürel etkileşim biçimlerini de yeniden şekillendirmiştir.

Harita 4.13 Kayseri 1/50 000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı (Kayseri Büyükşehir Belediyesi)

Harita 4.14 Kayseri 2000 sonrası kentsel gelişimi (Bilgen Işık, 2025)

Kayseri kent merkezinde son yıllarda yaygınlaşan residence tipi konutlar ve serbest uygulama alanları, yalnızca fiziksel bir yapılaşma modeli değişimini değil, aynı zamanda kent kültürünün dönüşümünü ve mekânsal sürekliliğin kırılmasını da beraberinde getirmektedir. Bu yeni konut formları, Kayseri Büyükşehir Belediyesi İmar Yönetmeliği'nin 65. maddesi bağlamında tanımlanan "serbest uygulama" bölgelerinde gelişmekte ve planlı kentleşme ilkelerini yeniden tartışmaya açmaktadır.

Bu dönüşümün kent içindeki mekânsal örüntüsü incelendiğinde, özellikle Köşk, Gültepe Alpaslan ve Yıldırım Beyazıt Mahalleleri, residence tipi yüksek güvenlikli yapılarla yeni bir üst-orta sınıf yerleşim modeline sahne olmaktadır. Bu mahallelerdeki yeni konutlar, geleneksel mahalle dokusundan uzak, homojen sosyo-ekonomik gruplara hizmet eden, sosyal etkileşimi sınırlandıran ve aidiyet duygusunu zayıflatan bir yaşam biçimi sunmaktadır. Gültepe ve Köşk mahalleleri gibi geçmişte farklı sosyal yapıya sahip grupların birlikte yaşadığı alanlarda dahi, bugün toplumsal çeşitliliği dışlayan dikey yaşam formlarının yükselmesi, kültürel süreklilik açısından sorgulanmaktadır.

Benzer biçimde, Sivas Caddesi üzerinde yer alan henüz yapılaşmamış ya da dönüşüm potansiyeli taşıyan alanlar, residence projeleri ve karma kullanımlı bloklar için cazip yatırım alanlarına dönüşmüştür. Bu bölgelerde geleneksel Kayseri evleri ya da düşük yoğunluklu konut dokusu giderek yerini prestijli, erişimi yüksek, ancak toplumsal olarak izole edilmiş yapılara bırakmaktadır. Bu yapılaşma formu, hem kamusal mekânın geri çekilmesine, hem de kentsel aidiyetin parçalanmasına yol açmaktadır (Şekil 4.25).

Şekil 4. 25 Kapalı konut tipleri (Bilgen Işık,2025)

Öte yandan, Kayseri'nin çeperlerinde yer alan TOKİ konutları, sosyal-ekonomik olarak daha düşük gelir gruplarını hedef alırken; mekânsal olarak kente

eklemlenmekte zorlanan, kendi içinde kapalı ve genellikle altyapı, ulaşım ve sosyal donatı eksiklikleriyle öne çıkan yeni yaşam alanları olarak değerlendirilmelidir. TOKİ konutları, ekonomik erişilebilirlik sağlamalarına rağmen, kentsel belleği ya da kültürel sürekliliği sürdürebilecek bağlamdan uzaktır. Bu alanlar da tıpkı lüks residence projeleri gibi, yeni bir mekânsal ayrışma biçimini temsil etmektedir.

Residence yapıları, serbest uygulama bölgeleri, TOKİ yerleşimleri ve Sivas Caddesi çevresindeki yapılaşma eğilimleri, Kayseri'de çok merkezli ama toplumsal olarak ayrışmış bir kentsel modelin oluşmakta olduğunu göstermektedir. Bu gelişmeler, kentsel sürekliliğin sadece fiziksel değil; sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamda da ele alınması gerektiğini ortaya koymakta; mekânsal planlamada tarihsel dokunun korunması, mahalle kültürünün yaşatılması ve kamusal alanların güçlendirilmesi yönünde yeniden düşünülmesi gereken bir süreci zorunlu kılmaktadır.

Özellikle 2010 yılından sonra Kayseri kent merkezinde büyük ölçekli kentsel dönüşüm projeleri gündeme gelmiştir. Kayseri'nin kent merkezinde yer alan Sahabiye Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi, hem tarihî anlamda hem de kentsel dönüşüm süreçleri açısından önemli bir yer tutmaktadır. Cumhuriyet döneminde hızla gelişen bu mahalle, Kayseri'nin modernleşme sürecini temsil eden bölgelerdendir. Bu bölge, özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren kentin sosyal ve kültürel yapısının şekillendiği, yerleşimlerin yoğunlaştığı ve ticaretin canlandığı bir alan olmuştur. Sahabiye Mahallesi, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte büyümeye başlamış, ardından kentsel gelişimle paralel olarak hem mekânsal hem de kültürel anlamda Kayseri'nin kimliğini oluşturan önemli bir parça haline gelmiştir. Ancak, 1980 sonrasında dünya genelinde etki gösteren neoliberal politikalar, Türkiye'de de önemli kentsel dönüşüm süreçlerini tetiklemiş, bu süreç Kayseri'yi de derinden etkilemiştir. Kentin farklı bölgelerinde bu politikaların etkisiyle şekillenen yeni yapılar, özellikle düşük gelir gruplarının yaşadığı mahallelerde hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecine yol açmıştır. Sahabiye Mahallesi de bu değişimlerin ön planda olduğu, dönüşümün en belirgin şekilde yaşandığı bölgelerden biridir. Neoliberal politikaların etkisiyle, özellikle yerel yönetimler ve özel sektör iş birliğiyle gerçekleştirilen projeler, bölgenin tarihî dokusuna zarar verirken, sosyal yapıyı da dönüştürmüş ve mahalledeki yerleşim düzenini köklü bir şekilde değiştirmiştir.

Bugün ise Sahabiye Mahallesi'nin tamamının yıkılması ve yerine modern yapılar inşa edilmesi planlanmakta ve ilk etap yıkım ve inşaat çalışmaları tamamlanmış durumdadır. Bu süreç kentin belleği ve kimliği üzerinde derin bir etki yaratmaktadır. Kayseri'nin sosyal dokusunun önemli bir parçası olan bu mahalle, kentsel dönüşüm projeleriyle silinmeye yüz tutmuş ve kentin tarihi ile kültürel bağlarını zayıflatmıştır. Yeni inşa edilecek modern binalar, eski mahalle yapısını ve toplum ilişkilerini tamamen ortadan kaldırarak, Kayseri'nin geçmişten bugüne süregelen kentsel belleğini geride bırakmaktadır.

Sahabiye Mahallesi'nin dönüşümü, Kayseri'nin kent merkezinde yaşanan hızlı ve büyük ölçekli dönüşümün en önemli örneklerinden biri olma özelliği taşımaktadır (Şekil 4.26). Bu dönüşüm, sadece fiziksel bir yeniden yapılanma süreci değil, aynı zamanda şehrin kimliğini, kültürünü ve toplumsal hafızasını da sorgulayan bir süreçtir.

Şekil 4.26 Sahabiye Mahallesi kentsel dönüşüm projesi (KBB Arşivi)

Kayseri'nin yeşil alan yapısı ise kentsel kurguda kentin makro formu içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu alanlar, hem kamusal kullanım açısından hem de kentsel ekosistem için kritik öneme sahiptir. 1945 yılından itibaren yapılan planlamalarla halkı bir araya toplamak ve sağlıklı çevreler oluşturmak amacıyla, özellikle yeşil alanlar ve spor alanları oluşturulmuştur. Örneğin, Aydınlık Evler Mahallesi'nde yer alan at koşu sahası, kentin kuzey bölgesinde önemli bir yeşil alan olarak öne çıkmaktadır. Gültepe Parkı ve Şule Parkı gibi yerler, bu yeşil alanlar bütünü içerisinde değerlendirilebilir ve kentin sosyal yaşamında önemli yerler oluşturmuştur.

1970'li yıllarda, Bozantı Caddesi etrafında gerçekleştirilen park düzenlemeleri, kentteki yeşil alan geleneğini bir adım daha ileriye taşımıştır. Bu gelenek, kentin ana bulvarlarında yol kenarlarında yeşil bantlar ve parklar oluşturulmasına olanak sağlamıştır. Yeşil alanların çoğalması, özellikle kentsel mekânın kalitesini artırarak, şehir sakinlerinin dinlenme ve sosyal etkileşimde bulunabilecekleri alanlar yaratmıştır. 2001 yılında yapılan Beştepeler Parkı ve 1986 yılında tamamlanan Mimar Sinan Parkı, önemli kamusal parklar arasında yer almakta ve kentin merkezi bölgelerinde yeşil alanların arttırılmasına yönelik önemli adımlar atılmasını sağlamıştır.

Kayseri'nin gelişiminde katkısı olan bir diğer yeşil alan da, 1967'de kurulan Anadolu Fuarı'nın 240.000 m²'lik alanının, 1995'te gerçekleştirilen planlamalarla kent merkezi için önemli bir yeşil alana dönüştürülmesidir. Bu dönüşüm, sadece fuar alanının daha geniş bir kentsel park alanına dönüşmesini değil, aynı zamanda Kayseri'nin merkezine yakın büyük bir yeşil alanın yaratılmasını sağlamıştır.

Kayseri'nin yeşil alan yapısının evrimi, şehrin sosyal yaşamını pekiştiren, çevre sağlığını iyileştiren ve kentsel estetiği güçlendiren önemli bir unsurdur. Şehirdeki bu yeşil alanlar, kent makro formu için vazgeçilmez bileşenler olarak, hem doğal çevrenin sürdürülebilirliğini sağlar hem de halkın bir araya gelerek sosyal ilişkiler kurabileceği mekânlar oluşturur. Bu tür alanlar, kent planlamasında fonksiyonel değerleri ile de öne çıkmaktadır.

2000 yılı sonrasında kentin çeşitli bölgelerinde yeni parklar ve yeşil alanlar yaratılarak, Kayseri'nin kamusal alan yapısına önemli katkılar sağlanmıştır. Mazakaland Parkı (2000'ler sonrası), Kayseri'nin merkezine yakın bölgelerden birinde, geniş bir alanda kurulan hayvanat bahçesi, bilim merkezi, spor aktivitelerin e imkan tanıyan büyük ölçekli rekreasyon alanlarından birisidir. Bir diğer önemli proje ise Tayyare Fabrika'nın arazisi üzerine kurulan Millet Bahçesi'dir. Kayseri'deki Millet Bahçesi, Türkiye genelinde başlatılan Millet Bahçeleri projelerinin bir parçası olarak, kentin büyük ve önemli yeşil alanlarından biri olmuştur. Bunların dışında, Saraycık Mahallesi'nde ve Talas ilçesinde de çeşitli yeni yeşil alan projeleri gerçekleştirilmiş ve kente yeni parklar kazandırılmıştır. Bu projeler, hem kentsel yoğunluğun arttığı bölgelerde nefes alabilecek alanlar sağlamakta hem de kent sakinlerinin sosyal etkileşimde bulunabileceği mekânlar oluşturmaktadır.

Harita 4.15 Kayseri 2000 sonrası yeşil alanların gelişimi (Bilgen Işık, 2025)

4.3.2 Kentsel Ulaşım Ağı ve Yol Sistematiği

Bu dönemde Kayseri için ulaşım ve altyapıya yönelik pek çok proje üretilerek kent içine raylı sistem, alt geçit, üst geçit yol, kavşak, çevre yolu, bulvarlar ve bulvarların kesiştiği yerlerde battı- çıktılar yapılarak bir ağ oluşturulmuştur (Bakır,2012). Kayseray Projesi kapsamında 2009 yılından itibaren faaliyete giren tramvay hattı çevresini de beraberinde dönüştürmeye başlamıştır. Kentin ana yol aksı boyunca yer alan niteliksiz konut alanları yenilenmekte, yapılaşma sayısı artmakta ve yol üzerinde bulunan sanayi tesislerinin yerini lüks konut projeleri almaktadır.

Kent için önemli bir diğer ulaşım projesi ‘’Yeni Kayseri Şehir Terminali’’ projesidir. Mevcut terminal Binası’nın kent içinde kalması ve talebi karşılayamaması gerekçesiyle 2007 yılında kent merkezinin dışında yeni terminal projesi inşaatı tamamlanarak hizmete açılmıştır (Şekil 4.27).

Şekil 4.27 Kayseri şehir terminali, 2005 (KBB)

Kent için önemli bir diğer proje ise Kayseri Şehir Stadyumunun kent merkezi içinden dışına taşınarak, eski stadyum arazisi üzerine Kayseri Forum Alışveriş Merkezi ve Radisson Blue otelinin inşa edilmesidir (Şekil 4.28).

Şekil 4.28 Kayseri Sivas Bulvarı 2008-2025 (KBB)

Harita 4.16 Kayseri 2000 Sonrası Yol Ağı şeması (Bilgen Işık, 2025)

4.3.3 Sanayi ve Ticaret Alanları

Kayseri, köklü ticaret geleneğini temsil eden Geleneksel Kapalı Çarşı, Urgancılar Çarşısı, Hacı Efendi Çarşısı ve Bedesten gibi tarihî yapıların şekillendirdiği güçlü bir çarşı kültürüne sahip olmasına karşın, 1990'lardan itibaren alışveriş merkezlerinin (AVM) kent yaşamına girmesiyle birlikte yeni bir tüketim ve dolaşım modeliyle karşılaşmıştır. "Güvenli" ve "kontrollü" olarak pazarlanan bu kapalı alışveriş alanları, ulaşım açısından yüksek erişilebilirliğe sahip konumları sayesinde günümüzde geniş kullanıcı gruplarının rağbet ettiği yerler hâline gelmiştir (Ergen, 2024). Ancak, kentin geleneksel çarşı dokusu hâlen canlılığını korumakta, ticaretin sürekliliğini sağlamaktadır (Yılmaz Bakır, 2012).

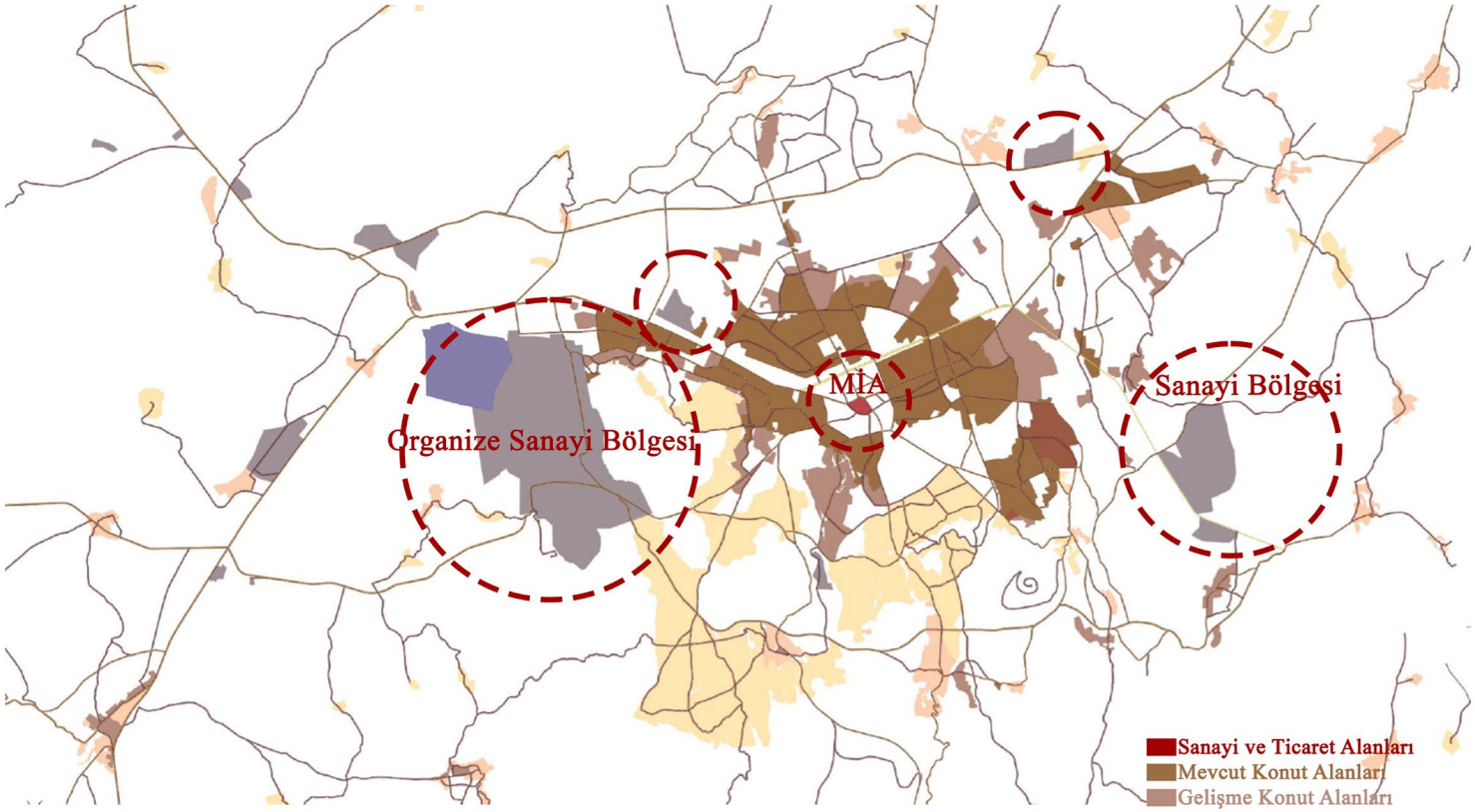
Kayseri kentinin gelişimi, aynı zamanda mekânsal işlevlerin yeniden düzenlenmesiyle şekillenmektedir. Kentin batısında ve doğusunda konumlanan büyük ölçekli organize sanayi bölgeleri, üretim fonksiyonlarının kent dışı alanlara taşınmasına olanak tanırken; kent merkezi ise giderek hizmet ve ticaret ağırlıklı bir merkezî iş alanı (MİA) işlevi kazanmaktadır (Doğan, 2007). Modernleşme süreci içinde, endüstri mirasının dönüştürülmesi dikkat çekici örneklerle karşımıza çıkmaktadır. Sümerbank Bez Fabrikası'nın Abdullah Gül Üniversitesi'ne (AGÜ) dönüştürülmesi ve Tayyare Fabrikası arazisinin bir bölümünün Millet Bahçesi'ne çevrilmesi, endüstriyel alanların kültürel ve kamusal işlevlerle yeniden değerlendirilmesini sağlamaktadır. Diğer yandan, dağınık konumdaki küçük ölçekli sanayi bölgeleri üretim faaliyetlerine devam etmekte, geleneksel zanaat ve sanayi kültürünün kentsel yapıda sürekliliğini sağlamaktadır (Tekinsoy, 2011).

Kent merkezinde yer alan Atatürk Stadyumu, 1964'te kullanıma açılmış olmasına rağmen, zamanla kent merkezinde kalması gerekçesiyle taşınmasına karar verilmiştir. Gençlik Spor İl Müdürlüğü ile Kayseri Büyükşehir Belediyesi arasında yapılan protokol çerçevesinde, stadyumun bulunduğu 7.5 hektarlık kamu arazisi belediyeye devredilmiştir. Bu alan, kısa süre içinde özel proje alanı olarak tanımlanmış ve yabancı ortaklı bir yatırım şirketine satılarak gayrimenkul yatırımına açılmıştır (Tekinsoy, 2011). 1986 tarihli 1/5000 ölçekli Berksan-Topaloğlu nazım imar planında "spor tesisi" olarak planlanan bu alan, 2006 yılında 1/25000 ölçekli Rahmi Bıyık-Nadir Doğan planında "özel proje alanı", 2017 yılında

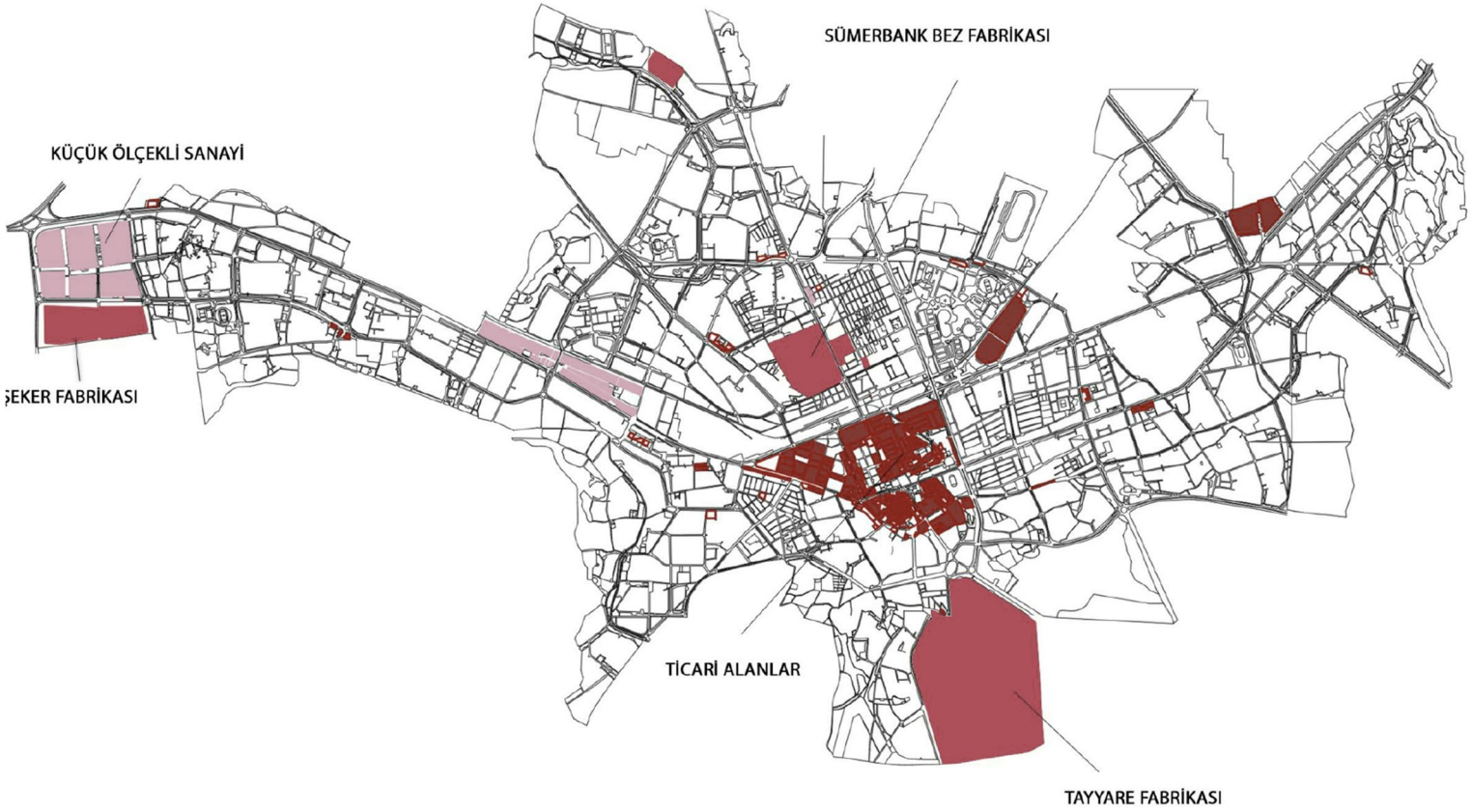
ise 1/25000 ölçekli Nadir Doğan planında “ticaret alanı” olarak tanımlanmıştır. Bu süreç sonucunda 2011 yılında bir AVM, otel ve iki rezidans bloğundan oluşan Kayseri Forum AVM kompleksi inşa edilmiştir (Doğan, 2007).

Kayseri’nin kültürel peyzajını etkileyen en önemli karar değişikliklerinden biri de sit alanı sınırlarının daraltılması olmuştur. Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 8 Şubat 1975 tarihli ve 5271 sayılı kararıyla 150 hektarlık alan sit alanı olarak ilan edilmiş, bu karar 13 Ağustos 1975’te onaylanmıştır (Yılmaz Bakır, 2012). Ancak 1991 yılında alınan yeni kararla bu alan yalnızca 12 hektara düşürülmüş, sadece Selçuklu Dönemi eserleri koruma altına alınırken, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi’ne ait yapılar kapsam dışı bırakılmıştır (Doğan, 2007). Bu durumun sonucunda birçok tarihî yapı yıkılmış, alan çöküntü bölgesi hâline gelmiştir. Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından başlatılan kamulaştırma çalışmalarıyla “Kayseri Mahallesi” projesi hayata geçirilmiş; bu proje kapsamında, sit alanı içerisinde yer alan yedi tescilli yapı restore edilmiş ve yeni işlevler yüklenmiştir. Turizm gelişimine katkı sağlamak ve kültürel bir merkez oluşturmak amacıyla restorasyon sonrası yapılar ağırlıklı olarak ticaret işleviyle kullanılmaya başlanmıştır (Ergen, 2024).

Sonuç olarak, Kayseri’de mekânsal dönüşümün ticari yatırımlar, kültürel miras ve kamu mülkiyeti ekseninde ilerlediği görülmektedir. Endüstriyel alanların yeniden işlevlendirilmesi, kamuya ait alanların özelleştirilmesi ve sit alanı sınırlarının daraltılması gibi kararlar, kentsel belleği hem zenginleştirmekte hem de parçalayabilmektedir. Bu yönüyle Kayseri, Türkiye’deki çağdaş kentsel planlama, koruma ve yatırım politikalarının çakışma noktalarını barındıran çok katmanlı bir laboratuvar niteliğindedir.

Harita 4.17 Kayseri 2000 sonrası sanayi ve ticari alanları gelişimi (Bilgen Işık, 2025)

Harita 4.18 Kayseri 2000 sonrası sanayi ve ticari alanları gelişimi (Bilgen Işık, 2025)

5
KAYSERİ KENTİNİN KÜLTÜREL SÜREKLİLİĞİNİN HARİTA OKUMA YÖNTEMİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Tarih öncesi dönemlerden günümüze kadar Kayseri kent dokusu, farklı dönemlere ait çok sayıda kültürel ve kronolojik katmanın birikmesiyle şekillenmiş; her tarihsel evrede gerçekleşen biçimsel, işlevsel ve malzeme temelli yenilenmeler, önceki dönemlerin mekânsal izleriyle iç içe geçerek çok katmanlı bir kentsel morfolojinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında modernleşme dinamiklerinin etkisiyle, kentin hızlı bir dönüşüm ve değişim sürecine girdiği gözlemlenmektedir. Kayseri'nin çekirdek yapısı, merkezi ulaşım aksları ve kent meydanı gibi temel mekânsal bileşenler, Roma Dönemi'nden itibaren süreklilik gösterse de; bu süreklilik, konut dokusu, yeşil alan kurgusu ve benzeri planlama bileşenlerinde Cumhuriyet Dönemi ile birlikte yer yer kopuşlara uğramıştır.

Kent mekânındaki bu çok katmanlı yapı, hem yatay (mekânsal yayılım) hem de dikey (zaman içindeki değişim) eksenlerde incelenmeye olanak tanımaktadır. Bu kapsamda, çalışmada önerilen kartografik haritalama yöntemi, Kayseri kentsel morfolojisinin zaman içindeki dönüşümünü analiz edebilmek adına önemli bir araç sunmaktadır. Söz konusu yöntem, kentin zamansal-mekânsal evrimini bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirme ve bu değişimi görselleştirme olanağı sağlamakta; aynı zamanda tarihsel mirasın korunması ve geleceğe aktarılması adına da somut veri üretme potansiyeline sahiptir.

Bu bağlamda çalışmanın ilgili bölümü, daha önce Kayseri özelinde uygulanmamış kartografik analiz yönteminin detaylarını sunmakta ve bu yöntem üzerinden elde edilen çıktılar ile kentin geçmişten günümüze gelişim seyrini yorumlamayı

amaçlamaktadır. İlk olarak kartografik yöntem ve harita okuma teknikleri kuramsal çerçevede açıklanmış, ardından bu yöntemin araştırma alanına nasıl uyarlandığı detaylandırılmıştır. Bu yöntemsel yaklaşım, yalnızca akademik bilgi üretimine değil, aynı zamanda kentin mevcut potansiyellerinin tespiti ve sürdürülebilir koruma politikalarının geliştirilmesine de katkı sunmaktadır.

5.1 Harita Okuma Yöntemi

Tanju'ya (2008) göre mekân, ne salt bir kabuk ne de soyut bir boşluk olarak tanımlanabilir; aksine mekân, kesintisiz olarak güncellenen ve birbirini izleyen anlık temsiller bütünüdür. Bütünsel bir perspektifte mekânı biçimlendiren, onu tanımlayan değerler ve değişkenlerdir. Bu kolektif ve dinamik üretim süreci, kartografya yoluyla mekânın anlık durumlarını kayıt altına alarak çözümlemeyi mümkün kılar. Bu nedenle, kartografyanın derinlemesine kavranması, mekânsal analizlerin metodolojik sağlamlığı bakımından kritik önem taşımaktadır. Kartografya sözcüğü, Yunanca 'da chartis(harita) ve graphein(yazmak) kelimelerinden oluşan bir sözcüktür. Kapsamında, coğrafya ile ilgili bilgilerin toplanması, düzenlenmesi, sentezlenmesi ve bir harita formunda bütüncül sunulması yer almaktadır (Karagöz, 2008). Harita okuma yönteminin mimarlık ve şehircilik disiplininde başvurulan bir yöntem olması kartografik haritaların sadece geometrik değil aynı zamanda tasarımsal boyuta yönelik bir disiplin olmasındandır. Uluslararası Kartografya Birliği'ne göre (ICA), "Kartografya, mekânsal bilgilerin harita ile aktarımının esaslarını araştıran, her tür ve ölçekteki haritanın fonksiyonunu geliştirmeye yönelik çalışmalar yapan bilimsel, sanatsal ve teknik bir disiplindir'' (Karagöz, 2008), (ICA, 2022). Kartografya disiplini, felsefi ve teorik kurallar içerir. Birleşmiş Milletlere göre kartografya, ''Her türlü harita ve planların yapım bilimidir. Kartografya, haritada işlenilen bilgilerin toplanması aşamasından başlayarak harita basımı sonuna kadar olan çalışmaları da kapsar'' şeklindedir (Uluğtekin, 2003).

Edward Imhof'a göre ise, Kartografya, ''harita içeriğinin işlenilmesi ve işlenilen bilgilerin çizimsel tasarımını yapmakla yükümlüdür''. Eckert'e (1921) göre nitelikli bir haritanın temel özellikleri; doğruluk, bütünlük, uygunluk, açıklık, anlaşılabilirlik, okunabilirlik ve estetik değerler taşımadır (Eckert, 1921).

Bertin, ‘’Semiologie Graphique’’ adlı kitabında kartografik haritaların çizilirken belirli bir takım kurallar çerçevesinde çizilse dahi aynı bölgenin haritasının, on farklı kişinin çizimi sonucunda on farklı harita tasarımının ortaya çıkacağını ifade etmiştir (Bertin, 1983).

Aral'a (2019) göre “kartografi, ilişkisel olduğu kadar sürekli değişimin ve hareket halinde olmanın da pratiğidir”. Kartografi, farklı disiplinler arasında zamanlar, durumlar, olaylar arası salınım yapabilen nomadik bir eylemdir. Bu durum Yeni Materyalizm ’de izine çokça rastladığımız Deleuzecü -olay, oluş- anlayışı yansıtır. Derrida ’ya (1981) göre kartografi, bir anlatının ete kemiğe bürünme hâlidir; yani soyut olanın somut bir temsil aracılığıyla yeniden üretimidir. Bu bağlamda kartografi, yalnızca mekânsal verileri sunmakla kalmaz, aynı zamanda ‘saklı kalmış ya da ihmal edilmiş’ durumları da görünür kılar. Kartografik üretim, geçirgen biçimler ve çaprazlanabilir ilişkisellikler aracılığıyla çok katmanlı anlam haritalarını ortaya koyar. Barthes’e (1972) göre kartografya, kendi zaman dilimini kurgulayan anlatımsal bir düzlemdir. Harita, geçmişin izlerini bugünün bakışıyla düzenleyerek, zamansal sürekliliği mekân üzerinden yeniden inşa etmektedir.

Teknolojik gelişmeler ile ulaşım ve iletişim olanaklarındaki artış, kartografya disiplininin de dönüşümünü ve ilerlemesini beraberinde getirmiştir. Özellikle dijital veri üretimi, coğrafi bilgi sistemleri ve uzaktan algılama teknolojileri, mekânın daha kapsamlı, hızlı ve çok boyutlu biçimlerde temsil edilmesini mümkün kılmıştır. Bu doğrultuda bilgisayar destekli haritalama ve modelleme çalışmaları yoğunlaşmış, kentsel ve mekânsal özelliklerin modern kartografik haritalarla ifade edilmesine yoğunlaşan çalışmalar artmıştır. Klasik kartografik haritalarda kullanılan kağıt, basılı ortam vb. yöntem ve araçlar yerini modern kartografyada dijital haritalama ve dijital ortamlara bırakmaktadır. Dolayısıyla, farklı disiplinlerde de yaygın olarak kullanılan bu yöntem, mevcut potansiyel ve dinamiklerin teknoloji, tasarım ve grafik temsil araçları yoluyla görünür kılınmasına olanak tanımaktadır. Kartografik üretim, yalnızca mekânın fiziksel boyutlarını değil, aynı zamanda sosyo-kültürel ve ekonomik katmanlarını da açığa çıkaran çok yönlü bir analiz aracına dönüşmüştür (Karagöz, 2008). Teknoloji ve kartografya disiplininde yaşanan gelişmeler, kartografik yöntemin ‘’peyzaj araştırmalarından (Goudie, Parker, & Al-Farraj, 2000; Patru-Stupariu vd., 2016; Tapiador & Casanova, 2003), kentsel morfolojideki değişim ve dönüşüme kadar

(Kap Yücel & Aksümer, 2019 (Kap Yücel, 2019); Lloyd, Gregory, Shuttleworth, & Lilley, 2012; Vitor Oliveira & Pinho, 2008 '' farklı literatürlerde değişimin niceliksel olarak saptanmasında kullanılmasını sağlamıştır. Kartografik yöntem, temelde basılı haritaların coğrafi bilgi sistemleri (CBS), mimari modelleme yazılımları ve benzeri dijital platformlar aracılığıyla sayısallaştırılması esasına dayanmaktadır. Bu dijitalleştirme süreci, tarihsel verilerin yeniden işlenmesine, analiz edilmesine ve mekânsal dönüşümün çok katmanlı olarak okunmasına olanak tanımaktadır. Mekânsal dönüşümün uzun dönemli analizine olanak tanıyan bu kartografik yaklaşım, özellikle değişim süreçlerinin bilimsel, nesnel, nitel ve doğrulanabilir biçimde ortaya konmasında önemli avantajlar sunmaktadır (Kap Yücel, 2019). Ancak yöntemin uygulanabilirliğini sınırlayan bazı etkenler söz konusudur. Bunlar arasında; incelenen alana ait tarihî haritalara ulaşmadaki zorluklar, haritalar arasındaki gösterim biçimi ve ölçek farklılıkları, ardışık haritaların uzun zaman aralıklarına ait olması ve sayısallaştırma sürecinin yüksek oranda zaman ve uzmanlık gerektirmesi gibi kısıtlar yer almaktadır (Oliver ve Pinho, 2011). Bütün bu sınırlılıklara rağmen özellikle kentsel ölçekte büyük ve bütüncül çalışmalar yapmak isteyen bilimsel araştırmacılara, daha önce gerçekleştirilemeyen veya oldukça uzun çaba ve zaman gerektiren araştırmaların gerçekleştirilebilmesine olanak sağlamaktadır.

Haritacılık (haritalama) yoluyla bazı (veri) katmanları, belirli algı ve görüşlere göre amaca yönelik seçim ve eleme yoluyla sunulmaktadır. Ancak bu katmanlar gelişebilir, değişebilir, değiştirilebilir veya yeniden üretilebilir, böylece farklı bağlantıları ortaya çıkarmak mümkün olmaktadır. Başka bir deyişle, harita, bilgi ve ilişkilerin bir temsili veya açıklamasıdır. Bu terminoloji, bir sistemi okunaklı kılmak için bir sistemin etkileşimlerini, ilişkilerini, dinamiklerini ve öğelerini ortaya çıkarmak, göstermek ve deşifre etmek için kullanılmaktadır. Örneğin: bilişsel harita, kavram veya zihin haritası terimleri, bilgi, fikir ve görüşü ilişkilendiren bir model/ağ tanımlamaktadır. John B. Harley'in (1987) bahsettiği gibi, muhtemelen haritalama, haritaların yüzyıllardır analojik düşüncenin metaforları olarak kullanıldığı insan bilincinde dürtüsel bir etkidir. Benzer şekilde Deleuze ve Guattari (1987) bir düşünme sistemi ve bilgi işleme olarak kartografinin (haritalama) bağlamına ve sürecine vurgu yapmaktadır. Açık, bağlanabilir, ayrılabilir, tersine çevrilebilir, uyarlanabilir bir yapı olarak haritalama kavramı,

katmanlar, farklılaştırılmış ilişkiler, bağlantılar, parçalar ve kesişmelerle karmaşık bir bütünü tanımlamaktadır. Bu kuramda, bir yöntem olarak haritacılığın mekânsal bilgisini işleme biçimi ve oluşturduğu özellikler, bir ortam olarak harita sistemi içinde oluşturulan figürasyon, bir bilgi çözümleme sürecini ve düşünce sistemini tanımlayan bir kavrama dönüşmüştür. Bir ortam ve bir yöntem tanımlayan terminolojinin (harita ve haritalama) bir süreci ve bir sistemi tanımlayan bir kavram olarak, sosyal bilgiler alanına dönüşmesinin ardından; terimler (ve altında yatan fikirler) mimari alanda da kullanılmaya başlanmış ve tasarımın farklı aşamalarına uyarlanmıştır. Haritacılığın mekânsal disiplinlerle pratik/nesnel ilişkilerinin yanı sıra, mekânın tasarım süreciyle örtülü bağlantısı çift yönlü etkileşim gerçekleştirir. Dolayısıyla haritacılık ve harita; mimari tasarım sürecinde mevcut mekânı okumak için kullanılan bir süreç ve ortam olarak; mekânsal tasarımı bir örüntü olarak inşa etmek için, tasarım sürecini kartografik bir süreç olarak yeniden ele almak için uygulanan bir kavram olarak; ve mekânın temsili için geleneksel mimari çizim yöntemlerine alternatif bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kartografik tasarımda mimar; zaman, yer, tarihsel ve sosyal bağlam katmanlarını tanımlayarak tasarımın biçimini ve niteliğini ortaya koymaktadır. Kartografik tasarım mekân, mekânsal, toplumsal, tarihsel bağlam ile işlev ve biçim arasındaki etkileşim ve ilişkilerin temsili olan bir ağ olarak tasarlanmaktadır. Çok yönlü özellikler, katmanlı tarihsel arka plan ve ölçülebilir faktörler içeren bir dizi harita aracılığıyla; haritaların tasarım projelerinde bir dokümantasyon aracı olarak kullanılması, mimaride haritalamanın başka bir uygulama/adaptasyon biçimini de tanımlamaktadır. Bir CBS platformunda kartografik yeniden çizim, kentlerin uzun bir süre boyunca fiziksel evrimine yeni bir yaklaşım sunmaktadır. Pinho ve Oliveria, kartografik yöntemin sağladığı avantajları şu şekilde sıralamaktadır (Oliver ve Pinho, 2011): birincisi kartografik yöntem, kentsel araştırmalar için ‘’ölçek’’ konusunda büyük avantaj sağlayarak vaka çalışması olarak büyük ölçekli kentlerin bütüncül olarak ele alınabilmesine olanak sağlamaktadır. İkincisi, bu metodoloji, coğrafi referanslama süreci aracılığıyla orijinal haritaların sürekliliğini ve niteliğini arttırabilmektedir. Üçüncü olarak, kentsel formun evriminin bir temsil çerçevesini inşa etmektedir (Oliver ve Pinho, 2011). Bu temsil çerçevesinde, her harita kronolojik bir sıra içinde farklı bir katmana karşılık gelmektedir. Bu katmanların her birini, aynı haritadaki diğer öğelerle ayrı ayrı veya üst üste bindirerek veya farklı bir haritadaki diğer öğelerle yan yana karşılaştırarak

görselleştirmek mümkündür. Dördüncü olarak metodoloji, kentsel gelişme ve genişleme alanlarının doğru bir şekilde tanımlanmasına ve karakterizasyonuna imkan sağlamaktadır. Örneğin, farklı renkler kullanılarak ardışık iki haritanın üst üste bindirilmesi, daha derin kentsel dönüşümlerden geçen alanların doğrudan algılanmasına olanak vermektedir. Kartografik yöntemin kullanılmasından kaynaklanan beşinci avantaj, farklı kentsel dokuları, farklı morfolojik bölgeleri süreklilikleri veya değişimleri tanımlama olasılığıdır. Bu bağlamda yöntem kentsel gelişim süreçlerini sistematik bir şekilde analiz etme fırsatı sunmaktadır (Oliver ve Pinho, 2011).

Doktora çalışması kapsamında kullanılmak istenen kartografik analiz yöntemi, temel olarak Patru-Stupariu ve Olivera-Pinho (2011), Kuyucu (2019), Eriş (2016) ve diğerlerinin çalışmalarındaki metodolojik yaklaşımlara dayanmaktadır. Olivera ve Pinho (2011), çalışmalarında yalnızca basılı haritaları kullanarak kent morfolojisindeki değişimlerin izlenmesine odaklanmışlardır. Buna karşın, Patru-Stupariu ve diğerleri (2011), hem basılı haritaları hem de hava fotoğraflarını bir arada kullanarak kentsel değişimi daha kapsamlı bir şekilde analiz etmişlerdir. Kentin imar planları ve haritalarını ve kadastro planlarını yatay ve dikey süreçlerle üst üste bindirerek kentsel gelişimi ortaya koymuştur. Oluşturulan kartografik temsillerle, mekâna dair saklı kalmış ya da ihmal edilmiş durumların belgelenmesi amaçlanmaktadır. Bu noktada, kartografi her yeni bilginin mekânsal karşılıklarını oluşturan katmanları görünür kılmakta önemli bir rol oynamaktadır. Kartografik temsil biçimleriyle oluşturulan bu katmanlar, üst üste yerleştirilerek, mekânsal dönüşümün anlık değişimini ve zamansal sürecini ortaya koyacaktır. Böylece, kentsel evrimin çeşitli boyutları arasında ilişkiler kurarak, mekânın tarihi evrimini daha derinlemesine analiz etme fırsatı sunulmaktadır. Yapılmak istenen doktora tez çalışmasında bu kartografik metodoloji kullanılarak, Kayseri Kentinin kentsel gelişim sürecini, kültürel süreklilik açısından değerlendirmek üzere; kentsel bileşenler çerçevesinde kentsel doku, ulaşım ve bu bileşenlere ek olarak sanayi, yönetim ve ticaret alanlarının kültürel sürekliliği bağlamında geçmişten günümüze kadar imar planları, haritalar ve uydu görüntüleri ile kartografik çizimlerle Kayseri kentine ait kentsel gelişim morfolojisi, süreklilikler, değişimler, dönüşümler somutlaştırılarak bütüncül bir yaklaşımla ortaya konması hedeflenmiştir. Bu çalışmada uygulanan harita okuma analiz yöntemi, mekânsal değişimin bilimsel

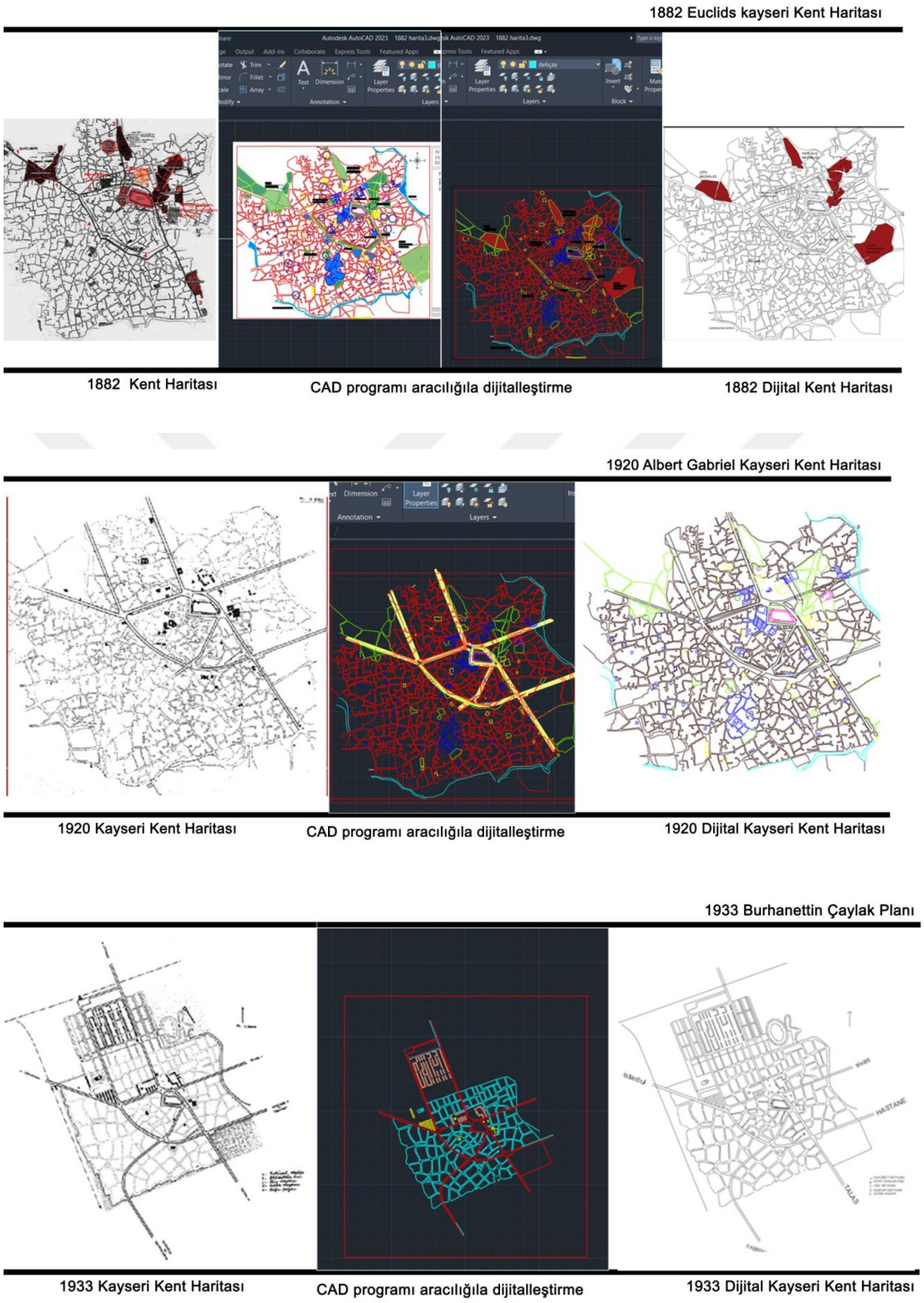
olarak izlenmesini ve yorumlanmasını sağlayan çok katmanlı bir değerlendirme sürecine dayanmaktadır. Öncelikle, analiz kapsamında ele alınan tarihî dönemlere ait imar planları, haritalar ve görsel belgeler çeşitli arşiv ve kaynaklardan temin edilerek dijital ortama aktarılmıştır. Bu aktarım sürecinde, raster tabanlı haritalar vektör formatına dönüştürülmüş, geometrik düzeltmeler uygulanarak koordinat sistemlerine oturtulmuştur.

Haritaların dijital ortama aktarımında yüksek doğruluk sağlanabilmesi amacıyla, mevcut anıtsal yapıların (cami, medrese, han, hamam vb.) koordinat verileri ve ölçekli ölçümleri referans olarak kullanılmıştır. Bu sayede, tarihî haritaların günümüz mekânsal verileriyle bire bir örtüşecek biçimde yeniden üretilmesi mümkün olmuştur. Özellikle, bu yapıların güncel konum ve boyutları, uydu görüntüleri ve coğrafi bilgi sistemleri (CBS) verileri ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş, haritaların mekânsal hassasiyeti artırılmıştır.

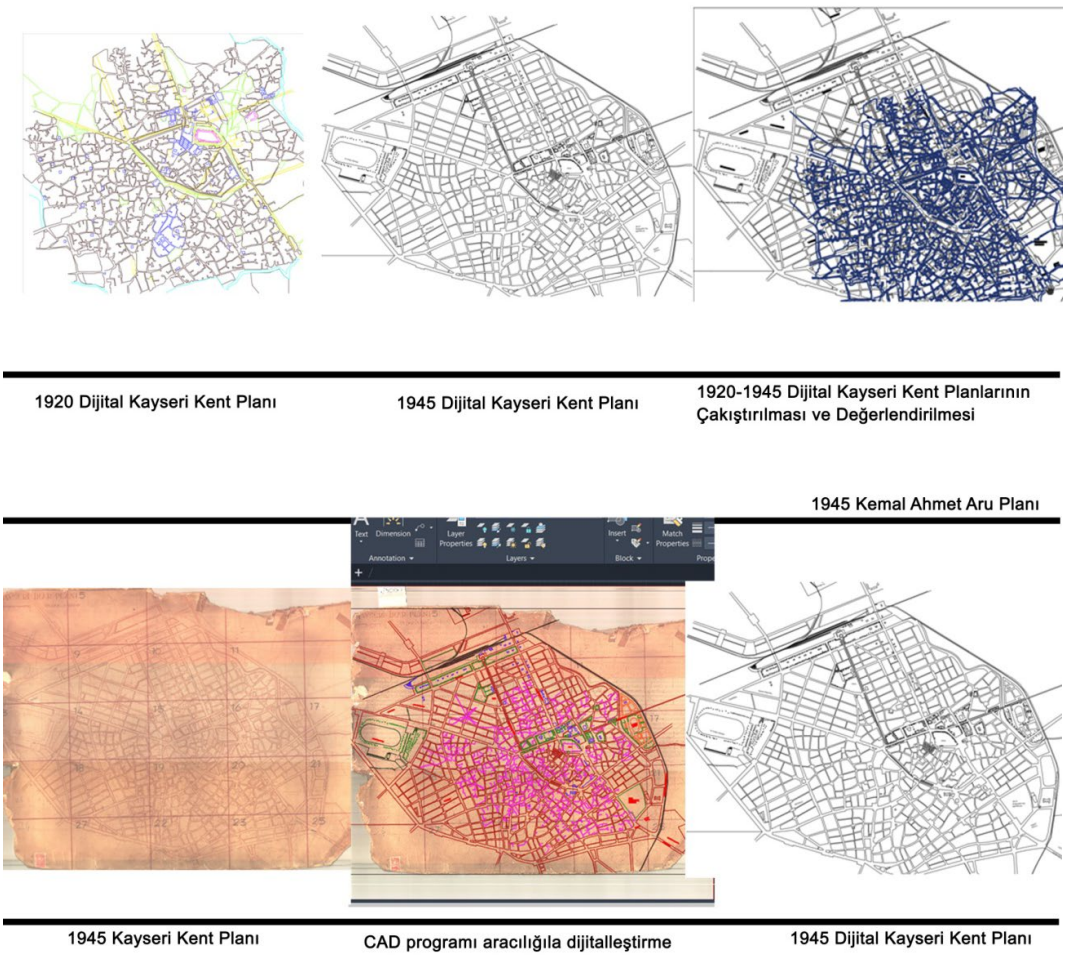
Hazırlanan dijital haritalar, dönemsel analizler için bir dijital altlık üzerinde konumlandırılarak, farklı zaman dilimlerine ait haritalar üst üste bindirilmiştir. Bu çakıştırma (overlay) yöntemi, kentsel morfolojideki dönüşümün zamansal ve mekânsal düzlemlerde karşılaştırmalı olarak analiz edilmesine imkân tanımaktadır. Katmanlaştırma yöntemiyle oluşturulan bu analizlerde, farklı dönemlere ait kentsel bileşenler arasındaki ilişkiler ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Böylelikle, kent dokusunun tarihsel ve kültürel sürekliliği ile morfolojik kırılmalar ve müdahale noktaları görünür kılınmıştır.

Kartografik analiz süreci kapsamında, kentsel ve kültürel sürekliliğin çok boyutlu bir şekilde okunabilmesi amacıyla plan düzleminde gerçekleştirilen çakıştırmaların yanı sıra, aksonometrik perspektif temsiller, dönemsel ve güncel arşiv fotoğrafları ve güncel uydu görüntüleri birlikte değerlendirilmiştir. Geliştirilen özgün modelde yöntemsel bütünleşme, hem yatay düzlemdeki mekânsal-kültürel süreklilikleri hem de düşey doğrultuda oluşan morfolojik katmanlaşmayı analiz etmeye olanak sağlamaktadır. Böylece yalnızca çizgisel plan verileriyle sınırlı kalmaksızın, mekâna dair görsel, konumsal ve biçimsel izlerin eş zamanlı olarak okunması mümkün kılınmıştır. Kartografya disiplinin sağlamış olduğu esnek tasarım, araştırmacıya farklı boyutlarda çalışma imkanı da vermektedir. Bu bağlamda çok boyutlu verilerden yararlanılarak elde edilen kartografik çizimlerden Kayseri

Şehrine ait kentsel katmanlaşma ve süreklilikler özgün, bilimsel ve bütüncül bir biçimde çalışmaya aktarılacaktır.

Şekil 5.1 Harita Okuma Yöntemi Geliştirme ve Dijitalleştirme Çalışmaları (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 5.2 Harita Okuma Yöntemi Geliştirme ve Dijitalleştirme Çalışmaları (Bilgen Işık, 2025) (Devamı)

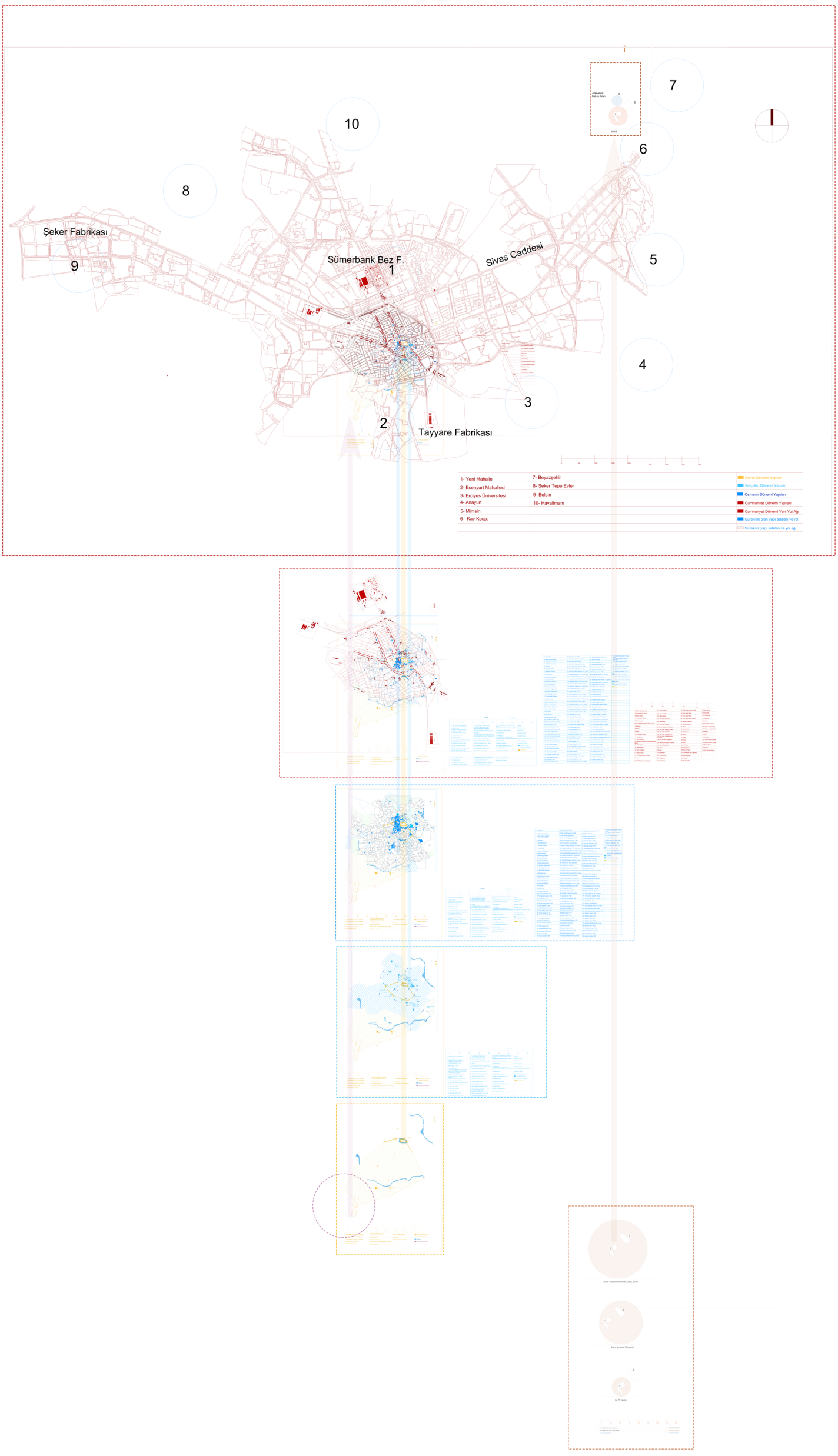
5.2 Kentsel Mekân Kurgusunun Kültürel Sürekliliği

Kayseri kentinin çok katmanlı yapısı, kültürel süreklilik bağlamında, tarihsel dönemlere ait kent haritalarının kartografik analizine dayalı olarak incelenmiştir. Bu kapsamda, Antik Dönemler, Roma-Bizans Dönemi, Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemine ait oluşturulan özgün kentsel gelişim haritaları, coğrafi koordinatlar temel alınarak dijital ortamda üst üste çakıştırılmıştır. Bu çakıştırmalı haritalama yöntemi, kentin mekânsal organizasyonundaki süreklilikleri ve kopuşları görsel ve analitik biçimde ortaya koymuştur. Tez çalışmasında kullanılan her renk bir katmanı simgelemektedir. Bu bağlamda turuncu renk: Hattiler ve Hititler Dönemi, mor renk: Pers ve Med

Krallıkları, sarı renk: Roma ve Bizans Dönemi, turkuaz: Selçuklu Dönemi, lacivert Osmanlı Dönemi ve kırmızı: Cumhuriyet dönemine karşılık gelmektedir.

Haritalardan elde edilen bulgulara dayanarak, Kayseri'nin tarihsel kent kurgusunun, Roma Dönemi'nden itibaren şu anki kent merkezinin merkez olarak kabul edildiği, iç kale ve dış surlar etrafında şekillendiğini göstermektedir. Roma-Bizans Dönemi'nde kentin çekirdeğini oluşturan bu savunma yapıları, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de benzer işlevlerini sürdürerek yönetsel, ticari ve dini yapıların bu alan çevresinde kümelenmesini sağlamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde ise, bu bölge ticari, idari ve yönetimsel işlevlerin merkezi haline gelmiş; böylelikle, farklı dönemlerde değişen siyasal ve toplumsal yapıya rağmen mekânsal süreklilik korunmuştur. Bu bağlamda, kültürel sürekliliğin izini sürebilmek adına, kent dokusunun en kritik alanı olarak Kayseri Kalesi ve çevresi öne çıkmaktadır. Söz konusu bölge, geleneksel dönemlerden modernizme Cumhuriyet'e kadar hem işlevsel hem de simgesel açıdan önemini yitirmemiş; kentteki modern gelişmelerin yönünü belirleyen temel referans noktası olmuştur. Kale ve çevresi, kentin mekânsal belleğini temsil eden bir odak olarak, hem tarihi dokuların korunmasına hem de kültürel sürekliliğin mekânda izlenebilirliğine katkı sağlamıştır. Nitekim, iç kale yapısının farklı dönemlerde geçirdiği restorasyon izleri, bu çok katmanlı mirasın günümüz kentsel dokusuyla kurduğu bağın bir göstergesidir.

Kentsel mekân organizasyonu değerlendirildiğinde, İç kale ve çevresinde şekillenen yol akslarının Selçuklu döneminde çarşı akslarına, Osmanlı döneminde bedesten ve hanlarla desteklenen ticaret omurgalarına dönüştüğü üretilen haritalama çalışmalarında üst üste düşürülen harita düzlemleri ile görülmektedir. Cumhuriyet döneminde bu akslar, planlı modern caddelere (örneğin Sivas Caddesi) izler ve hiza teşkil etmiştir. Böylece mekânsal süreklilik korunarak işlevsel, fiziksel dönüşüm gerçekleştirilmiştir. Kamusal merkezlerin, dini yapılarla iç içe geliştiği bu bölge, aynı zamanda kentteki ilk modern meydan düzenlemelerinin yapıldığı ve geleneksel konut dokusunun yerini kamusal işlevli yapılara bıraktığı bir geçiş alanıdır. Dolayısıyla, kent merkezinin zaman içinde dönüşen işlevsel dağılımı, Kayseri'nin çok katmanlı kentsel belleğinde hem süreklilik hem de mekânsal dönüşüm bağlamında kültürel sürekliliğe katkı sunan önemli bir göstergedir.

Harita 5.2 Kayseri kent merkezi gelişimi dönemsel çakıştırma (Bilgen Işık, 2025)

Çalışmada geliştirilen kartografik haritalama ve morfolojik analiz yöntemi sayesinde, kentsel dokunun sürekliliğinde “taşınmaz somut kültür ”ün en belirgin göstergelerinden olan anıtsal yapıların dönemler boyu kentsel kurgudaki süreklilik ilişkisi de somut verilere dayandırılarak ortaya konmuştur. Bu çerçevede;

Antik Devirlerin Kentsel Kurgudaki Sürekliliği

Kayseri kentinin ilk yerleşim katmanı olarak kabul edilen Kültepe ve Kaniş kenti, bugünkü merkezden uzak bir alanda yer alsa da, bu erken yerleşim; sokak düzeni, mekânsal organizasyon ve yapı malzemesi kullanımı açısından sonraki dönemlerdeki kentsel gelişimi derinden etkilemiştir. Nitekim hemen yakında yer alan Osmanlı Dönemi Karahöyük Köyü ile kültürel açıdan bir süreklilik ilişkisi kurmak mümkündür. Günümüzde ören yeri olarak işlev gören Kültepe, hem arkeolojik mirasın korunması hem de yerel yaşamla kurduğu sembolik bağ ile kültürel sürekliliğin bir başka düzeyde devam ettiğini göstermektedir.

Med ve Pers dönemlerinde “Mazaka” adıyla anılan kent katmanı ise, bugünkü Kayseri kent merkezine daha yakın bir konumda yer almakta ve günümüzde arkeolojik sit alanı olarak tanımlanmaktadır. Bu döneme ait yazılı veya fiziksel kalıntılar oldukça sınırlıdır. Ancak yapılan bazı arkeolojik değerlendirmeler, kentin bu evresinde bugünkü merkezî alanın muhtemelen mezarlık alanı olarak kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu katman, tarihsel sürekliliğin daha iyi anlaşılabilmesi açısından detaylı araştırmalara ihtiyaç duymaktadır. Bölgedeki bazı kalıntılar hâlen varlığını sürdürmekle birlikte, koruma önlemleri alınmadığı takdirde zamanla kaybolma riski taşımaktadır.

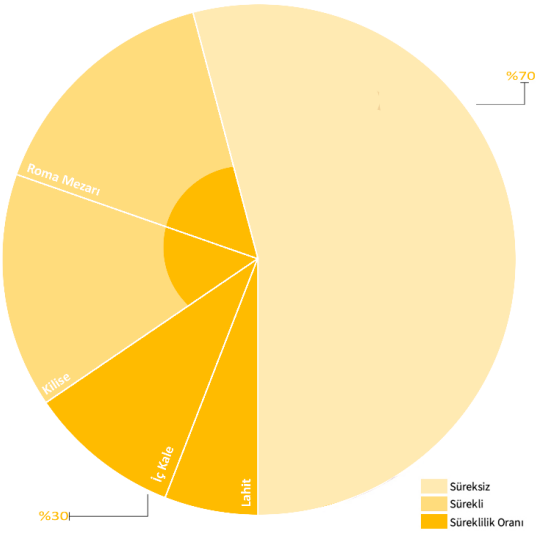
Roma ve Bizans Döneminin Kentsel Kurgudaki Sürekliliği

- Kayseri kent merkezinde, Roma ve Bizans dönemlerine ait yapıların mekânsal sürekliliği, kentsel belleğin izlerinin günümüze kadar taşındığını göstermektedir. Bu bağlamda, VI. yüzyıla tarihlenen İç Kale (HRT No: 4), Roma Mezarı (HRT No: 1), Dış Kale’nin belirli bölümleri (HRT No: 5) ve farklı dönemlerde restorasyon geçiren Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi (HRT No: 9), bu dönemin kentsel organizasyonuna ait süreklilik gösteren somut kültür varlıkları arasında yer almaktadır.

- Her ne kadar mevcut literatürde bu döneme dair çeşitli akademik çalışmalar bulunmakta ise de, eldeki bilgiler genellikle arkeolojik kalıntılar ve kısıtlı mimari

verilerle sınırlıdır. Bu nedenle, Roma ve Bizans dönemine ait Kayseri kent dokusunun bütüncül bir şekilde analiz edilmesi ve sistematik biçimde yeniden yapılandırılması, bilimsel açıdan hâlâ önemli bir ihtiyaç olarak karşımızda durmaktadır. Bu çalışma şimdiye kadar literatürde yer alan üzerine kurgulanmış bulguları sunmaktadır.

- Bu döneme ait Circus gibi büyük ölçekli kamusal yapıların varlığına dair arkeolojik ve tarihsel kayıtlar, söz konusu dönemlerde gelişkin bir kentsel planlamanın var olduğunu göstermektedir. Ancak tarihsel süreçte yaşanan büyük ölçekli doğal afetler (depremler, seller), savaşlar ve yapı malzemelerinin sonraki dönemlerde devşirilerek kullanılması, bu katmanın arkeolojik ve fiziksel izlerinin önemli ölçüde silinmesine neden olmuştur. Bununla birlikte, haritalama ve katman analizleri, bu dönemin çekirdek kentsel omurgasının bazı izlerini hâlâ taşımakta olduğunu; özellikle İç Kale ve çevresindeki yerleşim düzeninin, sonraki dönem kentsel kurgusunu yönlendiren bir temel teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, Roma ve Bizans dönemine ait Kayseri kentsel planlamanın bilimsel anlamda yeniden yapılandırılması, araştırılması, hem kentsel tarih hem de kültürel süreklilik bağlamında önemli katkılar sunabilecek bir araştırma alanı olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 5.3 Roma- Bizans Dönemi kültürel süreklilik grafiği (Bilgen Işık, 2025)

Selçuklu ve Beylikler Döneminin Kentsel Kurgudaki Sürekliliği değerlendirildiğinde

Roma dönemi iç kalesinin Selçuklu devletinin idari merkezi olduğu, dönemin devlethane, Ahmedek, çarşıların ve hanların yine aynı bölgede geliştiği, dış surların hizalarının o dönemin kentinin yayılım çevresini gösterdiği yapılan haritalarla okunabilmektedir. Hem harita okumalarında hem kaynaklarda bulunan hem de alan çalışması sırasında yapılan değerlendirmelere göre, kent merkezinde yer aldığı ve sürekliliği tespit edilen Selçuklu Dönemi Yapıları aşağıdaki gibidir:

1. Kent merkezinde yer aldığı ve sürekliliği tespit edilen Selçuklu Dönemi Medreseleri Gıyasiye Medresesi [Hrt. No: 03] 2. Avgunlu Medresesi [Hrt. No: 04] 3. Hacı Kılıç Medresesi [Hrt. No: 01] 4. Seracettin Medresesi [Hrt. No: 33] 5. Hunat Hatun Medresesi [Hrt. No: 34] 6. Sahabiye Medresesi [Hrt. No: 41]

2. Sürekliliği olan kent içi camiler şu şekilde sıralanabilir : 1. Hacı Kılıç Cami [Hrt. No:01] 2. Hoca Hasan Cami [Hrt. No: 07] 3. Güllük Camisi [Hrt. No: 09] 4. Hacı Veled Camisi [Hrt. No: 10] 5. Hatıroğlu Cami [Hrt. No: 15] 6. Lala Paşa Camisi [Hrt. No: 17] 7. Han Cami [Hrt. No: 21] 8. Emir Sultan Camisi [Hrt. No: 26] 9. Ulu Cami [Hrt. No: 31] 10. Hunat Hatun Cami [Hrt. No: 34].

3. Kent merkezinde yer aldığı ve sürekliliği tespit edilen Selçuklu Dönemi kümbetleri şu şekildedir: 1. Hasbek Kümbeti [Hrt. No: 06] 2. Alaca Kümbet [Hrt. No: 23] 3. Döner Kümbet [Hrt. No: 24] 4. Hunat Hatun Kümbeti [Hrt. No: 34] 5. İkiz Kümbetler [Hrt. No: 42] 6. Hacip Çavlı Kümbeti [Hrt. No: 43]

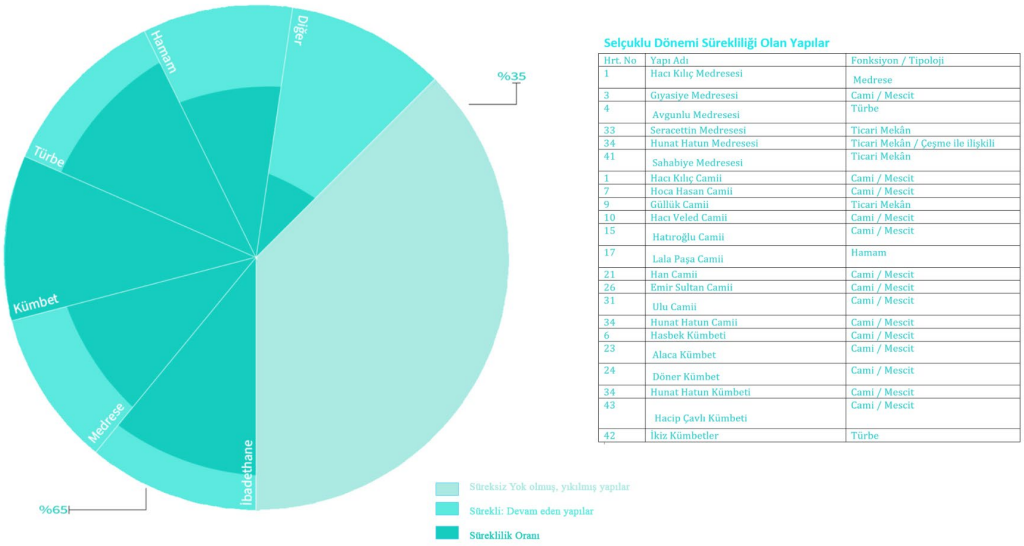
4. Selçuklu dönemine ait pazarlar haritalara da işaretlenmiş olup fiziksel olarak süreklilik göstermeyen ancak günümüzde de ismi kültürel olarak sürdürülen pazarlar bulunmaktadır. Bu pazarlar şu şekilde sıralanmaktadır: Kazancılar Pazarı, Koyun Pazarı, Odun Pazarı, Saman Pazarı, Debbağlar Pazarı, At Pazarı, Saraçhane Pazarı, Eşek Pazarı, Değirmen Pazarı, Haffafhane Pazarı olmak üzere on adet Pazar ismi söylenebilmektedir (Baş, 1996, s. 51). Bu pazarlardan Kazancılar pazarı, At pazarı halen kullanılmakta ve halk arasında bilinmektedir.

5. Bu bağlamda tespit edilen kırk yedi adet Selçuklu mimari eserinden, günümüze kadar otuz sekiz eserin sürekliliğini koruduğu anlaşılmaktadır.

Süreksizlikler ise:

1945 yılı modernleşme çalışmalarında, Birlik Hamamı (1193), Gülük Medresesi (1210), kentin güney dış kale surları, Sıbyan Mektebi, Şeyh Tacettin Veli Cami, Melik Mehmet Medresesi, Selçuklu Sarayı ve sarnıç yapısı süreksizliğe uğramıştır.

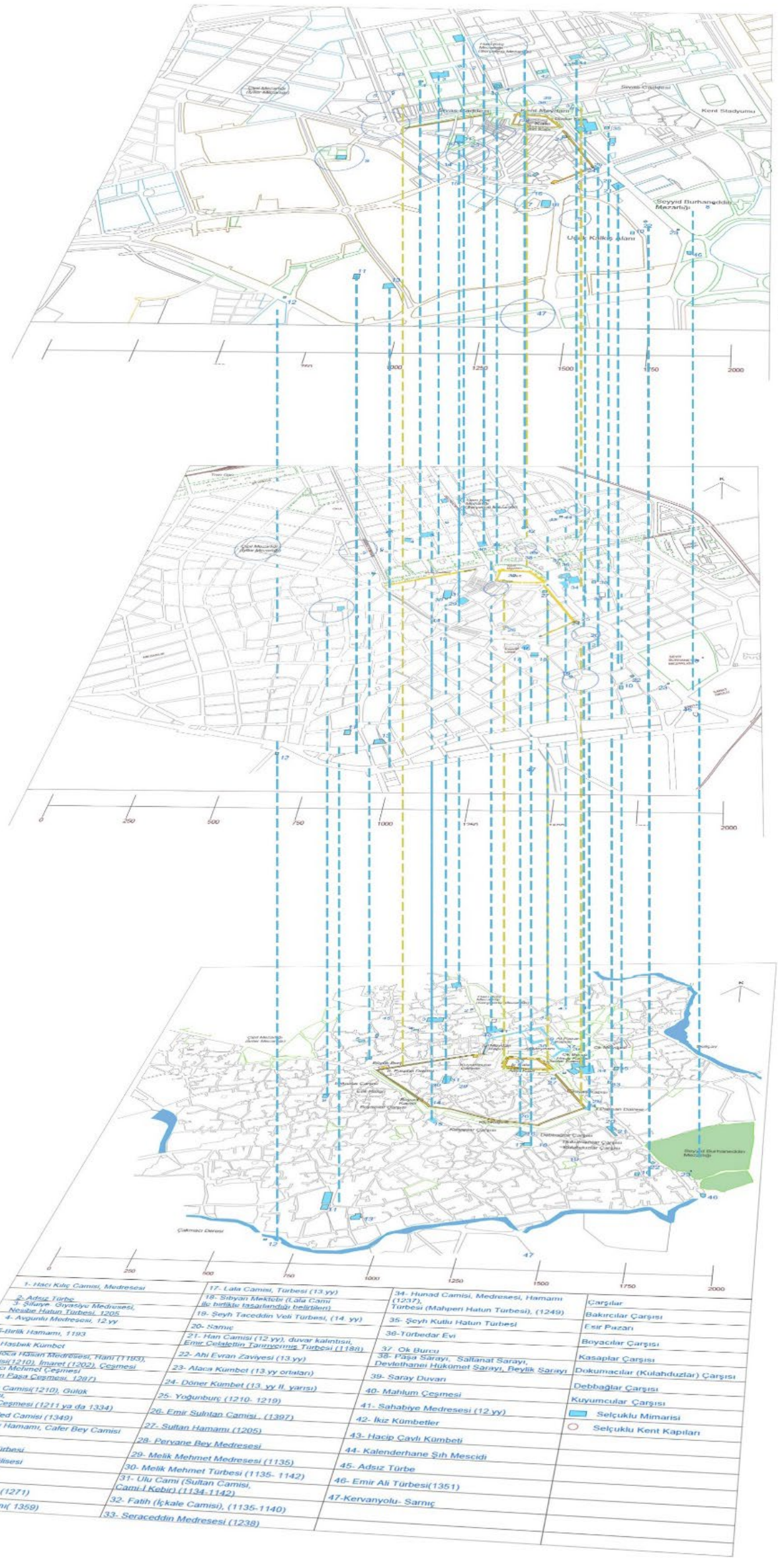
Selçuklu Dönemi mezarlık alanlarının bir bölümünün de 1945 yılı imar planı döneminde yol çalışmaları için istimlak edildiği ve bu katmanda Çipil Mezarlığı ve Hacı Kılıç Mezarlığının fiziksel mekân olarak süreklilik arz etmediği görülmektedir. 1986 yılı kentsel katmanında ise Hoca Hasan Medresesi ve sarnıç yapısının sürekliliği kaybolmuştur. Selçuklu Dönemine ait Bakırcılar Çarşısı, Boyacılar Çarşısı, Kasaplar Çarşısı, Debbağlar Çarşısı ve Esir pazarı fiziksel olarak günümüze ulaşamasa da Kuyumcular Çarşısı ve Boyacılar Çarşısı ismen varlığını sürdürmektedir. Fiziksel mekân var olmasa dahi kültürel kodların devam ediyor oluşu da kentsel ve mekânsal hafızada kültürel sürekliliğe katkı sağlamaktadır.

Selçuklu Dönemi Sürekliliği Olan Yapılar

Hrt. No	Yapı Adı	Fonksiyon / Tipoloji
1	Hacı Kılıç Medresesi	Medrese
3	Giyasiye Medresesi	Cami / Mescit
4	Avgunlu Medresesi	Türbe
33	Seracettin Medresesi	Ticari Mekân
34	Hunat Hatun Medresesi	Ticari Mekân / Çeşme ile ilişkili
41	Sahabiye Medresesi	Ticari Mekân
1	Hacı Kılıç Camii	Cami / Mescit
7	Hoca Hasan Camii	Cami / Mescit
9	Güllük Camii	Ticari Mekân
10	Hacı Veled Camii	Cami / Mescit
15	Hatıroğlu Camii	Cami / Mescit
17	Lala Paşa Camii	Hamam
21	Han Camii	Cami / Mescit
26	Emir Sultan Camii	Cami / Mescit
31	Ulu Camii	Cami / Mescit
34	Hunat Hatun Camii	Cami / Mescit
6	Hasbek Kümbeti	Cami / Mescit
23	Alaca Kümbet	Cami / Mescit
24	Döner Kümbet	Cami / Mescit
34	Hunat Hatun Kümbeti	Cami / Mescit
43	Hacip Çavlı Kümbeti	Cami / Mescit
42	İkiz Kümbetler	Türbe

Şekil 5.4 Selçuklu Dönemi kültürel süreklilik grafiği (Bilgen Işık, 2025)

Harita 5.3 Kayseri Selçuklu Dönemi Sürekliliği (Bilgen Işık, 2025)

Osmanlı İmparatorluğu Döneminin Kentsel Kurgudaki Sürekliliği değerlendirildiğinde;

Roma, Bizans, Selçuklu ve Beylikler dönemlerinde kente inşa edilen anıtsal yapılar, Osmanlı Devleti döneminde kullanılmaya devam edilmiştir. Tarihsel ve kültürel süreklilik bağlamında, Osmanlı dönemi Kayseri'si, önceki medeniyetler tarafından oluşturulan kentsel çekirdek etrafında gelişimini sürdürmüştür. Kent, Roma ve Bizans ile Selçuklu dönemlerine ait kent surları ve iç kale çevresinde mahalleler halinde yapılandırılmıştır.

Osmanlı döneminde Kayseri'de organik sokak dokusu hâkimdir. Bu dönemde oluşan geleneksel konut yapısı, çıkmaz sokak düzeni ile birlikte erken Cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir. Ancak planlı kentleşme dönemine geçilmesiyle birlikte yapılan yol çalışmaları sonucunda bu çıkmaz sokaklarda mekânsal süreksizlikler meydana gelmiştir. 1945 yılında hazırlanan Aru Planı, geleneksel dokunun modern kentsel form üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Bu plan kapsamında, kent merkezindeki geleneksel doku tamamen silinmeden, mevcut sokaklar üzerine gridal bir şema entegre edilmeye çalışılmıştır. Osmanlı dönemine ait 128 yapıdan günümüze 66 adedi ulaşmıştır. Bu yapılar arasında yer alan arasta, kapalı çarşı ve hanlar, günümüzde de ticaret işlevini sürdürmekte olup, kentin tarihi omurgasını oluşturmaktadır. Bu yapılar, işlevsel çeşitlilikleri ve mekânsal dağılımlarıyla dönemin kentsel yaşamının izlerini taşımaktadır. Hem harita okumalarında hem kaynaklarda bulunan hem de alan çalışması sırasında yapılan değerlendirmelere göre, kent merkezinde yer aldığı ve sürekliliği tespit edilen Osmanlı Dönemi Yapıları aşağıdaki gibidir:

Cami ve mescid yapıları: Kale- Fatih Cami (Hrt no:1), Şeyh Tennuri Camisi (Hrt no:2), Hasinli Mescidi (Hrt no:10), Şeyh Tacettin Cami (Hrt no:20), Peynirli Cami (Hrt no:25), Tasma kıran Mescidi (Hrt no:26), Kurşunlu Cami(Hrt no:45), Yazı Cami (Hrt no:50), Helvacı Dede Şıh mescidi (Hrt no:51), Cafer Bey Cami (Hrt no:56), Cıncıklı Cami (Hrt no58), Hacı Saki Cami (Hrt no:70), Efendi Ağa Mescidi (Hrt no:64), Yanıkoğlu Cami (Hrt no:68), Karaimam Cami (Hrt no:69), Çukurlu Cami (Hrt no:71), Ali Hoca Cami (Hrt no:73),Müftü Camisi (Hrt no:79), Hasbek Cami (Hrt no:80), Ulu Cami (Hrt no:92), Bozatlıpaşa Narlı Mescidi (Hrt no:97), Kalaycıoğlu Mescidi (Hrt no:98), Çandır Cami (Hrt no:99) Kalem Kırdı mescidi (Hrt no:101), Deliklitaş Cami (Hrt no:102)

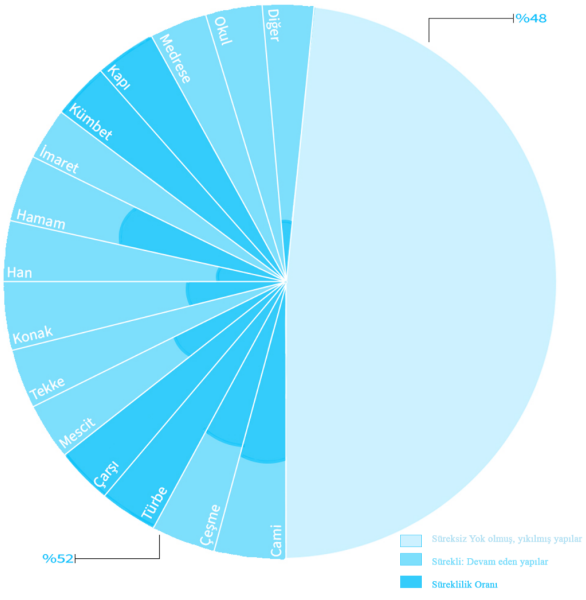
Sürekliliği olan kent içi çeşmeleri şu şekilde sıralanabilir : Şeyh Tennuri çeşmesi (Hrt no:99), Oduncu Çeşmesi (Hrt no:99), Büyükçeşme Sokağı Çeşmesi (Hrt no:99), Müftü Çeşmesi (Hrt no:99), Çukurlu Çeşme (Hrt no:99), Lalezade Çeşmesi (Hrt no:99).

Sürekliliği olan kent içi türbeler şu şekilde sıralanabilir: Şeyh Tennuri Türbesi (Hrt no:3), Deveci Çeşmesi (Hrt no:83), Matra Sokağı Çeşmesi(Hrt no:85), Çifte Önü Çeşmesi (Hrt no:86), Bedesten (Asmalı Çeşme)((Hrt no:7),

Sürekliliği olan kent içi ticari mekânlar şu şekilde sıralanabilir Bedesten(Hrt no:5), Kapalı Çarşı(Hrt no:8), Gön Han(Hrt no:23), Vezir Hanı(Hrt no:82), Ticari yaşamın odağında yer alan bu yapılar günümüzde de işlevini sürdüren Osmanlı ticaret yapılarındandır.

Sürekliliği olan kent içi hamam yapıları şu şekilde sıralanabilir: Kadı Hamamı (Hrt no:28), Deveci Hamamı (Hrt no: 84),

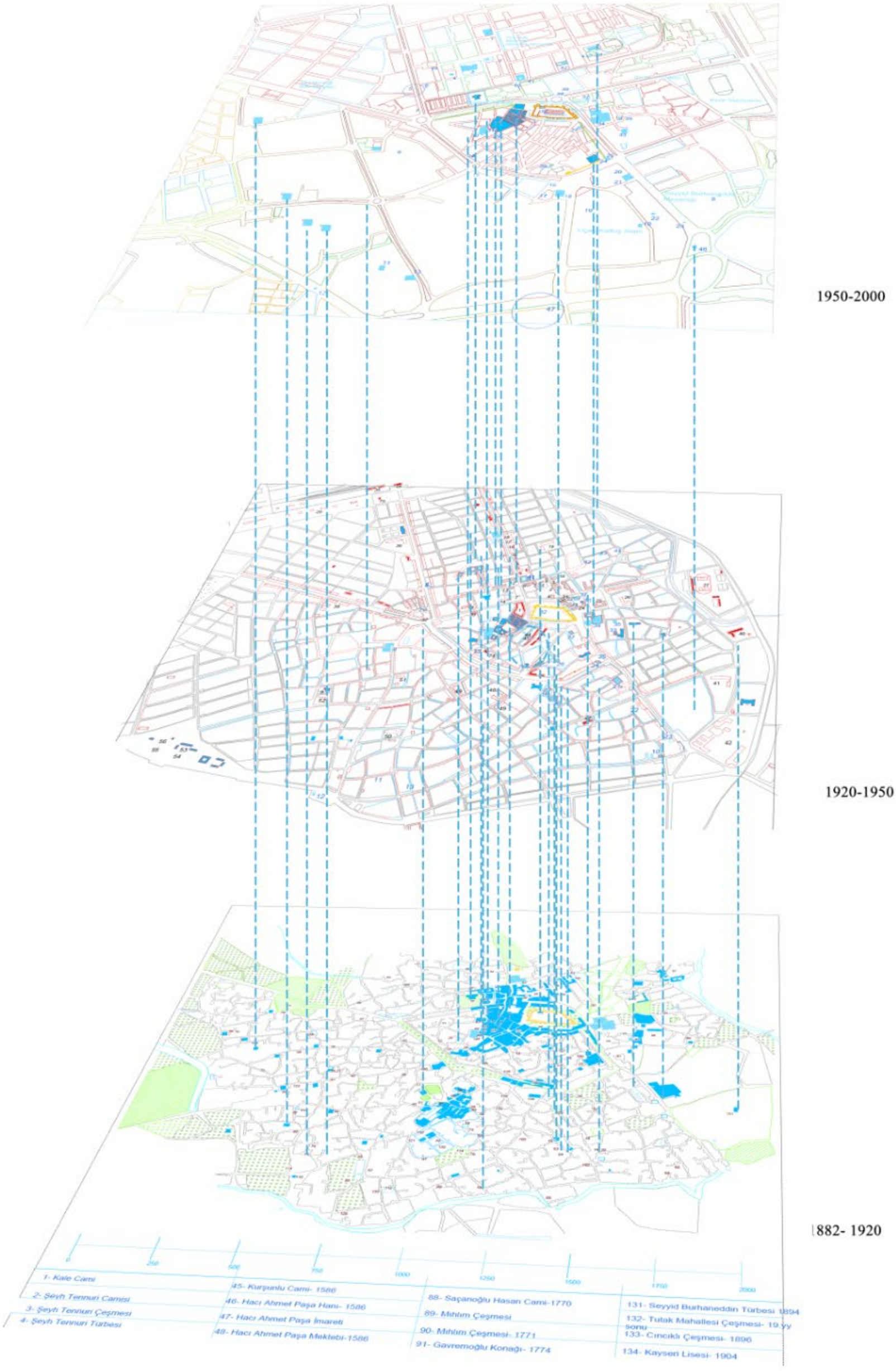
Raşit Efendi Kütüphanesi (Hrt no:96) Güpgüpoğlu Konağı(Hrt no:16) ve Gavremoğlu Konağı (Hrt no:91) yapıları ise Osmanlı konut kültürünün kentsel ölçekteki örnekleri olarak günümüze ulaşmıştır. Bu yapıların büyük bölümü, Cami Kebir ve Kapalı Çarşı çevresindeki geleneksel çekirdekte yer almaktadır.

Osmanlı Dönemi Sürekliliği Olan Yapılar

Hrt. No	Yapı Adı	Fonksiyon / Tipoloji
1	Kale-Fatih Camii	Cami / Mescid
2	Şeyh Tennuri Camii	Cami / Mescid
3	Şeyh Tennuri Türbesi	Türbe
5	Bedesten	Ticari Mekân
7	Bedesten - Asmalı Çeşme	Ticari Mekân / Çeşme ile ilişkili
8	Kapalı Çarşı	Ticari Mekân
10	Hasinli Mescidi	Cami / Mescid
20	Şeyh Tacettin Camii	Cami / Mescid
23	Gön Han	Ticari Mekân
25	Peynirli Camii	Cami / Mescid
26	Tasma Kıran Mescidi	Cami / Mescid
28	Kadı Hamamı	Hamam
45	Kurşunlu Camii	Cami / Mescid
50	Yazı Camii	Cami / Mescid
51	Helvacı Dede Şih Mescidi	Cami / Mescid
56	Cafer Bey Camii	Cami / Mescid
58	Cıncıklı Camii	Cami / Mescid
64	Efendi Ağa Mescidi	Cami / Mescid
68	Yanıkoğlu Camii	Cami / Mescid
69	Karaimam Camii	Cami / Mescid
70	Hacı Saki Camii	Cami / Mescid
71	Çukurlu Camii	Cami / Mescid
73	Ali Hoca Camii	Cami / Mescid
79	Müftü Camii	Cami / Mescid
80	Hasbek Camii	Cami / Mescid
82	Vezir Hanı	Ticari Mekân
83	Deveci Çeşmesi (Türbe bağlantılı)	Çeşme
84	Deveci Hamamı	Hamam
85	Matra Sokağı Çeşmesi	Çeşme
86	Çifte Önü Çeşmesi	Çeşme
92	Ulu Camii	Cami / Mescid
97	Bozatlıpaşa Narlı Mescidi	Cami / Mescid
98	Kalaycıoğlu Mescidi	Cami / Mescid
99	Çandır Camii	Cami / Mescid
99	Şeyh Tennuri Çeşmesi	Çeşme
99	Oduncu Çeşmesi	Çeşme
99	Büyükçeşme Sokağı Çeşmesi	Çeşme
99	Müftü Çeşmesi	Çeşme
99	Çukurlu Çeşme	Çeşme
99	Lalezade Çeşmesi	Çeşme
101	Kalem Kırdı Mescidi	Cami / Mescid
102	Deliklitaş Camii	Cami / Mescid

Şekil 5.5 Osmanlı Dönemi kültürel süreklilik grafiği (Bilgen Işık, 2025)

Harita 5.4 Kayseri Osmanlı Dönemi kültürel sürekliliği (Bilgen Işık, 2025)

Erken Cumhuriyet döneminden günümüze kadar modernizm, post modernizm ve neoliberal politikalar doğrultusunda gelişen Kayseri şehri, geleneksel mekânsal organizasyondan planlı kentsel mekân organizasyonuna geçiş yapmıştır. Bu süreçte geleneksel kent merkezi ve çekirdek görevini sürdürürken kent çeperlerde hızla gelişmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde kente yapılan demiryolu ve sanayi tesisleri kentin gelişim yönünü belirleyen temel etkenler olmuştur. Kent merkezinin çeperlerinde gelişen planlı mahalleler modernist bir anlayışla yapılandırılırken geleneksel kent merkezinde de modern işlevlerin karşılığı olan mekânsal dönüşümler yapılmıştır. Bu noktada erken cumhuriyet döneminde inşa edilen yapı örneklerinden günümüze kadar süreklilik gösteren yapılar;

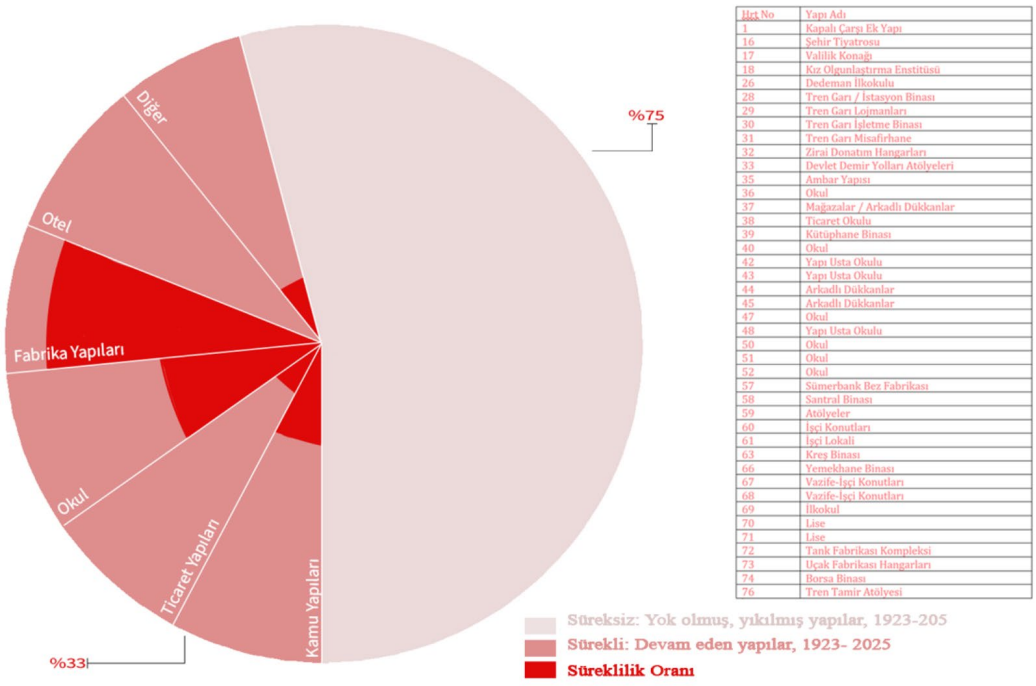
Kapalı Çarşı- Ek yapı (Hrt no:1), Şehir Tiyatrosu (Hrt no:16), Valilik Konağı (Hrt no:17), Kız olgunlaştırma Enstitüsü (Hrt no:18), Dedeman İlkokulu (26), Tren garı, İstasyon Binası(28), Tren Garı Lojmanları(Hrt no:29), Tren Garı İşletme Binası (Hrt no:30), Tren Garı Misafirhane (Hrt no:31), Zirai Donatım Hangarları (Hrt no:32), Devlet Demir Yolları atölyeleri (Hrt no:33), Ambar yapısı (Hrt no:35), Okul (Hrt no:36, 40, 47, 50,51,52), Mağazalar (Hrt no:37), Ticaret Okulu(Hrt no:38), Kütüphane Binası (Hrt no:39), Yapı Usta okulu(Hrt no:42,43,48), Arkadlı Dükkanlar(Hrt no:44, 45,37), Sümerbank Bez Fabrikası (Hrt no:57), santral binası(Hrt no:58), Atölyeler(Hrt no:59), İşçi Konutları(Hrt no:60), İşçi Lokali (Hrt no:61), Kreş Binası (Hrt no:63), Yemekhane Binası (Hrt no:66), Vazife- işçi konutları(Hrt no:67, 68), İlkokul (Hrt no:69), lise (Hrt no:70,71),Tank Fabrikası Kompleksi (Hrt no:72), Uçak Fabrikası Hangarları (Hrt no:73), Borsa Binası (Hrt no:74), Tren Tamir Atölyesi (Hrt no:76).

Günümüzde fiziksel olarak süreklilik arz eden bu yapılar erken Cumhuriyet döneminin mekânsal temsillerini oluşturmaktadır. Özellikle Tren istasyonu ve kompleks yapılarının varlığı mekânsal ve kentsel hafıza da kültürel süreklilik açısından önem arz etmektedir. Benzer Şekilde Sümerbank Bez Fabrikası yapılarının günümüzde meta üretiminin yerini bilgi üretimi almış bir mekâna, üniversite kompleksine dönüştürülmüş olması ile kuşaklar arası bir süreklilik sağlanması açısından kent için önemli hafıza mekânlarını oluşturmaktadır.

Erken Cumhuriyet döneminde kente entegre edilen modern yaşam biçimine ve üretim biçimine ait pek çok yapı ise yirmi, otuz yıllık kullanım ömrü sonrasında

‘Yeni’sini yapma, ‘yeni’ yol yapım çalışmaları, tarihi anıtların etrafını açma, kamusal alan oluşturma çabaları sonucunda yıkılmıştır.

Yeni hükümet Binası (Hrt no:2), adliye binası (Hrt no: 3), kumandanlık binası(Hrt no: 4), Tan Sineması(Hrt no:5), Şehir Kulübü(Hrt no:6), belediye(Hrt no:7), meclis(Hrt no:8), Nafia(Hrt no:9), Muhasebe binası(Hrt no:10), yeni belediye(Hrt no:12), belediye ve şehir tanıtım müdürlüğü(Hrt no: 13), Şehir Salonu(Hrt no:14), banyo binası(Hrt no:15), PTT telefon santral binası(Hrt no:20), Alemdar Pasajı, (Hrt no:21) Alemdar Oteli(Hrt no:22), Tekel Binası(Hrt no:23), Fevzioğlu iş merkezi(Hrt no: 24), Sebze hali(Hrt no:25), Şehir Stadyum kompleksi(Hrt no: 27), Askeri Dikim Merkezi(Hrt no:34), Sinema Salonu(Hrt no:46), At pazarı(Hrt no:54), Sığır Pazarı(Hrt no:55), Koyun Pazarı(Hrt no:56), Sümerbank sinema, havuz, güvenlik(Hrt no:62,64, 65), Gazino(Hrt no:75)

Hrt No	Yapı Adı
1	Kapalı Çarşı Ek Yapı
16	Şehir Tiyatrosu
17	Valilik Konağı
18	Kız Olgunlaştırma Enstitüsü
26	Dedeman İlkokulu
28	Tren Garı / İstasyon Binası
29	Tren Garı Lojmanları
30	Tren Garı İşletme Binası
31	Tren Garı Misafirhane
32	Ziraî Donatım Hangarları
33	Devlet Demir Yolları Atölyeleri
35	Ambar Yapısı
36	Okul
37	Mağazalar / Arkadlı Dükkanlar
38	Ticaret Okulu
39	Kütüphane Binası
40	Okul
42	Yapı Usta Okulu
43	Yapı Usta Okulu
44	Arkadlı Dükkanlar
45	Arkadlı Dükkanlar
47	Okul
48	Yapı Usta Okulu
50	Okul
51	Okul
52	Okul
57	Sümerbank Bez Fabrikası
58	Santral Binası
59	Atölyeler
60	İşçi Konutları
61	İşçi Lokali
63	Kreş Binası
66	Yemekhane Binası
67	Vazife-İşçi Konutları
68	Vazife-İşçi Konutları
69	İlkokul
70	Lise
71	Lise
72	Tank Fabrikası Kompleksi
73	Uçak Fabrikası Hangarları
74	Borsa Binası
76	Tren Tamir Atölyesi

Şekil 5.6 Erken Cumhuriyet Dönemi kültürel süreklilik grafiği (Bilgen Işık, 2025)

Kayseri kentinde kamusal alanların oluşumu, özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde planlama anlayışındaki değişimle birlikte büyük ölçüde yeniden tanımlanmıştır. Osmanlı döneminde cami çevresi, mezarlıklar ve mahalle içi avlular gibi sınırlı ve yarı kamusal mekânlarla temsil edilen kamusal alan kavramı, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte planlı parklar, meydanlar ve rekreasyon alanları biçiminde dönüşmüştür. Örneğin, 1945 Planı’nda önerilen yeşil alanlar; Aydınlık Evler Mahallesi'ndeki at koşu alanı, Gültepe Parkı, 1986 yılında açılan Mimar Sinan Parkı, 2000 sonrası

Millet Bahçesi ve Mazakaland gibi büyük ölçekli kent parkları bu geçişin göstergeleridir. Bu bağlamda, kamusal alanlar kentsel geçirgenlik ve toplumsal bütünleşme açısından tarihsel sürekliliği destekleyen mekânlar olarak değerlendirilebilir.

Kayseri'de yeşil alanların tarihsel süreç içerisindeki mekânsal organizasyonu değerlendirildiğinde geleneksel dönemde mezarlık alanları, sebze bahçeleri, anıtsal yapı çevresi, meydanlar, mesire alanları karşımıza çıkarken modernizm sürecinde planlı dönemle birlikte kentte planlanmış park alanları, yeşil spor alanları, kongre ve fuar merkezleri gibi farklı ölçek ve işlevdeki açık-yeşil alan kullanımlarının kentsel dokunun parçası olduğu gözlemlenmektedir. Harita çakıştırmaları ve tarihsel kaynaklar, bu yeşil doku öğelerinin dönemsel dönüşüm ve sürekliliğini ortaya koymaktadır.

Modern öncesi geleneksel dönemde süreklilik arz eden özellikle mezarlık alanları dikkat çekmektedir. Antik Dönemler, Roma-Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi mezarlık alanlarının o dönemki kentin çeperinde konumlandığı ve üst üste düşürmelerde özellikle Gültepe parkı ve Seyyid Burhanettin mezarlığı çevresinde yoğunlaştığı okunmaktadır. Bu kapsamda kültürel süreklilikte kent merkezinde yer alan bu kentsel parçanın, günümüze kadar ulaşan kentin yeşil hafıza mekânı olduğu görülmektedir.

Kentteki ilk düzenli park alanı, 20. yüzyılın başlarında planlanan Gültepe Parkıdır. 1909 yılında inşa edilmeye başlanan park, 32.500 m² büyüklüğündedir ve o dönem itibariyle Kayseri'nin doğu sınırını tanımlayan bir eşik işlevi görmüştür. Bu park, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde modern kamusal alan kavramının kent dokusuna entegre edildiği ilk örneklerden biri olarak değerlendirilebilir.

Kent merkezindeki bir diğer erken dönem düzenlemesi, Şule Parkıdır. Cumhuriyet Meydanı'nda, Atatürk Anıtı'nın bulunduğu alanda konumlanan park, iç kalenin kuzeyinde yer almakta olup, Cumhuriyet dönemi kamusal alan politikalarının simgesel bir temsilidir. Söz konusu park, tarihsel çekirdekte yer alan yeşil alan sürekliliğinin, modern kentsel dönüşüm süreçleriyle nasıl yeniden biçimlendiğine dair önemli bir göstergedir.

1970'li yıllara kadar büyük ölçekli yeni park düzenlemeleri yapılmamış; bu tarihten sonra planlanan İnönü Parkı, konut alanları arasına entegre edilen lineer yeşil alan

planlama yaklaşımıyla dikkat çekmiştir. Bozantı Caddesi'nin güneyinde yer alan ve üç fazda gelişen park, 1973 yılında ilk etapta ağaçlandırılmış, son bölüm ise 2000'li yıllarda tamamlanmıştır. Ancak parkın en batı ucunda 1980'lerin başında yapılan Anadolu Lisesi binası, yeşil alanın mekânsal bütünlüğünde bir kayıp oluşturmuştur. Bu durum, kent planlamasında yeşil alan sürekliliği ile yapılaşma baskısı arasındaki çelişkiyi somutlayan bir örnektir.

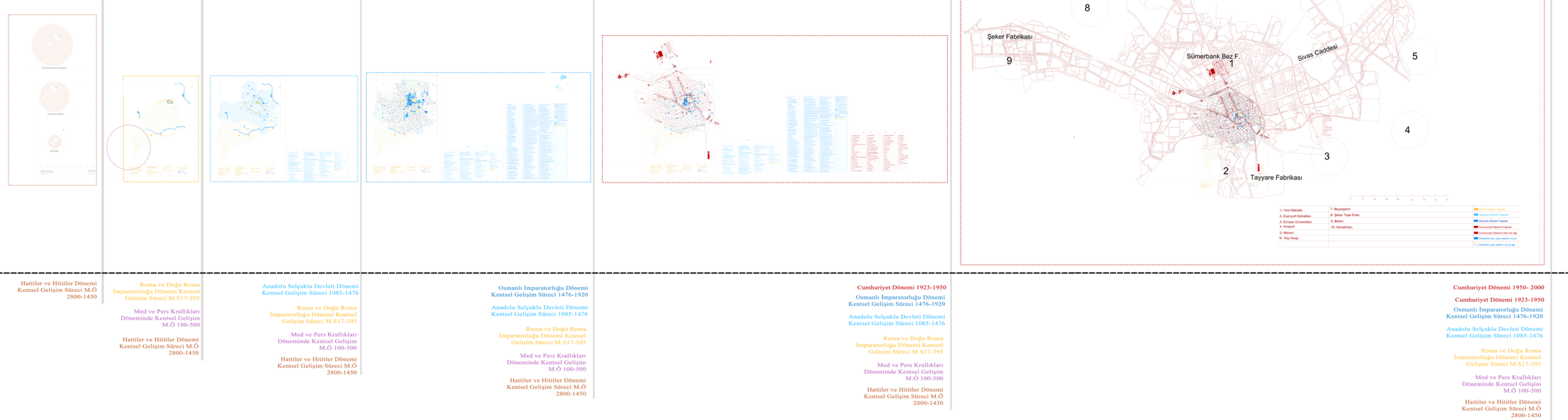
Kayseri'de doğal peyzaj öğeleri ile kamusal kullanımı birleştiren bir diğer önemli alan, Beştepeler Mesire Alanıdır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren ağaçlandırma çalışmalarıyla şekillenen bu alan, 2001 yılında yeniden projelendirilerek kent için önemli bir rekreasyon alanı hâline getirilmiştir. Ancak bölgenin arkeolojik sit statüsü, tümülüslerin bulunduğu alanın korunmasını zorunlu kılmış; bu durum, koruma-kullanma dengesi açısından alanın gelişimini sınırlamıştır. Alan, Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu onayıyla, sınırlı müdahalelere açık hâle getirilmiş ve müze gözetiminde planlamalar yapılmıştır.

Mimarsinan Parkı, kent merkezinde yer alan en geniş kamusal yeşil alanlardan biri olup, 1986 yılında planlanmış ve yaklaşık 120.000 m²'lik bir alana yayılmıştır. Konut dokusu içerisinde kalan bu alan, uzun süren mülkiyet çalışmaları sonrası 1997'de halkın kullanımına açılmış ve günümüzde de işlevini sürdürmektedir. Organik kentsel dokunun içerisine yerleştirilmiş bu büyük ölçekli park, kent merkezindeki kamusal yaşamın sürekliliği açısından önemlidir.

Fuar Kültür Parkı, Kayseri'nin üretim ve sergi kültürünü yansıtan tematik bir açık alan olarak öne çıkmaktadır. 1967 yılında 240.000 m²'lik bir alan üzerine kurulan Anadolu Fuarı, zamanla ticaret, kültür ve spor fonksiyonlarını içeren bir komplekse dönüşmüştür. 1996 yılında planlanan yeni projelerle Dünya Ticaret Merkezi, Kent ve Mimar Sinan Müzesi, konferans salonları ve spor alanları entegre edilmiştir. 1998'de başlayan yeniden düzenlemeler, fuar alanının kuzeybatısında yaklaşık 20.000 m²'lik bir bölümün rekreatif kullanıma açılmasıyla devam etmiştir.

Bu örnekler göstermektedir ki, Kayseri kentindeki yeşil alan organizasyonu yalnızca estetik değil, tarihsel süreklilik, kamusal yaşam, sağlık ve rekreasyon gibi çok boyutlu işlevler üzerinden değerlendirilmiştir. Farklı dönemlerde inşa edilen bu alanlar, kentin kültürel ve sosyal kimliğini şekillendiren temel bileşenler arasında yer almakta ve yeşil altyapının tarihsel katmanlarını tanımlamaktadır.

Araştırma kapsamında yapılan mekânsal analizler ve dönemsel karşılaştırmalar sonucunda, Kayseri kentinde kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarının planlama süreçlerine rağmen arzu edilen seviyelere ulaşamadığı tespit edilmiştir. Verilere göre, Osmanlı'nın son yıllarında kişi başına 0,89 m² olan aktif yeşil alan oranı, 1944 yılına tekabül eden Birinci Nazım Plan Dönemi sonunda 1,04 m²'ye yükselmiş; 1975 yılında İkinci Plan Dönemi sonunda 3,40 m² ile zirveye ulaşmış; ancak 1986 yılına tarihlenen Üçüncü Plan Dönemi sonunda 1,84 m²'ye gerilemiştir. Dördüncü Plan Dönemi'nin son yılı olan 2006 yılı itibarıyla ise bu değer 2,97 m² olarak ölçülmüştür. Bu bulgular, 1933'ten itibaren yürürlüğe giren imar mevzuatlarının ve kentte uygulanmış dört farklı şehir planının yönlendirici ve çoğu zaman zorlayıcı hükümlere sahip olmasına rağmen, uluslararası standartlarda kabul gören kişi başına minimum 10 m² aktif yeşil alan kriterine 2006 yılına kadar ulaşılamadığını ortaya koymaktadır.

Harita 5.8 Kayseri kent merkezi gelişimi dönemsel harita çakıştırması (Bilgen Işık, 2025)

5.3 Kentsel Ulaşım Ağının Kültürel Sürekliliği

Kayseri kent dokusunun gelişiminde, yol aksları tarihsel sürekliliğin mekânsal taşıyıcısı olarak ön plana çıkmaktadır. Tarih boyunca ulaşım güzergahları, geçişler bir kentin yapılanmasında önemli kentsel öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kayseri kenti Asur ticaret kolonileri döneminden günümüze kadar mevcut olduğu konum itibariyle güzergahların kesişim bölgesinde yer almıştır. Küçük Asya'nın, Anadolu'nun orta yerinde yer alan Doğu ile Batı, Kuzey ile güneyin geçiş güzergahı üzerinde her zaman medeniyetin yaşadığı ve sürekliliğin olduğu bir bölge olmuştur. Bu bağlamda hem Asur ticaret aksı hem roma dönemi kral yolu hem de Selçuklu dönemi ipek yolunun üzerinde yer almıştır. Önceki bölümlerde her katmanın oluşturduğu yol düzeni ve kurgusu incelenmiştir. Yapılan haritaların üst üste bindirilmesi, literatürde ki bilgiler ve yerinde tespitler ile görülmektedir ki;

Günümüzde Kayseri Kentini Sivas'a bağlayan ve kentin meydandan çıkan ışınsal aksının en uzun ve önemlisi olan kentsel omurganın, geçmişte de 180 km'lik güzergahta Sultan Hanı ve barsama cami ve hanı içine alan bir yol güzergahı olduğu görülmektedir. Bu güzergah Pentinger'in cetvelindeki kadim yol, Antonin'in seyahatnamesindeki yol, Roma döneminde kral yolu, Selçukluların döneminde kervan yolu olarak karşımıza çıkmaktadır (Gabriel, Ramsay, Pentinger, Antonin). Bu bulgular ve tespitler göstermektedir ki Kayseri ana ulaşım ağı aslında kültürel sürekliliğinde omurgası haline gelmiştir. Günümüzde bu yollara ait izlere de rastlanmaktadır. Özellikle bu ana aksa bağlanan ve Erciyes dağı çevresinden geçen yol güzergahının geçmiş dönem uydu görüntülerinde izlerine rastlanılmıştır. Kayseri 'Eskişehir' olarak adlandırılan ve tarih öncesi dönemde Mazaka ve Eusebia olarak isimlendirilen kentlerin ortak güzergahı olan bu yola ait izler şuan da da uydu görüntülerinden ve mevcutta bulunan yerdeki izlerden okunabilmektedir. Benzer şekilde Barsama Cami ve Hanı etrafında gelişen tarih yol aksı günümüzde de uydu görüntülerinden ve yerdeki izlerden ayırt edilebilmektedir.

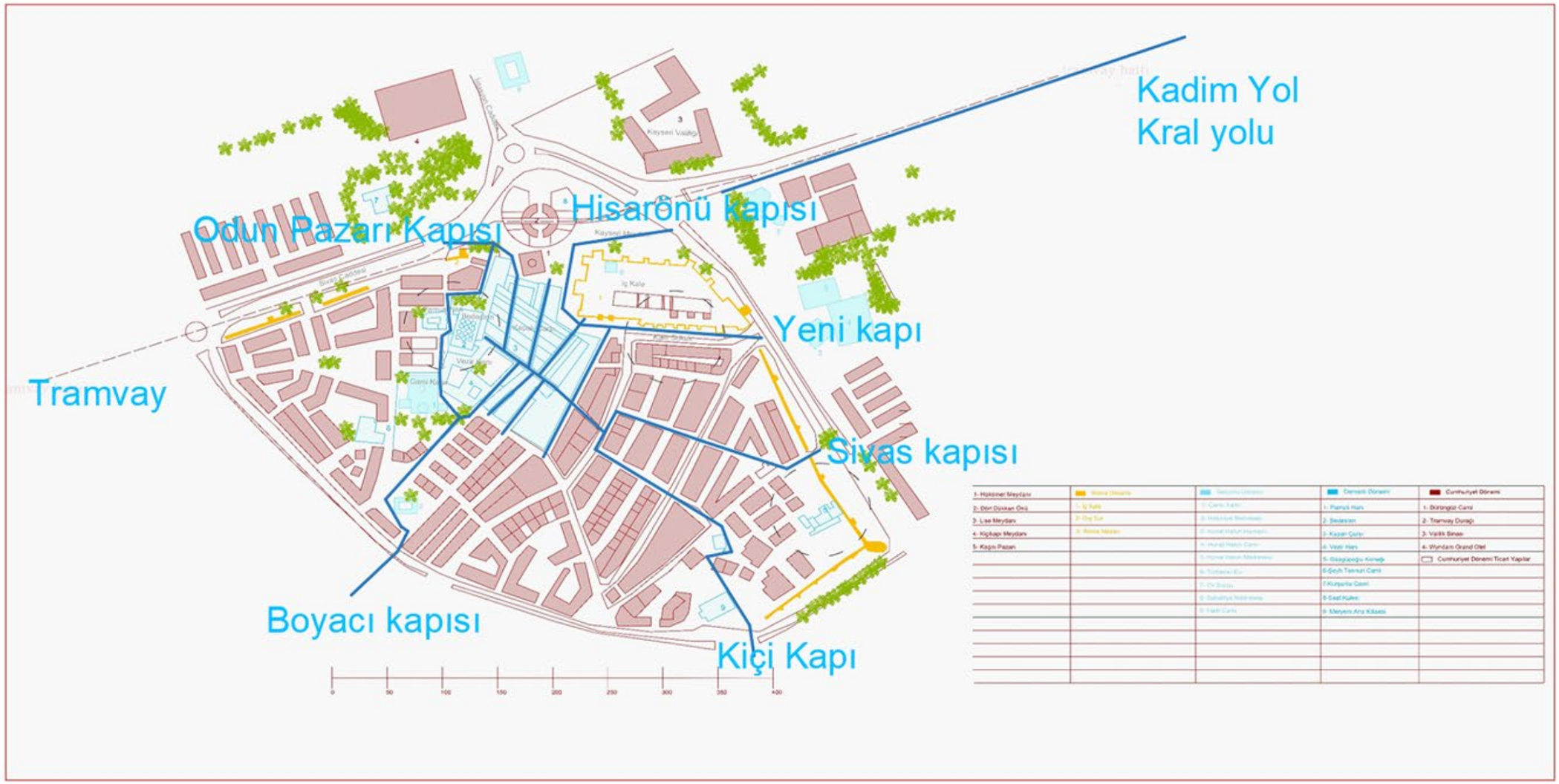
Özellikle Sivas Bulvarının geçmişte de önemli ana yol güzergahı olması kentin tarihi çekirdeğinin uzun yıllardır 'süreklilik' ilişkisinde olduğunu göstermektedir. Ancak yol genişlikleri, raylı sistem eklemeleri ile günümüz modern yol ağı

kurgusunun geçmişe gönderme yapan izleri okunamamakta ve bu önemli bilginin üzeri örtülmüş durumdadır.

Kayseri Kentsel kurgusuna dair bir diğer bulgu ise, kentin geleneksel yol ağı kurgusunun sürekliliği/süreksizliği üzerinedir. Bu noktada geleneksel, çıkmaz sokaklı, organik kent dokusunun modernizm ve planlı kentsel döneme geçiş ile birlikte tahrip edildiği açıktır. Ancak yapılan çalışma göstermektedir ki aslında geleneksel dönemin kodları ve izleri, modern yol güzergahlarını da etkilemiştir. Bu bağlamda Kayseri Sur içi ve yakın çevresinde geleneksel yol ağlarından izler tespit edilmiştir. Özellikle Roma ve Bizans Dönemi ve sonrasında Selçuklu devri eklemeleriyle 1882 tarihli Osmanlı Dönemi haritalarında işaretlenmiş olan kentin kapıları, fiziksel olarak var olmasa dahi kentin ana güzergâhlarını oluşturmaktadır. İç kale çevresinde yer alan ve 19. yy. da yeşil alana dönüştürülen hendek günümüzde de yaya aksı ve yeşil alan olarak kullanılmaktadır. İnşa edildiği dönemde de muhtemel bu güzergah ulaşım güzergahı olarak kullanılmaktaydı. Kültürel sürekliliğin yoğun olarak tespit edildiği Pamuk Hanı, Bedesten, Kapalı Çarşı, Cami kebir ve çevresi zaman içinde yapılan müdahalelere rağmen genel kurgusunu korumuş ve günümüze taşınmıştır. Günümüzde bu alanlar da yaya ve taşıt ulaşımına imkan veren tarihi rotaları oluşturmaktadır. Benzer şekilde Kayseri geleneksel konut dokusunun yer aldığı Kayseri Lisesi ve çevresinde gelişen Kayseri evleri bölgesinde bu izler okunabilmektedir. Bu izler haritalama yöntemi ile işlenmiştir.

Harita 5.7 Kayseri kent merkezi yol ağı dönemsel harita çakıştırması (Bilgen Işık, 2025)

Harita 5.8 Kayseri kent merkezi sürekli geleneksel rota, harita çakıştırması (BİLGEN IŞIK, 2025)

Şekil 5.7 Kayseri kent merkezi kervan yolu izi (Bilgen Işık, 2025)

Erken Cumhuriyet dönemine ait İstanbul ve İstasyon Caddeleri ve çevresinde gelişen gridal yol ağları da günümüze kadar sürekliliğini korumuştur. Bu noktada Tren rayı hattının kent içinden Uçak Fabrikasına kadar ulaşan hattı 2000'li yılların başında iptal edilmiştir. Yine de bu hattın işlevsel ve fiziksel olarak var olmasa dahi kentin sonraki planlamasında etkili olduğu okunmaktadır.

Roma döneminde cardo-decumanus sistemine dayanan ana ulaşım aksları Kayseri kentinde çalışma boyunca aranmış ancak somut bir veriye ulaşılamamıştır. Harita çalışmaları ile bir takım yaklaşımlara varmak mümkün olsa da daha fazla arkeolojik kazıların yapılarak kent planlama ve sürekliliği anlamında somut veri ortaya konmalıdır. Literatürden elde edilen ve haritalama çalışmalarında ortaya konan bir yaklaşım Sivas Kapısı ve Kiçi Kapının dik ve düzgün bir geometriye sahip olması dolayısıyla ana omurga olabileceğine dair yaklaşımdır.

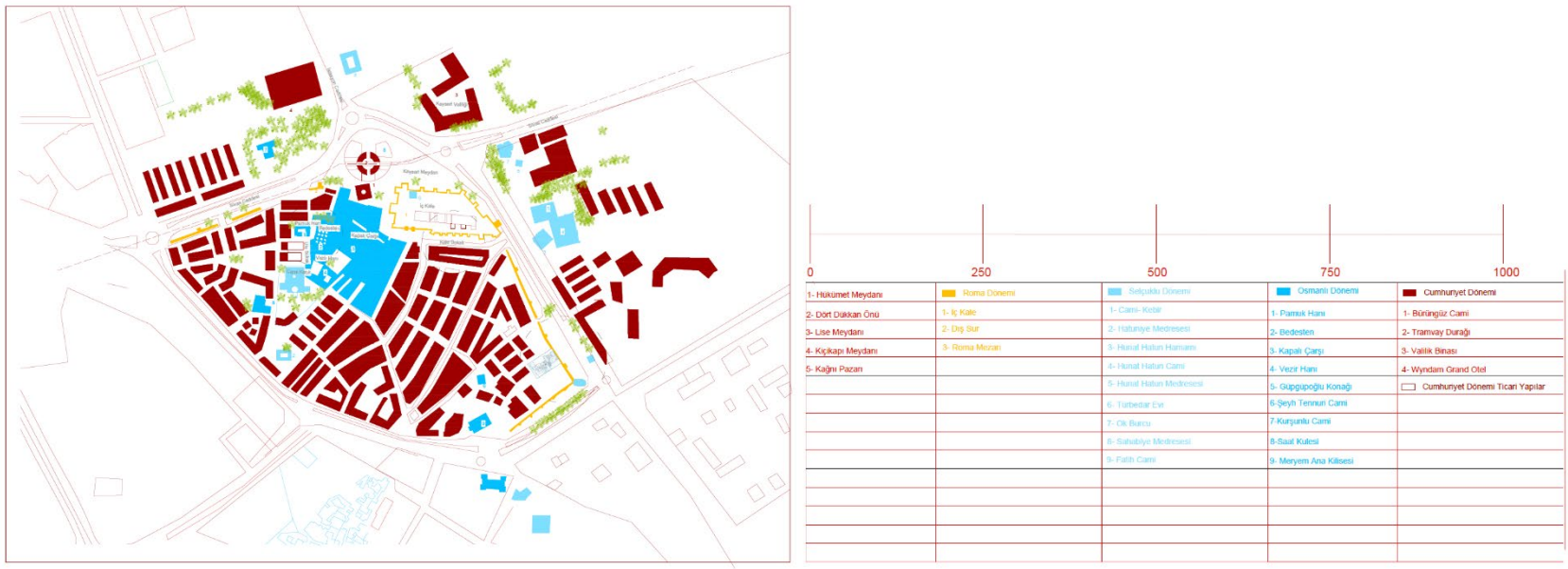
5.4 Sanayi ve Ticaret Alanlarının Kültürel Sürekliliği

Kentsel morfolojinin belirleyici unsurlarından olan fonksiyonel merkezler, Kayseri'de tarihsel dönemler boyunca aynı çekirdek alanlarda varlığını sürdürmüştür. İç Kale ve çevresi, Roma döneminden itibaren yönetimsel ve askeri fonksiyonlarıyla öne çıkmış; Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de bu alan, cuma camileri, medreseler ve ticari yapılar aracılığıyla kent yaşamının odak noktası olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde ise bu bölgede belediye, valilik ve adliye gibi modern kamu yapılarının yer alması, mekânsal ve işlevsel sürekliliği desteklemiştir. Bu durum, fonksiyonel süreklilik kavramı bağlamında kültürel hafızanın mekânla ilişkisini somutlaştırmaktadır.

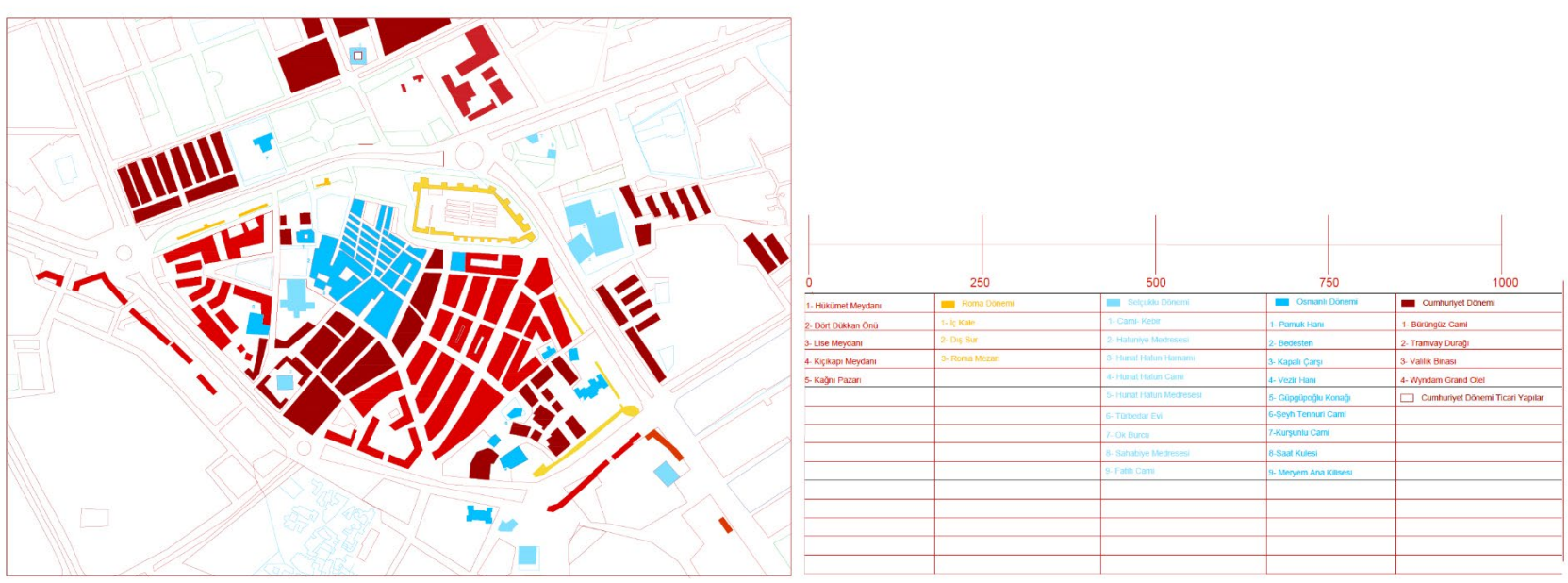
Kayseri şehri, tarihsel süreçte kesintisiz bir biçimde sürdürdüğü ticaret işleviyle, mekânsal sürekliliğin kent ölçeğinde izlenebildiği Anadolu yerleşimlerinden biridir. Özellikle Kültepe-Kaniş yerleşmesinde gözlemlenen erken dönem ticari organizasyon; pazar, çarşı ve sokak dokusu ilişkisi bağlamında yalnızca dönemin ekonomik sistemini değil, aynı zamanda mekânsal kurgunun temellerini oluşturmuştur. Bu ilk model, biçimsel tipoloji ve yer seçimi bakımından daha sonraki dönemlerde –özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde– inşa edilen ticaret yapılarıyla güçlü bir yapısal süreklilik sergilemektedir. Bedesten, han, arasta ve kapalı çarşı gibi yapı türlerinde gözlemlenen aksiyel düzen, iç sokak geometrisi, modüler plan organizasyonu ve mekânsal yönlenme kararları; geçmişten gelen bir

morfolojik kodun süreklilik içinde yeniden üretildiğini göstermektedir (Kostof, 1991).

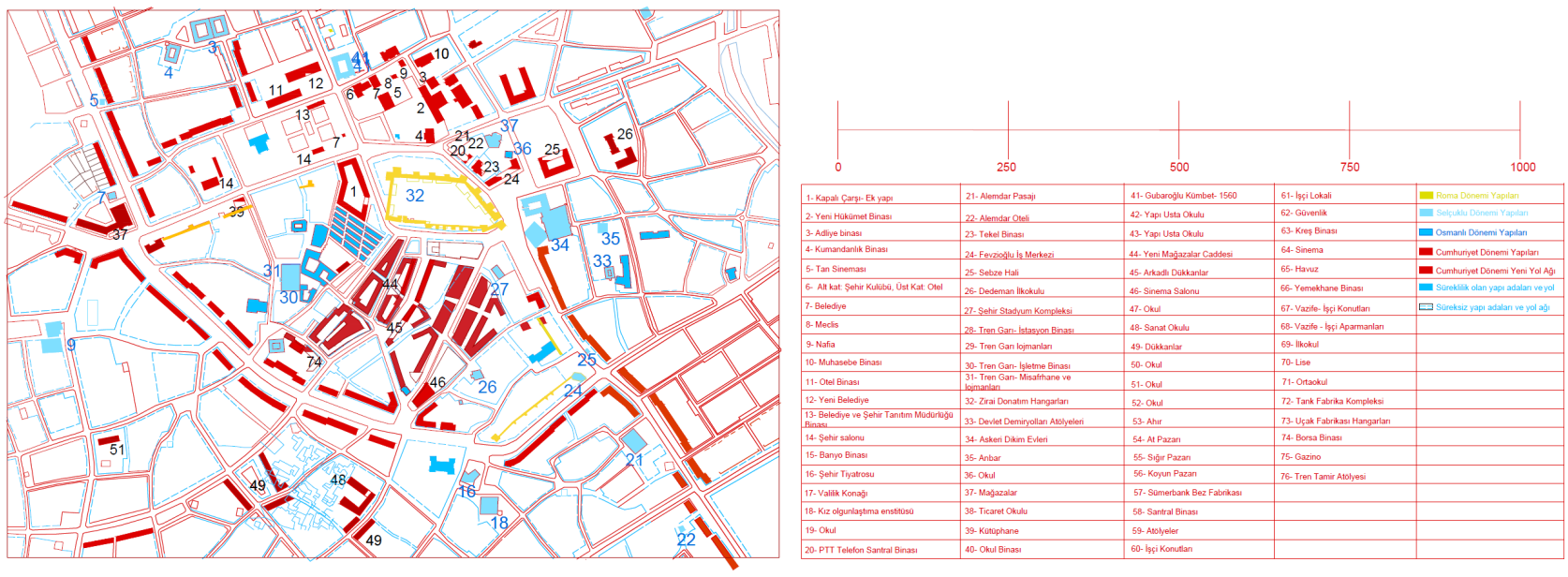
Bu süreklilik, özellikle Selçuklu döneminde inşa edilen ticari akslarla Osmanlı ve erken Cumhuriyet döneminde gelişen çarşı dokusunun mekânsal olarak çakışmasında açıkça gözlemlenebilir. Nitekim günümüzde de işlevselliğini sürdüren Kayseri Kapalı Çarşısı, Selçuklu dönemine ait ticaret yapılarının bulunduğu bölgeye inşa edilmiş olup, hem yaya hareketliliği hem de sokak yönlenmeleri açısından önceki dönem kurgusunu büyük ölçüde devam ettirmektedir. Gridal modern planlama kararlarının uygulandığı 20. yüzyıl ortası imar planlarında dahi bu geleneksel aksların etkisi hissedilmekte; sokak hizalanmaları ve yoğun yaya kullanımının hâlâ tarihsel omurga üzerine kurulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, kent dokusu üzerindeki tarihsel katmanlaşma yalnızca strüktürel değil, aynı zamanda topolojik ve fenomenolojik bir sürekliliğe işaret etmekte; kentsel mekânın üretiminde kültürel hafızanın belirleyici bir araç olarak işlevselliğini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır (Lynch, 1960; Rossi, 1982).

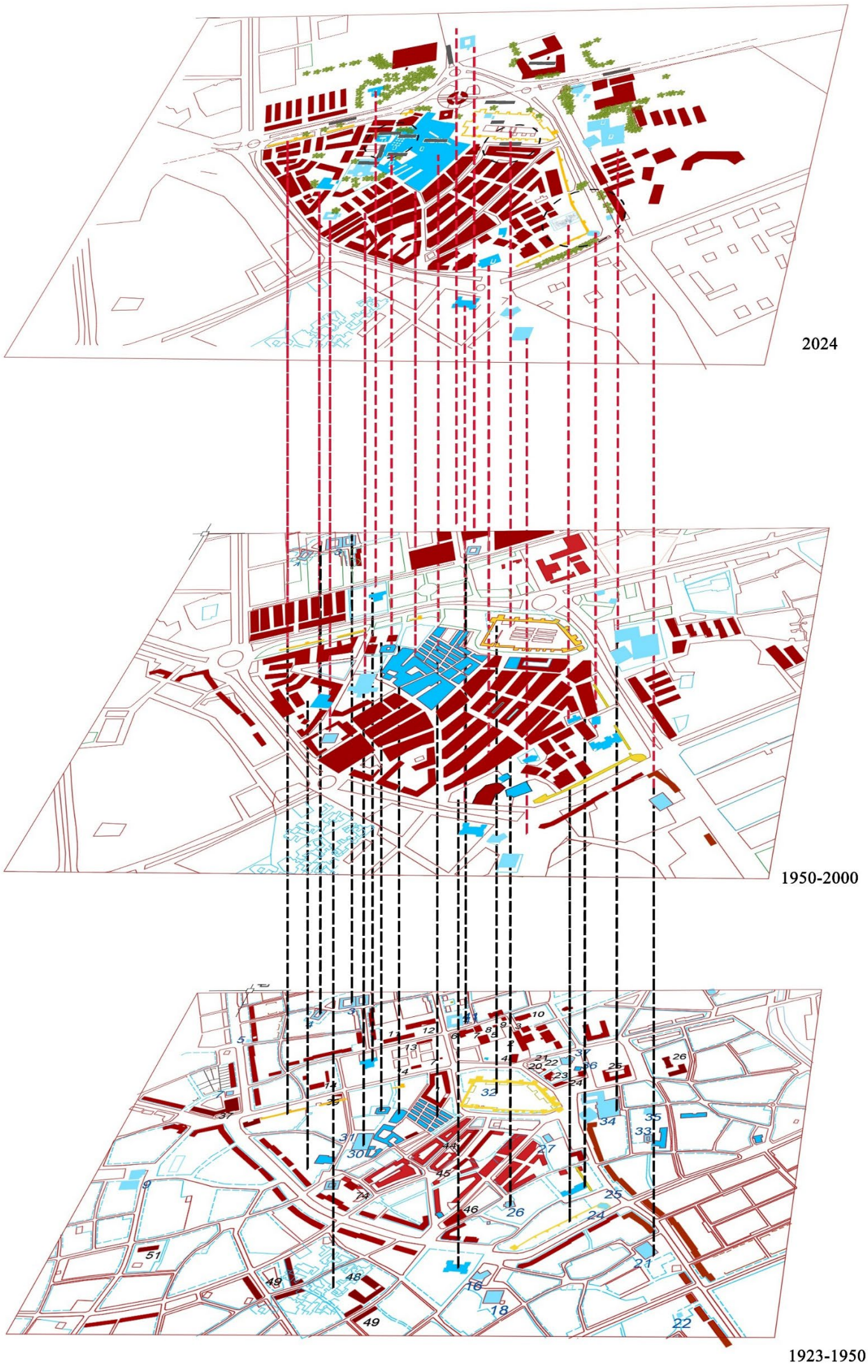
Harita 5.9 Kayseri kent merkezi haritası 2025 (Bilgen Işık, 2025)

Harita 5.10 Kayseri kent merkezi gelişimi 1950-2000 (Bilgen Işık, 2025)

Harita 5.11 Kayseri kent merkezi gelişimi 1923-1950 (Bilgen Işık, 2025)

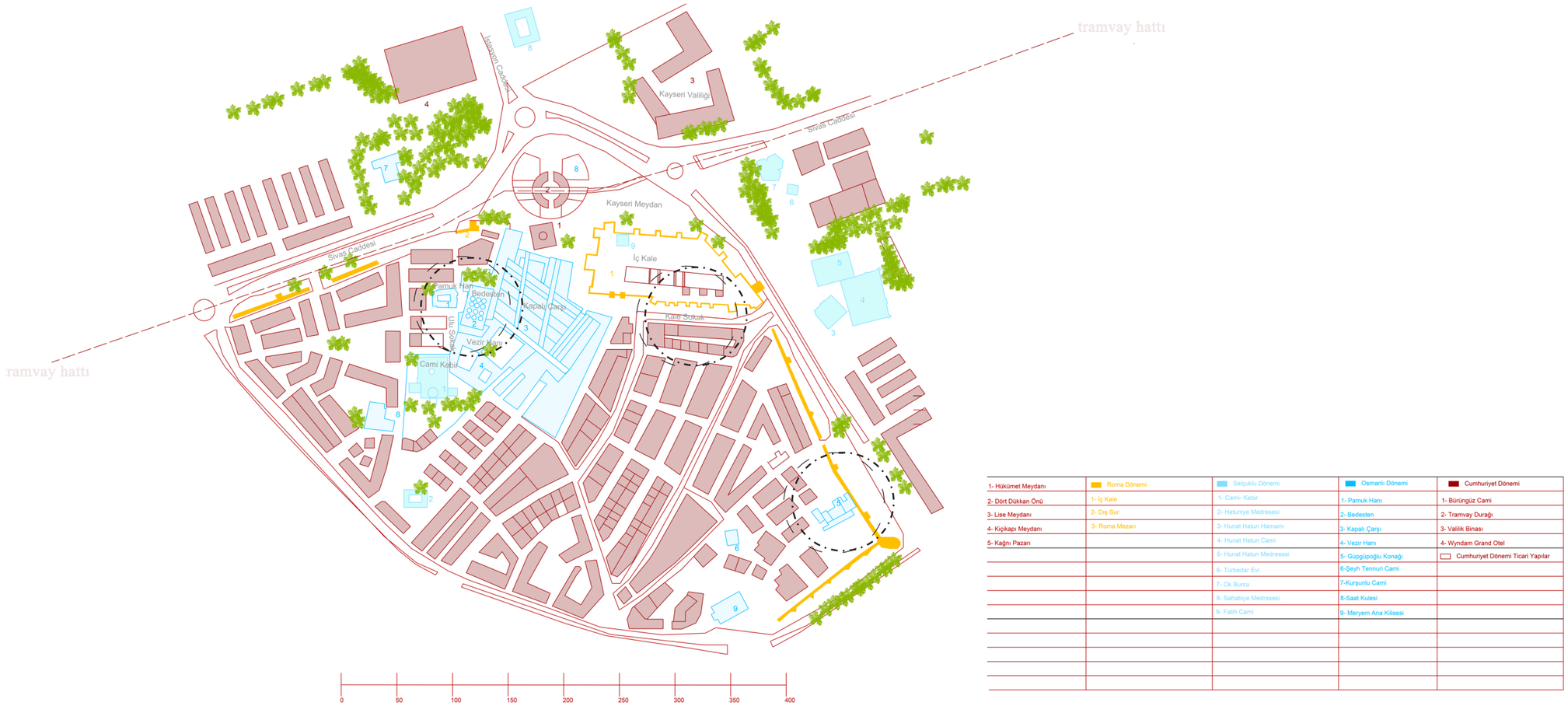

Harita 5.12 K Kayseri kent merkezi harita çakıştırması (Bilgen Işık, 2025)

5.5 Kent Merkezinin Kültürel Sürekliliği

Kayseri Şehri katmanlarının değerlendirilmesi ile elde edilen bulgular ve gerçekleştirilen harita okuma yöntemi çakıştırmalı harita analizleri sonucunda, Kayseri şehri kent merkezinde kültürel sürekliliğin ve mekânsal durağanlığın, devamlılığın, değişmezliğin, tutarlılığın belirgin biçimde izlenebildiği üç odak bölge tespit edilmiştir: İç Kale ve çevresi, Pamuk Hanı ve çevresi ile Güpgüpoğlu Konağı ve çevresidir. Bu yapılar ve çevreleri, farklı tarihsel katmanlardan günümüze taşınan yapısal ve işlevsel sürekliliklerıyle ön plana çıkmakta olup; hem mekânsal kurgunun hem de kültürel mirasın sürekliliği açısından örneklem alanları olarak değerlendirilmiştir.

Tez çalışması kapsamında bu bölgeler, derinlemesine mekânsal analizlerle (yerinde tespit, gözlem, veri toplama) incelenmiş; farklı dönemlere ait 1/500 ve 1/200 ölçekli vaziyet planları oluşturularak, sokak kesitleri ve tarihî-fotografik veri setleri aracılığıyla karşılaştırmalı okumalar gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemle oluşturulan çok katmanlı analiz sistemi, sadece zamansal değil, aynı zamanda işlevsel, tipolojik ve morfolojik süreklilikleri de içerecek biçimde kapsamlı bir okuma altyapısı sunmaktadır. Böylece, her bir bölgenin tarihsel gelişim seyri içerisinde dönüşen ancak süreklilik gösteren fiziksel, mekânsal ve sosyal yapıları katmanlar arası geçiş ilişkileri bağlamında değerlendirilmiştir.

1- Hükümet Meydanı	Roma Dönemi	Selçuklu Dönemi	Osmanlı Dönemi	Cumhuriyet Dönemi
2- Dört Dükkan Önü	1- İç Kale	1- Cami- Kebir	1- Pamuk Hanı	1- Bürüngüz Cami
3- Lise Meydanı	2- Dış Sur	2- Hatuniye Medresesi	2- Bedesten	2- Tramvay Durağı
4- Kiçikapı Meydanı	3- Roma Mezarı	3- Hunat Hatun Hamamı	3- Kapalı Çarşı	3- Valilik Binası
5- Kağnı Pazarı		4- Hunat Hatun Cami	4- Vezir Hanı	4- Wyndam Grand Otel
		5- Hunat Hatun Medresesi	5- Güpgüpoğlu Konağı	Cumhuriyet Dönemi Ticari Yapılar
		6- Türbedar Evi	6-Şeyh Tennuri Cami	
		7- Ok Burcu	7-Kurşunlu Cami	
		8- Sahabiye Medresesi	8-Saat Kulesi	
		9- Fatih Cami	9- Meryem Ana Kilisesi	

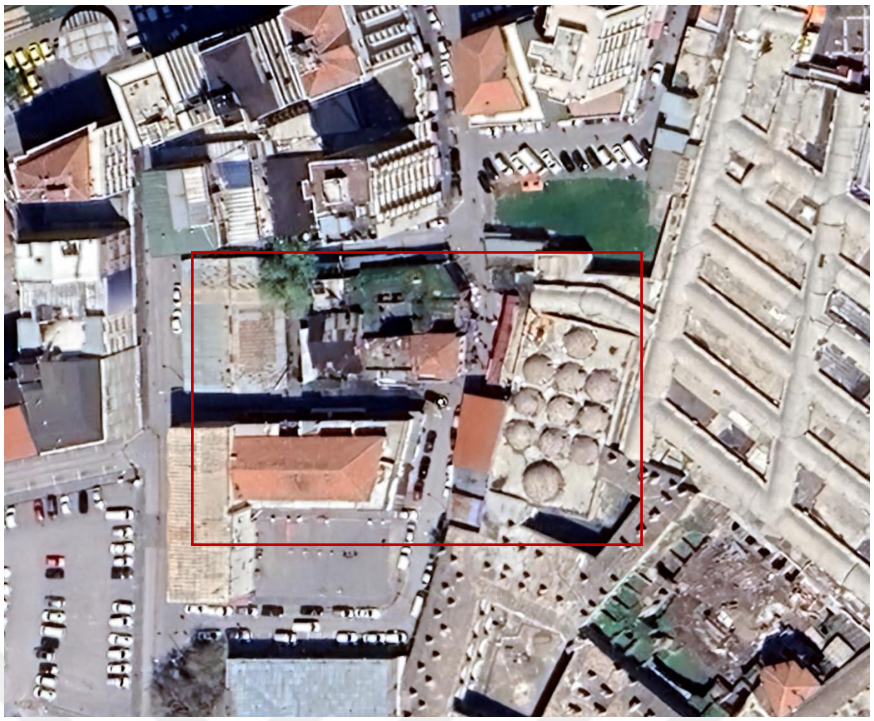
Harita 5.13 Kayseri Kent Merkezi, 2025 (Bilgen Işık, 2025)

Kayseri kent merkezinde yer alan Pamuk Hanı ve çevresi, farklı tarihsel katmanların üst üste birikmesiyle oluşturduğu mekânsal sürekliliğin özgün bir örneğini teşkil etmektedir. 12.–13. yüzyıllarda Selçuklu Dönemi'nde "Kapan Han" olarak kullanılan bu alan, 15. yüzyılda Osmanlı Dönemi'nde "Pamuk Hanı" adıyla yeniden işlev kazanmış ve günümüzde de "Pamukçular Çarşısı" olarak kentsel yaşamda aktif rolünü sürdürmektedir. Yapının 600 yıllık orijinal giriş kapısı, farklı dönemlere işaret eden ve zamanla dönüşen kotlarda gözlemlenen yapı malzemesi kullanımı, hem fiziksel hem de işlevsel sürekliliğin somut göstergeleri olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, yalnızca mekânsal sürekliliği değil, aynı zamanda kültürel belleğin fiziksel çevrede nasıl temsil edildiğini de ortaya koymaktadır.

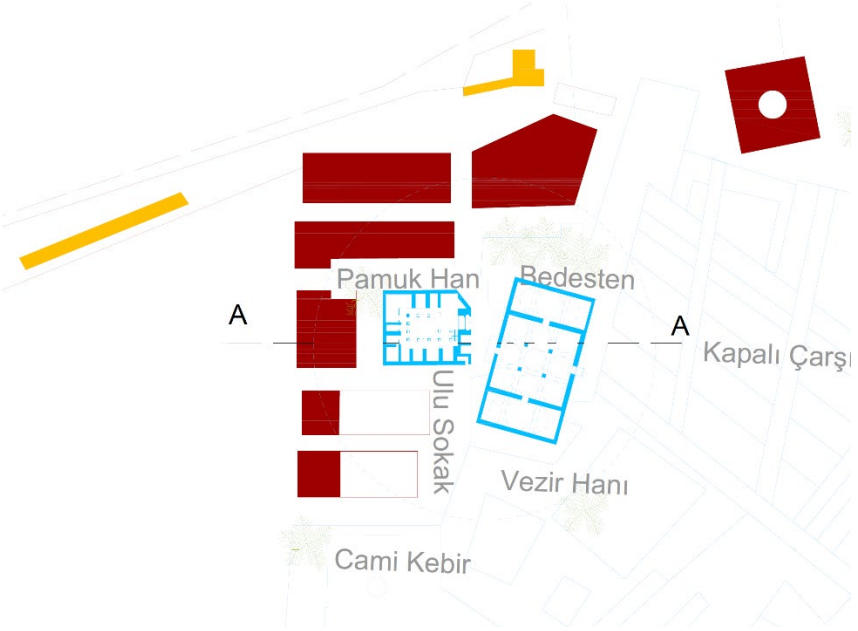
Pamuk Hanı'nın bulunduğu alanda süreklilik yalnızca han yapısı ile sınırlı kalmamış, çevresindeki kentsel dokuya da yansımıştır. Hanın hemen karşısında yer alan ve özgün formu 1398 yılına tarihlenen Asmalı Çeşme, Selçuklu dönemine ait çeşme kalıntıları üzerine inşa edilmiş bir Osmanlı Dönemi çeşmesidir. Bu çeşme, günümüzde de kamusal karşılaşma, buluşma ve dinlenme alanı olarak modern kentin sosyal pratiklerine entegre olmuş ve kültürel sürekliliğini sürdürmüştür.

Bölgedeki bir diğer önemli yapı olan Bedesten ise 1497 yılında Osmanlı döneminde inşa edilmiş olup 13. yüzyılda "Külahduzlar Çarşısı" olarak bilinen Selçuklu dönemi ticaret aksı üzerine konumlanmıştır. Günümüzde hâlâ işlevini koruyan Bedesten, geleneksel Kayseri halı ve kilimlerinin satıldığı ticari bir merkez olarak kullanımdadır. Bu bağlamda Bedesten, ticaretin kentsel bellekteki yerini koruduğu, işlevsel sürekliliğin nesnel bir örneğini sunmaktadır. Yine bu tarihî dokunun içinde yer alan ve modern dönemde inşa edilen Vakıf Gökdeleni, yaklaşık 100 yıllık bir süreci temsil ederek hem mimari ölçek hem de işlevsel bağlamda geleneksel doku ile yan yana varlığını sürdürmektedir. Bu durum, tarihi ile modernin, geleneksel ile çağdaşın aynı kent mekânı içinde katmanlaşarak var olabileceğini göstermektedir.

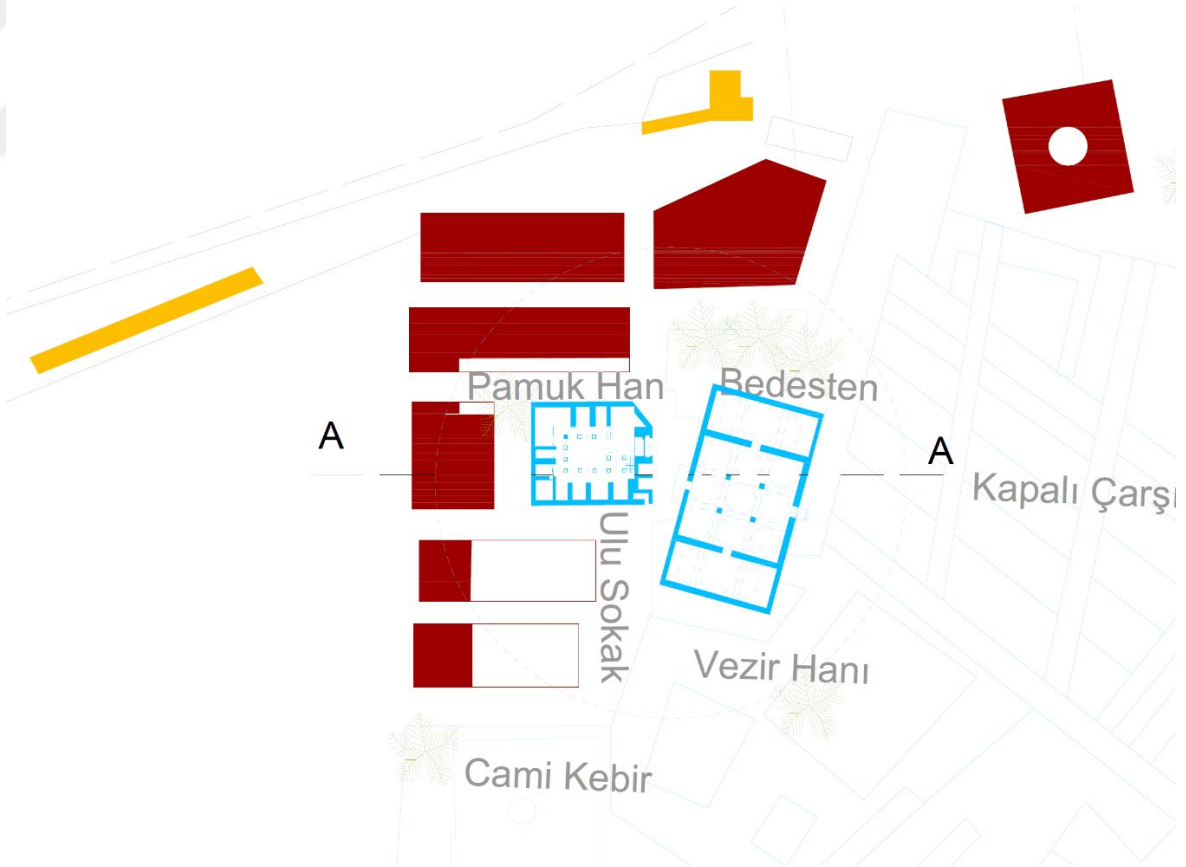
Yapılan haritalama çalışmaları, dönemsel çakıştırmalar ve alan analizleri, bu bölgenin hem mekânsal hafıza hem de kültürel süreklilik açısından yüksek değere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Pamuk Hanı ve çevresi, Kayseri kent merkezinde kültürel sürekliliğin süreğen ve katmanlı bir yapıda kentsel mekâna yansıdığı özgün bir odak alan olarak değerlendirilmelidir.

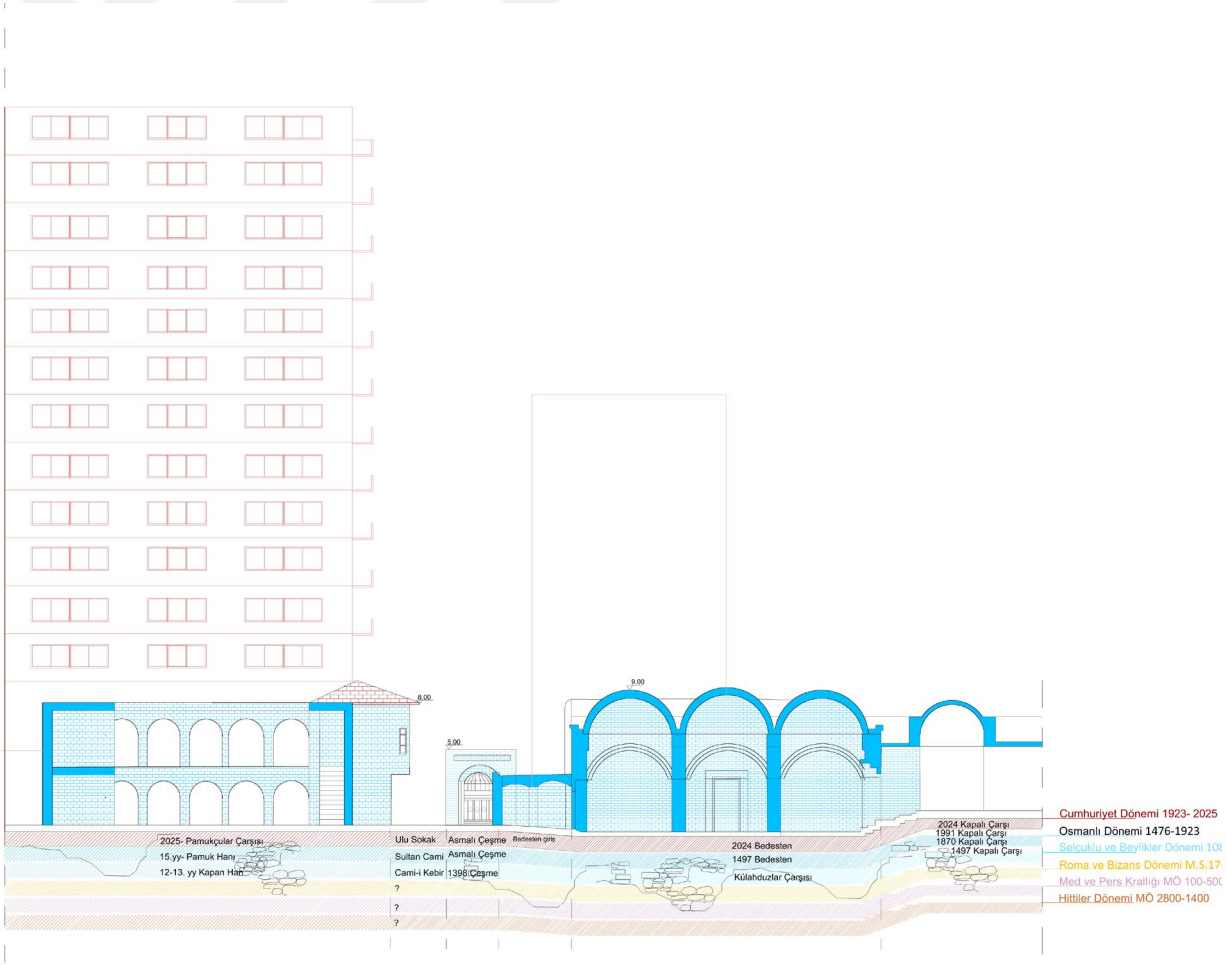
Şekil 5.8 Kayseri kent merkezi Bedesten, Pamuk Hanı ve çevresi (Google Earth, 2025)

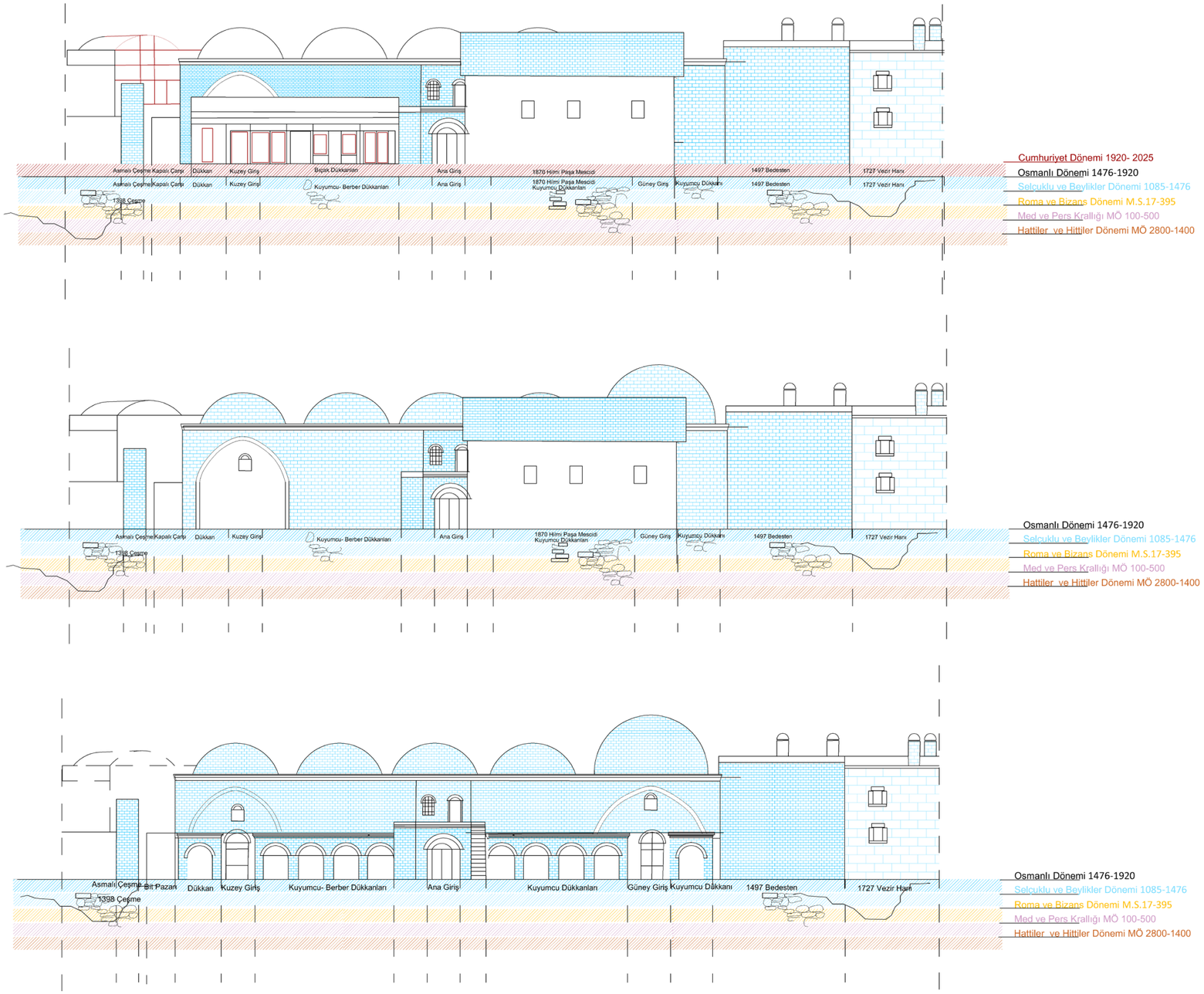
Şekil 5.9 Kayseri kent merkezi Bedesten ve Pamuk Hanı çevresi vaziyet planı (Bilgen Işık, 2025)

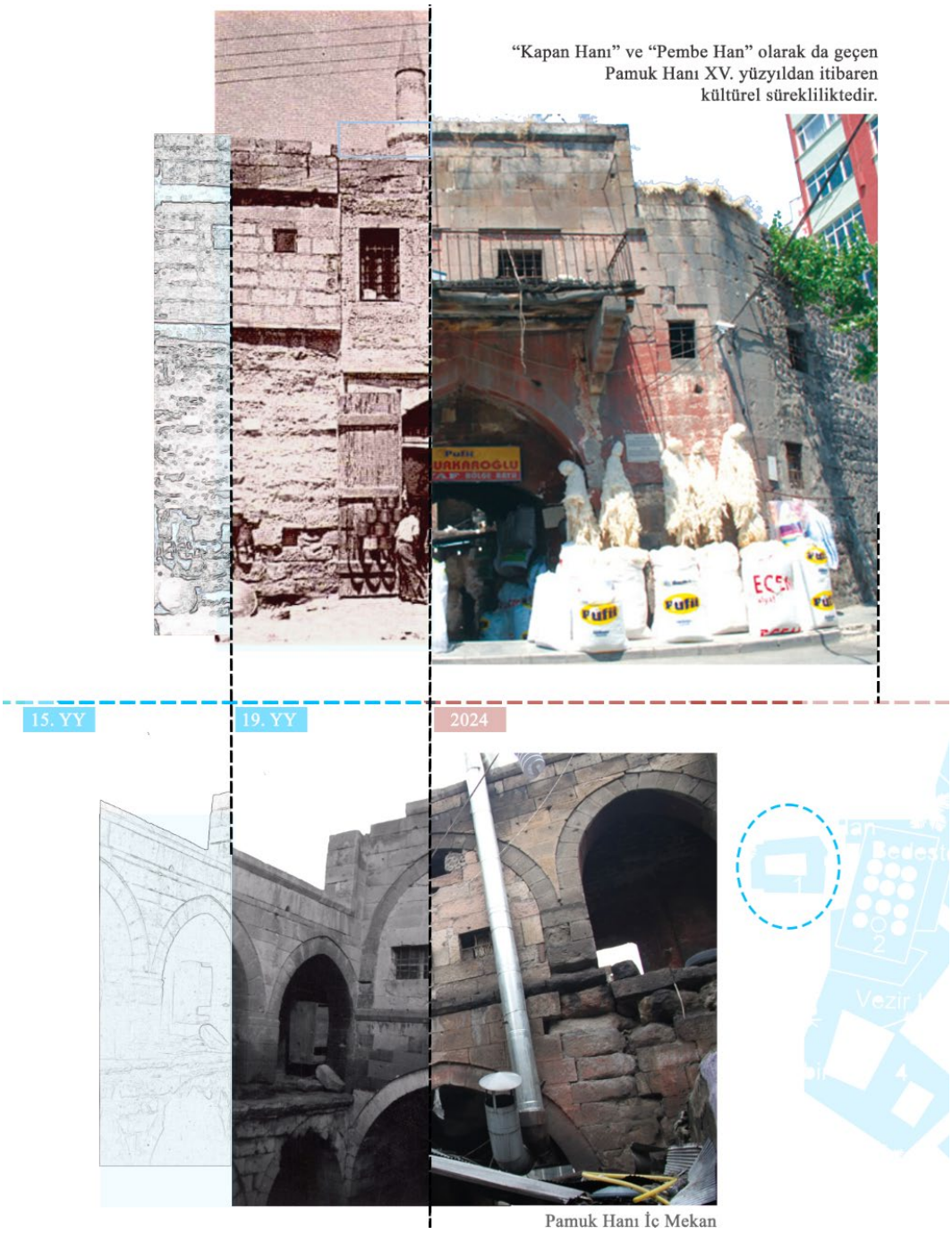
Şekil 5.10 Kayseri kent merkezi Bedesten ve Pamuk Hanı çevresi vaziyet planı Ö:1/200 (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 5.11 Kayseri kent merkezi Bedesten ve Pamuk Hanı çevresi- Ulu sokak kesiti Ö:1/200 (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 5.12 Kayseri kent merkezi kültürel süreklilikte Bedesten ve Pamuk Hanı çevresi sokak görünüşü Ö:1/200 (Bilgen Işık, 2025)

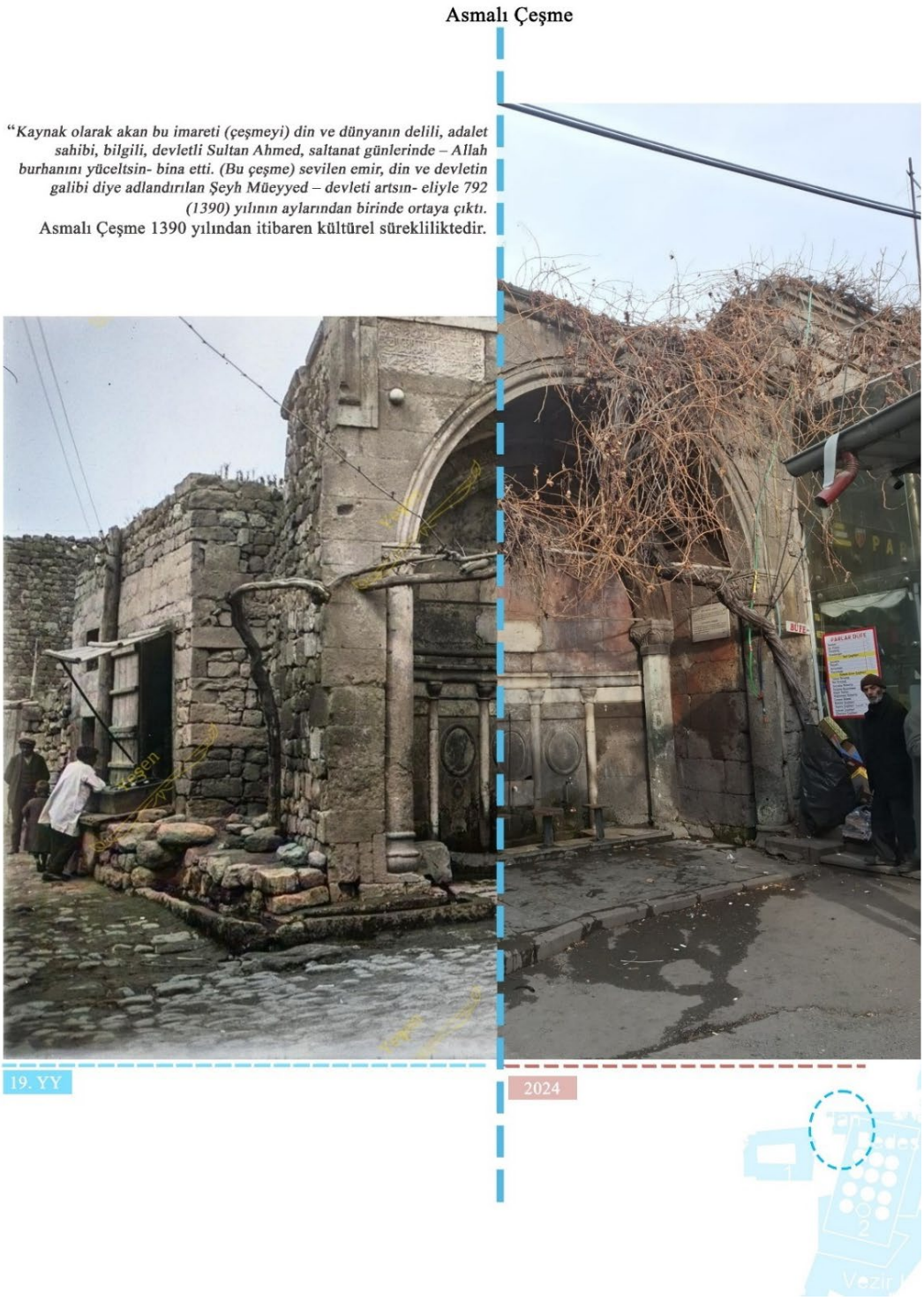

Şekil 5.13 Kültürel süreklilikte Pamuk Hanı (Bilgen Işık, 2025)

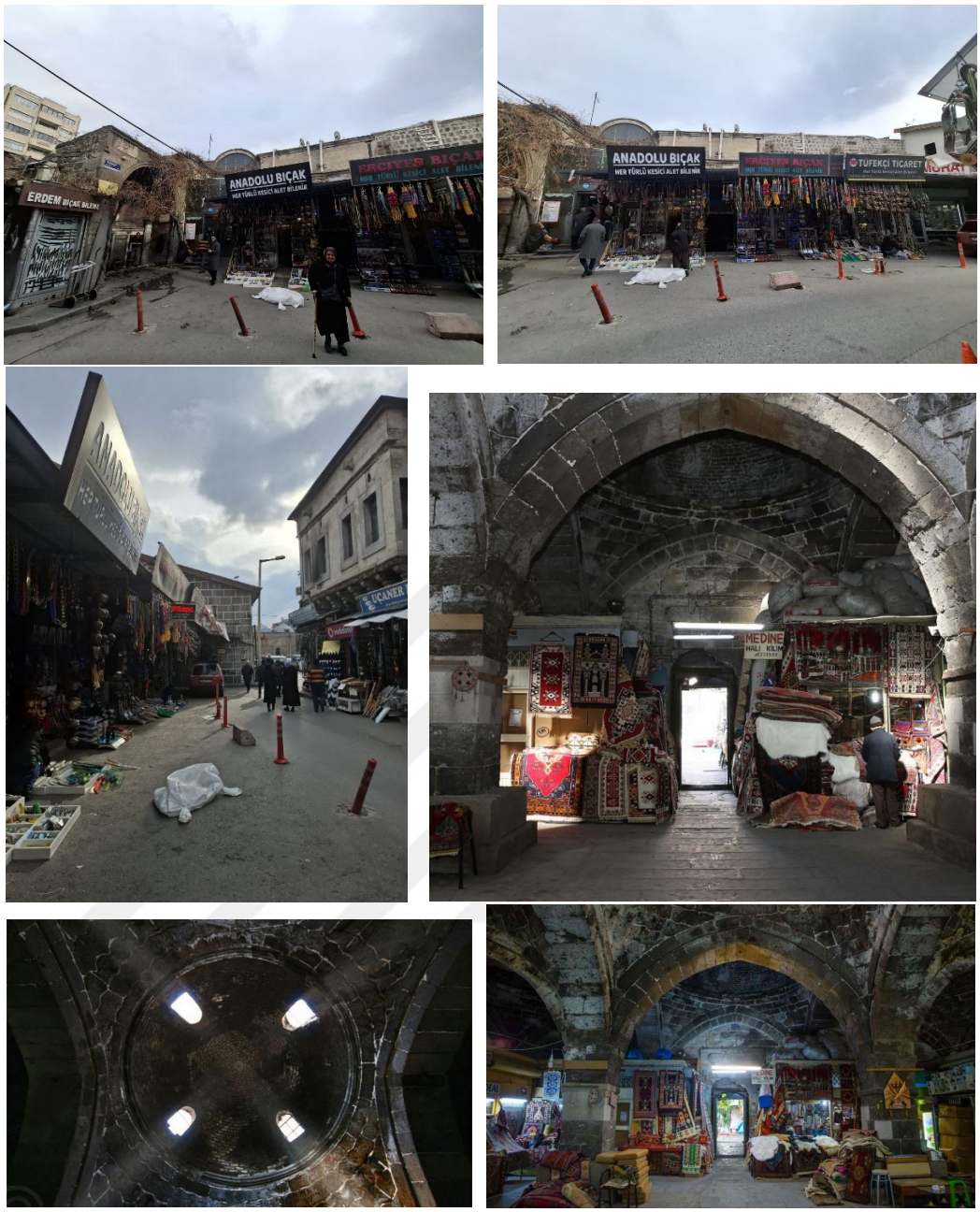

Şekil 5.14 Kültürel süreklilikte Pamuk Hanı İç Mekân (Bilgen Işık, 2025)

1-Orijinal Dış Kapı 2-Basamak Katmanları 3- İç mekân tonoz 4-Avlu

Şekil 5.15 Kültürel süreklilikte Asmalı Çeşme (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 5.16 Kayseri kent merkezi kültürel süreklilikte Bedesten (Bilgen Işık, 2025

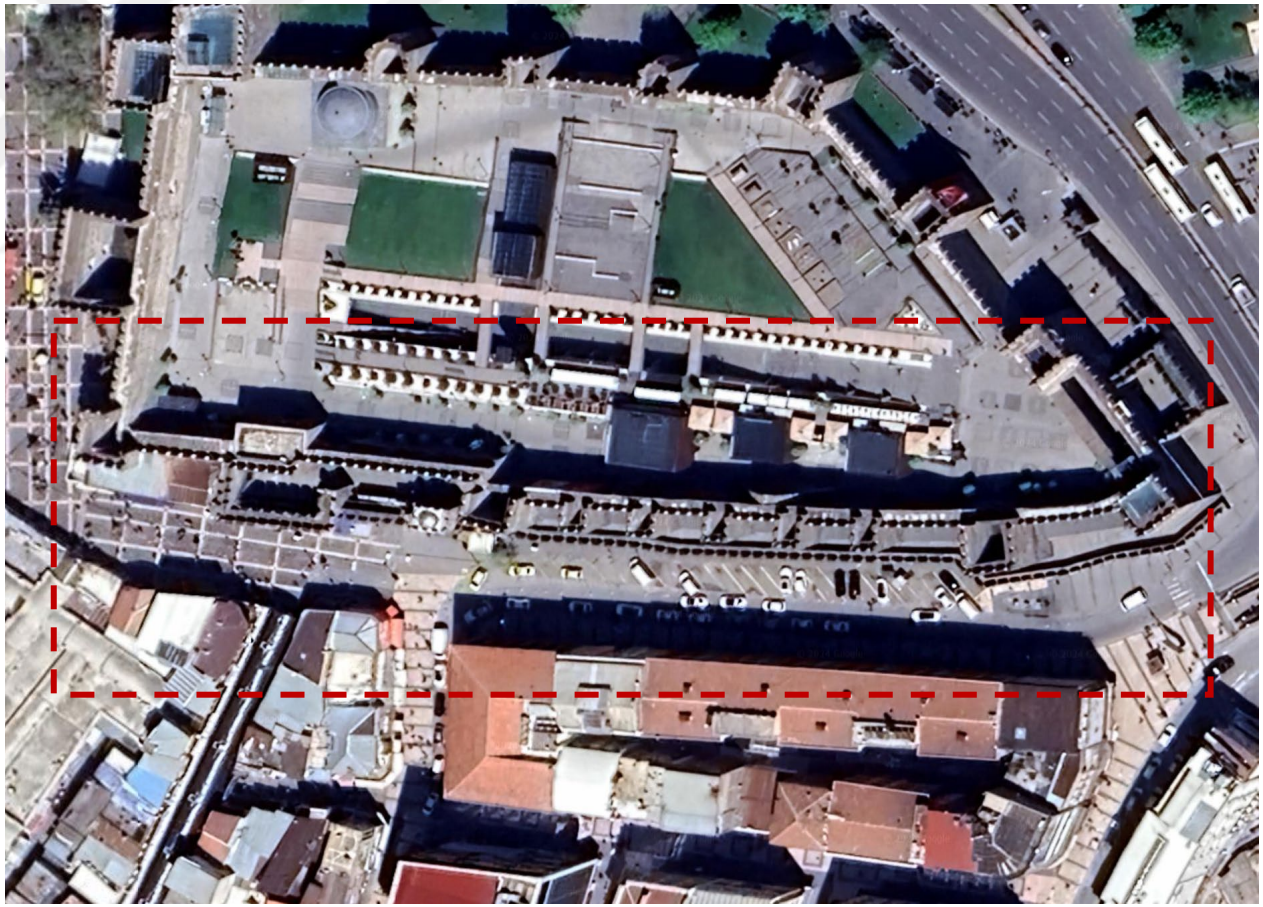
Kayseri kent merkezinde yer alan İç Kale ve çevresi, farklı medeniyetlerin izlerini taşıyan katmanlı yapısıyla kentsel mekânsal sürekliliğin en belirgin biçimde gözlemlendiği odak alanlardan bir diğeridir. Roma ve Bizans dönemlerinde savunma ve yönetim merkezi olarak kullanılan kale yapısı, Selçuklu ve Beylikler döneminde de benzer biçimde savunma, yönetim ve dini yapılarla bütünleşmiş bir işlevsellik kazanmıştır. Osmanlı döneminde ise kalenin iç alanı büyük ölçüde konut ve ticaret alanı olarak kullanılmış, Cumhuriyet döneminde bu işlevler benzer biçimde devam ettirilmiştir. Günümüzde ise İç Kale, müze işlevi ve çevresindeki

ticaret alanları ile hem kamusal hem de kültürel bir merkez olarak varlığını sürdürmektedir.

Kalenin kapalı, korunaklı mekân düzeni, farklı dönemlerde yeniden işlevlendirilmesine olanak sağlamış ve her bir tarihsel katmanın bir sonrakine entegre olmasını mümkün kılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar kale çevresinde yer alan hendeklerin de süreklilik gösterdiği arşiv belgeleri ve haritalar aracılığıyla tespit edilmiştir. Bu durum, modern kentsel planlama kararlarının, tarihsel morfolojinin izlerini taşıyarak şekillendiğini göstermektedir.

Kale çevresinde yer alan bir diğer önemli yapı grubu da kültürel sürekliliğin izlerini taşımaktadır. 13. yüzyılda Selçuklu dönemine ait bir dergâh olarak inşa edilen yapı, 1637 yılında Osmanlı döneminde Bayrampaşa Mevlevihanesi olarak işlev kazanmış; Cumhuriyet döneminde ise aynı alan, Bayrampaşa İş Hanı olarak yeniden yapılandırılmıştır. Günümüzde bu yapının zemin katında tarihsel izler hâlen okunabilir durumdadır. Özellikle vakıf sisteminin, bu alanların farklı dönemlerde benzer mekânsal kararlara ev sahipliği yapmasında belirleyici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

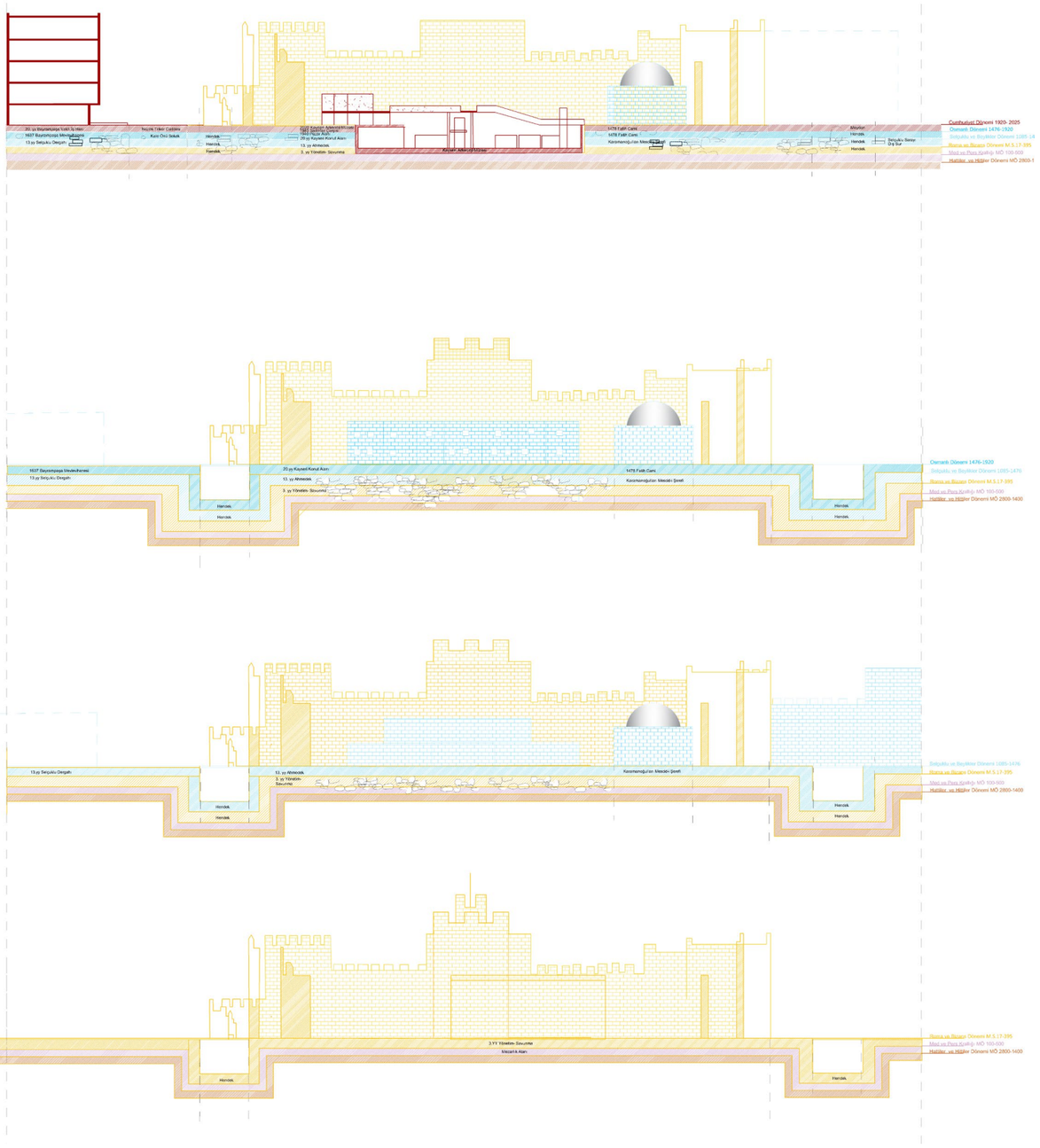
İç Kale çevresindeki kentsel kurgu incelendiğinde, yol, yapı ve yaya ilişkilerinin tarihsel süreç içerisinde büyük ölçüde değişmeden günümüze taşındığı gözlemlenmektedir. Bu da, bölgedeki kültürler arası geçişin sadece yapısal değil, aynı zamanda mekânsal ve sosyokültürel düzeyde de sürdüğünü göstermektedir. Günümüzde Kayseri Kalesi içerisinde sergilenen eserlerin, çevredeki kamusal alanlarda ve ticaret akslarında çeşitli temsillerle görünür kılınması, tarihî hafızanın güncel kentsel yaşama entegre edilmesine katkı sunmaktadır. Dolayısıyla Kayseri İç Kalesi ve çevresi, sadece tarihî bir miras alanı değil; aynı zamanda modern kentsel kurgunun yönünü belirleyen, çok katmanlı bir süreklilik mekânıdır. Bu yönüyle, kent içindeki mekânsal hafızanın fiziksel temsillerini barındıran nadir alanlardan biri olarak değerlendirilmelidir.

Şekil 5.17 Kayseri Kalesi ve çevresi uydu görüntüsü (Google Earth, 2025)

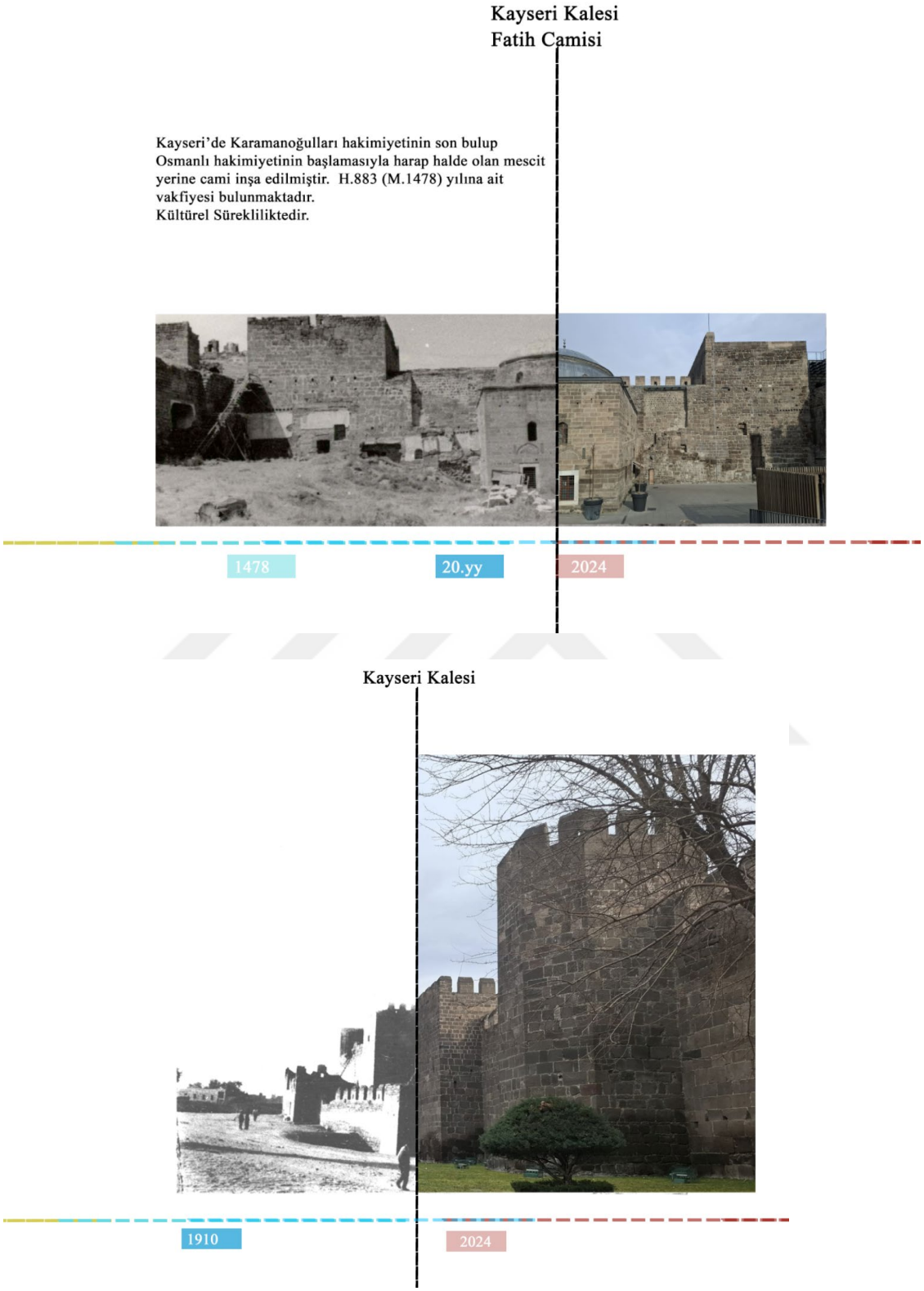
Şekil 5.18 Kayseri kent merkezi, kale ve çevresi vaziyet planı Ö:1/200 (Bilgen Işık, 2025)

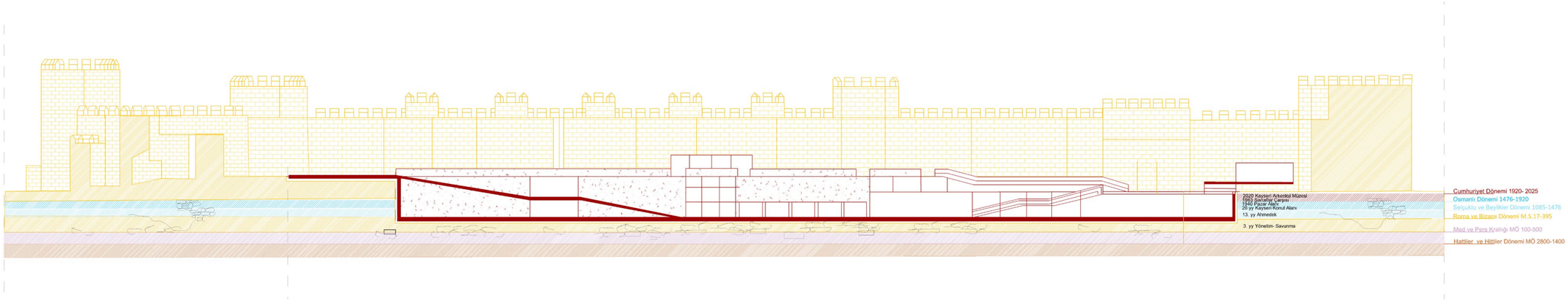
Şekil 5.19 Kayseri kent merkezi kültürel süreklilikte kale ve çevresi kesit Ö:1/200 (Bilgen Işık, 2025)

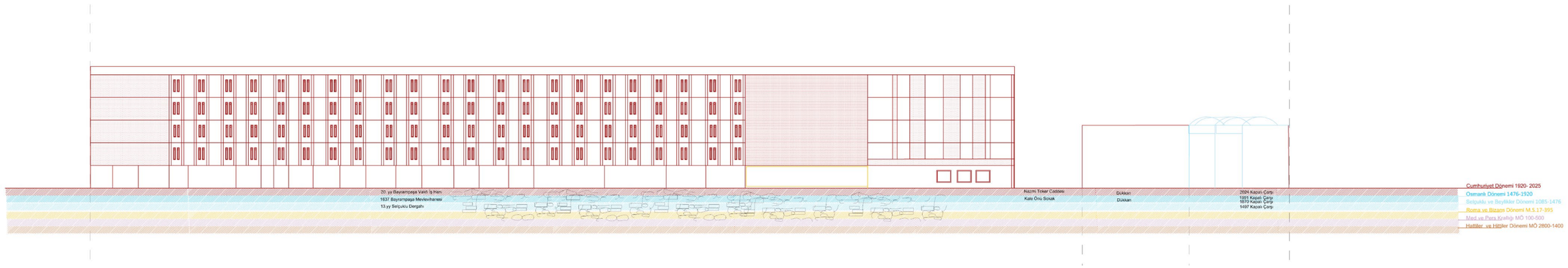
Şekil 5.20 Kayseri kent merkezi kültürel süreklilikte Kale ve çevresi (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 5.21 Kayseri kent merkezi kültürel süreklilikte Kale ve çevresi (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 5.22 Kültürel süreklilik bağlamında Kayseri Kale'si ve çevresi kesiti, Cumhuriyet Dönemi Ö: 1/200 (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 5.23 Kültürel süreklilik bağlamında Nazmi Toker Caddesi, Ö: 1/200 (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 5.24 Kültürel süreklilik bağlamında Bayram Paşa İş Hanı ve Bayrampaşa Mevlevihane'sine ait izler (Bilgen Işık, 2025)

Kayseri kent merkezi, tarihsel süreç içerisinde farklı medeniyetlerin ardışık ve katmanlı izlerini barındıran bir yapıya sahiptir. Bu çok katmanlı kentsel doku, kültürel sürekliliğin izlenebildiği örneklerden biri olarak değerlendirilebilir. Kentin mekânsal örgütlenmesi içerisinde yer alan yapılar, sokak dokusu ve topoğrafya ile kurdukları ilişki aracılığıyla geçmişten günümüze uzanan bir kültürel aktarımı yansıtmaktadır.

Güpgüpoğlu Konağı ve çevresi bu bağlamda öne çıkan önemli bir örnektir. Güpgüpoğlu Konağı olarak yapılan evin orijinal bölümleri 1419 ile 1497 yılları arasında yapılmış, ekleme ve değişiklikler 18. Yüzyıla kadar devam etmiştir. Osmanlı dönemine ait konut mimarisi özelliklerini taşıyan bu yapı, Roma-Bizans dönemine ait sur kalıntıları ve Selçuklu dönemine tarihlenen burçlarla bütünleşik biçimde inşa edilmiştir. Böylece farklı dönemlere ait yapısal unsurlar bir arada varlığını sürdürmekte; mekân, yalnızca fiziksel bir bütünlük değil aynı zamanda kültürel bir süreklilik de sunmaktadır. Günümüzde müze olarak işlev gören konak, geçmişin gündelik yaşam alışkanlıklarının izlerini taşırken, çağdaş müzecilik uygulamalarıyla kültürel belleğin yeniden yorumlanmasına imkân tanımaktadır.

Ayrıca, Selçuklu dönemine ait bir karakol yapısı olan burcun kültür evi olarak yeniden işlevlendirilmesi, yapının fiziksel varlığının ötesinde, kültürel sürekliliğe de örnek teşkil etmektedir. Bu tür dönüşümler, kültürel mirasın yalnızca korunarak sergilenmesi değil, aynı zamanda güncel yaşamla bütünleştirilmesi açısından da önem arz etmektedir. Böylelikle, tarihsel yapılar hem kimlik öğesi olarak korunmakta hem de günümüz ihtiyaçlarına uyum sağlayarak yaşamın içinde kalmaya devam etmektedir. Kayseri kent merkezindeki bu tür mekânlar, kültürel sürekliliğin fiziksel, işlevsel, mekânsal, morfolojik ve sosyal katmanlar üzerinden okunabileceği, dinamik ve çok boyutlu miras alanlarıdır.

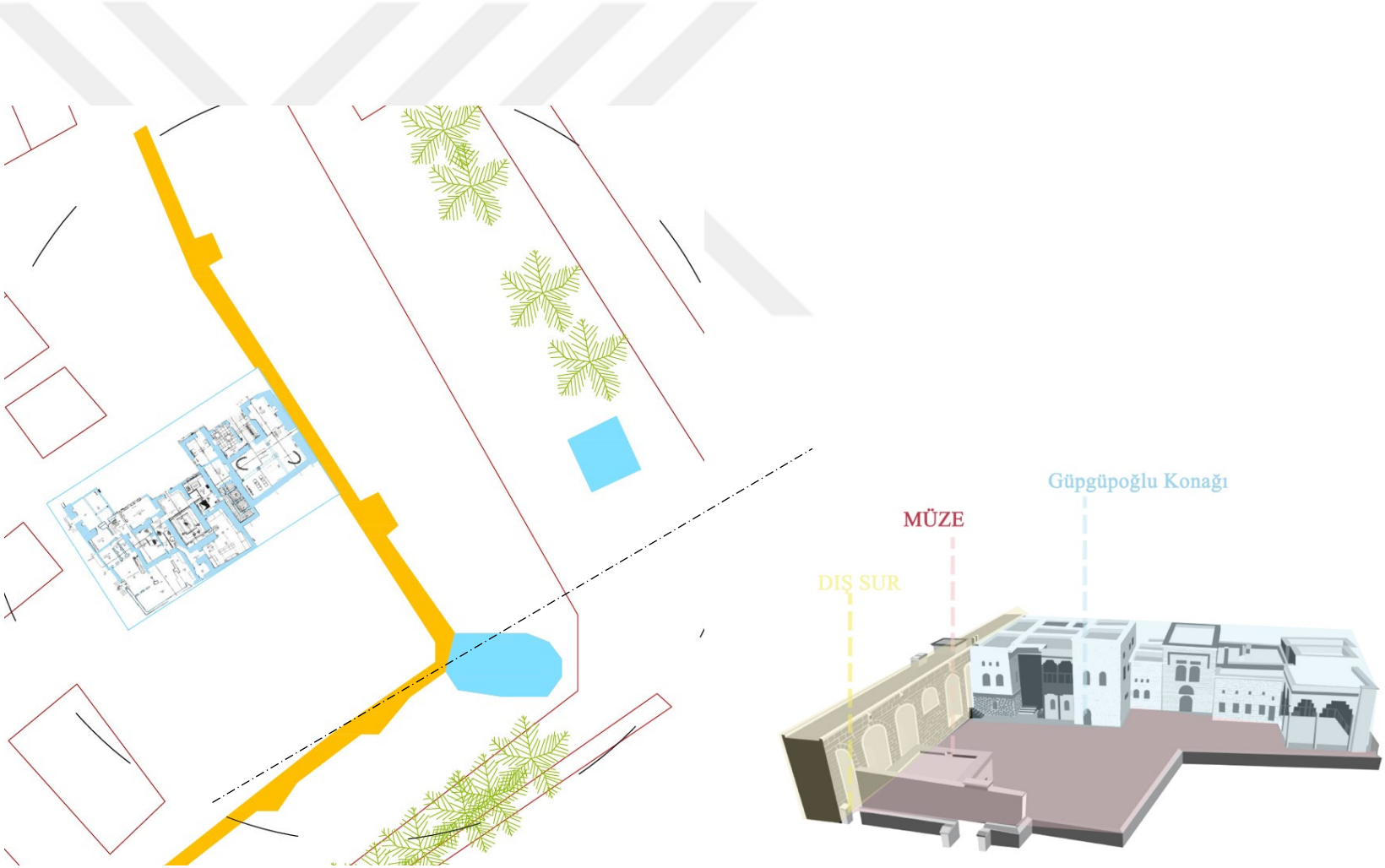
Şekil 5.25 Güpgüpoğlu Konağı ve çevresi uydu görüntüsü (Google Earth, 2025)

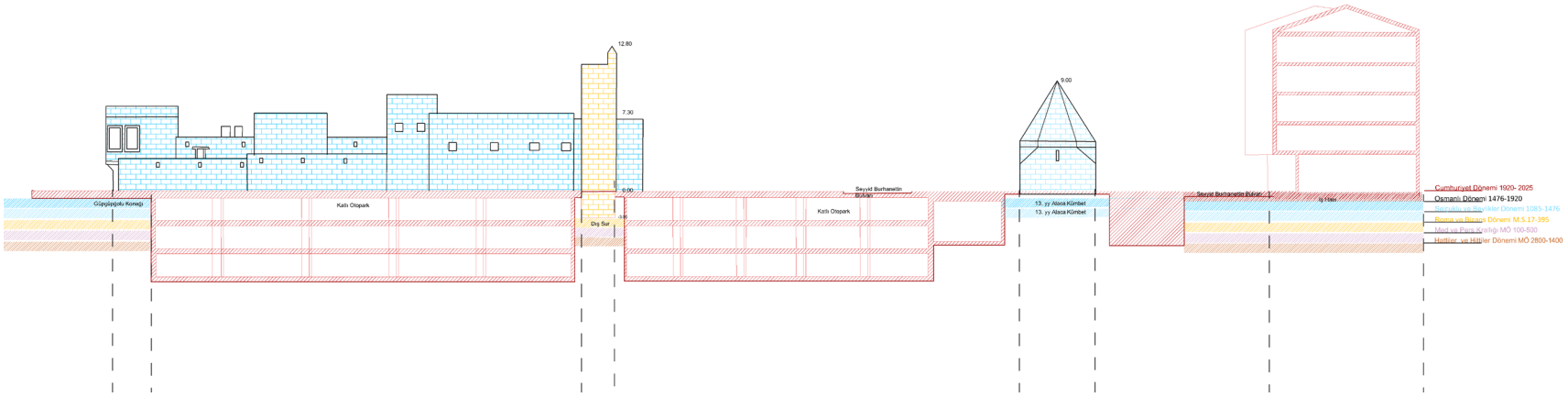
Şekil 5.26 Güpgüpoğlu Konağı ve çevresi (Google Earth, 2025)

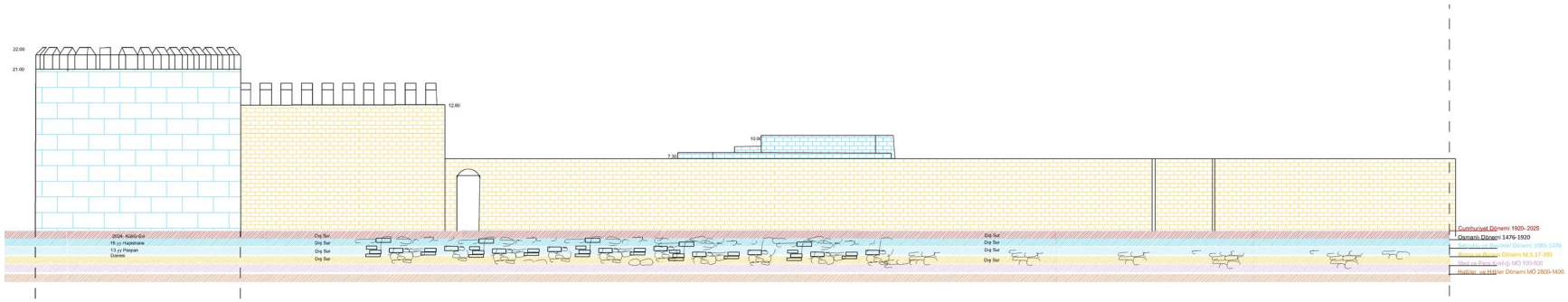
Şekil 5.27 Güpgüpoğlu Konağı avlusu (Bilgen Işık, 2025)

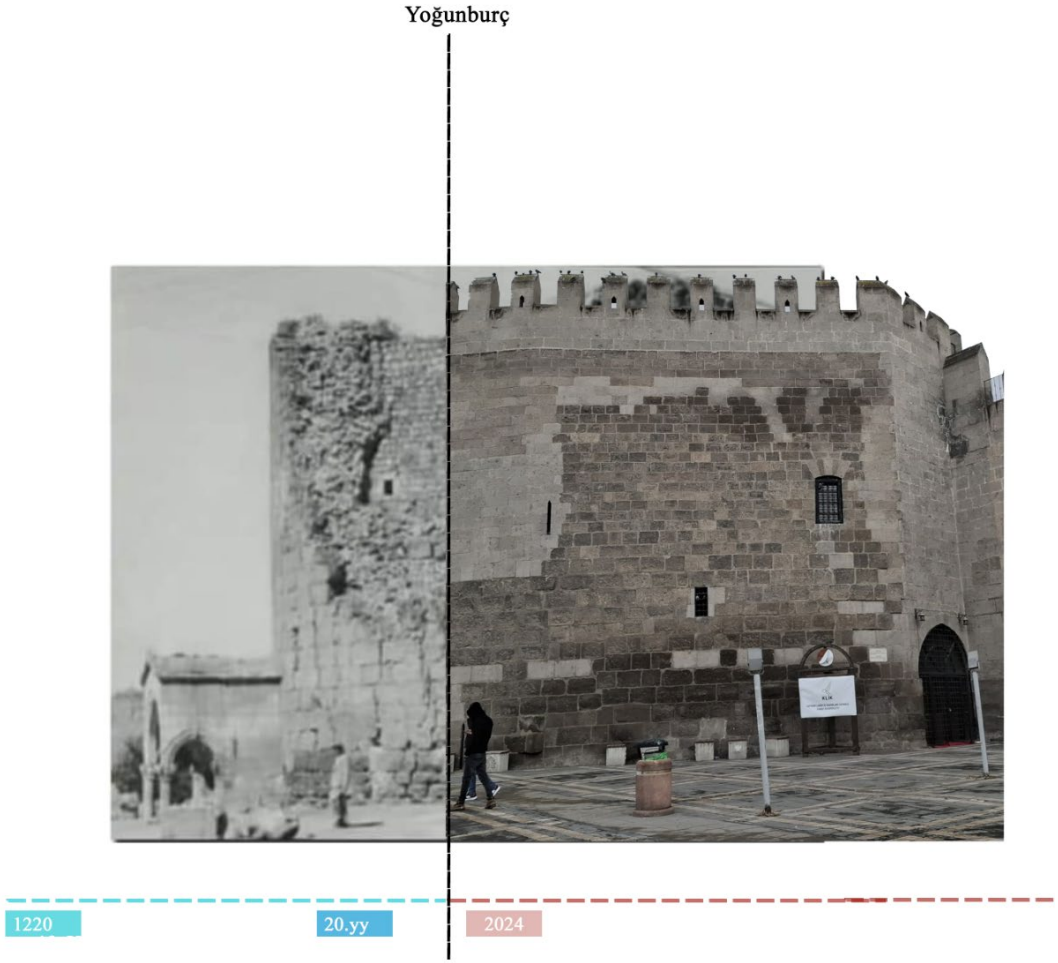
Şekil 5.28 Kültürel süreklilik bağlamında Güpgüpoğlu Konağı vaziyet planı ve modeli (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 5.29 Güpgüpoğlu Konağı ve çevresi kesit, Ö: 1/200 (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 5.30 Güpgüpoğlu Konağı /Dış Sur ve çevresi sokak görünüşü (Bilgen Işık,2025)

Şekil 5.31 Kültürel süreklilik bağlamında Yoğunburç (Bilgen Işık, 2025)

Şekil 5.32 Dış Sur (Bilgen Işık, 2025)

6
SONUÇ

6.1 Sonuç ve Öneriler

Kentsel mekânda kültürel süreklilik kavramı, bir kentin tarihsel ve kültürel kimliğinin muhafaza edilmesi, geçmişin mimari mirası ile günümüz modern kentsel gelişimi arasında bir süreklilik ilişkisi kurulması, kültürel değerlerin nesiller boyunca yaşatılmasına katkı sağlamaktadır. Bu tez çalışmasında, Kayseri kent merkezinin tarihsel katmanları üzerinden kültürel süreklilik olgusu incelenmiş ve modern kent dokusunun bu tarihsel sürekliliğe nasıl entegre edildiği, modernizm ve kültürel süreklilik ilişkisi çerçevesinde harita çakıştırmaları ve mekânsal analizler üzerinden değerlendirilmiştir. 'Kayseri Şehri Kentsel Gelişiminin Kültürel Süreklilik Bağlamında Harita Okuma Yöntemi İle Değerlendirilmesi' başlığı altında yürütülen araştırma, farklı katmanlarda inşa edilen yapıların ve kentsel bileşenlerin, ilerleyen dönemlerde nasıl yeniden kullanıldığı, dönüştürüldüğü veya korunarak devam ettirildiğini kültürel süreklilik açısından ele almıştır. Kayseri'de mimari yapıların fiziksel ve mekânsal olarak varlığını sürdürmesi, kentin tarihsel ve kültürel dokusunun anıtsal yapılar çerçevesinde korunduğunun göstergesidir. Çalışmanın bulguları, geleneksel kentsel mekân organizasyonunun günümüz kent yapısında hâlâ etkili olduğunu ve bu döneme ait yapıların modern kentsel dokuya entegre edildiğini ortaya koymaktadır. Bu süreklilik, yalnızca fiziksel yapılarla kalmamakla birlikte, aynı zamanda bu yapılar etrafında şekillenen sosyal-ekonomik ve mekânsal yaşam biçimlerini de etkileyerek kültürel süreklilik oluşturmuştur. Bu bağlamda, kültürel süreklilik, Kayseri'nin kent kimliğinin oluşmasında kritik bir rol oynamış ve özellikle Selçuklu ve Osmanlı Dönemi

mirasının, modern Kayseri'nin kentsel kimliğinde varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Farklı kültür katmanlarının ardışık izlerini taşıyan Kayseri, mekânsal sürekliliği ve kültürel hafızayı kent merkezinde koruyan bir kenttir. Roma ve Bizans Döneminden Selçuklu Dönemine, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan bu tarihsel süreklilik, günümüz kentsel organizasyonuna da yön vermektedir. Bu bulgular doğrultusunda çalışmanın hipotezi olan Kayseri katmanlaşmış kent dokusunda değişen dinamikler ve modernizme rağmen ''kültürel süreklilik ve farklı dönemlerde benzer izler'' vardır yaklaşımı doğrulanmaktadır.

Araştırmada kullanılan harita okuma yöntemi, kentlerin mekânsal organizasyonunu, dönemin yaşam biçimini, mimari eserlerini bütüncül bir şekilde tespit etmek ve değerlendirmek için yazılı belgeler kadar güçlü kanıtlar sunmaktadır. Bu bağlamda, Kayseri kentine ait harita, imar planları ve dönemsel uydu görüntüleri üzerinden elde edilen bulgular, tasarım disiplinlerinde bu görsel materyallerin çok yönlü işlevine örnek teşkil etmektedir. Bu harita okuma metodolojisi, kentin kale duvarları ve kapıları, yerleşim alanları, eğitim, dini, idari ve askerî yapıları hakkında bilgi sunarken, Kayseri'nin kentsel gelişim sürecinin de ayrıntılı bir şekilde katman katman hem iki boyutlu hem de üç boyutlu incelenmesini sağlamıştır. Haritaların sağladığı bilgiler, yazılı kaynaklarla çapraz referans yapılarak, geçmişe dair üretilmiş bilginin gözden geçirilmesine de olanak tanımaktadır. Bu çalışmalardan elde edilen bulgular, harita üzerindeki bilginin yerinde tespit ve gözlemlerle kent mirasının geçmişten günümüze sürekliliğini tespit etmemizi sağlamıştır. Çalışma kapsamında, 1882, 1933, 1945, 1975, 1986, 2006, 2025 yıllarına ait kent haritaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş, özellikle Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerine ait yapıların günümüz kentsel dokusu içerisindeki sürekliliği değerlendirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, Roma dönemine ait tespit edilen on üç yapıdan dört yapı, Selçuklu dönemine ait kırk yedi yapıdan otuz sekizinin, Osmanlı dönemine ait yüz yirmi sekiz yapıdan altmış altı yapı, erken cumhuriyet döneminden günümüze yüz sekiz yapıdan yetmiş beşi fiziksel biçimde günümüze ulaşabildiği tespit edilmiştir. Ayrıca değerlendirme bölümünde detaylı bir şekilde açıklanan ticari alanların, konut alanlarının, yeşil alanların ve yönetim alanlarının farklı kültür katmanlarında da aynı bölge, kent merkezi üzerinde konumlandığı, arazi ve yer seçimi kararlarının

örtüştüğü görülmüştür. Bu bulgular, kentsel ölçekli bir kültürel sürekliliğin varlığına işaret etmektedir.

Hem Kayseri kentinin farklı katmanları hem kent merkezi hem de bulgular sonucunda seçilen üç odak bölge (İç Kale ve çevresi, Pamuk Hanı ve çevresi, Güpgüpoğlu Konağı ve çevresi) özelinde yapılan mekânsal analizler, kent merkezinin bir palimpsest gibi farklı tarihsel katmanları barındırdığını ve bu katmanların hem mekânsal hem işlevsel olarak birbirine eklemlendiğini göstermektedir. Özellikle Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerine ait sur yapılarının Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi yapıları ile bütünleştiği görülmüş; bu da mekânsal süreklilik açısından önemli bir örüntü meydana getirmiştir. Çalışma, kültürel sürekliliğin sadece fiziksel yapıların korunmasıyla değil, bu yapıların güncel yaşamla ilişkilendirilerek yeniden işlevlendirilmesiyle sağlanabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, kültürel mirasın "donmuş" bir tarihsel kalıntı değil, yaşayan bir kent hafızası olarak ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kayseri kent merkezinin tarihsel katmanları üzerinden okunan bu kültürel süreklilik, sadece kentsel ve mimari tarih açısından değil, aynı zamanda sürdürülebilir kent planlaması, mimari tasarım ve kimlik politikaları açısından da önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu nedenle, gelecek planlama süreçlerinde kültürel mirasın pasif bir koruma nesnesi olarak değil, aktif bir kentsel bileşeni olarak değerlendirilmesi önerilmektedir.

Araştırma kapsamında kullanılan metodoloji ile ulaşılan bulgularla, kent merkezinde yer alan üç odak alan (İç Kale çevresi, Pamuk Hanı ve çevresi, Güpgüpoğlu Konağı ve çevresi) üzerinden mekânsal katmanlaşma analiz edilmiş güncel veriler çakıştırılarak yorumlanmıştır. Çalışma, beş farklı perspektifte değerlendirme sunarak benzer araştırmalara metodolojik bir zemin oluşturmuştur:

1. Plan analizleri (200, 500, 5000, 10.000, 25.0000 ölçekli kentsel planlar),

2. Üç boyutlu kent Katmanları Çakıştırması

3. Kesit çalışmalarının çakıştırılması

4. Fotoğrafların çakıştırılması

5. Uydu Görüntüleri Çakıştırması

Kayseri'de özellikle Selçuklu dönemine ait yapılar (kale, burçlar, medreseler, camiler) ve Osmanlı dönemine ait ticari yapılar modern kent dokusuyla bütünleşmiş ve çoğu günümüzde farklı işlevlerle varlığını sürdürebilmiştir. Bu süreklilik, yalnızca fiziksel mimari öğelerin korunmasıyla değil, aynı zamanda çarşı kültürü, yaşam biçimi ve sosyal ilişkiler gibi şehirciliğe dair kültürel ögelerin aktarımıyla da sağlanmaktadır.

Çalışma süresince elde edilen bulgular, Kayseri kent merkezinin bir palimpsest gibi okunabileceğini göstermiştir. Katmanların korunması, sadece kültürel miras bilinciyle değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik hedefleriyle birlikte düşünülmelidir. Bu bağlamda, kültürel mirasın turizmle ilişkilendirilmesi hem fiziksel yapıların korunmasını teşvik edecek hem de yerel halk ve ziyaretçiler arasında tarihsel bilincin güçlenmesini sağlayacaktır.

Özellikle Roma dönemine ait Hipodrom/Circus yapısına ait kalıntının varlığına dair tespit, uydu görüntüleri ve yapı izleriyle desteklenmiş olup bu alanın açığa çıkarılması, arkeolojik kazıların yapılması ve uluslararası kuruluşlarla desteklenmesi ile kentin kültür turizmi potansiyelinde önemli bir sıçrama yaratacağı öngörülmektedir. Hipodrom 'un/Circus'un gün yüzüne çıkarılması, yalnızca arkeolojik bir kazanım değil, aynı zamanda ulusal ve uluslararası ölçekli bir çekim merkezi oluşturacaktır.

Araştırma sonucunda elde edilen çok katmanlı kültürel veriler ışığında, bu mirasın hem korunmasını hem de işlevsel olarak kullanılmasını sağlayacak "Kültür Yolu" önerisi geliştirilmiştir. Bu rota, Kayseri'nin tarihî ve kültürel katmanlarını bütüncül biçimde görünür kılarak, kültürel sürekliliğin sürdürülebilir planlama ilkeleriyle desteklenmesini amaçlamaktadır.

1. Palimsest kent kurgusunun izlerinin sürülmesi ve görünür kılınması,

Kültür Yolu, kentin farklı tarihsel dönemlerine ait mekânsal izleri birbirine bağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır. Güzergâh, Hatti ve Hititler döneminden başlayarak sırasıyla Roma–Bizans, Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarını kapsayacak şekilde çok katmanlı bir anlatı sunmalıdır. Bu yapıların arasındaki geçişler, yönlendirici duraklar, bilgi ve rehber merkezleri, dinlenme ve ulaşım noktalarıyla desteklenerek kullanıcı deneyimi artırılmalıdır.

2. Kültürel sürekliliği Destekleyecek altyapı önerileri geliştirilmesi

Kayseri kentinde oluşturulacak rota güzergâhı boyunca ziyaretçilere hem fiziksel hem dijital destek sunacak çok yönlü bir altyapı önerilmektedir:

- Dijital rehber uygulamaları (mobil uygulamalar, artırılmış gerçeklik destekleri, sesli anlatım sistemleri),
- QR kod destekli bilgi panoları, yapıların tarihsel ve mimari özelliklerine dair bilgilendirme,
- Dinlenme alanları ve kültürel istasyonlar, geçici sergiler veya tematik etkinlik alanları,
- Tematik satış alanları, geleneksel el sanatı ve yöresel ürünlerin tanıtımı ve satışı,
- Yayaya öncelik veren güzergâhlar ve çevresel sürdürülebilirliği gözeten uygulamalar

3. Bilimsel ve Toplumsal Entegrasyon kurgusu

Kültür Yolu, yalnızca turistik bir güzergâh değil; aynı zamanda bilimsel araştırmalar için bir saha ve gündelik yaşamla bütünleşen bir kamusal deneyim olarak da kurgulanmalıdır. Alt ve üst kültür gruplarının tarihî kent katmanları üzerine çalışabileceği araştırma alanlarının belirlenmesi, disiplinler arası çalışmalara imkan tanıyacak mekânlar ve işbirlikleri oluşturulmalıdır. Bu tezde kullanılan özgün haritalar ve elde edilen verilerin dijital ortamda paylaşılması, benzer çalışmalar için zemin hazırlayacaktır. Rota üzerinde belediyeler, üniversiteler ve kültürel miras kurumları arasında iş birliğine dayalı bir "Kent Arşivi ve Katmanlı Veri Platformu" oluşturulması önerilmektedir.

4. Kültürel Ekonomi ve Yerel Kalkınmanın sürekliliği

Kayseri kültürüne ait mevcut taş ustalığı, halıcılık, ahşap işçiliği atölyeleri kültürel süreklilik çerçevesinde ele alınarak rota üzerindeki bazı yapılar, kültürel üretim noktası olarak korunmalıdır. Kayseri Bünyan halıları, bölgenin köklü dokuma geleneğini yaşatan önemli bir kültürel mirastır. Doğal malzemelerle üretilen ve yerel kimliği yansıtan Bünyan halıları, kültür rotası içinde tanıtılarak hem zanaat geleneğinin korunmasına hem de yerel ekonomiye katkı sağlayacak potansiyele sahiptir.

Bu üretim biçimleri, ziyaretçilere yönelik deneyimsel alanların oluşturduğu mekânlarla desteklenmelidir. Bu noktada 'katılım' konusu ön plana çıkarılarak yerel esnaf, zanaatkâr ve üreticilerin sürece aktif katılımı sağlanmalıdır.

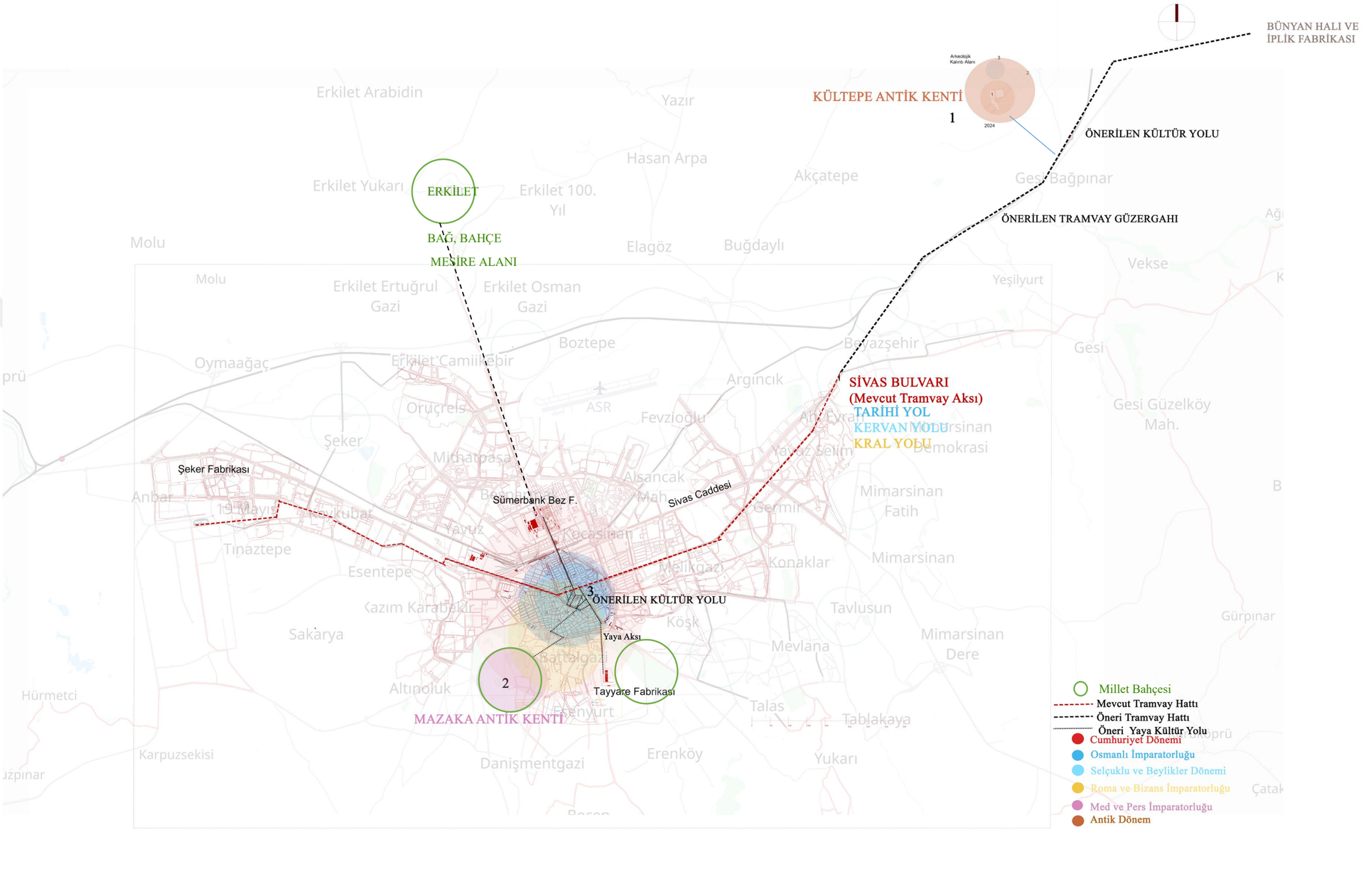
5. Geleneksel Ticaret Dokusu ile modern kent dokusunun sürekliliği

Kayseri Kent Merkezi'ndeki geleneksel çarşı dokusunun, yeni ticaret merkezleriyle kültürel geçiş zonları aracılığıyla ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Kapalıçarşı ve çevresindeki zanaatkâr alanları (keçeciler, bakırcılar vb.) özgün işlevleriyle rehabilite edilerek yeni ticaret bölgeleri ile tarihî alanlar arasında fiziksel ve anlamsal bütünlük sağlanmalıdır.

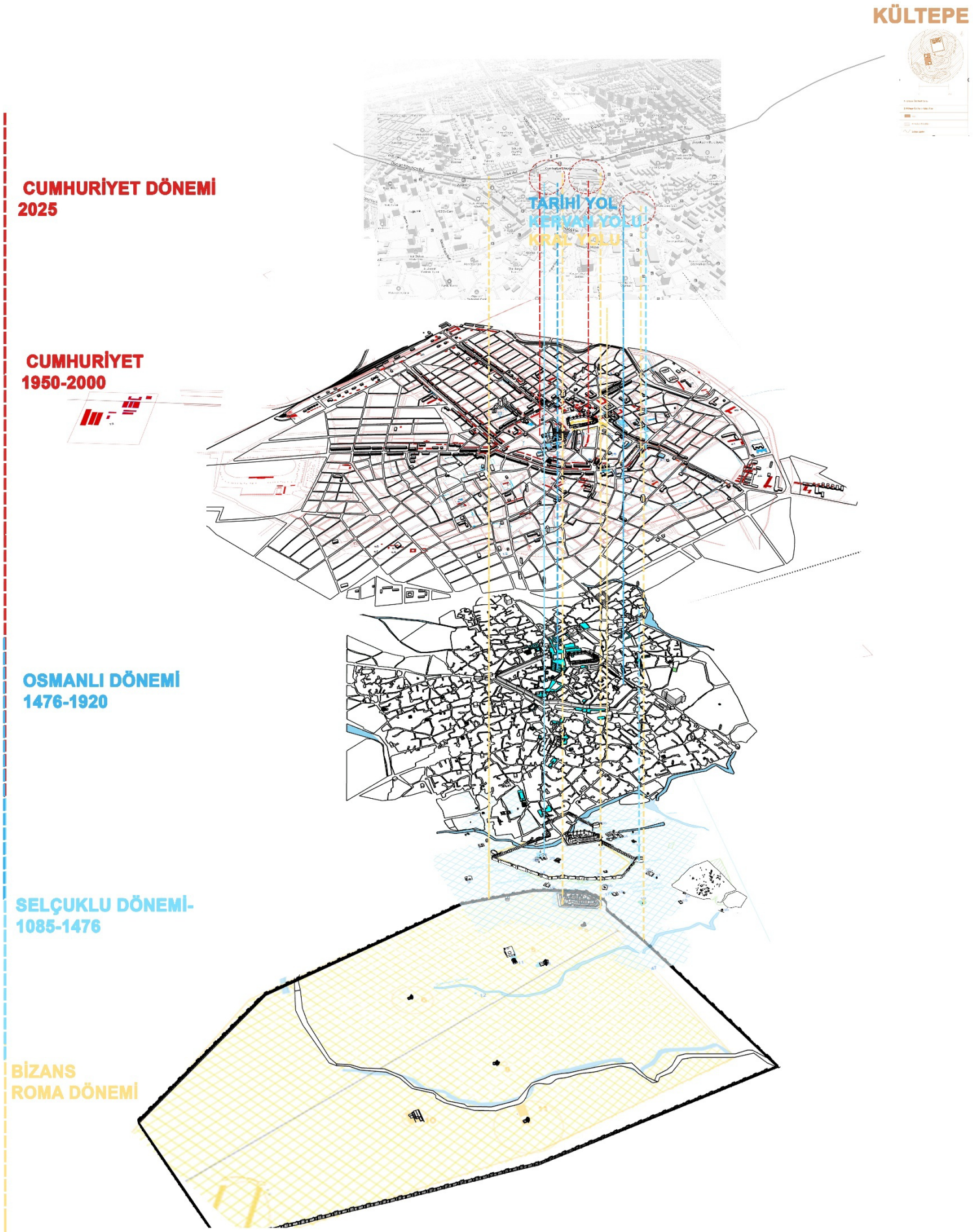
Bu öneriler, hem kültürel mirasın korunmasına hem de kent yaşamının sürdürülebilir biçimde gelişmesine katkı sağlayacak bir yol haritası sunmaktadır. Ayrıca bu modelin, yalnızca Kayseri özelinde değil, benzer tarihsel katmanlaşma gösteren Anadolu kentleri için de örnek teşkil etmesi amaçlanmaktadır. Kayseri kent merkezi, çok katmanlı tarihsel yapısıyla kültürel sürekliliği hem fiziksel hem işlevsel olarak yaşatan bir kenttir. Bu sürekliliğin korunması, gelecekte yapılacak planlama kararlarının tarihsel katmanlara saygılı, çağdaş gereksinimlere duyarlı ve yerel kimliği destekleyici biçimde oluşturulmasıyla mümkün olacaktır. Kentin geçmişten gelen yapısal belleği, yalnızca korunması gereken bir miras değil, aynı zamanda yaşatılması gereken bir kentsel hafızadır.

Çalışmada kullanılan harita okuma metodolojisinin geliştirilmesi gelecekte dijital teknolojilerin kartografik analiz süreçlerine entegrasyonu, yalnızca tarihsel verilerin daha doğru ve kapsamlı biçimde analiz edilmesini değil, aynı zamanda kültürel mirasın korunmasında daha etkileşimli, katılımcı ve sürdürülebilir yöntemlerin geliştirilmesini de mümkün kılacaktır. Bu dijital yaklaşımlar; yapay zekâ destekli veri eşleştirme, 3D modelleme, artırılmış/sanal gerçeklik uygulamaları ve katılımcı haritalama teknikleriyle, hem mekânsal hem de sosyo-kültürel analiz kapasitesini derinleştirmekte; kentsel belleğin yeniden inşası için bütüncül bir metodolojik zemin oluşturmaktadır. Anadolu kentleri başta olmak üzere, çok katmanlı tarihî dokulara sahip yerleşimlerde bu teknolojilerin stratejik bir yaklaşımla kullanılması, yalnızca fiziksel korumayı değil, aynı zamanda toplumsal hafızanın sürekliliğini sağlayan yeni temsil biçimlerinin üretilmesinin de önünü açacaktır. Sonuç olarak geçmişin izlerini yalnızca belgelerde ya da

haritalarda aramakla kalmayıp, onları günümüzün dijital olanaklarıyla yeniden anlamlandırmak; kentlerin sadece fiziksel değil, aynı zamanda kültürel ve zihinsel sürekliliğini de inşa etmenin bir yoludur. Bu bağlamda, kültürel mirası yalnızca korumak değil; onu anlamlandırmak, dönüştürmek ve geleceğe taşıyacak yeni temsil biçimleri üretmek, kent çalışmaları alanında hem entelektüel hem de etik bir sorumluluk olarak karşımızda durmaktadır. Bu sorumluluğun bilinciyle geliştirilecek her yöntem, kentsel belleğin yalnızca geçmişe ait bir arşiv değil; aynı zamanda bugünün değerleriyle sürekli yeniden yazılan, yaşayan ve dönüştürülebilir bir hafıza mekânı olduğunu hatırlatacaktır.

Harita 6.1 Kayseri Önerilen Kültür Yolu Rotası ve Katmanları (Bilgen Işık, 2025)

Harita 6.2 Kayseri Önerilen Kültür Yolu Rotası ve Katmanları (Bilgen Işık, 2025)

KAYNAKÇA

Aydın, M. (2019). *Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet döneminde değişen kent dokusunun süreklilik bağlamında incelenmesi: İşgal öncesi/sonrası Manisa* (Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). İstanbul.

Akok, M. (1976). Kayseri şehri tarihi iç kalesi. *Türk Arkeoloji Dergisi*, XIII(2). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Aktar, A. (2000). *Varlık vergisi ve "Türkleştirme" politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aral, E. (2019). İlişkisel bir eylem olarak haritalama. *Dosya* (42). TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.

Aru, K. A. (1965). *Yayalar ve taşıtlar: Şehir dokusunda yeni ulaştırma düzenleri*. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Ashworth, G. J. (1997). Conservation as preservation or as heritage: two paradigms and two answers. *Built Environment*, *2*, 92 - 102.

Asiliskender, B. (2006). Kayseri eski kent merkezinde Cumhuriyet'in ilanından günümüze mekân ve kimlik deneyimi. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *22*(1–2), 203–212.

Asiliskender, B. (2008). *Modernleşme ve konut; Cumhuriyet'in sanayi yatırımları ile Kayseri'de mekânsal ve toplumsal değişim* (Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). İstanbul.

Baker, R. (2010). *Urban development and Roman roads in Anatolia*. Cambridge University Press.

Bakır, N. (2012). *Kentsel planlama ve proje bütünleşme süreci: Kayseri kenti örneği* (Doktora tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). İstanbul.

Bardakcı, K. (2018). Antikçağ'da Kayseri-Halep Arasındaki Yol Güzergâhları. *Uluslararası Beşeri Bilimler Ve Eğitim Dergisi*, 4(8), 40-51.

Barthes, R. (1972). *Mythologies*. New York: Hill and Wang.

Bell, G. (1909). Kayseri, 1909 [Fotoğraf koleksiyonu]. Gertrude Bell Archive, Newcastle University. https://gertrudebell.ncl.ac.uk/taxonomy/term/1784?page=1

Bergen, L. (2010). Medeniyetin cüzü: Mahalle, ideal kent. *Kent Araştırmaları*, 2, 149.

Berman, M. (2018). *Katı olan her şey buharlaşıyor: Modernliğin deneyimi* (İ. Türkmen, Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinal eser 1982'de yayımlanmıştır).

Bertin, J. (1983). *Semiology of graphics: Diagrams, networks, maps* (W. J. Berg, Trans.). Madison: University of Wisconsin Press. (Orijinal çalışma 1967'de yayımlanmıştır.)

Bilgen Işık, M., & Dağgülü, M. (2024). Kültürel sürekliliğin izinde: Kayseri kent dokusunda Selçuklu dönemi mirası. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (64), 48–71.

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice* (R. Nice, Trans.). Cambridge University Press. https://www.cambridge.org/core/books/outline-of-a-theory-of-practice/193A11572779B478F5BAA3E3028827D8

Bosch, H. (2006). *The hellenistic road network in Asia Minor*. Oxford University Press.

Bozdoğan, S. (2001). *Modernizm ve ulusun inşası: Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nde mimarlık kültürü*. İstanbul: Metis Yayınları.

Bryce, T. (2005). *The kingdom of the Hittites*. Oxford University Press.

Carmona, M., Heath, T., Oc, T., & Tiesdell, S. (2003). *Public places, urban spaces: The dimensions of urban design* (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780080515427.

Colquhoun, A. (1981). *Essays in architectural criticism: Modern architecture and historical change*. Cambridge, MA: MIT Press.

Conzen, M. R. G. (1960). *Alnwick, Northumberland: A study in town-plan analysis*. Institute of British Geographers.

Conzen, M. R. G. (1988). *Morphology and evolution of the urban landscape*. In S. T. Lever (Ed.), *The making of the English landscape* (pp. 105–121). Routledge.

Coteli, M. (2015). Urban environmental history of an Anatolian city: Destroying the riverscape of Kayseri. *Athens Journal of Mediterranean Studies, 1*(2), 169–186.

Çabuk, S. (2019). Modern Türk şehir planlamasında aktif yeşil alan standardı: Kayseri şehir planlarında zamansal bir inceleme. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 21*(2), 280–291.

Çelik, Z. (1993). *The remaking of Istanbul: Portrait of an Ottoman city in the nineteenth century*. Berkeley: University of California Press.

Dayıoğlu, K. (2019). *Kayseri'de ticaret ve sanayi*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 145.

Deleuze, G., & Guattari, F. (1987). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia* (B. Massumi, Trans.). University of Minnesota Press.

Demir, K., & Çabuk, S. (2013). *Türk Dönemi Kayseri kenti ve mahalleleri*. Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Derrida, J. (1981). *Positions*. University of Chicago Press.

Dodd, E. (2020). *Roman and Late Antique wine production in the Eastern Mediterranean*. Oxford: Archaeopress.

Doğan, A., & Kayseri Büyükşehir Belediyesi (2018). *Medeniyetlerin beşiği-KAYSERİ/Kayseri cradle of civilization*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 140.

Doğan, N. (2007). *Kayseri Nazım İmar Planı Raporu*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi.

Doxiadis, C. A. (1968). *Ekistics: An introduction to the science of human settlements*. London: Hutchinson.

Durkheim, É. (2023). *Toplumsal işbölümü* (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.

Eco, U. (1997). *Göstergebilim ve tasarım* (O. Atay, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Eckert, M. (1921). *Die Kartenwissenschaft: Forschungen und Grundlagen zu einer Kartographie als Wissenschaft* (1. Band). Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter & Co.

Edhem, H. (1982). *Kayseri şehri*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Eldek, H. (2012). Kentsel koruma ve dönüşüm: Kayseri Sahabiye Mahallesi. https://www.researchgate.net/publication/301776778_KENTSEL_KORUMA_VE_DONUSUM_Kayseri-Sahabiye_Mahallesi (Erişim tarihi: 10 Haziran 2020).

Eravşar, O. (2000). *Seyahatnamelerde Kayseri*. Kayseri: Kayseri Ticaret Odası Yayınları.

Erder, S. (1996). *Kentsel gerilim: Göç ve sanayileşme sürecinde kentleşme*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Ergen, Z., & Gurallar, N. (2021). Neo-liberal policies in Kayseri after 2000: Transformation of public lands into large scale urban projects. *MEGARON, 16*(3), 543–558.

Ergut, E. (2006). The nation form and architectural culture: The representations of nationalism in the early republican period. *METU Journal of the Faculty of Architecture, 23*(1), 117–138.

Eriş, E. (2016). *Modernitenin 'tutarlılık' anlatısı üzerinden Berlin kent dönüşümünün mimari yarışma projeleri üzerinden okunması: Duvar öncesi, sırası ve sonrası karşılaştırmalı bir değerlendirme* (Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977* (C. Gordon, Ed.). Pantheon Books. https://monoskop.org/images/5/5d/Foucault_Michel_Power_Knowledge_Selected_Interviews_and_Other_Writings_1972-1977.pdf

Foucault, M. (2019). *Hapishanenin doğuşu* (M. A. Kılıçbay, Çev.; Ş. Ç. Tabakçı, Yayın Yön.). İmge Kitabevi. (Orijinal eser 1975'te yayımlanmıştır.)

Gabriel, A. (1954). *Kayseri Türk anıtları* (Çev. A. A. Tütenk). İstanbul.

Gehl, J. (2011). *Cities for people*. Washington, DC: Island Press.

Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures: Selected essays*. New York: Basic Books. https://web.mit.edu/allanmc/www/geertz.pdf

Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Polity Press.

Giddens, A. (2004). *Modernliğin sonuçları* (4. baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Goudie, A. S., Parker, A. G., & Al-Farraj, A. (2000). Coastal change in Ras Al Khaimah (United Arab Emirates): A cartographic analysis. *The Geographical Journal, 166*(1), 14–25.

Göle, N. (1998). Batı-dışı modernlik üzerine bir ilk desen. *Doğu Batı Dergisi*, (2), 55–62.

Gönen, G. (1992). Mezarlıklar. *Peyzaj Mimarlığı Dergisi*, 33, İstanbul.

Grothe, H. (1909). *Geographische Charakterbilder aus der asiatischen Türkei und dem südlichen mesopotamisch-iranischen Randgebirge (Puscht-i-Kûh)*. Perthes.

Habermas, J. (2001). *Modernlik: Bitmemiş bir proje* (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Habermas, J. (2001). *Kamuoyunun yapısal dönüşümü: Bir araştırma* (T. Bora & M. Sancar, Çev., 16. bs.). İletişim Yayınları.

Haktanıyan, E., & Küçükşahin, S. (2024, 7 Temmuz). Kültepe Höyüğü'nün komşusu Karahöyük Mahallesi. *Arkeoloji ve Sanat*. https://www.arkeolojisanat.com/shop/blog/kultepe-hoyugunun-komsusu-karahoyuk-mahallesi_3_360171.html

Haldon, J. (1984). *Byzantine Praetorians: An administrative, institutional and social survey*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Sage.

Harvey, D. (1989). *The condition of postmodernity: An enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell Publisher.

Harvey, D. (1989). *The urban experience*. Johns Hopkins University Press.

Hasol, D. (2024). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü* (4. bs.). İstanbul: YEM Yayınları.

Hovardaoğlu, S. (2006). Pervane Bey Medresesi olarak adlandırılan yapının ve Kayseri Kapalı Çarşısı'nın korunması yönünde alınan kararlar ve değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21*, 419–443.

Hovardaoğlu, S. (2009). *Tarihi süreklilikte kentsel katmanlaşmanın belgelenmesi bağlamında Kayseri kent merkezi* (Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). İstanbul.

Hild, F., & Restle, M. (1981). *Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos)* (Tabula Imperii Byzantini, Band 2). Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Hild, F. (1977). *Das byzantinische Straßensystem in Kappadokien*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

ICOMOS. (1964). *International charter for the conservation and restoration of monuments and sites (The Venice Charter)*. Retrieved from

https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdfInternational Cartographic Association – ICA. http://www.icaci.org

Isaac, B. (2004). *The Roman Empire and its road system*. Cambridge University Press.

İskender, A. (2013). *Kayseri'de konut kültürünün dönüşümü: Erken Cumhuriyet dönemi ve sonrası* (Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi). İstanbul.

İnbaşı, M. (2000). Kayseri Kalesi. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, (ss. 825–848).

Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. Random House.

Jokilehto, J. (1999). *A history of architectural conservation*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Kap Yücel, S. (2019). Kartografik analiz ve rehberli gezi yöntemleriyle peyzaj değişiminin tespiti: İzmir Selçuk örneği. *Planlama Dergisi, 29*(1), 59–76.

Karagöz, Ö. (2008). *Modern kartografik yönelimlerde raster-vektör dönüşüm algoritmaları ve örnek uygulaması* (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). Konya.

Karakaya, N. (2006). *Fotoğraflarda Kayseri: 1880–2006*. Kayseri: Kayseri Kocasinan Belediyesi Kültür Yayınları.

Karatepe, B. (2005). *Modernleşmenin taşra mekânı: Kayseri'de konut ve mekânsal dönüşüm*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Karatepe, Ş. (1997). *Kent ve siyaset*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Karatepe, Ş. (2005). *Meydan ve modernleşme: Modern kentin siyasî mekânı*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2012). *Kayseri çevre düzeni planı açıklama raporu*. https://www.kayseri.bel.tr

Kayseri Büyükşehir Belediyesi. (2018). *Kayseri kent rehabilitasyonu ve yeşil alan geliştirme projeleri*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Kayseri Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. (2021). *Kayseri kenti 2000 sonrası yeşil alan gelişimi ve kentsel sürdürülebilirlik raporu*. Kayseri Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü.

Kayseri Belediyesi. (2021). *Millet Bahçesi Projesi ve kentin yeşil alanları*. Kayseri Belediyesi Yayınları.

Keleş, R. (1980). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Keleş, R. (2015). *Kentleşme politikası* (10. bs.). İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

Kuban, D. (2001). *Kent ve mimarlık üzerine yazılar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Keyder, Ç. (1989). *Türkiye'de devlet ve sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kocatürk, F. (2009). Kayseri'nin kentsel gelişim süreci. *TOL Dergisi*, (ss. 49–56).

Kostof, S. (1991). *The city shaped* (2nd ed.). London: Thames & Hudson. https://archive.org/details/cityshapedurbanp0000kost/mode/2up

Korat, G. (2024). *Kapadokya: Taş kapıdan taç kapıya* (1. baskı). İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Kuyucu, F. (2019). *Türkiye'de modern mimarlık döneminde Gaziantep kent tasarımının mimari süreklilik bağlamında değerlendirilmesi* (Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). İstanbul.

Le Corbusier. (1987). *The city of to-morrow and its planning* (F. Etchells, Trans.). New York: Dover Publications. (Original work published 1925).

Lefebvre, H. (2018). *Mekanın üretimi* (Çev. A. Damar). SEL Yayıncılık. (Orijinal çalışma 1991).

Lloyd, C. D., Gregory, I. N., Shuttleworth, I. G., & Lilley, K. D. (2012). Exploring change in urban areas using GIS: Data sources, linkages and problems. *Annals of GIS, 18*(1), 71–80.

Loos, A. (1998). *Ornament and crime* (R. S. Smith, Ed.). New York: Dover Publications. https://archive.org/details/ornamentcrimesel0000loos/page/n5/mode/2up

Loos, A. (2014). *Mimarlık üzerine* (N. Ü. Alp Tümertekin, Çev.) (1. baskı). İstanbul: Janus Yayıncılık.

Lowenthal, D. (1985). *The past is a foreign country*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Lynch, K. (1960). *The image of the city*. MIT Press.

Lynch, K. (2019). *Kent imgesi* (İ. Başaran, Çev.). İş Bankası Yayınları. (Orijinal çalışma 1960).

Makowski, M. (2014). *The road to the Citadel of Kanesh: Urban structure and spatial organization of the city during the Assyrian Colony Period*. Polish Academy of Sciences. https://www.researchgate.net/publication/303923086 (Erişim tarihi: 23 Nisan 2020).

Matero, F. G**.** (2003). Managing change: The role of documentation and condition survey at Mesa Verde National Park. *Journal of the American Institute for Conservation, 42*(1), 39–58. https://doi.org/10.1179/019713603806112895

Meyer, E. (1990). Roman roads and their influence on the empire. *Journal of Roman Studies, 80*(1), 45–67.

Mumford, L. (1931). About Sullivan. In E. Kaufmann (Ed.), *Louis Sullivan and the architecture of free enterprise*. Art Institute of Chicago.

Naumann, R. (1985). *Eski Anadolu mimarlığı* (B. Madra, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Norberg-Schulz, C. (1980). *Genius loci: Towards a phenomenology of architecture*. Rizzoli.

Baydur, N. (1999). *İmparator Julianus*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Nora, P. (1989). Between memory and history: Les lieux de mémoire. *Representations, 26*, 7–24. https://www.jstor.org/stable/2928520?seq=1

Oliveira, V., & Pinho, P. (2011). The study of urban form in CITTA. In P. Pinho & V. Oliveira (Eds.), *Bringing city form back into planning: CITTA 3rd Annual Conference on Planning Research* (pp. 21–37). FEUP.

Oral, S. (2006). *Kayseri'de modernleşme sürecinde kent konutu kavramının gelişimi: 1950–1970* (Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). Kayseri.

Orbaşlı, A. (2008). *Architectural conservation: Principles and practice*. Malden, MA: Blackwell Science.

Orta Anadolu Kalkınma Ajansı. (2019). *Kayseri sosyal durum analizi raporu*. Kayseri. https://www.oran.org.tr/images/dosyalar/20190918155744_0.pdf

Öncel, F. (2016). *Kayseri Kapalı Çarşısı'nın tarihsel gelişim süreci, koruma ve yeniden canlandırma ilkeleri üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Rölöve-Restorasyon Anabilim Dalı, İstanbul.

Özcan, K. (2005). Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi ve Kent Modelleri. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Özcan, K. (2007). Anadolu'da Selçuklu dönemi yerleşme sistemi ve kent modelleri. *İTÜdergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım Dergisi*(1), 10.

Özcan, K. (2015). Selçuklu Çağında Anadolu Kentleşme Koridoru. *Bilig Dergisi*(73), 188.

Özkul, A. (2000). *Anadolu Selçuklu döneminde vakıflar ve sosyo-ekonomik yapı*.

Özgüç, T. (2005). *Kültepe (Kaneš/Nesa)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Pur, E. (2018). *Kentsel dönüşüm projelerinde "yeni" fiziksel çevrenin, kentsel süreklilik bağlamında incelenmesi: Tarlabaşı örneği* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). İstanbul.

Palamutoğlu, E. (2019). *Konut alanlarında biçimlenişin uygulama imar planı ve yönetmelikler bağlamında irdelenmesi: Kayseri Kavakyazısı bölgesi* (Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). Kayseri.

Parker, H. (2002). *The Roman imperial road network: A study of infrastructure and control*. University of California Press.

Patru-Stupariu, I., Tudor, C. A., Stupariu, M. S., Buttler, A., & Peringer, A. (2016). Landscape persistence and stakeholder perspectives: The case of Romania's Carpathians. *Applied Geography, 69*, 87–98.

Pendlebury, J. (2009). *Conservation in the Age of Consensus*. London: Routledge.

Plevoets, B., & Van Cleempoel, K. (2011). Adaptive reuse as a strategy towards conservation of cultural heritage: A literature review. *WIT Transactions on the Built Environment, 118*, 155–164. https://doi.org/10.2495/STR110131.

Pirenne, H. (2024). *Ortaçağ kentleri* (İ. Öz, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.

Rosenberg, H. (1972). *The de-definition of art: Action art to pop to earthworks*. New York: Horizon Press.

Rossi, A. (1982). *The architecture of the city*. London: MIT Press.

Ramsay, W. M. (1961). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası* (M. Pektaş, Çev.). İstanbul: M.E.B. Yayını.

Ramsay, W. M. (1890). *The historical geography of Asia Minor*. John Murray.

Rapoport, A. (1969). *House, form and culture*. Prentice-Hall. https://ftpmirror.your.org/pub/misc/cd3wd/1003/_co_433_House_Form_and_Culture25_603_jf_en_123090_.pdf

Redford, S. (2000). Landscape and the state in medieval Anatolia. *Dumbarton Oaks Papers*.

Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion.

Resmî Gazete. (2006, 12 Temmuz). 26226 sayılı Resmî Gazete. https://www.resmigazete.gov.tr/

Samancı, M. (2019). *Kayseri meydanının Cumhuriyet dönemi modernizm yaklaşımı bağlamında değişimi: Eski Hükümet Konağı örneği* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). İstanbul.

Senem, G., & Yelkara, İ. (2023). Kayseri Kalesi'nin tarihlendirilmesinde yeni yaklaşımlar. *Şehir Kültür Sanat, 49*, 24–31.

Smith, A. (2007). *Ulusların zenginliği* (M. Saltoğlu, Çev., Cilt 2). Ankara: Palme Yayıncılık. (Orijinal eser 1776'da yayımlanmıştır).

Soja, E. W. (1989). *Postmodern geographies: The reassertion of space in critical social theory*. Verso.

Sönmez, F., & Alper, B. (2012). Kayseri kentinde fiziksel çevrenin değişimi: 1882–1945. *Sigma Dergisi, 4*, 111–130.

Sönmez, F. (2012). *Kayseri barınma kültüründe değişim: 1930–1970* (Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). İstanbul.

Sönmez, F., & Selçuk, S. (2018). Kayseri Tren İstasyonu ve çevresinin kentin modernleşme sürecine katkısı üzerine bir okuma. *Megaron, 13*(1), 85–101.

Strabon. (2000). *Antik Anadolu coğrafyası: Geographika XII, XIII, XIV* (A. Pekman, Çev.). Arkeoloji ve Sanat Yayınları. https://www.academia.edu/44487373/Strabon_Antik_Anadolu_Cografyas%C4%B1_Geographika_XII_XIII_XIV

Şahin, N. (2010). *Kent kimliği ve değişim sürecinin Kayseri kenti örneğinde irdelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). İstanbul.

Talbot, A. M. (1991). The Typikon of the Monastery of Theotokos Kecharitomene.

Tanju, B. (2008). Zaman–mekân ve mimarlıklar. In A. Şentürer, Ş. Ural, Ö. Berbercioğlu & F. U. Sönmez (Eds.), *Zaman–mekân içinde* (ss. 168–185). İstanbul: YEM Yayınları.

Tanyeli, U. (2021). *Anadolu-Türk kentinde fiziksel yapının değişimi: 11.-15. yüzyıllar*. İdealkent Yayınları.

Tapiador, F. J., & Casanova, J. L. (2003). Land use mapping methodology using remote sensing for the regional planning directives in Segovia, Spain.

Landscape and Urban Planning, 62(2), 103–115. https://doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00126-3.

Taşçı, Y. (1973). *Kayseri imar planı araştırma raporu*. Kayseri.

Tekeli, İ. (1982). *Türkiye'de kentleşme yazıları*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Tekeli, İ. (2003). *Türkiye'de bölgesel gelişme ve bölge planlama yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekinsoy, K. (2011). *Kayseri'nin imarı ve mekânsal gelişimi*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Texier, C. (1862). *Description de l'Asie Mineure: faite par ordre du gouvernement français, de 1833 à 1837*. Paris: Firmin-Didot.

TCBCA – Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. (1933). *Kayseri imar planına ait rapor ve şehrin krokisi* (Tarih: 7/11/1933, Dosya: 836, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 81.533.5).

Tönnies, F. (2019). *Cemaat ve cemiyet* (E. Güler, Çev.). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Tuğal, C. (2009). *Passive revolution: Absorbing the Islamic challenge to capitalism*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Tylor, E. B. (1871). *Primitive Culture: Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*. London: John Murray.

Uluğtekin, N. N. (2003). *Kartografya dersi notları*. İstanbul.

UNESCO. (1972). *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Retrieved from https://whc.unesco.org/en/conventiontext/.

Ülger, F. N., & Önder, S. (2006). Kayseri kenti açık-yeşil alanlarının nitelik ve nicelik açısından irdelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 20*(38), 108–118.

Üstündağ Özdemir, N. (2005). Osmanlı'da "şehir" ve şehri geliştiren unsurlardan biri olarak ayarılar: Vidin ve Rusçuk örneği (18. yüzyıl). *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), 2*, 149–168.

Venturi, R. (1966). *Complexity and Contradiction in Architecture*. Museum of Modern Art.

Ward-Perkins, J. B. (1974). *Roman imperial architecture*. Yale University Press.

Williams, R. (1976). *Culture and society, 1780–1950*. Chatto & Windus. https://archive.org/details/culturesociety17001850mbp.

Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of life. *American Journal of Sociology, 44*(1), 1-24. https://doi.org/10.1086/217913

Yavuz, N. (2010). Modernleşme sürecinde kamusal alanın dönüşümü: Erken Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde meydanlar. *Planlama Dergisi, 20*(4), 45–60.

Yıldırım, B. (2007). *Mimarlıkta modernite ve süreklilik* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). İstanbul.

Yılmaz, N. (2009). *Kayseri kenti ulaşım yapısı ve tramvay hattının kentsel dönüşümdeki rolü*. Kayseri Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz Bakır, N. (2020). *Kayseri kenti yeşil alan yapısı ve kamusal mekânların sosyal etkileşimdeki rolü*. Kayseri Üniversitesi Yayınları.

Yusufoğlu, N. (2017). *Türkiye'de havacılık ve uçak sanayii yapıları: 1923–1940* (Doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü). İstanbul.

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

Konferans Bildirileri

1. Bilgen Işık, M., & Dağgülü, M. (2024, Şubat 16–18). *Kayseri şehri katmanlaşmış kent dokusunun mimari süreklilik açısından incelenmesi*. Anadolu 14. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Gaziantep.

Makaleler

1. Bilgen Işık, M., & Dağgülü, M. (2024). Kültürel sürekliliğin izinde: Kayseri kent dokusunda Selçuklu dönemi mirası. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 64*, 48–71. https://doi.org/10.17498/kdeniz.1573683

Projeler

1. Proje 1 TÜBİTAK 2211-A (Bursiyer)